BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
15 A
13

14 · 15 · A . 13

12-15-A 13

i. Dns Columbinus utebatur

ARNOBII DISPV= TATIONVM ADVERSVS

Gentes libri VIII. nunc demum ſic accu= rati, ut ab eruditis ſine ulla offenſatione & cum maiore lectionis operæpre tio cognoſci poßint.

Acceßit Index eorũ quæ notatu digna ſunt.

FRO BEN.

BASILEAE, M D XLVI

ORNATISS. VIRO D. GILberto Cognato canonico Nazoretenſi, Sigiſmundus Gelenius S. P. D.

LIBRVM hunc Arnobij, quo nõ alius negocij plus mihi exhibuit, tibi potiſsimũ Gilberte doctiſsime nuncupandum exiſtimaui: nõ quo coniũctior per hoc noſtra amicitia fiat, ſed quo teſtatior. quid enim illuſtrius, quid amicitiæ conuenientius, q̃ eos per longinquas regiones, per innumeros mortaliũ oculos ſimul uolitare, quos mutua beneuolentia bonis artibus quæſita conciliauit? Quid me tibi cõmendet, tu uideris: ego certe nihil mihi uendico præter animũ memorem & gratũ. In te uero quis inter alias dotes ac uirtutes nõ admiretur omnigenã primum eruditionem Magno illo [redacted] præceptore dignam, qui te ob tuam erga ſe pietatem præ omnibus domeſticis ſemper complexus eſt: quis nõ amet aliam pietatem, qua parentes ætate feſſos ſolus è tot fratribus ſuſtines ac refoues, atq; ipſorum etiam fratrum cõmoda promoues: tum aliam rurſus, qua nobilem iuuentutẽ tuæ fidei commiſſam omnibus neceſſarijs ad uitã recte agẽdam diſciplinis inſtituis. Quid de pietate erga deũ dicam, qua prudens tuum pectus et in hoc præceptorẽ referẽs, ita omnes actiones dubijs in rebus moderatur, ut quantũ quidem in te eſt nemini offendiculo eſſe ſtudeas. Iam amicos eo proſequeris affectu, ut cum eis facultates omnes communes habere uidearis, dignus qui tantum prodeſſe omnibus ualeas quantũ cupis: & auguratur mens hoc quoq; affore, quan

doquidem ea prædirus es dexteritate,ut ſolus rationẽ in=
ueneris,qua rei domeſticæ cura,itemq; literarũ,ſic apud
te conſpirant, ut altera alterã adiuuet etiam, quamuis a=
pud alios contrarium uſu uenire ſoleat.Iamdudum (ſcio)
mußitas, conuenientius eſſe hoc loco Arnobium laudari.
Dabis ueniam affectui noſtro, ſi prolixius quàm tua frõs
patitur excurrat.nam ille maior eſt q̃ qui noſtris præco=
nijs egeat,nec pro merito ab alio quàm ſui ſimili laudari
poteſt.unum ſileri non debet,quòd quantopere te præce=
ptor [redacted] cõmendat ac ornat,tãtopere illum Lactan
tius diſcipulus,Lactantius inquã ille,qui ſolus eo tempo=
re dignus uiſus eſt qui Cæſares haberet diſcipulos. Vterq;
idem argumẽtum tractauit,ſed hic noſter uehementiore
ſtilo utitur.Hoc enim ſolum telum tunc reliquũ erat, ſub
imperatoribus ethnicis,atq; adeo ſub Diocletiano,omniũ
qui ante ſe regnauerunt in Chriſtianos ſæuißimo.Succeſ=
ſere deinde feliciores anni ſub Conſtantino, cum iam tu=
tum eſſet gentilium religiones uel inſectari uel contemne
re:quo tempore Lactantius,magiſtri ſui recenti exemplo
excitatus,in reliquias ethnicæ ſuperſtitionis ita depugna
uit,ut dubium ſit utrum alteri præferas.Difficiliorẽ certe
prouinciam Arnobius ſortitus eſt, ut qui tum Chriſtianæ
religionis patrocinium ſuſcepit,cum apud maiorem mor
talium partem pro deliramẽto haberetur, cumq; ſuis tan
tum ipſorum armis aduerſarij conficiendi eſſent. Viden=
tur tamen in ſumma pares,tametſi ſuis uterq; uirtutibus
præcellat.Sed hanc cenſuram criticis relinquimus,nobis
nihil ſumpſimus niſi caſtigationis laborem. nam Roma=
ni ut candoris in cõmunicando,in tranſcribẽdo fidei lau=
dem

dem promerentur: ita negari non poteſt, nullum eos adhibuiſſe in legendis priſcis characteribus exercitatum: quo ſæpiſſime factũ eſt, ut non tam ſinceram lectionem, quàm eius ueſtigia prodiderint, per quæ uix pedetentim ad ueritatem euadere potuimus. Fateberis nos non uana iactare, ſi in uno quouis ternione periculũ facere libuerit, noſtra hæc æditio planior ſit, an illa altera. eſt enim ingẽs diſcrimen, & quantum non facile credas, niſi illa prægustata. Nec alium iudicẽ libentius capio quàm te, qui pro tua eruditione potes rem totam æſtimare, pro amicitia uero noſtra etiam libenter meis laboribus patrocinaberis: quos tibi commendare ſuperfluũ ſit, cum ultro ſoleas quicquid à nobis uenit obuijs ulnis excipere. Bene uale. Baſileæ Calẽd. Ianuarij, Anno ſalutis

M D XLVI

EX HIERONYMO DE VIris illuſtribus eccleſiaſticis.

ARNOBIVS ſub Diocletiano principe, Siccę apud Africam florẽtiſsime rhetoricam docuit: ſcripſitq; aduerſum gentes, quæ uulgo extant, uolumina.

ARNOBII DISPVTATIONVM ADVERſus Gentes. Liber primus.

QVONIAM cõperi nonnullos,qui ſe plurimum ſapere ſuis perſuaſionibus credũt,inſanire,bacchari,et uelut quiddam promptum ex oraculo dicere: poſtquã eſſe in mundo Chriſtiana gens cœpit,terrarum orbem perijſſe,multiformib. malis affectum eſſe genus humanum:ipſos etiam Cœlites derelictis curis ſolennibus,quibus quondã ſolebant inuiſere res noſtras,terrarum ab regionibus exterminatos:ſtatui pro captu,ac mediocritate ſermonis contraire inuidiæ, & calumnioſas diſſoluere criminationes:ne,aut illi ſibi uideantur,popularia dum uerba depromunt,magnũ aliquid dicere,aut,ſi nos talibus continuerimus à litibus, obtinuiſſe cauſam putẽt,uictam ſui uitio,non aſſertorum ſilentio deſtitutam. Neq; enim negauerim ualidiſſimam eſſe accuſationem iſtam,hoſtilibusq; cõdignos odijs nos eſſe,ſi apud nos eſſe cõſtiterit cauſas,per quas ſuis mundus aberrauit ab legibus. Exterminãdi ſumus,ſi per nos examina tanta mœrorum mortalium importata ſunt ſæculis. Inſpiciamus igitur opinionis iſtius mentem,& hoc quod dicitur,quale ſit:ſummotisq; omnibus contentionum ſtudijs, quibus obſcurari & contegi cõtẽplatio rerum ſolet, an

ſit iſtud quod dicitur uerum, momentorũ parium examinatione pendamus. Efficietur enim profecto rationũ conſequentium copulatu, ut non impij nos magis, ſed illi ipſi reperiantur criminis iſtius rei, qui ſe numinum profitentur eſſe cultores, atq; inueteratis religionibus deditos. Ac primum ab his illud familiari & placida oratione perquirimus: poſtquã eſſe nomen in terris Chriſtianæ Religionis occœpit, quidnam inuſitatũ, quid incognitũ, quid contra leges principaliter inſtitutas, aut ſenſit, aut paſſa eſt rerum ipſa, quæ dicitur appellaturq; natura? Nũquid in contrarias qualitates prima illa elementa mutata ſunt, ex quibus res omnes conſenſum eſt eſſe concretas? Nunquid machinæ huius, & molis, qua uniuerſi tegimur, & continemur incluſi, parte eſt in aliqua relaxata, aut diſſoluta conſtructio? Nũquid uertigo hæc mundi, primigenij motus moderamen excedens, aut tardius repere, aut præcipiti cœpit uolubilitate raptari? Nũquid ab occiduis partibus attollere ſe aſtra, atq; in ortus fieri ſignorum cœpta eſt inclinatio? Nunquid ipſe ſyderum Sol princeps, cuius omnia luce ueſtiuntur atq; animantur, calore exarſit, intepuit, atq; in contrarios habitus moderaminis ſoliti temperamenta corrupit? Nunquid Luna deſiuit redintegrare ſe ipſam, atq; in ueteres formas nouellarum ſemper reſtitutione traducere? Nunquid frigora, nũquid calores, nũquid tepores medij inæqualium temporum confuſionibus occiderunt? Nunquid longos habere dies bruma, & reuocare tardiſſimas luces nox cœpit æſtatis? Nũquid ſuas animas expirauerunt uenti? emortuiſq; flaminibus neque cœlum coactatur in nubila, nec madidata imbribus arua

ſucce=

ſucceſcunt? Commendata ſemina tellus recuſat accipere? aut frondeſcere arbores nolũt? ſapor frugibus, eſculentis, exuſtis liquoribus mutatus eſt? olearum ex bacculis cruor teter exprimitur? nec lumini ſubminiſtratur extincto? Animalia terris ſueta, atq; in aquis degẽtia non eſuriũt, nec concipiunt? fœtus nõ in uteris ſumptos ſuis moribus, & ſua lege cuſtodiunt ipſi homines? Deniq; quos per inhabitabiles oras terræ ſparſit prima incipienſq; natiuitas, nõ matrimonia copulant nuptiarũ ſolennibus iuſtis? non dulciſsimas procreant liberorũ ſtirpes? non negocia publica, nõ priuata, et familiares res agunt? nõ (ut cuiq; libitum eſt) per diuerſas artium, diſciplinarũq; rationes ingenia dirigunt, & ſtudioſe referunt natiuitatis uſuras? Non regnant? non imperant quibus ſors rerum attributa eſt? Talibus non auctiores quotidie dignitatibus, & poteſtatibus fiunt? iudiciorum diſceptationibus præſunt? leges interpretantur, & iura? Nónne omnia cætera, quibus uita ſuccingitur & continetur humana, ſuis omnes in gentibus patriorũ celebrant inſtitutionibus morũ? Cum igitur hæc ita ſint, neq; ulla irruperit nouitas, quæ tenorem perpetuũ rerum diſſociata continuatione diduxerit: quid eſt iſtud, quod dicitur inuectã eſſe labem terris, poſtquam religio Chriſtiana intulit ſe mundo, & ueritatis abſconditæ ſacramẽta patefecit? Sed peſtilentias, inquiunt, & ſiccitates, bella, frugum inopiam, locuſtas, mures, & grandines, reſq; alias noxias, quibus negocia incurſantur humana, dij nobis important iniurijs ueſtris atq; offenſionibus exaſperati. Si in rebus perſpicuis, & nullam deſiderãtibus defenſionem, non ſtoliditatis eſſet diutius immorari,

 oſten-

oſtenderem profecto replicatis prioribus ſæculis, mala iſta quæ dicitis, nõ eſſe incognita, non repẽtina: nec poſtq̃ gens noſtra felicitate donari huius uocaminis meruit, irrupiſſe has labes, & infeſtari cœpiſſe diſcriminũ uarietate mortalia. Si enim nos ſumus in cauſa, & in noſtri criminis meritũ excogitatæ ſunt hæ peſtes, unde nouit antiquitas miſeriarũ hæc nomina? unde bellis ſignificatũ dedit? peſtilentiã, grandines, qua potuit notione ſignare? aut inter ſuas uoces, quibus oratio explicabatur, aſſumere? Nam ſi nouella ſunt hæc mala, & ab recentibus ducũt offenſionibus cauſas, quî potuit fieri, ut eis rebus uerba formaret, quas nec ipſa ſciebat expertam ſe eſſe, neq; ullis comperiſſet maiorum in temporibus factitatas? Penuria inquit frugum, & anguſtiæ frumentariæ arctius nos habent. Antiqua enim & uetuſtiſſima ſæcula neceſſitatis iſtius aliquando fuerunt expertia? nónne ipſa nomina, quibus cenſentur hæc mala, teſtificãtur, & clamant nullum ab his unquã immunem abiſſe mortaliũ? Quod ſi ad credendũ difficilis res eſſet, teſtimonijs agere poſſemus authorũ, quantæ, quoties, et quæ gentes famem ſenſerint horridam, & aggerata interierint uaſtitate. Caſus frequentiſſimi grandinis accidũt, atq; atterunt cuncta. In literis enim priſcis comprehenſum & cõpoſitum non uidemus, etiam imbres ſaxeos totas ſæpe cõminuiſſe regiones? Difficiles pluuiæ ſata faciunt emori, & ſterilitatem inducũt terris. Immunis enim antiqtas malis ab his fuit? cum etiã flumina cognouerimus ingentia limis inhorruiſſe ſiccatis. Peſtilentiæ contagia urunt genus humanum. Annalium ſcripta percurrite linguarũ diuerſitatibus ſcripta

pta, uniuerſas diſcetis gẽtes ſæpenumero deſolatas, & ui duatas ſuis eſſe cultoribus. A locuſtis, à muribus, genus omne acciditur atq; arroditur frugũ. Hiſtorias itẽ per exteras, & ab iſtis peſtibus inſtruemini quoties prior ætas affecta ſit, & paupertatis ad miſerias uenerit. Terrarũ ualidiſsimis motibus tremefactæ nutant uſq; ad periculũ ciuitates. Quid hiatibus maximis interceptas urbes cum gentibus ſuperiora tempora non uiderunt? aut ab huiuſmodi caſibus fortunas habuere ſecuras? Quãdo eſt humanum genus aquarum diluuijs interemptũ? non ante nos? Quando mundus incenſus in fauillas & cineres diſſolutus eſt? non ante nos? Quando urbes ampliſsimæ marinis coopertæ ſunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus geſta ſunt? non ante nos? Quãdo pernicies populis uenenatis ab anguib. data eſt? non ante nos? Nam quod nobis obiectare cõſueſtis bellorum frequentium cauſas, uaſtationes urbium, Germanorum & Scythicas irruptiones, cũ pace hoc ueſtra et cum bona uenia dixerim: quale ſit iſtud quod dicitur, calũniarum libidine non uidetis. Vt ante millia annorum decem, ab inſula quæ perhibetur Atlantica Neptuni (ſicut Plato demonſtrat) magna erumperet uis hominum, ut innumeras funditus deleret atq; extingueret natiões, nos fuimus cauſa? ut inter Aſſyrios & Bactrianos Nino quõdam Zoroaſtreq; ductoribus non tantũ ferro dimicaretur & uiribus, uerum etiam Magicis & Chaldæorũ recõditis diſciplinis, inuidia noſtra hæc fuit? ut Helena Dijs ducibus atq; impulſoribus rapta, & ſuis eſſet dirum & uenturis temporibus fatũ, religionis noſtræ attributũ eſt criminis

ut ille immanis Xerxes mare terris immitteret, & greſſibus maria trāſiret, noſtri nominis effectum eſt iniuria? ut ex Macedoniæ finibus unus exortus adoleſcens Orientis regna & populos captiuitate & ſeruitio ſubiugaret, nos fecimus, atque excitauimus cauſas? ut modo Romani, uelut aliquot flumen torrens, cunctas ſubmergerent atq; obruerēt nationes, nos uidelicet numina præcipitauimus in furorē? Quod ſi hominum nullus eſt, qui, quæ dudū geſta ſunt, noſtris audeat tēporibus imputare, quemadmodum poſſumus miſeriarum eſſe præſentiū cauſæ, cum noui fiat nihil, ſed ſint omnia uetera, & nullis antiquitatib. inaudita? Quanquā iſta quæ dicitis bella Religionis noſtræ ob inuidiam cōmoueri, non ſit difficile comprobare poſt auditum Chriſtum in mundo non tantū non aucta, uerū etiam maiore ex parte furiarū cōpreſſionibus imminuta. Nam cum hominū uis tanta magiſterijs eius accepe rimus ac legibus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti quàm irrogare eſſe præſtantius: ſuum potius fundere, quàm alieno polluere manus & conſcientiam cruore: habet à Chriſto beneficiū iandudum orbis ingratus: per quem feritatis mollita eſt rabies, atq; hoſtiles manus cohibere à ſanguine cognati animantis occœpit. Quid ſi omnes omnino, qui homines eſſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus eius pacificisq; decretis aurem uellent commodare pauliſper, & non faſtu & ſupercilio tumidi, ſuis potius ſenſibus, q̄ illius cōmonitionibus crederent: uniuerſus iamdudum orbis mitiora in opera conuerſis uſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, & in concordiam ſalutarem incor

ruptis

ruptis fœderũ ſanctionibus conueniret. Sed ſi per uos inquiunt nihil rebus incõmodatur humanis, unde ſunt hæc mala, quibus urgetur & premitur iamdudum miſeranda mortalitas? Sententiam me poſcis huic neceſſariam nihil cauſæ. Neq; enim præſens atq; in manib. poſita diſceptatio in id ſumpta eſt à me, ut oſtenderẽ, uel probarem quibus unaquæq; res cauſis & rationibus fieret: ſed ut maledicta criminis tanti procul eſſe ab nobis oſtenderẽ. Quod ſi præſto, ſi facto et argumẽtis inſignibus rei ueritas explicatur, unde ſint hæc mala, uel ex quibus profluant fontibus principijsq́;, nõ curo. Ac ne tamen omnino quid de rebus huiuſmodi ſentiã, nihil uidear interrogatus expromere, poſſum dicere: Quid enim ſi prima materies, quæ in rerum quatuor elemẽta digeſta eſt, miſeriarum omniũ cauſas ſuis continet rotationibus inuolutas? Quid ſi ſyderum motus certis ſignis, partibus, temporibus, lineis pariunt hæc mala, & ſubiectis afferunt uariorum diſcriminum neceſſitates? Quid ſi ſtatis tẽporibus rerum uiciſſitudines fiunt, atq; ut in maritimis æſtibus, modo ſecũdæ res affluunt, modo rurſus refluunt malis reciprocãtibus proſpera? Quid ſi materiæ fæx iſta, quam ſub noſtris calcamus ingreſſibus, hanc habet ſibi legem datam, ut expiret nocentiſſimos halitus, quibus corruptus aer iſte, et corporibus labem ferat, et negocia infirmet humana? Quid ſi, quod proximum uero eſt, quicquid nobis uidetur aduerſum, mundo ipſi nõ eſt malum: omniaq́; quæ fiunt noſtris commoditatib. ſtatuentes, opinionibus improbis criminamur euenta naturæ? Plato ille ſublimis apex philoſophorum & columen, ſæua illa diluuia, et cõflagrationes mundi

di, purgationem terrarũ ſuis eſſe in commentarijs prodi-dit: nec uir prudẽs extimuit humani generis ſubuerſionẽ, cladem, ruinas, interitus, funera, rerũ innouationem uocare, & iuuentutẽ his quãdam redintegratis uiribus cõparari. Non pluit inquit cœlum, & frumẽtorum inopia neſcio qua laboramus. Quid enim inſeruire elemẽta tuis neceßitatibus poſtulas? atq; ut uiuere mollius & delicatius tu poßis, obſequia temporũ tuis debent commoditatibus ſe dare? Quid enim ſi hoc pacto nauigatiõis cupidißimus conqueratur uentos iamdiu non eſſe, & cœli cõquieuiſſe flaturas? Nunquid ideo dicendũ eſt pernicioſam eſſe tranquillitatem illam mũdi, quia uectoribus impediat uota? Quid ſi Sole aliquis torrere ſe ſuetus, et acquirere corpori ſiccitatem, ratione conſimili conqueratur frequẽtiſſimis nubilis iucunditatem ſerenitatis ablatam? Nunquid ideo dicenda ſunt nubila inimica obductione pẽdere, quia libidini nõ permittitur ocioſe rutilare ſe flammis, & cauſas potionibus præparare? Euenta hæc omnia, quæ fiunt, & accidunt mole ſub hac mundi, cõmodulis non ſunt noſtris, ſed ipſius pendenda rationibus ordinibusq; naturæ. Nec ſi aliquid accidit, quod noſmetipſos, aut res noſtras parum lætis ſucceßibus fouit, continuo malum eſt, & in exitiabilis rei opinione ponẽdum. Pluit mundus, aut non pluit, ſibimet pluit, aut non pluit: & quod forſitan neſcias, aut uliginẽ nimiam ſiccitatis ardore decoquit, aut longißimi temporis ariditatẽ pluuiarum effuſionibus temperat. Peſtilentias, morbos, fames, atq; alias ſuggerit malorum exitiabiles formas: unde tibi eſt ſcire, ne quod exuberat, ſic tollat, ut per ſua diſpendia modum rebus luxuriantibus

tibus figat? Tu audeas dicere, hoc & illud eſt in mundo malum, cuius explicare, diſſoluere, neq; originem ualeas, neq; cauſam? et quia tuas impediat deliciarũ, forſitan & libidinum, uoluptates, perniciofum eſſe atq; aſperum dicas? Quid ergo, quia frigus membris tuis aduerſum eſt, et congelare ſanguinis tui feruorem ſolet, iccirco in mundo hyems eſſe non debet? Et quia perferre flagrantiſsimos ſoles non potes, ex anno æſtas tollenda eſt? atq; alijs legibus alia rurſus ordinanda natura? Veratrũ uenenum eſt hominibus, nunquid ob hanc cauſam non debuit naſci? Ouilibus inſidiatur lupus, nunquid in culpa natura eſt, quod lanitijs extulit importuniſsimam beluam? Morſu animam ſerpens tollit: maledicam ſcilicet primordijs rerum, quod tam ſæua prodigia genituris ſpirantibus addiderunt. Supercilioſa nimiũ res eſt, cum ipſe ſis non tuus, aliena etiam in poſſeſsione uerſeris, potentioribus dare conditionẽ uelle, ut id fiat, quod cupias, nõ quod in rebus inueneris antiquis cõſtitutionibus fixũ. Quare habere ſi locũ ueſtras uultis querimonias homines, prius eſt ut doceatis unde, uel qui ſitis, uobiſne ſit genitus & fabricatus mundus, an in eum ueneritis alienis ex regionibus inquilini. Quod cum dicere nõ ſit ueſtrũ, neq; explicare poſsitis cuius rei cauſa ſub hac cœli cõuexione uerſemini, deſiſtite arbitrari pertinere ad uos quicquã: cum ea quæ fiunt, nõ pariliter fiãt, ſed ad ſenſus ſummã redeant referãturq; totius. Chriſtianorũ, inquiunt, cauſa mala omnia adierũt, et interitus cõparatur ab ſuperis frugibus. Rogo cũ hæc dicitis, nõ calumniari uos improbe, in apertis conſpicitis manifeſtiſq; mendacijs? Treceti ſunt anni ferme, minus uel

plus

plus aliquid, ex quo cœpimus eſſe Chriſtiani, & terrarũ in orbe cenſeri: nunquid omnibus his annis continua fuerunt bella, continuæ ſterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus uilitas aut abundantia rerum fuit? Hoc enim primum efficiendum eſt, ei qui nos arguit, perpetuas & iuges calamitates fuiſſe. has, nunquam omnino reſpiraſſe mortalia, & ſine ullis (ut dicitur) ferijs, multipliciũ formas ſuſtinuiſſe diſcriminũ. Atqui non uidemus medijs his annis, medijsq; temporibus, ex uictis hoſtibus innumerabiles eſſe uictorias reportatas? prolatos imperij fines, & in poteſtatem redactas inauditi nominis nationes? ſæpenumero maximos annorũ fuiſſe prouẽtus, uilitates, atq; abundantias rerum tantas, ut cõmercia ſtuperent uniuerſa pretiorum auctoritate proſtrata? Quemadmodũ enim res agri, & uſq; ad hoc tempus genus quî duraret mortalium, ſi non omnia, quæ uſus poſceret, ſubminiſtraret fertilitas rerum? Sed fuerunt aliquando nonnulla in neceſſitatibus tẽpora. Et relaxata ſunt abundantijs. Rurſus contra uoluntatem quædam bella adminiſtrata. Et uictorijs poſtmodum ſucceſſibusq; correcta. Quid ergo dicemus? iniuriarum noſtrarũ deos modo memores eſſe, modo eſſe rurſus immemores? Si quo tempore fames eſt, irati eſſe dicuntur, ſequitur ut abundantiæ tempore irati & difficiles non ſint: atq; ita perducitur res eò, ut uicibus ludicris, & ponant, & repetant iras: & in integrũ ſe ſemper offenſionum recordatione reſtituant. Quanquã iſtud quod dicitur, quale ſit, explicabili nõ poteſt cõprehenſione cognoſci. Si Alamannos, Perſas, Scythas, iccirco uoluerunt deuinci, quod habitarent & degerent in eorum gentibus

Chriſtiani

Chriſtiani,quemadmodum Romanis tribuere uictoriam, cum habitarent & degerent in eorum quoque gentibus Chriſtiani? Si in Aſia,Syria,iccirco mures,et locuſtas efferueſcere prodigialiter uoluerunt,quod ratione conſimili habitarent in eorum gentibus Chriſtiani:in Hiſpania, Gallia,cur eodem tempore horũ nihil natum eſt, cum innumeri uiuerent in his quoq; prouincijs Chriſtiani? Si apud Getulos,tum Aquitanos huius rei cauſa ſiccitatẽ ſatis ariditatẽq; miſerunt, eo anno cur meſſes ampliſsimas Mauris Nomadibusq; tribuerunt? cum religio ſimilis his quoq; in regionib. uerteretur. Si in ciuitate una qualibet fame plurimos emori noſtri nominis auerſione fecerũt, cur ibidem annonaria caritate non tantũ corporis nõ noſtri, uerumetiam Chriſtianos ditiores & locupletiſsimos reddiderũt? Aut igitur cuncti nihil læti habere debuerũt, ſi malorũ cauſa nos ſumus:nationibus enim ſumus in cunctis:aut cũ mixta uideatis cum incommodis læta,deſinite nobis aſcribere id quod offendit res ueſtras, cum nihil lætis officiamus et proſperis. Si enim ego ut male ſit facio, cur ut bene ſit non obſto? Si,ut inopia magna ſit,meũ nomen in cauſa eſt:cur nihil impedio ut ſit feracitas maxima? Si,ut in bellis accipiatur uulnus,ego dicor afferre fortunam,cur duelles cum pereũt,læuum auguriũ non ſum, nec aduerſus ſpes bonas mali ominis obſcœnitate traducor? Et tamen ò magni cultores atq; antiſtites numinum, cur iraſci populis Chriſtianis auguſtiſsimos illos aſſeueratis deos? ita non aduertitis,non uidetis, affectus q̃ turpes,quàm indecoras numinib. attribuatis inſanias? Quid eſt enim aliud iraſci,quàm inſanire,q̃ furere,quàm in ul-

tionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem, effe
rati pectoris alienatiōe bacchari? Hoc ergo dij magni no
runt, per petiūtur, et ſentiūt, quod feræ, quod beluæ, quod
mortiferæ cōtinent uenenato in dente natrices. Quod le
uitatis in homine, quod terreno in animāte culpabile eſt,
præſtās illa natura, & in perpetuæ uirtutis firmitate con
ſiſtēs, ſcire aſſeueratur à uobis. Et quid ergo ſequitur ne=
ceſſario, niſi, ut ex eorū luminibus ſcintillæ emicent, flam
mæ æſtuent, anhelum pectus ſpiritū iaciat ex ore, & ex
uerbis ardentibus labrorū ſiccitas inalbeſcat? Quod ſi ue
rum eſt iſtud, & eſt exploratū, & cognitū, & ferueſce
re deos ira, & huiuſmodi motus perturbatiōe iactari, im
mortales, & perpetui nō ſunt, nec in diuinitatis alicuius
exiſtimatione ponendi. Vbi enim eſt ullus, ſicut ſapienti=
bus uidetur, affectus, ibi eſſe neceſſe eſt paſſionē. Vbi paſ
ſio ſita eſt, perturbationē conſentaneum eſt conſequi, ubi
perturbatio eſt, ibi dolor & ægritudo eſt. Vbi dolor &
ægritudo eſt, imminutiōi & corruptiōi iam locus eſt: quæ
duo ſi uexāt, adeſt uicinus interitus, mors omnia finiens,
et cūctis adimens ſentiētib. uitam. Quid? quod iſto modo
non tantūillos leues & feruidos: uerū, quod ab dijs conue
nit procul eſſe dimotū, & iniquos inducitis, & iniuſtos,
& æquitatis uel modicæ nullā prorſus obtinere rationē.
Quid eſt enim tam iniuſtū q̃ in alios iraſci, & alios læde
re, de hominibus cōqueri, & innoxia dilacerare frumen
ta? Chriſtianum nomē odiſſe, & diſpendijs omnibus ſuos
labefactare cultores? At nunquid iccirco in uos etiam ſæ=
uiunt, ut inteſtinis uulneribus concitati in ultionē cōſur=
gatis illorū? Ergo humana patrocinia dij quærūt, & niſi
ueſtra

ueſtra fuerint aſſertione protecti, idonei nõ ſunt ipſi, qui propulſare, defendere ſuas ualeant cõtumelias. Quinimmo ſi uerũ eſt ardere illos ira, permittite illis poteſtatem ſui, defendãt ſe ipſi: atq; in ultionẽ maieſtatis offenſæ inteſtinas exerant experiãturq; uirtutes. Poſſunt nos, ſi uoluerint, æſtu, poſſunt nocẽtiſsimo frigore, poſſunt auris peſtilibus, poſſunt morborum obſcuriſsimis cauſis enecare, conſumere, atq; ab omni penitus cœtu exterminare mortalium. aut ſi malum conſiliũ eſt aggredi nos ui, emittant aliquod indignationis ſignũ, per quod eſſe liquidum cunctis poßit inuitiſsimis nos eis habitare ſub cœlo. Vobis ſecundas tribuant ualetudines: aduerſas nobis, ac peſsimas. Opportunis imbribus ueſtra irrigent rura: pluuiarũ quicunq; ſunt rores, noſtris ab agellulis abigant. Lanitia curent ueſtra numeroſis fœtibus multiplicari, ſterilitatẽ infauſtam noſtris pecuarijs inferant. Ex oliuis ueſtris atq; uinetis plenam faciãt autumnitatem fundi: at ex noſtris exprimi unũ prohibeant palmitis rorem. Ad extremum & ultimũ, in ueſtro ore præcipiant ſuam fruges retinere naturam: at uero in noſtro mel amarũ fieri: olearũ fluenta rãceſcere, & ſub ipſis potum labris in acoris perfidiam uinum repente mutari. Quod cũ minime fieri teſtificentur res ipſæ, neq; minus ad nos quicquam, neq; ad uos plurimũ redundare uitalibus ex beneficijs conſtet, libido quæ tãta eſt inimicos atq; hoſtes deos eſſe cõtendere Chriſtianis? quos in rebus triſtiſsimis, atq; lætis nihil abs te uideas ratione in aliqua diſcrepare? Si uerũ uobis permittitis, ac ſine ullis aſſentationibus dici: uerba ſunt hæc, uerba ſunt, res immo per calumnias creditæ, non cognitionis ali

cuius teſtimonio comprobatæ. Cæterũ dij ueri, & qui habere, qui ferre nominis huius autoritatem condigni ſunt, neq; iraſcuntur, neq; indignantur, neq; quod alteri noceat, inſidioſis machinationibus cõſtruunt. Etenim re uera eſt impium, & ſacrilegia cuncta tranſcẽdens, ſapientem illam credere beatiſsimãq; naturam magnũ aliquid putare, ſi ſe ſibi aliquis adulatoria humilitate ſubmittat: & ſi fuerit non factum, deſpectam ſe credere, & ab ſummi culminis decidiſſe faſtigio. Puerile, puſillũ eſt, & exile, uix & illis conueniens, quos iamdudũ experientia doctorum dæmonas appellat, & hos non noſſe cœleſtia, & in hac rerum materia craſsiore cõditionis ſuæ ſorte uerſari. Veſtra ſunt hæc, ueſtra ſunt irreligioſe opinata, & irreligioſius credita. Quinimmo, ut uerius proloquar, haruſpices has fabulas, coniectores, arioli, uates, & nunquã non uani concinnauere fanatici: qui ne ſuæ artes intereant, ac ne ſtipes exiguas cõſultoribus excutiant iam raris, ſi quãdo uos uelle rem uenire in inuidiam cõpererunt, indignãtur, declamitantq́; In tẽplis iam raritas ſumma eſt. Iacent antiquæ deriſui cerimoniæ, & ſacrorũ quondam ueterrimi ritus religionum nouarũ ſuperſtitionibus occiderunt. merito humanũ genus tot miſeriarũ anguſtijs premitur, tot laborũ excruciatur ærumnis. Et hominesbrutũ genus, & quod ſitum ſub lumine eſt, cæcitate ingenita nequeũtes uidere, audent aſſeuerare furioſi, quod uos credere nõ erubeſcitis ſani. Ac ne quis nos tamen diffidentia reſponſionis, trãquillitatis exiſtimet deos donare muneribus, innoxias affingere his mentes, atq; ab omni perturbatione dimotas, cõcedamus, ſicut libitũ uobis eſt, intendere in nos iras

iras, ſanguinẽ illos ſitire noſtrum, & iamdudũ nos cupere mortaliũ ſubmouere de ſæculis. Sed ſi non eſt moleſtũ, non graue, ſi cõmunis officij res eſt, non ex gratia, ſed ex uero diſceptationis huius diſceptare momenta, audire à uobis expoſcimus, quæ nam ſit hæc ratio, quæ cauſa, propter quam in nos tantũ & dij ſæuiant ſuperi, & aſperati homines inardeſcãt. Religiones, inquiũt, impias, atq; inauditos cultus terrarũ in orbe tractatis. Quid ó participes ratiõis audetis homines proloqui, quid effutire, quid promere temerariæ uocis deſperatione tẽtatis? Deũ principem rerum cunctarum quæcunq; ſunt, dominũ ſummitatem omnium ſummorũ obtinentẽ adorare, obſequio uenerabili inuocare, in rebus feſſis totis, ut ita dixerim, ſenſibus amplexari, amare, ſuſpicere, execrabilis religio eſt & infauſta, impietatis & ſacrilegij plena, cærimonias antiquitus inſtitutas nouitatis ſuæ ſuperſtitione contaminãs? Hoccine eſt quæſo audax illud facinus & immane, propter quod maximi cœlites aculeos in nos intẽdunt irarum atq; indignationũ ſuarum? propter quod uos ipſi, cũ libido inceſſerit ſæua, exuitis nos bonis, exterminatis patrijs ſedibus, irrogatis ſupplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremũ nos feris & beluarũ laniatibus obiectatis? Quiſquis iſtud in nobis damnat, aut in aliqua ducit criminatione ponendum, is haud nomine appellandus eſt hominis, quãuis ille uideatur ſibi, haud deus eſſe credendus eſt, quamuis ipſe ſe eſſe ſimilem profiteatur. In uatib. profanis nos impios Dodonæus aut Iuppiter nominat, & ipſe dicetur deus, atq; in ordine cõputabitur numinũ? qui aut ſummo ſeruientibus regi crimen

VITTORIO EMANUELE

impietatis affingit, aut ſibi torquetur maieſtatē eius, cultumq; præponi. Delius Apollo, *uel clarius, didymæus, phileſius, pythius, & is habendus diuinus eſt? qui aut ſummū Imperatorē neſcit, aut ignorat à nobis quotidianis ei precibus ſupplicari: qui ſi pectorū ſecreta neſciret, nec quid in intimis ſenſib. contineamus, agnoſceret: ſummū tamen inuocare nos* Deum, *& ab eo quod poſtulamus orare, uel auribus potuit ſcire, uel ipſius uocis ſono, qua utimur in precibus, noſcitare.* Nondum *eſt locus ut explicemus omnes iſtos, qui nos damnant, qui ſint, uel unde ſint: quantū poſſint, uel nouerint: cur ad* Chriſti *paueant mentionem, diſcipulos cur eius inimicos habeant & inuiſos: quod tamen humanū pollicentibus ſenſum una pariter definitione figamus, nihil ſumus aliud* Chriſtiani, *niſi magiſtro* Chriſto *ſummi regis ac* Principis *ueneratores: nihil, ſi cōſideres, aliud inuenies in iſta religione uerſari.* Hæc *totius ſumma eſt actionis: hic propoſitus terminus diuinorū officiorum, hic finis, huic omnes ex more proſternimur, hunc collatis precibus adoramus, ab hoc iuſta, & honeſta, & auditu eius condigna depoſcimus: non quo ipſe deſideret ſupplices nos eſſe, aut amet ſubſterni tot milliū uenerationem uidere: utilitas hæc noſtra eſt, & commodi noſtri rationē ſpectans.* Nam *quia proni ad culpas, et ad libidinis uarios appetitus uitio ſumus infirmitatis ingenitæ, patitur ſe ſemper noſtris cogitationib. concipi: ut dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentiæ uoluntatem, & ab omni nos labe delictorum omniū amputatione purgemus.* Quid *dicitis ò ſacri diuiniq; interpretes iuris? melioris ne ſunt cauſæ, qui*

*Grũdules adorant lares, Aios locutios, Libentinos, quàm
ſumus nos omnes qui Deum colimus rerum patrem, atq;
ab eo depoſcimus rebus feßis languẽtibusq́; tutamina? Et
illi cati, ſapientes, prudentißimi uobis uidentur, nec repre
hẽſionis ullius, qui Faunos, qui ſtatuas, ciuitatũq́; genios,
qui Pauſos reuerentur, atq; Bellonas. Nos hebetes, ſtolidi,
fatui, obtuſi pronũciamur & bruti: q dedidimus nos deo,
cuius nutu & arbitrio omne quod eſt, conſtat, & in ſen-
tentiæ ſuæ perpetuitate defixum eſt. Hanccine ſentẽtiam
promittis? hanc legem conſtituitis? hãc promulgatis, ut ho
noribus afficiatur amplißimis quiſquis ueſtros adoraue-
rit ſeruulos? crucẽ mereatur extremã quiſquis uobis ipſis
dominis ſupplicarit? In ciuitatib. maximis, atq; in poten
tiorib. populis ſacra publice fiunt ſcortis meritorijs quon
dam, atq; in uulgarem libidinem proſtitutis: nullus timor
indignationis in dijs eſt. Tẽpla felibus, ſcarabeis, & bu-
culis ſublimibus ſunt elata faſtigijs: ſilent irriſæ numinũ
poteſtates, nec liuore afficiuntur ullo, quòd ſibi compara
tas animantiũ uilium conſpiciunt ſanctitates. Nobis ſolis
ſunt inimici, nobis aſperrimi Dij hoſtes, quia patrem ue-
neramur illorũ, per quem, ſi ſunt, eſſe & habere ſubſtan
tiam ſui numinis maieſtatiſq́; cœperũt: à quo ipſam deita
tem (ut ita dicam) ſortiti eſſe ſentiũt, & in rerũ numero
recognoſcũt, cuius uoluntate & arbitrio, & interire, &
ſolui, nec ſolui poſſunt, nec interire. Nam ſi omnes conce
dimus unum eſſe principẽ ſolum, quem nulla res alia uetu
ſtate temporis antecedat, poſt illum neceſſe eſt cuncta &
nata eſſe & prodita, & in ſui nominis proſiluiſſe natu-
ram. Quod ſi fixum & ratũ eſt, erit nobis conſequẽs con*

ſiteri, & deos eſſe natiuos, & à principe rerũ fonte ortus ſui originem ducere. Qui ſi ſunt natiui, & geniti, & interitiõibus utiq; periculisq; uicini. At enim eſſe creduntur immortales, perpetui, & nullius unquã participes finis. Ergo iſtud munus dei patris & donum eſt, ut infinita meruerint idem eſſe per ſæcula, cũ ſint labiles ſolubilesq; natura. Atq; utinam daretur in unius ſpeciem concionis toto orbe contracto oratione hac uti, & humani in generis audiẽtia collocari. Ergóne impiæ religionis ſumus apud uos rei, & quòd caput rerũ & columen uenerabilibus adimus obſequijs, ut cõuitio utamur ueſtro, infauſti et athei nũcupamur? Et quis magis rectius horum feret inuidiam nominũ, quàm qui aliũ præ hoc deum, aut nouit, aut ſciſcitatur, aut credit? Nõne huic omnes debemus hoc ipſum primum quòd ſumus? quòd eſſe homines dicimur? quòd ab eo uel miſſi, uel lapſi cæcitate, hoc in corpore cõtinemur? Nõ quòd incedimus, quòd ſpiramus et uiuimus, ab eo ad nos uenit? uiq; ipſa uiuẽdi efficit nos eſſe, & animali agitatione motari? Nónne ab hoc effluunt cauſæ, per quas noſtra fulcitur ſalus uariarũ munificentia uoluptatum? Mundus iſte in quo degitis, cuius eſt? aut quis eius uobis attribuit fructũ poſſeſſionẽq; retinere? Quis, ut ſubiectas res cernere, ut cõtrectare, ut conſiderare poſſetis, publicum iſtud lumen dedit? Quis, ne fixa pigritiæ ſtupore torpeſcerent elemẽta uitalia, ſolis igneis conſtituit ad rerum incremẽta futuros? Solem deum cũ eſſe credatis, conditorem eius, opificẽq; non quæritis? Luna cum apud uos dea ſit, non ſimiliter ſcire curatis genitor eius & fabricator quis ſit? Nónne cogitatio uos ſubit conſiderare, diſquirere

rere,in cuia poſſeßione verſemini? cuia in re ſitis? cuius iſta ſit,quam fatigatis terra? cuius aer iſte,quē uitali reci procatis à ſpiritu? cuius abutamini fontibus? cuius liquore? quis uentorū diſpoſuerit flamina? quis undoſas excogitauerit nubes? quis ſeminum frugiferas poteſtateis rationum proprietate diſtinxerit? Apollo uobis pluit, Mercurius uobis pluit? Aeſculapius, Hercules, aut Diana ratio nem imbrium,tempeſtatūq; finxerūt? Et hoc fieri qui po teſt,cum in mundo profiteamini eos natos,certoq; tempo re ſenſum arripuiſſe uitalem? Si enim temporis antiquita te mundus eos anteuenit,& priuſquā nati ſunt,iam noue rat pluuias tempeſtateſq; natura, nullum ſerius nati pluendi ius habēt,neq; eis inſerere rationib. ſe poſſunt,quas inuenerunt hic agi,& maiore ab autore tractari. O maxime,ó ſumme rerū inuiſibiliū procreator. O ipſe inuiſe,& nullis unquā cōprehenſe naturis,dignus, dignus es uere(ſi modo te dignū mortali dicendū eſt ore)cui ſpirās omnis intelligēſq; natura,& habere & agere nunquam deſinat gratias:cui tota conueniat uita genu nixo procūbere,& continuatis precibus ſupplicare. Prima enim tu cauſa es, locus rerū, ac ſpacium,fundamentū cunctorum quæcūq; ſunt, infinitus, ingenitus, immortalis, ꝑpetuus, ſolus,quē nulla deliniat forma corporalis,nulla determinat circūſcriptio qualitatis,expers quantitatis, ſine ſitu, motu,& habitu,de quo nihil dici & exprimi mortalium poteſt ſignificatione uerborū:qui,ut intelligaris,tacendū eſt,atq;,ut per umbrā te poßit errās inueſtigare ſuſpitio, nihil eſt omnino mutiendū. Da ueniā rex ſumme tuos per ſequentibus famulos:& (quod tuæ benignitatis eſt pro-

 prium

priū)ſugiētibus ignoſce tui nominis & religionis cultū. Non eſt mirū ſi ignoraris: maioris eſt admiratiōis ſi ſciaris: niſi forte audet quiſq̃, hoc enim furioſæ reſtat īſaniæ, ambigere, dubitare, an ſit iſte Deus, *an non ſit: explorata fidei ueritate, an rumoris caſſi opinatione ſit creditus. Audimus enim quoſdā philoſophandi ſtudio deditos, partim ullā negare uim eſſe diuinā, partim an ſit quotidie quærere: alios caſib. fortuitis, et cōcurſionib. temerarijs ſummā rerū conſtruere, atq; diuerſitatis impetu fabricari: cū quibus hoc tēpore nullū nobis omnino ſuper tali erit obſtinatione certamen. Aiūt enim ſana ſentiētes, cōtradicere rebus ſtultis ſtultitiæ eſſe maioris. Sermo cū his nobis eſt, q diuinū eſſe cōſentientes genus de maiorib. dubitāt, cū iidem eſſe plebeia atq; humiliora fateātur. Quid ergo, res tātas argumētis nitemur atq; elaborabimus obtinere?* Diſcedat *hæc lōge, atq; à nobis procul, procul inquā (ut dicitur) aberūcetur amētia.* Ita *eſt enim periculoſum argumētis aggredi deū principē comprobare, q̃ ratione huiuſmodi eſſe illum, uelle cognoſcere.* Nec *quicq̃ refert, aut diſcrepat, utrúmne neges illū, an aſſeras, atq; exiſtere fatearis: cū in eadem culpa ſit, & aſſertio talis rei, & abnegatio refutatoris increduli. Quiſq̃ ne eſt hominū, qui non cum iſtius principis notione diē primæ natiuitatis intrauerit, cui nō ſit ingenitū, nō affixū, imò ipſis penè in genitalib. matris nō impreſſum, non inſitū, eſſe regem ac dominū, cunctorum quæcunq; ſunt moderatorē?* Ipſa *deniq; hiſcere ſi animantia muta potuiſſent: ſi in linguarū noſtrarum facilitatem ſolui, immo ſi arbores, glebæ, ſaxa, ſenſu animata uitali uocis ſonitū quirent et uerborū articulos in-*

tegra

tegrare, ita nõ duce natura, & magiſtra, non incorruptæ ſimplicitatis fide, & intelligerent eſſe deum, & cunctorum dominũ ſolum eſſe clamarẽt? Sed fruſtra, inquit, nos falſo & calumnioſo inceßitis & appetitis crimine: tanquam eamus inficias eſſe Deum *maiorem: cum à nobis &* Iuppiter *nominetur, & optimus habeatur & maximus: cumq; illi auguſtißimas ſedes, & capitolia cõſtituerimus immania.* Dißimilia copulare, atq; in unam ſpeciem cogere inducta cõfuſione conamini. Nã deus omnipotens mẽte una omniũ, & communi mortalitatis aſſenſu, neq; genitus ſcitur, neq; nouam in lucem aliquãdo eſſe prolatus, nec ex aliquo tempore cœpiſſe eſſe, uel ſæculo. Ipſe eſt enim fons rerum, ſator ſæculorum ac temporũ. Non enim ipſa per ſe ſunt, ſed ex eius perpetuitate, perpetua, et infinita ſemper continuatione procedũt. At uero Iuppiter (ut uos fertis) & patrem habet, & matrem, auos, auias, fratres: nunc nuper in utero matris ſuæ formatus, abſolutus menſibus & cõſummatus decem, ignotam ſibi in lucẽ ſenſu irruiſſe uitali. Ergo, ſi hæc ita ſunt, Iuppiter eſſe deus quî poteſt? cum illum eſſe perpetuũ conſtet, & perhibeatur alter à uobis, & dies habuiſſe natales, & paucfactus re noua lamentabilem extuliſſe uagitum? Sed ſint (ut uultis) unum, nec in aliqua ui numinis, & maieſtate diſtantes: ecquid ergo iniuſtis perſequimini nos odijs? Quid, ut ominis peßimi, noſtri nominis inhorreſcitis mentione? ſi, quem Deum colitis, eum & nos? aut quid in eadem cauſa uobis eſſe cõtenditis familiares deos: inimicos atq; infeſtißimos nobis? Etenim, ſi una religio eſt nobis uobiſq; cõmunis, ceſſat ira cœleſtium: ſin nobis infeſti ſunt ſolis,

manife

manifeſtum eſt neſcire,& uos,& illos Deum: *quem* Io*uem non eſſe ipſis clarum eſt indignationibus numinum.* Sed *non(inquit)iccirco dij uobis infeſti ſunt,quòd omnipotētem colatis deum:ſed quòd hominem natũ,&(quod perſonis infame eſt uilibus)crucis ſupplicio interemptũ, & deum fuiſſe contenditis, & ſupereſſe adhuc creditis, & quotidianis ſupplicationibus adoratis.* Si *uobis iucundum eſt amici, ediſſertate quinam ſint hi dij, qui à nobis* Chriſtum *coli,ſuam credāt ad iniuriam pertinere?*Ianus Ianiculi *conditor? & ciuitatis* Saturniæ Saturnus *auctor?* Fauna,*fatua* Fauni *uxor? bona dea quæ dicitur, ſed uino meliori,& laudabiliori potu?*Indigetes *illi, qui flumē repunt,& in alueis* Numici *cum ranis & piſciculis degũt?* Aeſculapius,& Liber *pater,*Coronide *ille natus,ex genitalibus matris alter fulmine præcipitatus?*Mercurius *utero fuſus* Maiæ?*&(quod eſt diuinius)candidi arquitenentes* Diana & Apollo,*circumlati per fugas matris,atq; in inſulis errantibus uix tuti?*Dionea Venus *proles, uiri materfamiliâs troici,atque inteſtini decoris publicatrix?in* Trinacriæ *finibus* Ceres *nata,atq; in floribus legēdis occupata* Proſerpina?Thebanus, *aut* Tyrius Hercules, *hic in finibus ſepultus* Hiſpaniæ, *flammis alter concrematus œtæis?*Tyndaridæ Caſtores,*equos unus domitare cõſuetus,alter pugillator bonus,et crudo inexuperabilis ceſtu, ignes & fulgores marini,& ouorũ progenies dij?* Syria *pis* Peloponneſi *proditus,& in* Aegypto Serapis *nuncupatus?*Aethiopicis *ſolibus* Iſis *furua mœrens perditũ filium,& membratim cõiugem lancinatũ?*Prætermimus,*& trãſgredimur* Opis *ſoboles regias:quas in libris auctores*

ueſtri

ueſtri, quæ fuerint, & quales, uobis ediſcentib. prodiderunt. Hinc ergo *Chriſtũ coli, & à nobis accipi, & exiſtimari pro numine uulneratis accipiunt auribus? & obliti pauloante ſortis fuerint & cõditionis cuius, id, quod ſibi conceſſum eſt, impertiri alteri nolunt?* Hæc *eſt iuſtitia cœlitum? hoc deorũ iudicium ſanctũ?* Nõnne *iſtud liuoris eſt atq; auaritiæ genus?* Non *obtrectatio quædã ſordẽs, ſuas eminere tantũmodo uelle fortunas, aliorũ res premi, & in cõtempta humilitate calcari?* Natum *hominẽ colimus. Quid enim, uos hominẽ nullum colitis natum?* Nõ *unum, & alium? nõ innumeros alios? quinimmo nõ omnes, quos iam templis habetis ueſtris, mortaliũ ſuſtuliſtis ex numero, & cœlo ſyderibusq; donaſtis? Si enim forte uos fugit ſortis eos humanæ, & conditionis fuiſſe cõmunis: replicate antiquißimas literas, & eorum ſcripta percurrite, qui uetuſtati uicini, ſine ullis aſſentationib. cuncta ueritate in liquida prodiderunt. Iam profecto diſcetis, quibus ſinguli patribus: quibus matrib. fuerint procreati, qua innati regione, qua gente, quæ fecerint, egerint, pertulerint, actitarint, quas in rebus obeundis aduerſorum ſenſerint, ſecundantiũq; fortunas. Sinautem ſcientes uteris eſſe geſtatos, & frugibus eos uictitaſſe terrenis, nihilominus tamẽ nati hominis obiectatis cultũ: res agitis ſatis iniuſtas, ut id in nobis conſtituatis eſſe damnabile, quod & ipſi uos factitatis: aut, quæ uobis licere permittitis, conſimiliter alijs licitum eſſe nolitis. Sed cõcedamus, interdum manum ueſtris opinationibus dantes, unum Chriſtum fuiſſe de nobis, mẽtis, animæ, corporis, fragilitatis, & cõditionis unius: nónne dignus à nobis eſt tantorum ob munerum gratiam*

tiam

tiam deus dici,deusq; ſentiri? Si enim uos Liberum,quòd uſum repererit uini,ſi, quòd panis, Cererem,ſi Aeſculapium,quòd herbarũ,ſi Mineruam,quòd oleæ,ſi Triptolemum,quòd aratri,ſi deniq; Herculem,quòd feras,quòd fures,quòd multiplicium capitum ſuperauit cõpeſcuitq; natrices,diuorum retuliſtis in cœtum:honoribus quantis afficiẽdus eſt nobis,qui ab erroribus nos magnis inſinuata ueritate traduxit:qui uelut cæcos paßim,ac ſine ullo rectore gradientes,ab deruptis,ab deuijs, locis planioribus reddidit:Qui,quod frugiferũ primo atq; humano generi ſalutare,Deus mõſtrauit quid ſit,quis,quãtus,& qualis,qui ꝓfundas eius atq; inenarrabiles altitudines(quãtum noſtra quiuit mediocritas)capere et intelligere permiſit & docuit:Qui,quo autore,quo patre mũdus iſte ſit conſtitutus & conditus,fecit benignißime ſciri: Qui natiuitatis eius exprompſit genus, & nullius aliquando cognitione præſumptam materiã illius. Vnde ignibus ſolis genitalis feruor aſcitur.Cur luna ſemper in motu indemnis credtur animalibus cauſis lucem ſemper atq; obſcuritatem reſumens. Animalium origo quæ ſit. rationes quas habeant ſemina. Quis ipſum finxerit hominem, quis informarit,uel ex materiæ quo genere conſtructionẽ ipſam confirmauerit corporũ. Quid ſit ſenſus,quid anima. aduolarit ne ad nos ſponte, an cum ipſis ſata ſit & procreata uiſceribus. mortis particeps degat, an immortalitatis perpetuitate donata ſit. Qui ſtatus nos maneat, cum diſſolutis abierimus à membris. Victurine nos ſimus, an memoriam nullam noſtri ſenſus & recordationis habituri. Qui arrogantiam conſtrinxit noſtram,& elatas ſupercilio

lio ceruices modum fecit ſuæ infirmitatis agnoſcere: Qui animãtia mõſtrauit informia nos eſſe, uanis opinionib. fi dere: nihil cõprehẽſum habere, nihil ſcire, et quæ noſtros ſita ſunt ante oculos, nõ uidere: Qui (quod omnia ſupera uit, & trãſgreſſum eſt munera) ab religionib. nos falſis religionẽ traduxit ad uerã: Qui ab ſignis inertibus, atq; ex uiliſsimo formatis luto ad ſydera ſubleuauit & cœlũ: & cum domino rerum deo ſupplicationũ fecit uerba atq; orationum colloquia miſcere. Venerabar (ó cæcitas) nu per ſimulachra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos & malleis fabricatos, elephantorũ oſſa, picturas, ueternoſis in arboribus tænias: ſi quando conſpexeram lubricatum lapidem, & ex oliui unguine ordinatũ, tanquã ineſſet uis præſens, adulabar, affabar, & beneficia poſcebam nihil ſentiente de trũco: & eos ipſos diuos, quos eſſe mihi perſuaſeram, afficiebam contumelijs grauibus: cum eos eſſe credebam ligna, lapides, atq; oſſa, aut in huiuſmodi rerũ habitare materia. Nunc doctore tanto *in uias ueritatis inductus, omnia iſta, quæ ſint, ſcio: digna de dignis ſentio, contumeliam nomini nullam facio diuino: & quid cuiq; debeatur, uel perſonæ, uel capiti, inconfuſis gradibus atq; authoritatibus tribuo.* Ita ergo Chri*ſtus non habeatur à nobis deus? nec, qui omnium alioquin uel maximus poteſt excogitari, diuinitatis afficiatur cultu, à quo iamdudũ tanta & accepimus dona uiuentes, & expectamus, dies cũ uenerit, ampliora? Sed patibulo affixus interijt. Quid iſtud ad cauſam?* Neq; *enim qualitas et deformitas mortis dicta eius immutat aut facta, aut eo minor uidebitur diſciplinarum eius autoritas, quia uincu*

lis

lis corporis non naturali diſſolutione digreſſus eſt, ſed ui illata deceſsit. Pythagoras Samius *ſuſpitione dominationis iniuſta uiuus concrematus in fano eſt: nũquid ea, quæ docuit, uim propriam perdiderunt, quia non ſpiritũ ſponte, ſed crudelitate appetitus effudit?* Similiter Socrates ci*uitatis ſuæ iudicio damnatus capitali affectus eſt pœna: nunquid irrita facta ſunt, quæ ſunt ab eo de moribus, uirtutibus, & officijs diſputata, quia iniuria expulſus è uita eſt?* Innumerabiles *alij gloria, & uirtute, & exiſtimatione pollentes, acerbiſsimarũ mortiũ experti ſunt formas: ut* Aquilius, Trebonius, Regulus: *nunquid iccirco poſt uitam iudicati ſunt turpes, quia non publica lege fatorum, ſed mortis aſperrimo genere lacerati, excruciatiq́; perierunt?* Nemo *unquã innocens male interẽptus infamis eſt: nec turpitudinis alicuius commaculatur nota; qui nõ ſuo merito pœnas graues, ſed cruciatoris perpetitur ſæuitatẽ.* Et *tamen ó iſti, qui hominem nos colere morte functum ignominioſa ridetis: nónne* Liberũ *& uos patrẽ membratim ab* Titanis *diſsipatũ fanorum conſecrationi aptatis?* Nónne Aeſculapium *medicaminũ repertorem, poſt pœnas, & ſupplicia fulminis, cuſtodẽ nũcupauiſtis & præſidem ſanitatis, ualetudinis, & ſalutis?* Nónne *ipſum* Herculem *magnum ſacrificijs, hoſtijs, & thure inuitatis incenſo? quem ipſi uos fertis uiuum arſiſſe poſt pœnas, & cõcrematum in funebribus buſticetis?* Nónne *illum* Atym Phrygem *abſciſſum, & ſpoliatum uiro magnæ matris in adytis deum propitiũ, deum ſanctum* Gallorum *cõclamatione teſtamini?* Nõne *ipſum* Romulum *patrẽ, Senatorũ manibus dilaceratũ centum, &* Quirinum *eſſe martium dici-*

dicitis,& ſacerdotibus & puluinaribus honoratis,& in ædibus adoratis ampliſsimis,& poſt hæc omnia cœlũ aſcendiſſe iuratis? Aut igitur ridendi et uos eſtis, qui homines grauiſsimis cruciatibus interemptos deos putatis, & colitis: aut,ſi certa eſt ratio,cur id uobis faciendum putetis:& nobis permittite ſcire,quibus iſtud cauſis, rationibusq; faciamus. Natum hominem colitis. Etiam ſi eſſet id uerum(locis ut in ſuperioribus dictũ eſt)tamen pro multis,& tam liberalibus donis,quæ ab eo profecta in nobis ſunt, Deus dici appellariq; deberet. Cum uero deus ſit re certa,& ſine ullius rei dubitatiõis ambiguo, inficiaturos arbitramini nos eſſe,q̃ maxime illũ à nobis coli,& præſidem noſtri corporis nũcupari? Ergóne,inquiet aliquis furens,iratus,et percitus,Deus ille eſt Chriſtus? Deus reſpõdebimus,& interiorum potentiarum deus:&,quod magis infidos acerbiſsimis doloribus torqueat, rei maximæ cauſa à ſummo rege ad nos miſſus. Poſtulabit forſitan inſanior & furioſior factus: an ſe ita res habeat, quemadmodum dicimus,cõprobari. nulla maior eſt cõprobatio, quàm geſtarum ab eo fides rerum, quàm uirtutũ nouitas: quàm omnia uicta decreta,diſſolutaq; fatalia,quæ populi gentesq; ſuo generis ſub limine nullo diſſentiente uidere: quæ nec ipſi audent falſitatis arguere, quorũ antiquas et patrias leges uanitatis eſſe pleniſsimas atq; inaniſsimæ ſuperſtitionis oſtẽdit. Occurſurus forſitan rurſus eſt cum álijs multis calumnioſis illis & puerilibus uocibus: magus fuit,clandeſtinis artibus omnia illa perfecit: Aegyptiorũ ex adytis angelorũ potentium nomina, & remotas furatus eſt diſciplinas. Quid dicitis ó paruuli,incomperta uo

bis, & neſcia temerariæ uocis loquacitate garriētes? Ergóne illa, quæ geſta ſunt, dæmonū fuere præſtigiæ, & magicarū artium ludi? Poteſtis aliquē nobis deſignare, monſtrare ex omnibus illis Magis, qui unquā fuere per ſecula, conſimile aliquid Chriſto milleſima ex parte qui fecerit? qui ſine ulla ui carminū, ſine herbarū & graminum ſuccis, ſine ulla aliqua obſeruatione ſollicita ſacrorum, libaminū, temporū? Non enim urgemus, & quærimus, quæ ſeſe ſpondeant facere, uel in quibus generibus actuū ſoleat omnis illorū doctrina et experientia cōtineri. Quis enim hos neſciat aut imminētia ſtudere prænoſcere, quæ neceſſario (uelint nolint) ſuis ordinationibus ueniūt? aut mortiferam immittere quibus libuerit tabem, aut familiarum dirumpere charitates: aut ſine clauibus reſerare, quæ clauſa ſunt: aut ora ſilētio uincire: aut in curriculis equos debilitare, incitare, tardare: aut uxoribus, & liberis alienis (ſiue illi mares ſint, ſiue fœminei generis) incōceſſi amoris flammas, & furiales immittere cupiditates? Aut ſi utile aliquid uideantur audere, nō propria ui poſſe, ſed eorum, quos inuocāt, poteſtate. Atqui conſtitit Chriſtū ſine ullis adminiculis rerum, ſine ullius ritus obſeruatione, uel lege, omnia illa, quæ fecit, nominis ſui poßibilitate feciſſe. Et quod proprium, conſentaneum, dignum Deo fuerat uero, nihil nocens, aut noxium, ſed opiferū, ſed ſalutare, ſed auxiliaribus plenū nobis poteſtatis munificæ liberalitate donaſſe. Quid dicitis ó iterū? ergo ille mortalis, aut unus fuit è nobis, cuius imperium, cuius uocem popularibus & quotidianis uerbis miſſam, ualetudines, morbi, febres, atq; alia corporū cruciamenta fugiebant? Vnus fuit

è

è nobis, cuius præſentiam, cuius uiſum gens illa nequibāt ferre merſorum in uiſceribus dæmonum, conterritaq́; ui noua membrorum poſſeßione cedebat? Vnus fuit è nobis, cuius fœdæ uitiligines iußioni obtēperabant pulſæ ſtatim, & concordiam colorū commaculatis uiſceribus relinque bant? Vnus fuit è nobis, cuius ex leui tactu ſtabant proflu uia ſanguinis, & immoderatos cohibebāt fluores? Vnus fuit è nobis, cuius manus intercutes & ueternoſæ fugie= bant undæ: penetrabilis ille uitabat liquor, & turgētia ui ſcera ſalutari ariditate deflabant? Vnus fuit è nobis, qui claudos currere præcipiebat, et iam operis res erat: porri gere mancos manus, & articuli mobilitates iam ingeni= tas explicabant: captos membris aſſurgere, et iam ſuos re ferebant lectos alienis pauloante ceruicibus lati: uiduatos uidere luminibus, & iam cœlum diemq́; cernebant nullis cum oculis procreati? Vnus, inquam, fuit è nobis, qui de= bilitatib. uarijs, morbisq́; uexatos centū, aut hoc amplius ſemel una interceßione ſanabat? cuius uocē ad ſimplicem furibūda & inſana explicabant ſe maria? procellarū tur bines tempeſtatesq́; ſidebant? qui per altißimos gurgites pedem ferebat inlutum? calcabat ponti terga undis ipſis ſtupentibus in famulatū ſubeunte natura? qui ſequentium ſe millia quinq; ſaturauit quinq; panibus? ac, ne eſſe præ= ſtigiæ incredulis illis uiderētur & duris, bis ſenarū ſpor tarum ſinus reliquiarū fragminib. aggerabat? Vnus fuit è nobis, qui redire in corpora iamdudū animas præcipie= bat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & poſt diem funeris tertium pollinctorum uelaminib. expediri? Vnus fuit è nobis, qui, quid ſinguli uoluerent, quid ſub obſcuris

cogitationibus continerent, tacitorũ in cordibus peruidebat? Vnus fuit è nobis, qui cum unam emitteret uocem, ab diuerſis populis, & diſſona oratione loquentibus, familiaribus uerborum ſonis, & ſuo cuiq; utẽs exiſtimabatur eloquio? Vnus fuit è nobis, qui cum officia religionis certæ ſuis ſectatoribus traderet, mundum totũ repente complebat? quantusq;, & qui eſſet, reuelata nominis immenſitate monſtrabat? Vnus fuit è nobis, qui depoſito corpore innumeris ſe hominũ prompta in luce detexit? qui ſermonem dedit, atq; accepit, docuit, caſtigauit, admonuit? qui, ne illi ſe falſos uanis imaginationibus exiſtimarent, ſemel, iterum, ſæpius familiari collocutione monſtrauit? qui iuſtiſsimis uiris etiam num impollutis, ac diligentibus ſeſe, nõ per uana inſomnia, ſed per puræ ſpeciem ſimplicitatis apparet? cuius nomen auditum fugat noxios ſpiritus? imponit ſilentium uatibus? haruſpices inconſultos reddit? arrogantium magorũ fruſtrari efficit actiones, non horrore (ut dicitis) nominis, ſed maioris licentia poteſtatis? Et hæc quidẽ ſummatim expoſita, nõ ea ratione protulimus, tanquã magnitudo facientis ſolis in his eſſet perſpicienda uirtutibus. Quanta ſint enim hæc, uel exilitates cuiuis reperirentur, & ludi, ſi traditum fuerit noſci, ex quibus ad nos regnis, cuius nominis miniſtrator aduenerit? Quæ quidem ab eo geſta ſunt, & factitata, non ut ſe uana oſtẽtatione iactaret, ſed ut homines duri, atq; increduli ſcirent nõ eſſe, quod ſpondebatur, falſum: & ex operum benignitate, quid eſſet deus uerus, iam addiſcerẽt ſuſpicari. Simul & illud uolumus ſciri, cũ ſummatim (ut dictum eſt) enumeratio facta geſtorum eſt, non ea ſolũ Chriſtum

ſtum potuiſſe, quæ fecit, ſed conſtituta etiam exuperaſſe fatorum. Nam ſi (ut liquet, & conſtat) debilitates, & corporum paſſiones, ſurdi, manci, & muti, neruorū contractio, & amiſsio luminis, fatalibus accidunt irrogantúrq; decretis, & ſolus hæc Chriſtus correxit, reſtituit, atq; ſanauit: ſole ipſo eſt clarius potentiorem illum fuiſſe, quàm fata ſunt, cum ea ſoluit & uicit, quæ perpetuis nexibus, & immobili fuerant neceſsitate deuincta. Sed fruſtra, inquit neſcio quis, tantum arrogas Chriſto, cum ſæpe alios ſciamus, & ſcierimus deos, & laborātibus plurimis dediſſe medicinas, & multorū hominum morbos ualetudineſq́; curaſſe. Non inquiro, non exigo, quis deus, aut quo tempore cui fuerit auxiliatus, aut quem fractum reſtituerit ſanitati: illud ſolum audire deſidero, an ſine ullius adiūctione materiæ, id eſt medicaminis alicuius, ad tactū morbos iuſſerit ab hominibus euolare: imperauerit, fecerit et emori ualetudinū cauſam, & debiliū corpora ad ſuas remeare naturas. Chriſtus enim ſcitur, aut admota partibus debilitatis manu, aut uocis ſimplicis iuſsione aures aperuiſſe ſurdorū, exturbaſſe ab oculis cæcitates, orationem dediſſe mutis, articulorum uincula relaxaſſe, ambulatum dediſſe cōtractis, uitiligines, querqueras, atq; intercutes morbos, omniáq; alia ualetudinum genera, quæ humana corpora ſuſtinere neſcio quæ uoluit importuna crudelitas, uerbo ſolitus imperióq; ſanare. Quid ſimile dij omnes, à quibus opem dicitis ægris & periclitātibus latam? Qui ſi quando (ut fama eſt) nōnullis aut tribuēre medicinam, aut cibum aliquē iuſſerunt capi, aut qualitatis alicuius ebibi potionem, aut herbarū, & graminū ſuccos ſu-

perimponi inquietantibus cauſis, ambulare, ceſſare, aut re aliqua, quæ officiat, abſtinere (quod eſſe non magnũ, nec admirationis alicuius ſtupore cõdignum promptum eſt, ſi uolueritis attendere) & medici etiam ſic curãt animal humi natum, nec confiſum ſcientiæ ueritate, ſed in arte ſuſpicabili poſitum, & coniecturarũ æſtimationib. nutans. Nulla *autem uirtus eſt medicaminibus amouere quæ noceant: beneficia iſta rerum, non ſunt curantium poteſtates: & ut ſit laudabile ſcire, quæ quibus conueniat medicina, aut arte curari, locus huius laudis non in deo, ſed in homine conſtitutus eſt.* Hunc *enim nõ eſt turpe rebus extrinſecus ſumptis ualetudinem hominis feciſſe meliorẽ: indecorum deo eſt, non ipſum per ſe poſſe, ſed externarũ adminiculis rerum ſanitatem incolumitatẽq; præſtare.* Et *quoniam beneficia ſalutis datæ aliorũ numinum cõparatis, &* Chriſti: *quot millia uultis à nobis debilium uobis oſtendi, quot tabificis affectos morbis, nullam omnino retuliſſe medicinam? cum per omnia ſupplices irẽt templa; cum deorum ante ora proſtrati, limina ipſa conuerrerent oſculis: cum* Aeſculapium *ipſum datorẽ (ut prædicant) ſanitatis, quoad illis ſuperfuit uita, & precibus fatigarent, & inuitarent miſerrimis uotis.* Nónne *alios ſcimus malis ſuis cõmortuos, cruciatibus alios cõſenuiſſe morborũ, perniciosius alios ſeſe habere cœpiſſe, poſtquã dies noctesq; in continuis precibus & pietatis expectatione triuerũt?* Quid *ergo prodeſt oſtendere unum, aut alterum fortaſſe curatos, cum tot millibus ſubuenerit nemo? & plena ſint omnia miſerorum, infeliciumq; delubra? niſi forte dicatis, opẽ bonis ab dijs ferri, malorũ miſerias deſpici.* Atqui

Chriſtus æqualiter bonis, maliſq; ſubuênit: nec repulſus ab hoc quiſquã eſt, qui rebus auxilium duris contra impetum poſtulabat iniuriaſq; fortunæ. Hoc eſt enim propriũ dei ueri, potentiæq; regalis, benignitatẽ ſuam negare nulli, nec reputare quis mereatur, aut minime: cum naturalis infirmitas peccatorem hominẽ faciat: non uoluntatis, ſed iudicationis electio. Dicere porro meritis opem laborantibus ab dijs ferri, hoc eſt in medio ponere, & dubitabile, quod aſſeras, facere: ut & ille, qui ſanus eſt factus, fortuito poßit uideri eſſe ſeruatus: & ille, qui non eſt, non meriti cauſa, ſed firmitate credatur ualetudinẽ expellere non potuiſſe diuina. Quid? quòd iſtas uirtutes, quæ ſunt à nobis ſummatim, nõ (ut rei poſcebat magnitudo) deprõptæ, non tantum ipſe perfecit ui ſua, uerum (quod erat ſublimius) multos alios experiri, et facere ſui nominis cũ affectione permiſit. Nam cum uideret futuros uos eſſe geſtarum ab ſe rerum, diuiniq; operis derogatores, nequa ſubeſſet ſuſpitio magicis ſe artib. munera illa beneficiaq; largitum, ex immenſa illa populi multitudine, quæ ſuam gratiam ſectabatur admirãs, piſcatores, opifices ruſticanos, atq; id genus delegit imperitorũ, q per uarias gẽtes miſſi, cũcta illa miracula ſine ullis fucis atq; adminiculis perpetrarent. Verbo ille cõpeſcuit uerminantiũ membrorũ cruces, & illi uerbo cõpeſcuerunt furialiũ uermina paſſionum. Imperio ille uno exturbauit à corporibus dæmonas, & exanimatis ſuos reſtituit ſenſus: ſub eorũ portantes & illi ſe caſib. iußione nõ alia ſanitati & conſtantiæ reddiderũt. Ille notas albicantiũ uitiliginũ manu admota deterſit: liniamenta & hi corporum haud dißimili conci-

lì tuere contactu. Vliginoſa ille & turgentia uiſcera ſiccitatem iuſsit recuperare natiuam: & famuli eius hoc modo ſtatuerunt errantes aquas, & à pernicie corporū ſuos ibi iuſſere per tramites. Ille ulcera oris immenſi, & recuſantia perpeti ſanitatem intra unius uerbi morā continuato frenauit à paſtu: & illi haud aliter cōtumaciam canceris ſæui ad ſubeundam cicatricem circūſcriptis euagationibus cōpulerunt. Inceſſum ille claudis dedit, uiſum luminibus cæcis, interēptos reuocauit ad uitam: nec minus & hi quoq; contractionē relaxauere neruorū, luce oculos impleuere iam perdita, & ab tumulis remeare defunctos exequiarū conuerſione iuſſerunt. Neq; quicquam eſt ab illo geſtum per admirationē ſtupentibus cūctis, quod nō omne donauerit faciendū paruulis illis et ruſticis, & eorum ſubiecerit poteſtati. Quid dicitis ó mētes incredulæ, difficiles, duræ? alicuine mortaliū Iuppiter ille capitolinus huiuſmodi poteſtatem dedit? Curionem, aut pontificem maximū, quinimmo dialem (quod eius eſt) flaminem iſto iure donauit? Non dicam, ut mortuos excitaret: nō ut cæcis reſtitueret lucem: non ut membrorū ſitum eneruatis redderet, et diſſolutis: ſed ut puſtulam, reduuiā, papulam, aut uocis imperio, aut manus contrectatione cōprimeret. Ergo illud humanū fuit, aut ex ore terrenis ſtercorib. innutrito tale potuit ius dari, talis licētia proficiſci, & non diuinum, & ſacrum? aut (ſi aliquam ſuperlationē res capit) pluſquā diuinum, & ſacrū? Nam ſi facias ipſe, quod poſsis, & quod tuis ſit uiribus potentatuiq; conueniens, admiratio non habet quod exclamet. id enim quod potueris, feceris, & quod præſtare debuerit uis tua, ut potens

eſſet

eſſet una, & ipſius qui operaretur, qualitas. Tranſcribe-*re poſſe in hominem ius tuum: & quod facere ſolus poſ-ſis, fragiliſſimæ rei donare, & participare faciendũ, ſu-pra omnia ſitæ eſt poteſtatis, cõtinentiſq; ſub ſeſe eſt re-rum omnium cauſas, & rationum facultatumq; naturas. Age nunc ueniat, qui ſuper igneam zonam, magus inte-riore ab orbe* Zoroaſtres, *Hermippo ut aſſentiamur au-thori.* Bactrianus *& ille conueniat, cuius* Cteſias *res ge-ſtas hiſtoriarum exponit in primo.* Armenius Hoſthanis *nepos, & familiaris* Pamphylus Cyri, Apollonius, Dami *gero, et* Dardanus, Velus, Iulianus, *&* Bæbulus, *et ſi quis eſt alius qui principatũ & nomẽ fertur in talib. habuiſ-ſe præſtigijs: permittant uni ex populo in officiũ ſermo-nis dandi ora coarticulare mutorum, ſurdorum auriculas reſerare, ſine luminibus procreatis oculorum redintegra re naturas, & in frigentia olim membra ſenſus animaſq; reducere. Aut, ſi ardua res iſta eſt, neq; alijs permittere ta lium poſſunt operum poteſtates, ipſi faciant, & cum ſuis ritibus faciant. quicquid malefici graminis nutricant ter rarum ſinus, quicquid uirium cõtinet fremor ille uerbo-rum, atq; adiunctæ carminũ neceſſitates, non inuidemus, adijciant, non interdicimus, colligãt.* Experiri *libet & re cognoſcere, an cum ſuis efficere dijs poſſint, quod ab ruſti cis* Chriſtianis *iuſſionibus factitatũ eſt nudis.* Deſiſtite *ó neſcij in maledicta cõuertere res tantas, nihil ei nocitura qui fecit, periculum allatura ſed uobis: periculũ, inquam, non paruulum, ſed in rebus eximijs, ſed in præcipuis con ſtitutum. Siquidem res anima precioſa eſt, nec ipſo ſe ho-mini quicquam poteſt charius inueniri.* Nihil *(ut memini)*

magicum, nihil humanũ, præſtigioſum, aut ſubdolum, nihil fraudis, delicti in Chriſto derideatis: licet ex more atq; in laſciuiã diſſoluamini cachinnorum, Deus ille ſublimis fuit, deus radice ab intima, deus ab incognitis regnis, & ab omniũ principe Deus ſoſpitator eſt miſſus: quem neq; ſol ipſe, neq; ulla (ſi ſentiunt) ſydera, nõ rectores, nõ principes mũdi, nõ deniq; dij magni, aut, qui fingentes ſe deos genus omne mortalium territant, unde aut qui fuerit, potuerunt noſcere uel ſuſpicari: & merito. exutus à corpore quod in exigua ſui circũferebat parte, poſtquã uideri ſe paſſus eſt, aut cuius eſſet magnitudinis, ſciri, nouitate rerum exterrita uniuerſa mundi ſunt elementa turbata, tellus mota cõtremuit, mare funditus refuſum eſt, aer globis inuolutus eſt tenebrarum, igneus orbis ſolis tepefacto ardore deriguit. Quid enim reſtabat ut fieret, poſtquam Deus eſt cognitus is, qui eſſe iamdudum unus iudicabatur è nobis? Sed non creditis geſta hæc. Sed qui eã conſpicati ſunt fieri, & ſub oculis ſuis uiderũt agi, teſtes optimi, certiſsimiq; autores, & crediderũt hæc ipſi, & credenda poſteris nobis haud exilibus cum approbationibus tradiderunt. Quinã iſti ſint fortaſſe quæritis. gentes, populi, nationes, & incredulũ illud genus humanũ: quod niſi aperta res eſſet, & luce ipſa (quemadmodum dicitur) clarior, nunquã rebus huiuſmodi credulitatis ſuæ cõmodarent aſſenſum. At nunquid dicemus illius temporis homines uſq; adeo fuiſſe uanos, mendaces, ſtolidos, brutos, ut, quæ nunquam uiderant, uidiſſe ſe fingerent? & quæ facta omnino non erant, falſis proderent teſtimonijs, ut puerili aſſertione firmarent? cumq; poſſent uobiſcum & unanimiter

uiue

uiuere, & inoffenſas ducere cõiunctiones, gratuita ſuſci perent odia, & execrabili haberentur in nomine? Quod ſi falſa (ut dicitis) hiſtoria illa rerũ eſt, unde tam breui tẽpore totus mundus iſta religione completus eſt? aut in unam coire quî potuerũt mentẽ gentes regionib. diſiũctæ? uentis, cœlo, cõuexionibusq; dimotæ? Aſſeuerationib. illectæ ſunt nudis, inductæ in ſpes caſſas, & in pericula capitis immittere ſe ſponte temeraria deſperatione uoluerunt: cũ nihil tale uidiſſent, quod eas in hos cultus nouitatis ſuæ poſſet excitare miraculo. Imò *quia hæc omnia & ab ipſo cernebant geri, & ab eius præconibus, qui per orbem totum miſſi beneficia patris & munera dis hominibusq; portabant: ueritatis ipſius ui uictæ & dederunt ſe* Deo:*nec in magnis poſuere diſpendijs membra uobis proijcere, & uiſcera ſua lanianda præbere.* Sed *conſcriptores noſtri mendaciter iſta promiſerunt, extulere in immenſum exigua geſta, & anguſtas res ſatis ambitioſo dilatauere præconio.* Atqui *utinam cũcta referri in ſcripta potuiſſent, uel quæ ab ipſo geſta ſunt, uel quæ ab eius præconibus pari iure & potẽtia terminata. Magis uos incredulos faceret uis tanta uirtutũ, aut apprehẽdere locũ fortaſſe poſſetis (quod uideretur eſſe ſimillimũ ueri) et incrementa rebus appoſita, et inditas ſcriptis et cõmentarijs falſitates.* Sed *neq; omnia cõſcribi, aut in aures omniũ peruenire potuerũt geſta, gentib. in ignotis, & uſum neſciẽtib. literarũ: aut (ſiqua ſunt literis, cõſcriptionibusq; mandata) maleuolentia dæmonũ, quorũ cura & ſtudiũ eſt hanc intercipere ueritatẽ, & cõſimiliũ his hominũ interpolata quædã, & addita, partim mutata, atq; detracta uerbis,*

ſylla

ſyllabis, literis, ut & prudentium tardarent fidem, & geſtorum corrūperent auctoritatem. Sed nunquā fuerit, his bene ut Chriſtus qui fuerit literarum teſtimonijs colligatur: cuius in id ſolum dimiſſa ſunt cauſa: ut, ſi eſſe conſtiterit ea uera, quæ dicimus, confeßione omnium deus fuiſſe monſtretur. Nō creditis ſcriptis noſtris, & nos ueſtris nō credimus ſcriptis. Falſa de Chriſto cōfingimus, & uos de dijs ueſtris inania & falſa iactatis. neq; enim cœlo deus aliquis lapſus eſt, aut ſuis res ueſtras cōmentatus eſt manib. aut ratione cōſimili noſtris rebus, et religionib. derogauit. Ab hominib. hæc ſcripta, & illa ſunt ab hominibus ſcripta: mortalibus ediſſerta ſermonibus, & quicquid dicere de noſtris conſcriptoribus intēderitis, & de ueſtris hæc dicta paribus ſumite atq; habetote momentis. Vultis uera eſſe, quæ in ueſtris cōprehenſa ſunt ſcriptis: & quæ in noſtris conſignata ſunt literis, confiteamini neceſſe eſt eſſe uera. Falſitatis arguitis res noſtras: & nos ueſtras arguimus falſitatis. Sed antiquiora (inquitis) noſtra ſunt, ac per hoc fidei & ueritatis pleniſſima. quaſi uero errorum non antiquitas pleniſſima mater ſit, & non ipſa pepererit res eas, quæ turpiſſimas dijs notas ignominioſis cōcinnauerunt in fabulis. Ante millia enim annorū decem non potuerunt falſa & audiri, & credi? aut nō ſimillimū ueri eſt, fidem uicinis & finitimis, q̄ ſpatiorum ineſſe longinquitate diſtantibus? Teſtibus enim hæc, illa opinionib. aſſeruntur, & procliuius multo eſt, minus eſſe in recētibus fictionis, quàm in antiqua obſcuritate ſubmotis. Sed ab indoctis hominibus, & rudibus, ſcripta ſunt, & iccirco nō ſunt facili auditione credenda. Vide ne magis hæc fortior

cauſa

cauſa ſit, cur illa ſint nullis coinquinata mendacijs, mente ſimplici prodita, & ignara lenocinijs ampliare. Triuialis & ſordidus ſermo eſt. *Nunquam enim ueritas ſectata eſt fucum, nec quod exploratum & certum eſt circũduci ſe patitur orationis per ambitum longiorẽ.* Collectiones, *enthymemata, definitiones, omniaq́; illa ornamenta, quibus fides quæritur aſſertionis, ſuſpicantes adiuuant, nõ ueritatis liniamenta demõſtrant. Cæterum qui ſcit, quid ſit illud quod dicitur, nec definit, nec colligit, neq; alia ſectatur artificia uerborũ, quibus capi conſueti ſunt audiẽtes, & ad conſenſum rei circũſcriptionis neceßitate traduci.* Barbariſmis, Solœciſmis, *obſitæ ſunt, inqt, res ueſtræ, & uitiorum deformitate pollutæ. Puerilis ſane, atq; anguſti pectoris reprehenſio: quam ſi admitteremus, ut uera ſit, abijciamus ex uſibus noſtris quorundã fructuum genera, quód cum ſpinis naſcuntur, & purgamẽtis alijs, quæ nec alere nos poſſunt, nec tamen impediũt perfrui nos eo, qđ principaliter antecedit, & ſaluberrimũ nobis uoluit eſſe natura.* Quid enim officit ó quæſo? *aut quã præſtat intellectui tarditatem? utrúmne quid leue, an hirſuta cum aſpe ritate promatur? inflectatur quod acui, an acuatur quod oportebat inflecti? aut qui minus id, quod dicitur, uerum eſt, ſi in numnro peccetur, aut caſu, præpoſitione, participio, coniunctione?* Pompa iſta ſermonis, *& oratio miſſa per regulas concionibus, litibus, foro, iudicijsq́; ſeruetur, deturq́; illis immo, qui uoluptatũ delinimenta quærẽtes, omne ſuum ſtudium uerborũ in lumina contulerũt. Cum de rebus agitur ab oſtẽtatione ſubmotis, quid dicatur, ſpectandum eſt, non quali cum amœnitate dicatur: nec quid*

aures

aures cōmulceat, ſed quas afferat audientibus utilitates: maxime cum ſciamus etiam quoſdam ſapientiæ deditos, non tantum abiecisſe ſermonis cultū; uerumetiā, cū poſſent ornatius atq; uberius eloqui, triuialem ſtudio humilitatē ſecutos, ne corrūperent ſcilicet grauitatis rigorē, & ſophiſtica ſe potius oſtentatione iactarent. Enimuero *diſſoluti eſt pectoris in rebus ſerijs quærere uoluptatem: & cum tibi ſit ratio cum male ſe habētibus atq; ægris, ſonos auribus infundere dulciores, non medicinam uulneribus admouere. Quanquā (ſi uerum ſpectes) nullus ſermo natura eſt integer, uitioſus ſimiliter nullus. Quænam eſt enim ratio naturalis, aut in mundi conſtitutionibus lex ſcripta, ut hic paries dicatur, & hæc ſella? cum neq; ſexus habeant fœmininis generibus maſculiniſq; diſcretos, neq; quiſquā docere doctiſſimus me poſſit ipſum hic, & hæc, quid ſint, aut cur ex his unum, ſexū uirilem deſignet, fœmininis generibus id quod ſequitur applicet.* Hu*mana iſta ſunt placita, & ad uſum ſermonis faciendi non ſane omnibus neceſſaria: nam & hæc paries forſitan, & hic ſella dici ſine ulla reprehenſione potuiſſet, ſi ab initio ſic dici placuiſſet, & à ſequētibus ſæculis cōmuni eſſet in ſermocinatione ſeruatum.* Et tamen ó *iſti, qui pollutas res noſtras uitiorū criminamini: ſtribiligines & uos iſtas libris illis in maximis atq; admirabilib. nō habetis?* Nónne *aliud hæc utria, aliud dicitis hos utres? cœlus, & cœlū? nō item filus, & filum? nō item crocus, & crocum? non item fretus, & fretum? non item apud uos eſt poſitum hoc pane, et hic panis? hic ſanguis, hoc ſanguen? candelabrū & iugulū ratione eadē iugulus et candelaber? Nā ſi ſingula*

nomi

nomina non poſſunt genera plura habere q̃ ſingula:neq; eadē poſſunt huius eſſe generis, & illius(genus enim trāſire genus in alterū nō poteſt)tam peccat qui genera maſculina fœmininis pronunciat legibus,q̃ ab eo peccatur,q articulos maſculinos fœmininis generibus anteponit. At qui *uos conſpicimus & res maſculinas fœminine, & fœmineas maſculine, & quas eſſe dicitis neutras, & illo, & hoc modo ſine ulla diſcretione depromere. aut igitur nulla eſt culpa indifferēter his uti, & fruſtra nos dicitis* Solœciſmorū *obſcœnitate deformes: aut ſi certū eſt ſingula quibus debeāt rationibus explicari, in ſimilibus uitijs uos quoq; uerſamini: quāuis* Epicados *omnes,* Cæſellios, Verrios, Scauros *teneatis, &* Niſos. *Sed ſi deus, inquiūt, fuit* Chriſtus, *cur forma eſt in hominis uiſus? & cur more eſt interemptus humano?* An *aliter potuit inuiſibilis illa uis, & habens nullam ſubſtantiā corporalem, inferre & cōmodare ſe mundo, concilijs intereſſe mortalium, q̃ ut aliquod tegmen materiæ ſolidioris aſſumeret, quod oculorū ſuſciperet iniectū, & ubi ſe figere ineptiſsimæ poſſet contēplationis obtutus?* Quis *eſt enim mortaliū, q quæreret eū uidere, quis cernere, ſi talē uoluiſſet inferre ſe terris, qualis ei primigenia natura eſt? et qualē ſe ipſe in ſua eſſe noluit uel qualitate, uel numine?* Aſſumpſit *igitur hominis formā, et ſub noſtri generis ſimilitudine potentiā ſuā clauſit, ut et uideri poſſet, & cōſpici: uerba faceret, & doceret: atq; oēs exequeretur res eas, ꝓpter quas in mūdum uenerat faciēdas, ſummi regis impio et diſpoſitiōe ſeruatis.* Quid *enim? dicitis, rex ſummus ea, quæ in mūdo faciēda eſſe decreuerat, ſine hoīe ſimulato nōquibat efficere? ſi opor*

oporteret ita fieri (quemadmodum dicitis) iſta fortaſſe fe ciſſet: quia nõ oportuit, aliter fecit. Quare iſto uoluit, & illo genere noluit, latenter inuolutæ, & uix ulli compre= henſibiles cauſæ, quas accipere fortaſſe potuiſſes ſi nõ eſ= ſes iamdudum ad non accipiendũ paratus: & prius te for mares ad non credendi frontẽ, quàm tibi eſſet expoſitum id, quod noſſe atq; audire conquireres. Sed more eſt ho= minis interemptus. non ipſe neq; enim cadere diuinas in res poteſt mortis occaſus: nec interitionis diſſolutione di= labi id, quod eſt unum, & ſimplex: nec ullarum partium congregatione compactũ. Quis eſt ergo uiſus in patibu= lo pendere, quis mortuus eſt? homo, quẽ induerat, & ſe= cum ipſe portabat. Incredibile dictũ eſt, & cæcis obſcuri tatibus inuolutũ. ſi uelis non cæcũ eſt, & ſimilitudini pro xime conſtitutum, Si quo tẽpore Sibylla præſaga, oracu= la illa depromens, fundebat ui (ut dicitis) Apollinis ple= na, ab impijs eſſet cæſa atq; interempta latronibus: nun= quid Apollo diceretur in ea eſſe occiſus? ſi uates Helenus, ſi Martius, aliiq́; ſimiliter uates hariolãtes eſſent uita & luce priuati: nunquid aliquis diceret lege eos humanitatis extinctos, qui illorum per ora loquentes, uias rerum po= ſtulantibus explicabant? Mors illa, quã dicitis, aſſumpti hominis fuit, non ipſius: geſtaminis, non geſtantis: quam nec ipſam perpeti ſuccubuiſſet, tanta ſi nõ agenda res eſ= ſet, & inexplicabilis ratio fati clauſis patefacienda my= ſterijs. Quæ ſunt iſta inquies clauſa atq; obſcura myſte= ria, quæ nulli nec homines ſcire, nec ipſi, qui appellantur, dij mundi parte queunt aliqua ſuſpitionis atq; opinatio= nis attingere, niſi quos ipſe dignatus eſt cognitiõis tantæ

imper

impertire muneribus,& in abditos receſſus theſauri inte
rioris inducere. Vides enim,ſi nollet inferri ſibi à quoquã
manus,ſumma illi fuiſſe cõtentiõe nitendũ,ut hoſtes ab ſe
ſuos,uel poteſtate uniuerſa ꝓhiberet. Qui cæcis reſtitue=
rat lumina,is efficere ſi deberet,nõ poterat cæcos? ꝗ debi
lib. integritatẽ,is debiles reddere difficultati habuit,aut la
bori? qui claudos faciebat incedere,is motus alligare mẽ=
brorũ neruorũ duritia neſciebat? qui extrahebat à tumu=
lis mortuos,huic arduũ fuerat letũ cui uellet indicere? Sed
ꝗa fieri ratio ea,quæ fuerãt deſtinata,poſcebat: et hic in
ipſo mũdo,nec modo ꝗ geſtum eſt alio: inæſtimabilis illa
atq; ĩcredibilis lenitas iniurias inſe hominũ,puerilib. pro
ineptijs ducẽs manus in ſe porrigi ab immanib. paſſa eſt:
duriſsimisq; latronib. nec imputandũ putauit quid illorũ
deſignaſſet audacia,dummodo ſuis oſtẽderet quid ab ſeſe
expectare deberẽt. Cũ enim de animarũ periculis multa,
medelarũ contrà inſinuator,magiſter atq; auctor, ad offi
ciorũ conuenientiũ fines,ſuas leges & cõſtituta, direxit:
nõ ſuperbiæ faſtum cõminuit? non libidinũ extinxit flam
mas? nõ hiatum cõpreſsit auiditatis? nõ tela extorſit è ma
nibus,atq; oĩa ſeminaria totius uitioſitatis abſcidit? Ipſe
deniq; non lenis,non placidus,nõ acceſſu facilis,nõ fami
liaris affatu, nõ humanas miſerias indoleſcẽs, omnes om
nino crucibus et corporalib. affectos malis unica illa beni
gnitate miſeratus reddidit & reſtituit ſanitati? Quid er
go uos ſubigit,quid hortatur maledicere,conuitiari, inex
piabiles cũ eo conſerere ſimultates? quẽ redarguere, quẽ
tenere,nemo hominũ poſsit ullius facinoris in reatu? Ty=
rannos,ac reges ueſtros,qui poſtpoſito deorum metu do=

inaduerſione damnare:immo,ſi animus uobis clemẽs fuiſſet, & mitis, uel propter id ſolum cum deberetis amplecti quòd optabilia uobis ſponderet & proſpera: quòd bonarum eſſet nũcius rerũ: quòd ea prædicaret, quæ nullius animum læderent: ſecurioris quinimmo expectationis impleret. At enim odio dignus eſt, quòd ex orbe religiones expulit, quòd ad deorũ cultum prohibuit accedi? Ergóne ille religionis extinctor, & impietatis auctor arguitur, qui ueram in orbe religionem induxit? qui hominibus cæcis, & re uera in impietate degẽtibus pietatis aperuit ianuas? & cui ſe ſubmitterent, indicauit? An ulla eſt religio uerior, officioſior, potentior, iuſtior, quàm Deum principem noſſe, ſcire deo principi ſupplicare, qui bonorũ omnium ſolus caput, & fons eſt, perpetuarum pariter fundator & conditor rerum, à quo omnia terrena, cunctaq́; cœleſtia animãtur, motu irrigantur ́q; uitali: & qui ſi nõ eſſet, nulla profecto res eſſet, quæ aliquod nomen, ſubſtantiamq́; portaret? Niſi forte dubitatis an ſit iſte, de quo loquimur, Imperator: & magis eſſe Apollinẽ creditis, Dianam, Mercurium, Martem. Da uerum iudiciũ: & hæc omnia circumſpiciens, quæ uidemus, magis an ſint dij cæteri dubitabit, quàm in Deo cunctabitur, quem eſſe omnes naturaliter ſcimus: ſiue cum exclamamus ó deus, ſiue cum illum teſtem conſtituimus improborũ, & quaſi nos cernat faciem ſubleuamus ad cœlum. Sed minoribus ſupplicare dijs homines uetuit. dij enim minores, q ſint, aut ubi ſint, ſcitis? perſtrinxit uos aliquando ſuſpitio illorum aut mentio, ut merito feratis indigne abrogatos his cultus, & honoris impertitione uiduatos? quod ſi non mẽtis elatio, &

typhus qui appellatur à Græcis obſtaret, atq; officeret uobis, iamdudum ſcire potuiſſetis: quid, aut quare prohibuerit fieri, intra fines quos ſtare religionẽ uoluerit ueram, quantum uobis periculum naſceretur ex eo, quod putaretis obſequio, uel ex quibus malis emergeretis, ſi inſidioſo renunciaretis errori. Verum hæc omnia illuſtrius cõmemorabuntur & planius, cum ulterius prorſus fuerimus euecti. Monſtrabimus enim Chriſtum non impietatem docuiſſe nationes, ſed ab latronibus peſsimis miſerorum hominum imprudentiam uindicaſſe. Nõ credimus, inquitis, uera eſſe quæ dicit. Quid enim, quæ uos negatis uera eſſe, apud uos liquent, cum imminentia, & nõdum paſſa nullis poſsint rationib. refutari? Sed & ipſe, quæ pollicetur, non probat. Ita eſt. Nulla enim (ut dixi) futurorum poteſt exiſtere cõprobatio. Cum ergo hæc ſit conditio futurorum, ut teneri & cõprehendi nullius poſsint anticipationis attactu: nónne purior ratio eſt, ex duobus incertis, & in ambigua expectatione pendentibus, id potius credere, quod aliquas ſpes ferat, quàm omnino quod nullas? In illo enim piculi nihil eſt, ſi quod dicitur imminere, caſſum fiat et uacuum: in hoc damnũ eſt maximũ (id eſt ſalutis amiſſio) ſi cum tempus aduenerit, aperiatur hoc fuiſſe mendacium. Quid dicitis ó neſcij, etiam fletu & miſeratione digniſsimi? ita non extimeſcitis, ne forte hæc uera ſint, quæ ſunt deſpectui uobis, & præbent materiam riſus? nec ſaltem uobiſcum ſub obſcuris cogitationib. uoluitis? ne quod hoc die credere obſtinata renuitis puerſitate, redarguat ſerum tempus, & irreuocabilis pœnitentia caſtiget? Nónne uel hæc ſaltem fidem uobis faciunt argumenta credendi

di, quòd iam per omnes terras in tam breui tēpore & par uo, immenſi nominis huius ſacramenta diffuſa ſunt? quòd nulla iam natio eſt tam barbari moris, & mãſuetudinem neſciens, quæ nõ eius amore uerſa mollíuerit aſperitatem ſuam, & in placidos ſenſus aſſumpta trãquillitate migra uerit? quòd tam magnis ingenijs præditi Oratores, Grãmatici, Rhetores, Conſulti iuris, ac Medici, philoſophiæ etiam ſecreta rimantes, magiſteria hæc expetunt, ſpretis quibus pauloante fidebant: quòd ab dominis ſe ſerui, cruciatibus affici, quibus ſtatuerint, malunt, ſolui cõiuges ma trimonijs, exhæredari à parentibus liberi, quàm fidẽ rum pere Chriſtianam, & ſalutaris militiæ ſacramenta deponere? quòd cum genera pœnarum tanta ſint à uobis propoſita religionis huius ſequẽtibus leges, augeatur res ma gis, & contra omnes minas, atq; interdicta formidinum animoſius populus obnitatur, & ad credendi ſtudiũ prohibitionis ipſius ſtimulis excitetur? nũquid hæc fieri paſſim & inaniter creditis, fortuitis incurſibus aſſumi has mẽtes? Itáne iſtud non diuinũ, & ſacrum eſt, aut ſine deo eorum tantas animorũ fieri conuerſiones, ut cum carnifices unci, alijq; innumeri cruciatus (quemadmodum diximus) impẽdeant credituris, ueluti quadam dulcedine, atq; nectare ebrij cuncta cõtemnant? O ingratum & impium ſæculum, ó in priuatam perniciem incredibili pectoris ob ſtinatione pronum. Si aliquis ad uos medicus ex ſummotis ueniſſet & nunquã uobis regionibus cognitis, medica men pollicens tale, quod à ueſtris corporibus omnia omni no prohiberet morborum & ualetudinum genera: nõ cer tatim blãditijs omnibus atq; honoribus fotum familiaria

ſuſciperetis in mœnia? non illud medicaminis genus optaretis eſſe certiſſimũ, non uerũ, quod immunes uos fore ab tam innumeris uexationib. corporũ uſq; ad ultimos fines ſpõderet ætatis? & licet ambigua res eſſet, committeretis uos tamen, nec potionẽ incognitã dubitaretis haurire ſpe ſalutis ꝓpoſita, atq; amore incolumitatis incenſi. Eluxit, atq; apparuit Chriſtus rei maximæ nũciator, auſpiciũ fauſtum portans, & præconiũ ſalutare credẽtib. Quænã eſt iſta crudelitas, inhumanitasq; tãta, quinimmo (ut uerius loquar) faſtidioſum ſupercilium, nunciatorẽ muneris & portitorẽ tanti, nõ tantum uerborũ maledictionib. ſcindere, uerumetiã bello graui atq; omnibus perſequi telorum effuſionib. & ruinis? Non placent ea quæ dicit, & cũ offenſionibus audiũtur à uobis, pro ludicris ea uaticinationibus cõportate: ſtolidiſſimas res loquitur, & fatua dona promittit: ridete ut ſapiẽtes uos uiri, & in ſuis erroribus fatuitatẽ relinquite uolutari. Quænam eſt hæc feritas (ut repetamus quæ dicta ſunt ſæpius) quæ libido tã carnifex, inexpiabile bellũ indicere nihil de te merito? Dilacerare ſi detur eũ uelle per uiſcera, qui non modo nullũ intulerit malũ nulli, ſed æqualiter benignus omnibus, docuerit q͞dnam his ſalutis deo portaretur à principe: quid eſſet facto opus, ut interitũ fugerẽt, & immortalitatẽ cõſequerẽtur ignotã? Cũq; nouitas rerũ, & inaudita promiſſio audientium turbarẽt mentes, & credulitatẽ facerẽt hæſitare: uirtutũ omniũ dominus, atq; ipſius mortis extinctor hominem ſuũ permiſit interfici, ut ex rebus cõſequẽtib. ſcirent in tuto eſſe ſpes ſuas, quas iã dudũ acceperãt de animarũ ſalute, nec periculũ mortis alia ſe poſſe ratione uitare.

ARNOBII DISPV-
tationum aduerſus Gentes Liber ſecundus.

HOC in loco tribui ſi ulla facultas poſſet, uellem cũ his omnibus, quibus nomẽ inuiſum eſt Chriſti, ab inſtituta principaliter defenſione diuerticulo pauliſper facto talia uerba miſcere. Si nullã eſſe ducitis contumeliã reſpondere aliquid interrogatos, ediſſertate nobis, & dicite quid rei, quid cauſæ eſt, quòd tam grauibus inſectamini Chriſtum bellis? uel quas eius continetis offenſas, ut ad eius nominis mentionem rabidorũ pectorum efferueſcatis ardoribus? Nunquid regiam ſibi uindicans poteſtatem, terrarum orbem cunctum legionibus infeſtiſſimis occupauit? & pacatas ab exordio nationes alias deleuit ac ſuſtulit, alias ſibi parere ceruicibus compulit ſubiugatis? Nunquid ardoribus auaritiæ flagrans uniuerſas opes illas, quibus ſe genus humanum ſtudioſe contendit impleri, poſſeſſionis ſuæ mancipio uindicauit? Nunquid libidinũ cupiditatibus geſtiens pudicitiæ repagula ui fregit, aut alienis furtim inſidiatus eſt matrimonijs? Nunquid arrogantiæ ſupercilio tumidus iniurias & contumelias paſſim ſine ullius perſonæ diſcriminibus irrogauit: ut non omnium uirtutum amore correpti cognitas accipiãt rationes, atq; mũdi omnib. rebus præponãt amicitias Chriſti? Niſi forte obtuſi & fatui uidẽtur hi uobis, qui per orbẽ iam totũ conſpirãt & coeunt in iſtius credulitatis aſſenſum. Quid ergo? uos ſoli ſapiẽtiæ conditi atq;

intelligentiæ ui mera neſcio quid aliud uidetis, & profundum? ſoli eſſe nugas intelligitis hæc omnia, ſoli uerba & pueriles ineptias, ea quæ nobis promittimus principali ab rege uentura? Vnde (quæſo) eſt uobis tantum ſapientiæ traditum? unde acuminis, & uiuacitatis tantũ? uel ex quibus ſcientiæ diſciplinis tantum cordis aſſumere, diuinationis tantũ potuiſtis haurire? Quia per caſus, & tempora declinare uerba ſcitis, & nomina, quia uoces barbaras, ſolœciſmosq́; uitare, quia numeroſum, & inſtructum, compoſitũq́; ſermonem, aut ipſi uos noſtis efferre: aut incomptus cum fuerit, ſcire: quia fornicem Lucilianũ, & Marſyam Pomponij obſignatũ memoria continetis: quia quæ ſint in litibus cõſtitutiones, quot cauſarum genera, quot dictionum, quid ſpecies, oppoſitũ à cõtrario quibus rationibus diſtinguatur: iccirco uos arbitramini ſcire quid ſit falſum, quid uerum, quid fieri poßit, aut non poßit: quæ imorũ, ſummorũq́; natura ſit? Nunq̃ ne illud uulgatũ perſtrinxit aures ueſtras, ſapientiã hominis ſtultitiam eſſe apud Deũ? Primũ & ipſi penitus perſpicitis uos ipſos, ſiquãdo de rebus diſceptatis obſcuris, & naturalia pergitis reſerare ſecreta, et ipſa, quæ dicitis, quæ aſſeueratis, quæ capitali plerũq; cõtentiõe defenditis, neſcire uos, & unũquenq; ſuſpitiones ſuas probatis & comprehẽſis pertinaci obluctatione tutari. Quid enim (ſi uerũ fateamur) etiam ſi omnia ſæcula in rerum inueſtigatiõe ponantur, ſcire per nos poſſumus, quos ita cæcos, & ſuperbos neſcio qua res protulit, & cõcinnauit inuidia, ut cũ nihil ſciamus omnino, fallamus nos tamen, & in opinionẽ ſcientiæ ſub inflati pectoris tumore tollamur? Vt enim diui-

na prætercam, & naturali obſcuritate res merſas, poteſt quiſquam explicare mortaliū id, quod Socrates ille comprehēdere nequit in Phædōe? homo quid ſit, aut unde ſit, anceps, uarius, mobilis, pellax, multiplex, multiformis, in quos uſus prolatus ſit, cuius ſit excogitatus ingenio, qd in mundo faciat, cur malorū tanta experiatur examina? utrum illū tellus uliginis alicuius cōuerſa putore, tanquā uermes animauerit, tanquam mures? an fictoris alicuius, & fabricatoris manu liniamenta hæc corporis, atq; oris acceperit formam? Poteſt, inquā, ſcire in medio hæc poſita, atq; in ſenſibus cōſtituta cōmunibus, quibus cauſis mergamur in ſomnos, quibus euigilemus, quibus modis fiant inſomnia, quibus uiſa, imò (quod ambigit in Theæteto Plato) uigilemus aliquando, an ipſum uigilare, quod dicitur, ſomni ſit perpetui portio? ecquid agere uideamur, inſomnium cum uidere nos dicimus? radiorū, & luminis intentione uideamus, an rerum imagines aduolēt, & noſtris in pupulis ſidant? utrū ſapor in rebus ſit, an palati cōtagionibus fiat? quibus ex cauſis pili nigrorem ingenitum ponant, neq; omnes pariter, ſed paulatim adijciendo caneſcant? quid ſit quod humores uniuerſi unum corpus efficiant mixtione, ſolum oleum reſpuat immerſionem in ſe pati, ſed in ſuam naturam impenetrabile ſemper perſpicue colligatur? Ipſe deniq; animus, qui immortalis à uobis & deus eſſe narratur, cur in ægris æger ſit, in infantibus ſtolidus, in ſenectute defeſſus? delira & fatua & inſana quorū infirmitas & inſcientia miſerabilis hoc magis eſt, quòd cū fieri poßit ut ueri aliquid aliquando dicamus, & hoc ipſum nobis incertum, an ueri aliquid dixerimus. Et

uenerit cum tempus, arſurum, non Panætio, Chryſippo, Zenoni? qui indiuiduis corporibus mundos ſemper fabricatur, & deſtruit, non Epicuro, Democrito, Metrodoro? *qui nihil ab homine cõprehendi, atq; omnia cæcis obſcuritatibus inuoluta, non* Archeſilao, Carneadi? *nõ alicui deniq; academiæ ueteris, recentiorisq; cultori? Ipſi denique principes, & prædictarũ patres ſententiarũ, nonne ipſa ea quæ dicunt, ſuis credita ſuſpitiõibus dicunt? Vidit enim* Heraclitus *res ignium conuerſionibus fieri? concretione aquarum* Thales? Pythagoras *numeros ſcit? incorporales formas* Plato? *indiuiduorum* Democritus *concurſiones? aut illi, qui autumant nihil poſſe omnino cõprehendi, an ſit uerum quod dicunt, ſciunt: aut ipſum, quod definiunt, ueritatis eſſe intelligunt pronunciatũ? Cum igitur comperti nihil habeatis & cogniti, omniaq; illa, quæ ſcribitis, & librorũ comprehẽditis millibus, credulitate aſſeuertis duce: quænam hæc eſt iudicatio tam iniuſta, ut noſtram derideatis fidem, quã uos habere conſpicitis noſtra in credulitate cõmunem? Sed ſapientibus uos uiris omnibusq; inſtructis diſciplinarũ generibus creditis. nempe illis, qui nihil ſciſcunt, nec pronũciant unũ, qui pro ſuis ſententijs bella cum aduerſantibus conſerunt, & peruicacia ſemper digladiantur hoſtili: qui, cum alter alterius labefactant, deſtruunt, conuelluntq; decreta, cuncta incerta fecerunt, nec poſſe aliquid ſciri ex ipſa diſſenſione monſtrarunt. Sed faceſſant hæc, nihilq; impediãt, plurimum quo minus eis credere atq; auſcultare debeatis, et qd eſt, quod in hac parte, aut uos plurimum habeatis, aut nos minus? uos* Platoni, *uos* Plotino, *uos* Numenio, *uel cui libuerit creditis*

ditis:nos credimus,et acquieſcimus Chriſto.Iniquitas hæc quãta eſt,ut cum utriq; auctoribus ſtemus,ſitq; nobis & uobis unũ & ſociũ credere:uobis uelitis dari, quod ita ab illis dicatur:accipe nos ea,quæ proferũtur à Chriſto,audire et ſpectare nolitis? Atqui ſi cauſas cauſis,partes partib. uoluerimus æquare:magis nos ualemus oſtendere quid in Chriſto fuerimus ſecuti, quàm in philoſophis quid uos. Ac nos quidem in illo ſecuti hæc ſumus:opera illa magnifica,potentiſſimaſq; uirtutes,quas uarijs edidit exhibuitq; miraculis,quibus quiuis poſſet ad neceſſitatem credulitatis adduci,& iudicare fideliter non eſſe quæ fierẽt hominis,ſed diuinæ alicuius atq; incognitæ poteſtatis: uos in philoſophis uirtutes ſecuti quas eſtis, ut magis uos illis q̃ nos Chriſto oportuerit credere? Quiſquã ne illorum aliquando uerbo uno potuit,aut unius imperij iuſſione: non dicam maris inſanias,aut tempeſtatum furores prohibere,compeſcere:non cæcis reſtituere lumina, aut ſine luminibus natis dare:nõ ad uitam reuocare defunctos:non annoſas diſſoluere paſſiones:ſed quod leuiſſimum multo eſt, furunculum,ſcabiem,aut inhærentem ſpinulam callo una interdictione ſanare? Non quo illos negemus, aut morum integritate laudabiles,aut nõ omni genere ſtudiorum & diſciplinarum peritos: nam & uerbis eos luculentiſsimis ſcimus loqui & compoſitionibus fluere leuigatis:concludere acutiſsime ſyllogiſmos:ordinare ſequaciter inductiones ſuas:reddere definitionibus formulas,partiri,diuidere:multa dicere de numerorum generibus:multa de muſicis:geometricas res etiam ſuis ſcitis, & perceptionib. explicare. Sed quid iſtud ad cauſam? nunquid Enthymemata

ta

ta, Syllogiſmi, resq́; aliæ ſimiles ſcire illos ueritatem ſpondent: aut ea re digni ſunt, quibus neceſſario debeat rebus de obſcuriſsimis credi? Perſonarum cõtentio non eſt eloquentiæ uiribus, ſed geſtorum operum uirtute pendenda. Ille non eſt dicendus auctor bonus, qui ſermonẽ candidule prompſit: ſed qui, quod pollicetur, diuinorũ operum proſequitur ſponſione. Argumẽta uos nobis, & ſuſpitionum argutias proferetis: quibus ipſe ſi Chriſtus (cum pace hoc eius, & cum uenia dixerim) populorũ in conuentibus uteretur: quis acquieſceret, quis audiret, quis eum promitteret aperte aliquid iudicare? aut quis caſſa & nuda iactantem (quãuis eſſet imprudens, & facilitatis ſtolidæ) ſequeretur? Virtutes ſub oculis poſitæ, & inaudita illa uis rerum, uel quæ ab ipſo fiebat palàm, uel ab eius præconibus celebrabatur in orbe toto: eas ſubdidit appetitionum flammas, & ad unius credulitatis aſſenſum mente una concurrere gẽtes & populos fecit, & moribus diſsimillimas nationes. Enumerari enim poſſunt, atq; in uſum cõputationis uenire ea, quæ in India geſta ſunt, apud Seras, Perſas, & Medos: in Arabia, Aegypto, in Aſia, Syria, apud Galatas, Parthos, Phrygas: in Achaia, Macedonia, Epiro: in inſulis, & prouincijs omnibus, quas Sol oriens, atq; occidẽs luſtrat: ipſam deniq; apud dominã Romam, in qua cũ homines ſint Numæ regis artibus, atq; antiquis ſuperſtitionibus occupati, non diſtulerunt tamen res patrias linquere, & ueritati coaleſcere Chriſtianæ. Viderant enim curſum Simonis magi, & quadrigas igneas Petri ore difflatas, & nominato Chriſto euanuiſſe. Viderant, inquã, fidentem dijs falſis, & ab eiſdem metuẽtibus proditũ, pondere

dere præcipitatum ſuo, cruribus iacuiſſe præfractis: poſt deinde perlatũ Brundã, *cruciatibus, & pudore defeſſum, ex altiſsimi culminis ſe rurſum præcipitaſſe faſtigio:* Quæ *omnia uos geſta neq; ſcitis, neq; ſcire uoluiſtis: neq; unquã uobis neceſſaria iudicaſtis: ac dũ ueſtris fiditis cordibus, & quod typhus eſt ſapientiã uocatis, dediſtis circumſcriptoribus locum, illis inquã noxiis, quorum nomẽ intereſt obſoleſieri* Chriſtianũ, *ſuperfundendi caligines, atq; obſcurãdi res tantas, eripiendæ uobis fidei, ſubiciẽdiq; contemptus: ut, quia ſibi præſentiunt finem pro meritis imminere, uobis quoq; immitterẽt cauſam, per quã periculum adire poſſetis, & uiduari benignitate diuina.* Interea *tamen ò iſti, qui admiramini, qui ſtupetis doctorũ & philoſophiæ ſcita: ita non iniuſtiſsimũ ducitis inequitare, illudere tanquã ſtulta nobis & bruta dicẽtibus: cum uel ea, uel talia reperiamini & uos dicere, quæ nobis dici pronũciariq; ridetis?* Nec *mihi cum his ſermo eſt, qui per uaria ſectarum diuerticula diſsipati, has atq; illas partes opinionum diuerſitate fecerũt.* Vos *uos appello, qui* Mercuriũ, *qui* Platonẽ, Pythagoramq; *ſectamini: uoſq; cæteros, qui eſtis unius mẽtis, & per eaſdem uias placitorũ inceditis unitate.* Audetis *ridere nos, qui patrem rerũ, ac deum ueneramur & colimus: quodq; illi dedamus & pmittamus ſpes noſtras?* Quid Plato *ueſter in* Theæteto *(ut eũ potiſſimum nominem) nónne animo fugere ſuadet è terris: & circa illũ ſemper (quantũ fieri poteſt) cogitatione ac mente uerſari?* Audetis *ridere nos, quòd mortuorum dicamus reſurrectionem futuram? quã quidem nos dicere confitemur: ſed à uobis aliter, quàm ſentiamus, audiri.* Quid *in* Politico

Politico idem Plato? nónne cũ mundus occeperit ab occiduis partibus exoriri, & in cardinẽ uergere qui orientis eſt ſolis, rurſus erupturos homines telluris è gremio ſcribit, ſenes, canos, decrepitos, & cũ anni cœperint accedere longiores, per eoſdem gradus, quibus hodie creſcitur, ad incunabula infantiæ deſituros? Audetis ridere nos, quod animarũ noſtrarum prouideamus ſaluti, id eſt ipſi nobis? Quid enim ſumus homines, niſi animæ corporibus clauſæ? Vos enim nõ omnes pro illarũ geritis incolumitatib. curas? non quòd uitijs omnibus, & cupiditatibus abſtineatis: metus ille uos habet, ne, uelut trabalibus clauis affixi, corporibus hæreatis. Quid illi ſibi uolunt ſecretarũ artiũ ritus, quibus affamini neſcio quas poteſtates, ut ſint uobis placidæ, neq; ad ſedes remeantibus patrias obſtacula impeditionis opponant? Audetis ridere nos, cum gehennas dicimus, & inextinguibiles quoſdam ignes, in quos animas deijci ab earum hoſtibus, inimicisq; cognouimus? Quid Plato idem ueſter in eo uolumine, quod De animæ immortalitate compoſuit? non Acherontem, nõ Stygem, non Cocytum fluuios, & Pyriphlegetontem nominat: in quibus animas aſſeuerat uolui, mergi, exuri? Et homo prudentiæ non prauæ, & examinis iudicijq; perpenſi rem inenodabilem ſuſcipit: ut cum animas dicat immortales, perpetuas, & corporali ſoliditate priuatas, puniri eas dicat tamen, & doloribus afficiat ſenſuum. Quis autẽ hominum non uidet quod ſit immortale, quod ſimplex nullum poſſe dolorem admittere? quod autem ſentiat dolorem, immortalitatẽ habere non poſſe? Nec tamẽ eius auctoritas plurimũ à ueritate declinat. Quãuis enim uir lenis

nis,& beneuolæ uoluntatis inhumanũ eſſe crediderit, capitali animas ſententia condemnari:nõ eſt tamen abſone ſuſpicatus iaci eas in flumina torrentia flammarũ globis, & cœnoſis uoraginibus tetra. Iaciuntur enim,& ad nihilum redactæ,interitiõis perpetuæ fruſtratione uaneſcũt. Sunt enim mediæ qualitatis(ſicut Chriſto auctore cõpertum eſt)& interire quæ poſsint, deũ ſi ignorauerint,uitæ & ab exitio liberari,ſi ad eius ſe minas,atq; indulgentias applicarint. & ut quod ignotũ eſt pateat,hæc eſt hominis mors uera,hæc nihil reſiduũ faciens. nam illa, quæ ſub oculis cernitur, animarum eſt à corporibus dijugatio,non finis abolitionis extremus. hæc,inquam,eſt hominis mors uera,cum animæ neſcientes deum perlongiſsimi temporis cruciatu conſumũtur ignifero,in quem illas iaciunt quidam crudeliter ſæui,& ante Chriſtũ incogniti, & ab ſolo ſciẽte detecti. Quare nihil eſt quod nos fallat, nihil quod nobis polliceatur ſpes caſſas,quod à nouis quibuſdam dicitur uiris,& immoderata ſui opinione ſublatis,animas immortales eſſe,deo rerum,ac principi gradu proximas dignitatis,genitore illo ac patre prolatas, diuinas,ſapiẽtes,doctas,neq; ulla corporis attrectatione contiguas:quod quia uerũ & certũ eſt,& à perfecto ſumus inemendabili perfectione prolati, inculpabiles, & ideo irreprehenſibiles,uiuimus,boni,iuſti,& recti, uitioſitatis nullius rei,nulla cupiditas nos uincit,nulla libido dehoneſtat, uirtutũ omnium ſeruamus atq; integramus tenorem. Et quia uno ex fonte omnium noſtrum defluunt animæ,iccirco unũ conueniensq́; ſentimus:non moribus,non opinionibus diſcrepamus: Deũ omnes nouimus, nec quot

in

in orbe ſunt homines, ſunt ſententiæ totidem, neq; infinita uarietate diſcretæ. At dum ad corpora labimur & properamus humana, ex mundanis circulis ſequũtur nos cauſæ, quibus mali ſimus, & peßimis cupiditatib. atq; iracundia ferueamus, exerceamus in flagitijs uitam, & in libidinem publicam uenalium corporũ proſtitutione damnemur. Et quemadmodum ſe poſſunt incorporalibus corpora coniungere: aut à deo principe res factæ, ab infirmioribus cauſis ad uitiorum dehoneſtamẽta traduci? Vultis homines inſtitutum, ſuperciliumq́; deponere? qui deum uobis aſſciſcitis patrem, et cum eo cõtenditis immortalitatẽ habere uos unã, uultis quærere, perueſtigare, rimari, quid ſitis uoſipſi, cuius ſitis, cenſeamini quo patre, quid in mũdo faciatis, quanã ratiõe naſcamini, quo pacto proſiliatis ad uitã? uultis fauore depoſito cogitatiõib. tacitis peruidere animantia nos eſſe, aut conſimilia cæteris, aut nõ plurima differitate diſtãtia? Quid eſt enim, quod nos ab eorũ indicet ſimilitudine diſcrepare? uel quæ in nobis eminentia tãta eſt, ut animantiũ numero dedignemur aſcribi? Ex oßibus illis fundata ſunt corpora, & neruorũ colligatione deuincta: & nobis comparili ratione ex oßibus fundata ſunt corpora, & neruorum colligatione deuincta. Auras accipiunt naribus, & per anhelitũ reciprocatas reddunt: & nos ſpiritũ conſimiliter ducimus, & reſpiramus cõmeatibus crebris. Fœmininis generibus, maſculinisq; diſtincta ſunt: in totidẽ & nos ſexus noſtro ſumus ab auctore formati. Edũt per uteros fœtus, & corporalib. concilijs procreant: & nos corporum cõiugationibus naſcimur, & ex aluis fundimur, atq; emittinur, matrũ cibo ſu

rupibus tegere & communire ſuſpenſis? excauare alia tel-luris ſola, & in foßilibus foueis tutamina ſibimet & cubi-lia præparare? Quod ſi miniſtras manus illas etiam dona-re parens natura uoluiſſet, dubitabile non foret, quin & ipſa conſtruerent mœniũ alta faſtigia, & artificioſa ex-cuderent nouitate. Tamen in his ipſis, quæ roſtris atq; un-guibus faciunt, multa ineſſe cõſpicimus rationis & ſapiẽ-tiæ ſimulacra: quæ homines imitari nulla meditatiõe poſ-ſumus: quãuis ſint nobis opifices manus, atq; omni gene-re perfectionis artifices. Veſtem illa nõ norunt, ſellas, na-ues, atq; aratra compingere: nec deniq; ſupellectilem cæ-teram, quam familiaris uſus expoſcit. Non ſunt iſta ſcien-tiæ munera, ſed pauperrimæ neceßitatis inuenta. Neq; cũ animis artes cœli ex penetralibus ceciderunt: ſed exquiſi-tæ, & natæ ſunt in terris hic omnes, et cum proceſſu tem-porum paulatim meditatione cõflatæ. Quod ſi haberent ſcientias animæ, quas genus habere diuinum atq; immor-tale condignũ eſt: ab initio homines cuncti omnia ſcirẽt; nec ſeculum eſſet ullum, quod artis eſſet ignarũ alicuius; aut rerum experientia non paratum. Nunc uero inops ui-ta, & multarum indigens rerũ, fortuita conſpiciens quæ-dam commodule prouenire, dum imitatur, experitur, & tentat, dum labitur, reformat, immutat, ex aßidua repre-henſione paruas ſibi cõcinnauit ſcientiolas artium, & ad unum exitum temporibus plurimis commendatas perdu-xit. Quòd ſi homines penitus aut ipſos ſe noſſent, aut in-tellectum Dei ſuſpitionis alicuius acciperent aura, nun-quam ſibi aſſciſcerent diuinam immortalemq; naturam: nec exiſtimarent quiddam magnificum ſe noſſe, quia ſibi

craticulas,trullas,cætera q́; fecerunt, quia ſubuculas, ſup para,lenas,lacernulas,tr abeas,cultros,loricas, & gladi= os,quia raſtra,ſecuriculas, uomerem. Nunquam inquam *crederent typho & arrogãtia ſubleuati,prima eſſe ſe nu mina,& æqualia principis ſummitati:qui grãmaticam, muſicam,cratoriam,pepererant, & geometricas formu las,in quibus artificijs quidnam inſit admirabile non ui= demus:ut ex eorũ inuentione credatur eſſe animas potio res & ſole & ſyderibus cunctis,hunc totũ cuius membra ſunt hæc,mundum,& dignitate et ſubſtantia præterire. Quid enim aliud ſe ſpondent uel inſinuare poſſe,uel tra= dere,quàm ut regulas nominũ,differentiasq́; noſcamus? ut interualla in uocum ſonis, ut loquamur ſuadenter in li tibus,ut terrarum continentias metiamur? Quæ ſi ſecum animæ diuinis ex regionibus attuliſſent,& eſſet neceſſa= rium ſcire,omnes ea iamdudum in omni orbe tractarent: neq; ullum hominũ reperiretur genus,quod non eſſet his omnibus æqualiter atq; uniformiter eruditum.* Nũc uero *in mũdo quotus quiſq; eſt muſicus,dialecticus, & geome tres,quotus orator,poeta grammaticus?ex quo apparet (ut ſæpius dictum eſt)inuenta hæc eſſe locorum neceſſi= tate,ac temporũ:neq; diuinitus eruditas aduolauiſſe huc animas:quòd neq; omnes doctæ ſint,neq; diſcere omnes poſsint,& ſint in his plurimæ acuminis obtuſioris,et tar di,& ad diſcendi ſtudium plagarũ coercitione cogãtur. quòd ſi ea,quæ diſcimus,reminiſcentias eſſe conſtaret(ut antiquis opinionibus ſcitũ eſt)conueniebat nos omnes ab una ueritate uenientes unũ noſſe,unũq; reminiſci:nõ ha= bere diuerſas,non plurimas,diſsidentesq́; ſentẽtias. nunc*

uero

uero cum ſinguli aliud atq; aliud aſſeramus, manifeſtum & promptũ eſt, nihil nos attuliſſe de cœlo, ſed hic natos addiſcere, & ſuſpitionibus coalita uindicare. Et ut uobis *clarius manifeſtiusq; monſtremus cuius ſit pretij homo, quem ſimillimũ creditis potentiæ ſuperioris exiſtere, concipite animis hanc imaginem ueſtris, & quod fieri ſi aggrediamur poteſt, tanquã ſi ſimus aggreſsi, ſimilitudinis aſſumptione teneamus. Sit igitur nobis tellure in effoſſa locus habitabilis formam cubilis efficiẽs, tecto, & parietibus clauſus: non algidus frigore, non feruens nimio calore: ſed ita temperatus, & medius, ut nec frigoris ſenſum, nec ardorem ualidum perpetiatur æſtatis. In hunc ſonus omnino nullius incidat uocis, non auis, non beſtiæ, nõ tempeſtatis, non hominis, nõ deniq; fragoris alicuius, aut concrepantis terribiliter cœli.* Excogitemus deinde quemadmodum lumen accipiat, nõ ex illato igni, neq; ex ſole conſpecto, ſed notũ aliquid fiat, quod imaginẽ luminis caligine interpoſita mentiatur: ianua non una ſit, nec ſit introitus rectus: adeatur inflexionib. flexuoſis: nec recludatur aliquãdo, niſi cum neceſſaria ratio poſtularit. Nunc quoniam imagini præparauimus ſedẽ, accipiamus deinceps mox aliquem natũ, & in loci illius hoſpitiũ, quod habeat rem nullam, & ſit inane ac uacuũ: platonica licet aut pythagorea progenie, aut horum alicuius, qui acuminis perhibentur fuiſſe diuini: aut ex deũm reſpõſis ſapientiſsimi nuncupati. Quod cũ actum fuerit, nutriri ut debeat ſequitur, & alimonijs conuenientib. educari. Adhibeamus igitur & nutricem, quæ ſemper ad eum nuda, ſemper ſilens accedat, uerbum nullum faciens, nec in ſermonẽ aliquem*

ora & labra diducat: ſed cum mammas dederit, & conſequentia ſupplerit officia, datum quieti linquat, & ante fores clauſas dies noctesq; continuet. Poſcit enim plerunq; res, nutricias adeſſe curas, & obſeruare temporarios motus. At uero cum cœperit ſolidioribus cibis infans debere fulciri, nutrice inferatur ab eadem, ueſte (ut diximus) poſita, & tenore reticētiæ ſeruato. Ipſe autem, qui infertur cibus ſit unus atq; idē ſemper: nihil materia differens, nec per uarios redintegratus ſapores: ſed aut ſit ille de milio, aut ſit panis ex farre, aut (ut ſæcula imitemur antiqua) ex cinere caldo glandes, aut ex ramis agreſtibus bacculæ. Potio autem uini ſit prorſus incognita, nec ſedandæ aliud admoueatur ſiti, quàm liquor purus è fontibus caldore ignis intactus: & (ſi fieri potis eſt) manibus ſubminiſtratus cauis. Fiet enim familiaris è more conſuetudo in naturā uerſa: nec appetitio corrigetur, ulterius eſſe amplius neſciēs quod petatur. Quorſum igitur hæc ſpectant? ut, quoniam creditū eſt animas diuinas atq; adeo immortales eſſe, & ad hominum corpora diſciplinis cum omnibus aduolare, experiamur ex iſto, quem hoc genere uoluimus educari, capiátne res fidē, an ſit leuiter credita, & fruſtrabili expectatione præſumpta. Procedat igitur nobis ſolitudine in operta nutritus, quot uultis annos agens, uultis uicenarius? uultis tricenarius? immo cū annos fuerit quadraginta permenſus, mortalium cōcilijs inferatur: & ſi uerū eſt illum principalis eſſe ſubſtantiæ portionē & ex fontibus uitæ deriuatū hic agere, antequā notitiam rei ſumat alicuius, aut ſermone imbuatur humano, det reſponſum rogatus, quiſnam ſit ipſe, aut quo patre, quibus ſit in regionibus

bus editus, quo pacto, aut quánam ratione nutritus, quid operis aut negocij celebrãs anteacti temporis decurrerit æuitatem. Ita ille non omni pecore, ligno, ſaxo, obtuſior, atq; hebetior ſtabit? non miſſus in res nouas, & nũquam ſibi ante cognitas, ipſum ſeſe eſſe ante omnia neſciturus? Poteritne (ſi quæras) ſol quid ſit oſtendere, terra, maria, ſydera, nubes, nebula, pluuiæ, tonitrua, nix, grando? Poterit arbores ſcire quid ſint, herbæ, aut gramina, taurus, equus, aut aries, camelus, elephantus, aut miluus? Eſurienti ſi dederis uuam, muſtacium, cæpe, carduum, cucumerem, ficum, ſciet poſſe ſedari omnib. ex his famem? aut quo genere ſingula eſſe debeant? Et ſibi ignem ſi plurimum feceris, aut uenenatas circũpoſueris beſtias, nõne ibit per medias flammas, uiperas, ſolifugas, eſſe noxias neſciẽs, & timere ipſum quid ſit ignorans? Iam uero ſi ueſtem, ſi ſupellectilem ponas in medio tam urbanam, q̃ ruſticam, eritne idem ut poßit diſcriminare cui negocio res quæq; conueniat? cuius muneris accõmodata ſint uſui indicet? in quos habitus ueſtis ſtragula facta ſit, mitra, ſtrophiũ, faſcia, puluinus, muccinium, lena, tunica, mantele, maſtruca, ſoccus, ſolea, calceus? Quid ſi adijcias rota qd ſit, aut tribula, uãnus, doliũ, cupa, trapetum, uomis, aut cribrum, mola, buris, aut ſarculũ? Quid arquata ſi ſellula, acus, ſtrigil, poiubrũ, ſiliquaſtrũ, trulla, lancicula, candelabrũ, ſcopæ, ſcyphus, ſaccus? Quid ſi cithara, tibia, argentũ, æs, codex, radius, liber? Quid inſtrumẽta ſi cætera, quibus uita ſuccingitur & cõtinetur humana? ita (ut diximus) ille nõ uobis ritu, aut aſini, porci, aut ſi ullũ eſt aĩal tardius, cõſpiciet, & quidẽ formaturas uarias reſpectãs, et quæ ſint ſingula

neſciens, & quam in cauſam poſſideantur ignorans: nón ne uocem, ſi fuerit neceſſitate aliqua coactus emittere, ut ſolenne eſt mutis, inarticulatū neſcio quid ore hiante clamabit?
XIV. *Quid in Menone ó Plato quædam rationibus numeri admota ex puerculo ſciſcitaris? et ex eius niteris reſponſionibus comprobare, quæ diſcamus non diſcere, ſed in eorum memoriam, quæ antiquitus noueramus, redire? Qui ſi tibi uere reſpōdet (nō enim nos cōuenit fidem rebus abiudicare quas dicis) non rerū ſcientia, ſed intelligentia ducitur: & ex eo, quòd aliquos numeros quotidianis habet ex uſibus notos, fit ut ſequatur rogatus, & ipſa illum ſemper multiplicatiōis adducat acceſſio. Quod ſi uere cōfidis immortales huc animas, & plenas ſciētiæ peruolare, adoleſcentulū iſtum rogare deſinito, quē eſſe conſpicis ignarū rerum, & humanitatis eſſe in finibus cōſtitutum. Quadragenariū iſtum ad te uoca, et ex eo percontare, non abſtruſum aliquid, nō inuolutum, nō de triangulis, non de quadratis, quid ſit Dibus, aut Dynamus ſeſquioctauus, aut ſeſquitertius ultimus: ſed quod in medio ſitū eſt, bis bina, bis terna, quam efficiāt ſummulam quærito. Volumus uidere, uolumus ſcire, quid rogatus reſpondeat, an inquiſitam expediat quæſtionem. Ita ille ſenſurus eſt (quāuis ei pateant aures) an aliquid dicas, an aliquid quæras, an ab ſe reſponderi aliquid poſtules: & non ſtipes ut aliquis, aut Marpeſia (ut dictū eſt) rupes ſtabit elinguis & mutus? hoc ipſum ignorans & neſciens, ſecum potius an cum altero colloquaris, cū altero ſermocineris, an ſecum: oratio ſit iſta, quam promis, an ſonitus uocis, nihil rerū ſignificās, ſed inani cōtinuatione ptractus? Quid dicitis*

citis ó uiri pluſq̃ ſatis eſt uobis ex aliena generoſitate tribuentes? hæccine eſt anima docta illa quam dicitis, immortalis, perfecta, diuina, poſt deum principem rerũ, & poſt mentes geminas locũ obtinens quartũ, & affluens ex crateribus uiuis? Hic eſt ille precioſus, & rationib. homo auguſtißimis præditus, mundus minor qui dicitur, & totius in ſpeciem ſimilitudinis fabricatus, atq; formatus: nullo melior (ut apparuit) pecore, obtuſior ligno, ſaxo, qui neſciat homines, & in mutis ſemper ſolitudinibus degat, demoretur, iners ueluti puer, quamuis annis uiuat innumeris, & nunquã nodis corporeis eximatur. Sed cum ſcholas attigerit, & magiſtrorũ fuerit inſtitutionibus eruditus, efficitur prudens, doctus, & quã nuper habuerat, imperitiã ponit. Et aſellus, & bos æque (uſu atq; aßiduitate cogẽte) diſcit arare ac molere: equus iugũ ſubire, & agnoſcere in curriculo flexiones: camelus ſeſe ſubmittere, ſiue cũ ſumit onera, ſiue cum ponit: colũba manumiſſa reuolare ad dominicas ſedes: canis cum inuenerit prædam cohibere & continere latratũ: uerba Pſitacus & integrare, & nomina prorſus expromere. Sed ego cũ audio neſcio quid præſtans animam dici, Deo uicinum & proximum, ſcientẽ huc omnia ſuperioribus aduentare de ſæculis: nolo illam diſcere, ſed docere: nec ex docta (ut dicitur) elementariam fieri: ſed retinentẽ res ſuas, corporibus ſemet circumligare terrenis. niſi enim ſeſe habuerit res ita, diſcerni quî poterit utrum ne illud, quod audit, reminiſcatur, an diſcat? cum multo facilius credere, diſcere illam quod neſciat: quam oblitam, quod paulo ante ſciebat: & oppoſitu corporis amitti repetentiam priorũ. Et ubi eſt illud quod

dicitur incorporalis anima ſubſtantiam nõ habere? quod enim nullius eſt corporis: oppoſitione alterius nõ impeditur, nec poteſt aliquid ſuaderi perdere id, quod non poteſt tactum rei oppoſitæ ſuſtinere. Vt enim numerus in corporibus cõſtitutus (quamuis mille corporibus obruatur) intactus et inuiolabilis cõſtat, ita neceſſe eſt animas, ſi ſunt (ut perhibetur) incorporeæ, obliuionẽ priorũ nullam pati: quãuis eas ſolidiſſimæ corporũ circũligauerint iũctiones. Quid? quòd eadẽ ratio non tantum incorporeas indicat eas nõ eſſe, uerum etiã priuat immortalitate has omni, & ad fines applicat, quibus uita cõſueta eſt terminari. Quicquid enim cauſa ingruente nonnulla ita mutatur, & uertitur, ut integritatẽ ſuam retinere non poſſit: id neceſſe eſt iudicari natura eſſe paſſiuũ. Quod autẽ eſt promptum atq; expoſitũ paſſioni, corruptibile eſſe ipſa paſſibilitate interueniẽte denũciatur. Ergo, ſi & animæ perdũt omne quod nouerãt, corporalibus uinculis occupatæ, patiantur neceſſe eſt aliquid, quod eas efficiat obliuiõis induere cæcitatem. Neq; enim nihil omnino perpeſſæ, aut integritatẽ conſeruantes ſuam, poſſunt rerũ ſcientiã ponere, aut in alios habitus ſine ſui mutabilitate trãſire. Atq nos arbitramur, quod eſt unũ, quod immortale, q́d' ſimplex, quacũq; in re fuerit, neceſſario ſemper ſuam retinere naturam: nec debere aut poſſe aliquid perpeti, ſi modo eſſe perpetuũ cogitat, & in finib. propriæ immortalitatis hærere. Oĩs enim paſſio lethi atq; interitus ianua eſt, ad mortem ducens uia, & ineuitabilẽ rebus afferens functionẽ: quam ſi ſentiũt animæ, & tactui eius atq; incurſionibus cedunt, uſu & illis eſt uita nõ mancipio tradita, quamuis

alite

aliter quidã inferãt, & rei tantæ fidem ſuis in argumentationibus ponant. Ac ne tamen inſtructi nõ plenius abeamus, audiamus à uobis quemadmodũ dicitis animas, cum terrenis fuerint corporibus inuolutæ, priorũ reminiſcentiam nõ habere: cum in ipſis corporibus poſitæ, & propè inſenſibiles eorum cõmixtione perfectæ, pertinaciter & fideliter teneant ea, quæ ante annos plures (ſi uelis dicere uel octoginta, uel hoc amplius) uel fecerũt uel paſſæ ſunt, uel loquutæ ſunt, uel audierunt. Si enim obſtaculo perficitur corporis, ne meminerint eorum, quæ iamdudum, & ante hominem ſciebãt: magis eſt ut ea debeant obliuiſci, quæ concluſæ in corporibus factitarunt, quàm quæ foris poſitæ nondum hominibus coniugatæ. Quod enim rebus ingreſſis priorum repetentiam detrahit, & intra ſe geſta irrecordabili debet obliteratione deperdere. Vna enim cauſa res duas efficere ac ſibi contrarias nõ poteſt, ut aliorum memorias ſopiat, alia patiatur actoris in recordationem uenire. Quod ſi animæ (quas uocatis) membrorum impediuntur obſtaculo, quominus artes ſuas atque antiquas reminiſcantur: in corporibus ipſis quemadmodum conſtitutæ meminerunt & ſciunt animas ſe eſſe, & corporalem ſubſtantiam non habere, immortalitatis conditione mactatas, quem teneant in rebus gradũ, quo ſint ordine à deo patre diſcretæ, ad infima hæc mũdi quanam ratione peruenerint: quas ex quibus circulis qualitates, dum in hæc loca labũtur, attraxerint. Quemadmodũ (inquã) ſciũt doctiſſimas ſe fuiſſe, & obſtructiõe corporũ amiſiſſe quæ nouerant? & hoc ipſum enim neſcire debuerãt, ſi aliquid eis labis corporalis inuexiſſet adiũctio, nam ſcire

quid fueris, & quid hodie non ſis, non eſt ſignũ memoriæ perditæ, ſed comprobatio indiciiũq; ſeruatæ. Quæ cũ ita ſe habeãt, deſinite quæſo, deſinite res paruas, atq; exigui nominis immanibus pretijs æſtimare: deſinite hominem proletarius cum ſit claßibus, & capite cũ cenſeatur aſcribere ordinibus primis: cum ſit inops, pauper lare, & tugurij pauperis, nec patriciæ claritatis unquã meritus nũcupari. cum enim uos oporteret uiros recti atq; integritatis auctores typhum & arrogãtiam frangere, quorũ malis cuncti extollimur, & inaniũ diſtendimur uanitate: nõ tantum accidere mala iſta cenſetis, uerum (quod grauius multo eſt) addidiſtis cauſas, quibus & uitia creſcerẽt, & inemendabilis nequitia permaneret. Quis eſt enim hominum, quamuis ille ſit indolis infamiam ſemper atq; ignominioſa fugientis, qui, cũ dici exaudiat uiris ab ſapientibus maxime immortales animas eſſe, nec fatorũ eſſe obnoxias legibus, non in omnia flagitia præceps ruat, non intrepidus res obeat atq; aggrediatur illicitas? nõ deniq; omnia ſuis cupiditatibus largiatur, quæ libido impotens iuſſerit, impunitatis præterea etiã libertate munita. quid enim probibebit, quominus hæc faciat? metus ſuperbæ poteſtatis, iudiciiũq; diuinum? Et quì poterit territari formidinis alicuius horrore, cui fuerit perſuaſum tam ſe eſſe immortalem, quàm ipſum deum primum? nec ab eo iudicari quicquam de ſe poſſe: cum ſit una immortalitas in utroq;, nec in alterius altera cõditionis poßit æqualitate uexari. Sed memoratæ apud inferos pœnæ, & ſuppliciorũ generibus multiformes. ecquis erit tam brutus, & rerum conſequentias neſciens, qui animis incorruptibilibus credat,

aut

aut tenebras tartareas poſſe aliquid nocere, aut igneos flu uios, aut cœnoſis gurgitibus paludes, aut rotarũ uolubiliũ circũactus? Quod enim contiguum non eſt, & ab legibus diſſolutionis amotũ eſt, licet omnibus ambiatur flammis torrentium fluminum, uoluatur in cœno, ſaxorum immi-nentium caſibus, & immaniũ montium operiatur ruinis, illibatũ neceſſe eſt permaneat & intactũ, neq; ullum ſen ſum mortiferæ paßionis aſſumere. Quid? quòd iſta per-ſuaſio non tantũ eſt incitatrix ad uitia libertate ex ipſa peccandi, uerum etiam philoſophiæ ipſius cauſam tollit, & inaniter eam ſuſcipi ſuperuacanei operis difficulta-te declarat. Nam ſi uerum eſt animas nullius eſſe partici-pes finis, & cũ omnibus ſæculis æuorũ perpetuitate pro-cedere: quid periculi res habet contemptis prætermißisq; uirtutibus, quibus eſt contractior atq; horridior uita, uo-luptatibus ſe dare, ac per omnia libidinũ genera effrena-tum ſpargere immẽſæ cupiditatis ardorẽ? Ne delicijs mar ceat, & corrũpatur mollitudine uitiorum? Et qua poterit ratione corrũpi id, quod immortale, quod ſemper eſt, & nulli obnoxium paßioni? Ne ſordeſcat, et polluatur actio num turpium fœditate? Et quî poterit pollui, corporalem quod ſubſtantiam non habet? aut ubi ſedem contaminatio ponere, ubi ſpacium nullum eſt, in quo nota ſe poßit ipſius cõtaminatiõis affigere? Rurſus uero ſi animæ lethi adeũt ianuas (Epicuri ut ſentẽtia definitur) nec ſic cauſa eſt com petens, cur expeti philoſophia debeat: etiam ſi uerum eſt purgari has animas, atq; ab omni puras uitioſitate præ-ſtari. Nam ſi cõmuniter obeũt, & in ipſis corporibus ſen ſus eis deperit extinguiturq; uitalis: non tantum eſt erro-

ris

ris maximi, uerũ ſtolidæ cæcitatis, frenare ingenitos ap petitus, cohibere in anguſtijs uitam, nihil indulgere natu ræ, non quod cupidines iuſſerint atq; inſtigauerint face= re, cum nulla te præmia tanti laboris expectent cum dies mortis aduenerit, & corporalibus fueris uinculis exſolu tus. Medietas ergo quædam, & animarum anceps ambi= guáq; natura, locum philoſophiæ peperit, & cauſam cur appeteretur inuenit: dum periculum ſcilicet ex malis iſte formidat admiſsis: alter concipit ſpes bonas, ſi nihil ſcele= ris faciat, & cum officio uitam iuſtitiaq; traducat. Inde eſt quod inter doctos uiros, & ingeniorũ excellẽtia præ ditos, de animarum qualitate certamen eſt: & eas alij di cunt mortali eſſe natura, nec diuinam poſſe ſubſtantiã ſu ſtinere: alij uero perpetuas, nec in natura poſſe degenera re mortali. Quod iſtud ut fiat, medietatis efficitur lege: quòd & illis argumenta ſunt præſto, quibus eas paſsiuas atq; interibiles inuenitur: & his contrà non deſunt, qui= bus eſſe diuinas immortaleſq; mõſtratur. Hæc cum ita ſe habeant, & cum ab ſummo traditum teneamus auctore, non eſſe animas lõge ab hiatibus mortis & faucibus con= ſtitutas: poſſunt tamen longææ ſummi principis mune= re ac beneficio fieri: ſi modo illum tentent ac meditentur agnoſcere: eius enim cognitio fermentum quoddam eſt ui tæ, ac rei diſſociabilis glutinum: tum deinde feritate, atq; inhumanitate depoſitis, reſumant ingenia mitiora: ut ad illud, quod dabitur, eſſe poſsint paratæ. Quid eſt quod à uobis tanquam bruti & ſtolidi iudicemur, ſi propter hos metus liberatori dedidimus & mancipauimus nos Deo? aduerſus ictus noxios, & uenenatos colubrarũ morſus,

remé

remedia ſæpe conquirimus, & protegimus nos laminis, Pſyllis, Marſis uendentibus, alijsq; inſtitoribus atq; planis: ac ne nobis frigora ſolesq; incommodent rapidi, munimenta domorũ ac ueſtium ſolicitæ præparamus diligentia cautionis. Mortis nobis cum proponatur metus, id eſt animarum interitus: quid non ex cõmodi facimus ſenſu, quo amamus nos omnes? Quàm eũ qui nobis ſpondet tali à periculo liberaturũ retinemus, amplectimur, animisq; ipſis noſtris (ſi modo iuſta eſt uiciſsitudo) præponimus. Vos ueſtrarum animarum ſalutem in ipſis uobis reponitis, fieriq; uos deos ueſtro fiditis inteſtinoq; conatu: at uero nos nobis nihil de noſtra infirmitate promittimus, naturam intuentes noſtram uirium eſſe nullarũ, & ab ſuis affectibus in omni rerum contentione ſuperari. Vos cum primum ſoluti membrorũ abieritis, enodes alas uobis affuturas putatis, quibus ad cœlum pergere, atq; ad ſydera uolare poßitis: nos tantam reformidamus audaciam, nec in noſtra ducimus eſſe poſitum poteſtate res ſuperas petere: cum & hoc ipſum habeamus incertum, an uitam accipere mereamur, & ab lege mortalitatis abduci. Vos in aulam dominicam tanquam in propriam ſedem remeaturos uos ſponte, nullo prohibente præſumitis: at uero nos iſtud, rerum ſine domino fieri neq; ſperamus poſſe, neq; ulli hominum tantũ poteſtatis attribui licentiæq; cenſemus. Cum igitur hæc ita ſint, quænam iniuſtitia tanta eſt, ut fatui uobis credulitate in iſta uideamur? cũ uos & ſimilia credere, & in eadẽ uideamus expectatiõe uerſari? Si irriſione exiſtimamur digni q, ſpem nobis huiuſmodi pollicemur, & uos eadẽ expectat irriſio, qui ſpem uobis immortali-

mortalitatis aſſciſcitis. Si tenetis aliquã, ſequiminiq́; rationem, & nobis aliquam portionẽ ex iſta ratione cõcedite. Si nobis hæc gaudia, hoc eſt uiã fugiẽdæ mortis, Plato *in* Phædone *promiſiſſet, aliúsue ex hoc chŏro, poſſetq́; eam præſtare, atq; ad finem pollicitationis adducere: conſentaneum fuerat eius ſuſcipere nos cultus, à quo tantum doni expectaremus & muneris.* Nunc *cum eam* Chriſtus *non tantum promiſerit, uerumetiam uirtutibus tantis manifeſtauerit poſſe compleri: quid alienũ facimus, aut ſtultitiæ crimen quibus rationibus ſuſtinemus, ſi eius nomini, maieſtatiq́; ſuſternimur, à quo ſperamus utrunq;, & mortem cruciabilem fugere, & uitam æternitate donari?* XIV *Sed ſi animæ (inquiũt) mortalis qualitatis ſunt mediæ, immortales quemadmodũ fieri medijs ex qualitatibus poſſunt?* Si *nos iſtud neſcire dicamus, ac tantũmodo auditũ ex potentiore credidiſſe, ubi noſtra uidebitur credulitas lapſa? ſi omnipotẽti credidimus regi nihil eſſe difficile, nihil arduũ: ſi quod impoßibile nobis eſt factu, illi poßibile, atq; admodum executioni paratũ?* Eſt *enim quod obſtare eius uoluntatibus poßit, aut quod eſſe uoluerit non neceſſario ſequatur ut fiat?* An *nunquid noſtris ex diuiſionibus colligemus, quid aut fieri poßit, aut nõ poßit: nec rationes conſiderabimus noſtras tam eſſe mortales, quàm ſumus nos ipſi, & nullius apud principem nominis?* Et *tamen ó iſti, qui mediæ qualitatis animas eſſe non creditis, & in medio limite uitæ, atq; interitus contineri: nónne omnes omnino, quos eſſe opinatio ſuſpicatur, dij, angeli, dæmones, aut nomine quocunq; ſunt alio, qualitatis & ipſi ſunt mediæ, & in ambiguæ ſortis conditione mutabiles?* Nam *ſi*

omnes

omnes cõcedimus unum eſſe rerum patrem, immortalem atq; ingenitũ ſolum, nihilq; omnino ante illum, quod alicuius uocaminis fuerit, inuenitur: ſequitur ut hi omnes quos opinatio credidit deos eſſe mortalium, aut ab eo ſint geniti, aut eo iubẽte prolati ſint? Prolati, & geniti, & ordinis ſunt poſterioris et tẽporis: ſi ordinis poſterioris & tẽporis, ortus neceſſe eſt habeãt, et exordia natiuitatis, et uitæ: quod autẽ habet introitũ, et uitæ incipiẽtis exordiũ, neceſſario ſequitur ut habere debeat & occaſum. Sed immortales perhibentur dij eſſe. Nõ ergo natura, ſed uoluntate Dei patris, ac munere. Quo igitur pacto immortalitatis largitio eſt donum dei, certè prolatis, & animas hoc pacto dignabitur immortalitate donare, quãuis eas mors ſæua poſſe uideatur extinguere, & ad nihilum redactas irremeabili abolitione delere. Plato ille diuinus multa de deo digna, nec cõmunia ſentiens multitudini, in eo ſermone, ac libro, cui nomen Timæus inſcribitur: deos dicit & mundum corruptibili eſſe natura, neq; eſſe omnino diſſolutionis expertes: ſed uoluntate dei regis ac principis uinctione in perpetua contineri. Quod enim rectè ſit uinctum, & nodis perfectiſſimis colligatum, Dei bonitate ſeruari: nexuſq; abolitione ab eo qui uinxit & diſſolui (ſi res poſcat) & ſalutari miſſione donari. Ergo ſi res eſt ita, nec aliud cõuenit uel exiſtimare uel credere: quid animas admiramini mediæ dici qualitatis à nobis: cum numinibus ipſis dicat Plato medias eſſe naturas, ſed cõtinuam & inocciduã uitam principali beneuolentia ſurrogari? Si enim forte neſcitis, & antea uobis incognitũ propter rei nouitatẽ fuit, accipite ſero, ac diſcite ab eo, qui nouit,

f & pro-

& protulit in medium Chriſto, non eſſe animas regis ma
ximi filias, nec ab eo (quemadmodum dicitur) generatas
cœpiſſe ſe noſſe, atq; in ſui nominis eſſe ſententia prædi=
cari, ſed alterum quempiam genitorem his eſſe, dignita=
tis & potẽtiæ gradibus ſatis plurimis ab Imperatore diſ=
iunctũ: eius tamen ex aula & eminentiũ nobilem ſubli=
mitate naraliũ. Quòd ſi eſſent (ut fama eſt) dominicæ pro
lis, et poteſtatis animæ generatio principalis, nihil eis ad
perfectionẽ defuiſſet uirtute perfectiſſima procreatis: u=
num omnes intellectũ habuiſſent, unumq; conſenſum, au
lam ſemper incolerẽt regiam, nec prætermiſſis beatitudi
nis ſedibus, in quibus auguſtiſſimas nouerant, retinebãtq;
doctrinas, imprudenter appeterent terrena hæc loca, te=
nebroſis ut corporibus inuolutæ inter pituitas & ſangui
nem degerent: inter ſtercoris hos utres, & ſaccati obſcœ
niſſimas ſerias. Sed habitari oportuit et has partes, & ic
circo huc animas tanquam in colonias aliquas Deus omni
potẽs miſit. Et quid homines proſunt mũdo, aut ob rei cu
ius ſint neceſſarij cauſam, ut non fruſtra debuiſſe credan
tur parte in hac agere, et terreni eſſe corporis inquilini.
Ad cõſummandam molis huius integritatem, partem ali=
quã conferũt: & niſi fuerint additi, imperfecta & clau=
da eſt uniuerſitatis hæc ſumma. Quid ergo? ſi homines
non ſint, ab officijs ſuis ceſſabit mundus? Viciſſitudines ſu
as non peragent ſydera? æſtates, atq; hyemes non erunt?
uentorum flamina cõticeſcent? nec ex coactis & penden
tibus nubilis ad terram decident imbres ariditatibus tem
peramenta laturi? Atqui neceſſe eſt cũcta ſuos ire per cur
ſus, nec ab ordinis nati continuatione diſcedere, etiam ſi
nomen

nomen in mũdo nullum hominis audiatur, orbisq́; iſte ter rarum ſolitudinis uacuæ ſilentio conticeſcat. Quemadmo dum ergo iactatur habitatorẽ debuiſſe regionib. his ad= di, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionẽ re= dire, omniaq́; eius ſtudia commoditatem ſemper ſpectare priuatã, nec à finibus propriæ utilitatis abſcedere? Quid enim prodeſt mundo (ut ab rebus incipiam ſerijs) maxi= mos reges hic eſſe? Quid tyrãnos, quid dominos, quid in= numeras alias atq; ampliſsimas poteſtates? Quid rei mili taris experientiſsimos duces capiendarũ urbium peritos, in equeſtrib. prælijs aut in pedeſtri pugna immobiles atq; inuictiſsimos milites? Quid oratores, grãmaticos, poetas? quid ſcriptores, dialecticos, muſicos? quid pantomimos, quid mimulos, hiſtriones, cãtores, tuba, tibia, calamoq́; fla tantes? Quid curſores, quid pugiles, quadrigarios, deſul= tores, grallatores, funiambulos, præſtigiatores? Quid bi= garios, ſalinatores, uolones, unguentarios, aurifices, aucu pes, uannorum ſirpiarũq; uinctores? Quid fullones, la= narios, phrygiones, coquos, panchryſtarios, mulienes, le= nones, lanios, meretrices? Quid inſtitorum alia genera? Quid profeſſorum, & artiũ, quibus enumerandis omnis ætas anguſta eſt? Rationibus cõferre, & conſtitutionibus mundi, ut ſine hominibus condi nõ potuiſſe credatur, nec obtenturus integritatẽ ſui, niſi ei contentio animalis miſe ri, & ſuperuacui iũgeretur. Niſi forte rex mũdi (quẽ te= meritatis eſt maxima humano ex ore deprimere) icciro ex ſe genitas huc animas miſit, ut quæ fuerãt apud ſe deæ, corporei tactus, et temerariæ circũſcriptionis expertes, humana immergerentur in ſemina, fœminarũ ex genita

libus proſilirent, ineptiſſimos ederent continuarentq́; ua gitus: exſugerent ſellitantes mammas, proluuie linerent & madidarent ſe ſua: & ut ad ſilentium pauidi nutricis motibus, & crepitaculis adducerētur auditis. Iccirco animas miſit, ut quæ fuerāt ſimplices, & bonitatis nuper innoxiæ: ſimulare in hominibus diſcerent, diſsimulare, mentiri, circumſcribere, fallere, adulatoria humilitate captare, mēte aliud uoluere, aliud in facie polliceri: illaqueare, decipere dolis atq; inſidijs neſcios, per innumeras artes malitiarum uenena conquirere, & ad uſum temporis pellaciæ mobilitate formare. Iccirco animas miſit, ut in pacata & placida tranquillitate degentes, aſſumerent ex corporibus cauſas, quibus feræ fierent, & immanes ſimultates atq; inimicitias gererent, conſererēt inter ſe bella, expugnarent atq; euerterent ciuitates: ſeruitutis opprimerent & manciparent ſe iugo: & ad ultimū fierent alterius altera poteſtatis natalium conditione mutata? Icciraco animas miſit, ut immemores ueritatis effectæ, et quidnam eſſet Deus *oblitæ, ſimulacris inertibus ſupplicarent, ligna, æra, & lapides, diuina alloquerētur ut numina, auxilia poſcerent cæſorum animantiū cruore, nullam ſui facerent mentionem: quinimmo ex his aliæ ut dubitarent ſe eſſe, aut ullū eſſe penitus abnegarent? Iccirco animas miſit, ut quæ in ſedibus proprijs mente fuerant una, intellectu & ſcientia paribus, poſtquam formas induere mortales, opinionum diſcriminibus diſsiderent, aliud alijs iuſtū, aliud utile uideretur, & rectum: de appetendis rebus, fugiendisq́; certarent, malorum, ac bonorū alios aliæ conſtituerent fines: ueritatem cupientibus noſcere rerum opponere*

neretur obſcuritas, & uelut oculorum luminibus uiduæ, nihil certum uiderent, & per ancipites ſemitas ſuſpitionum inducerentur errore? Iccirco animas miſit, ut cum animantia cætera ſponte natis alerentur, & nulla ſatione prolatis, neq; domorum, aut ueſtium tutamina ſibi, aut uelamenta conquirerent, miſerabilis iſtis neceßitas adderetur: ut cum impendijs maximis, perpetuisq́; ſudoribus domos ſibi cõſtruerent, membrorum conficerent tegmina, ſupellectilem uariam diurnorũ contraherent egeſtate, imbecillitatis auxilia animalibus mutuarentur à mutis, uim facerent terris, ut non ſua ſufficerent gramina, ſed imperatas extollerent fruges, & cum ſanguinẽ totum in ſubigenda tellure fudiſſent, robigine, grãdine, ſiccitate, ſpem laboris amitterent: & ad ultimum ui famis humanis cadaueribus incubarẽt: & ab hominum formis tabifica macie diſſociarentur abiunctæ? Iccirco animas miſit, ut quæ ſecum cõmorantes poſſeßionis alicuius nullum unquã habuiſſent amorem: auarißimæ hic fierẽt, & in habendi ſtudium inexſaturabili pectoris ardeſcerent appetitu: effoderent altos mõtes, & uiſcera ignota terrarum in materias uerterent alieni nominis, atq; uſus: penetrarent abditas diſcrimine cum capitis nationes, & translatis mercibus caritatem ſemper, uilitatemq́; captarent: exercerent auidum atq; iniuſtißimum fœnus, & miſerorũ è ſanguine ſupputandi ſe angerent inſania: millibus poſſeſsionum ſemper producerent fines: & quãuis prouincias totas rus facerent unum, pro arbore una, pro ſulco, forũ litibus tererent: cum amicis, & fratribus inexpiabiles ſuſciperent ſimultates? Iccirco animas miſit, ut quæ dudum fuerãt mi

tes,& feritatis affectibus neſciæ cõmoueri, macella ſibi, & amphitheatra conſtituerent,loca ſanguinis, & publicæ impietatis:ex quibus in altero mandi homines cernerent,& beſtiarũ laniatibus diſsipari : interficere ſe alios nullius ob meriti cauſam,ſed ingratam uoluptatẽ conſeſſorum,ipſosq́; illos dies,quibus tantũ committeretur nefas,in gaudijs cõmunibus ducerent,& feſta hilaritate ſacrarent:in altero uero animalium miſerorũ diſcerperent uiſcera,alias aliæ raperent(ut canibus mos eſt & uulturibus) portiones,ſubigerent dentibus,& crudeliſsimo uentri darẽt,& in tam ſæuis atq; horridis oribus ſortẽ ſuam flerent,quas ab talibus menſis paupertatis anguſtiæ uindicarent:pro beatis ac felicibus uiuerent,quarum ora & faciem tam crudeles polluerẽt apparatus?Iccirco animas miſit, ut diuini ponderis & grauitatis oblitæ,gemmas,lapillos,margaritas,caſtitatis diſpendio cõpararent,conſpiciendis quærerent corporibus fucos,innecterent his colla,laminas pertũderent aurium,imminuerẽt frontes limbis,fuligine oculos obumbrarent,nec in formis erubeſcerent maſculorũ calamiſtris uibrare cæſariem, cutẽ corporis leuigare, incedere poplitibus nudis,omniq́; alio cultu uigorem uirilitatis,& exponere, & in habitũ fœminarum,deli i uſq; mollire?Iccirco animas miſit,ut uiarũ aliæ infeſtarent meatus,aliæ circũſcriberent neſcios,teſtamenta ſupponerent falſa,uenenatas cõficerent potiones, domos ut effringerẽt,noctibus ſolicitarẽt, abigerent, præuaricarentur,& proderent,ſaporum faſtidia ut excuterent palato, ut in coquẽdis alitibus pinguitudinẽ noſſent retinere labentem,ut ſpirulas,& botulos facerent,iſicia,

caſtel

caſtellamēta lucanica, ſuminatam cũ his carnem, & glaciali conditione tuccta? Iccirco animas miſit, ut res ſancti atq; auguſtißimi nominis ſymphonicas agerēt & fiſtulatorias hic artes, ut inflandis bucculas diſtenderent tibijs, cantiōib. ut præirēt obſcœnis numeroſiter, & ſcabillorũ cōcrepationibus ſonoris, quibus animarũ alia laſciuiens multitudo incōpoſitos corporum diſſolueretur in motus, ſaltitaret, & cantaret, orbes ſaltatorios uerteret, & ad ultimũ clunibus & coxēdicibus ſubleuatis lumborũ criſpitudine fluctuaret? Iccirco animas miſit, ut in marib. ex oleti, in fœminis fierēt meretrices, ſambuciſtriæ, pſaltriæ, uenalia ut proſternerēt corpora, uirilitatē ſui populo publicarent, in lupanarib. prōptæ, in fornicibus obuinctæ, nihil pati renuētes, ad oris ſtuprũ paratæ? Quid dicitis, ó ſoboles, ac primi progenies numinis? Ergóne ſapientes illæ, atq; ex cauſis principalibus proditæ genera hæc animæ turpitudinũ, criminum, malitiarumq; nouerunt, atq; ut exercerent, ut gererent, ut percelebrarēt hæc mala, habitare iuſſæ ſunt has partes, & humani corporis circumiectione ueſtiri? Et mortaliũ quiſquam eſt rationis alicuius accipiēs ſenſum, qui ordinatũ exiſtimet mundum per has eſſe, ac nō potius ſedē ac domiciliũ conſtitutũ, in quo omne quotidie perpetraretur nefas, maleficia cũcta conficerent, inſidiæ, fraudes, doli, auaritia, rapinæ, uis, ſcelus, audacia, obſcœnitas, turpitudo, flagitiũ, mala omnia cætera, quæ in orbe homines toto mente noxia pariũt, & labem machinātur inmutuā? Sed ſua (inquitis) uolũtate, nō regis iußione uenerũt. At ubi pater omnipotēs fuit, ubi regiæ ſublimitatis auctoritas, ut eas prohiberet abſcedere,

nec in præcipites labi permitteret uoluptates? Si enim degeneres futuras locorũ immutationibus ſciebat (ſcire autem debuerat cauſarum ut omniũ conſtitutor) aut extrinſecus aliquid acceſſurũ his eſſe, quod eas faceret obliuiſci ſuæ dignitatis et decoris: millies, ut ignoſcat orauerim: uniuerſorum non alius quàm ipſe eſt cauſa: ſiquidem perpeſſus eſt euagandi eas habere ius liberum, quas retenturas non eſſe integritatis ſuæ habitum præuidebat. atq; ita perficitur, ut nihil interſit omnino uoluntarie uenerint, an illius obtemperauerint iuſsioni: cum non prohibendo quod oportuerat prohiberi, ceſſatione crimẽ fecerit propriũ, & retentionis diſsimulatione permiſerit prius. Sed procul hæc abeat ſceleratæ opinionis immanitas, ut deus credatur omnipotens, magnarũ & inuiſibilium rerũm ſator, & cõditor, procreator, tam mobiles animas genuiſſe grauitatis ac põderis cõſtantiæq; nullius: in uitia labiles, in peccatorum genera uniuerſa decliues: cumq; eas tales, atq; huiuſmodi ſciret, in corpora ire iuſsiſſe, quorum indutæ carceribus ſub procellis agerent tempeſtatibusq; quotidie fortunæ, & modo turpia facerent, modo paterentur obſcœna: naufragijs, ruinis, incendiorũ conflagrationib. ut perirent. Pauperies alias, alias ut mẽdicitas premeret, infernarum paterentur aliæ laniatus muſcularũ, aliæ ut interirent ueneno, claudæ ut incederẽt aliæ, ut aliæ lumen amitterent: ut articulis ſederẽt aliæ colligatis, morbis deniq; obiectarentur ut cunctis, quos infelix & miſeranda mortalitas diuerſarum ſuſtinet dilaceratione pœnarum: tum deinde oblitæ un ius eſſe ſe fontis, unius genitoris, & capitis, germanitatis conuellerent atq; abrũperent iura:

urbes ſuas euerterent,popularentur hoſtiliter terras,ſer-uos de liberis facerent,inſultarent uirginibus, & matri-monijs alienis,odiſſent inuicem ſeſe,aliorũ gaudijs & fe licitatibus inuiderent:tum deinde ſe omnes maledicerent, carperent,& ſæuorũ dentium mordacitate laniarẽt. Sed procul hæc abeat(ut eadem rurſus frequẽtiusq; dicamus) tam immanis, & ſcelerata perſuaſio,ut ille ſalus rerum Deus omnium,uirtutum caput, benignitatis & columen: atq;(ut eũ laudibus extollamus humanis) ſapientiſsimus, iuſtus,perfecta omnia faciens,& integritatis ſuæ conſer uãtia menſiones,aut aliquid fecerit claudũ, & quod emi nus eſſet à recto,aut ulli rei fuerit miſeriarũ aut diſcrimi num cauſa,aut ipſos actus quibus uita tranſigitur & cele bratur humana,ordinauerit,iuſſerit, & à ſua fluere con ſtitutione præceperit. Minora hæc illo ſunt,& magnitu-dinis eius deſtruẽtia poteſtatem:tantũq; eſt longe ut iſta rum auctor rerũ eſſe credatur,ut in ſacrilegæ crimen im pietatis incurrat quiſquis ab eo conceperit hominem eſſe prognatũ,rem infelicem & miſeram, qui eſſe ſe doleat: qui conditionẽ ſuam deteſtetur et lugeat:qui nulla alia de cauſa ſeſe intelligat procreatum,quàm ne materiam non haberent per quam diffunderent ſe mala,& eſſent miſe-ri ſemper quorũ cruciatibus paſceretur neſcio quæ latens & humanitati aduerſa crudelitas. Sed ſi parens,etiam ge nitor animarũ(inquitis)deus non eſt,quo auctore proge nitæ,& qua ſunt ratione prolatæ? Si infucata uultis audi re,nec ab aliqua uocis oſtentatione deducta:item confite-mur nos iſtud ignorare,neſcire, ſcientiãq; tantæ rei non tantum noſtrã ducimus infirmitatem fragilitatẽq; tranſi

re, uerum etiam poteſtatũ, quæ in mundo ſunt, omnium, & quæ numina ſe eſſe opinionibus uſurpauere mortalium. Sed quia dei negamus, cuius ſint debemus oſtendere? Nihil iſtud neceſſario ſequitur. non enim ſi negemus muſcas, ſcarabeos, & cimices, nitedulas, curculiones, & tineas omnipotentis eſſe opus regis: ſequaciter poſtulandũ à nobis eſt, ut quis ea fecerit, inſtitueritq́; dicamus. poßimus enim nulla cũ reprehẽſione neſcire, quis & illis originem dederit, & obtinere non eſſe Deo à ſuperiore prolata tam ſuperuacua, tam uana, tam ad nullas pertinentia rationes: quinimmo aliquãdo & noxia, & neceſſarias importantia læſiones. Conſimiliter hic quoq; cum animas renuamus dei eſſe principis prolem, non continuo ſequitur ut explicare debeamus quonam parẽte ſint editæ, & cauſis cuiuſmodi procreatæ. Quis enim nos prohibet, aut unde enatæ ſint, prodierintq́; neſcire, aut eas non eſſe dei progeniem ſcire? Quanã (inquitis) ratiõe, qua uia? Quia omni uero uerißimũ eſt, certoq́; certißimum, nihil rerum à principe (ſicut ſæpius dictum eſt) agi, fieri, ſtatui, niſi quod oporteat, & conueniat fieri: niſi quod ſit plenũ, & integrum, & in ſuæ integritatis perfectione finitũ. Porrò autẽ conſpicimus homines (id eſt animas ipſas, quid enim ſunt homines niſi animæ corporibus illigatæ?) ſæuitate innumerabili uitiorũ ipſos ſe indicare non eſſe patricij generis, ſed ex mediocribus familijs procreatos. Nanq; alios uidemus immites, facinoroſos, audaces, temerarios, præcipites, cæcos, fictos, dißimulatores, mendaces, ſuperbos, arrogantes, auaros, cupidos, libidinoſos, incõſtantes, inualidos, & ſua ipſos decreta conſeruare nequeuntes:

quod

quod utiq; non eſſent,ſi generoſitas eos aſſereret princi palis,& ab rerum capite deſcendentium ducerēt honeſta mēta natali ū. Sed et boni,dicetis,ſunt in rebus humanis, uiri ſapiētes,iuſti,inculpatis atq; emēdatiſsimis moribus. Nullam referimus quæſtionē an ulli aliquando fuerint ta les,in quibus omnino nihil iſta ipſa,quæ dicitur, deſidera retur integritas. Sint licet perhoneſti, fuerintq; laudabi= les,tenuerint apicem perfectionis ſummū, nec in aliquo lapſu eorum aliquādo claudicauerit uita:ſed audire depo ſcimus quot ſint, aut fuerint numero,ut ex multitudinis magnitudine metiamur,an oppoſitio iuſta ſit facta,an æ= qualitatis cōpenſatione librata. Vnus,duo,tres,quatuor, decem,uiginti,centū,certè numero diffiniti, & nominū forſitan comprehenſionibus terminati.at genus humanū non ex bonis pauculis,ſed ex cæteris omnib.æſtimari con uenit,& ponderari. In toto enim pars eſt, non totum in parte:& uniuerſitas debet attrahere portiones, nō por= tionibus uniuerſitas applicari. Quid enim ſi hominem di cas captum mēbris omnibus,& eiulantē cruciatibus aſpe ris,iccirco eſſe ſanum,quòd unius unguiculi nullū perpe= tiatur dolorem?aut eſſe auream terrā, quòd in uerrucula collis unius inſint exiguæ miculæ, quib.naſcitur collique= factis aurum,& admiratio congregatione conquiritur. Qualitatem materiæ uniuerſitas elemēti probat,nō pul= uiſculi flabiles:nec mare continuo dulce eſt, ſi mitioris a= quæ guttas alicuius adieceris atq; immiſeris numeri. con ſumitur enim minuties iſta immenſo:nec modo non par= ui,ſed eſſe nullius exiſtimādum eſt nominis, quod per o= mnia diffuſum perit, & in magni corporis intercipitur

uaſtitate

uaſtitate. Vos humano in genere bonos eſſe dicitis uiros, qui ut eſſe credantur, comparatio forſitan efficiat peſsimorũ. Quinam iſti ſunt? dicite. Philoſophi, credo, qui ſe eſſe ſolos ſapiẽtiſsimos autumant, & in huius nominis ſupercilium ſuſtulerunt: nempe illi, qui cum ſuis quotidie cupiditatibus pugnãt, & affectus ex animis inſitos proturbare, pellere, pertinacium moliuntur obluctatione uirtutum: qui ne in uitia proritari facultatis poſsint alicuius inſtinctu, patrimonia & diuitias fugiũt, ne cauſas ſibi afferant lapſus: quod cum faciunt & curant, apertiſsime animas eſſe indicãt labiles, et infirmitate ad uitia prodiues. Noſtra autem ſentẽtia, quod bonum natura eſt, neq; emẽdari, neq; corripi ſe poſcit: imò ipſum debet quid ſit malũ neſcire, ſi generis forma cuiuſq; in ſua cogitat integritate perſtare: neq; enim contrariũ inſitum eſſe cõtrario pote eſt, aut impari paritas, aut dulcedo in amaritudine contineri. Qui ergo luctatur animorũ ingenitas corrigere prauitates, is apertiſsime monſtrat imperfectum ſe eſſe: quãuis omni conatu & peruicacia contendat. Sed riſui uobis eſt noſtra reſponſio, quòd cum regias ſoboles eſſe animas abnegemus, non referamus contrà, ex quibus ſint cauſis atq; originib. procreatæ. Quod eſt enim criminis genus, aut rei eſſe alicuius ignarum, aut ipſum, quod neſcias, ſine aliqua profiteri diſsimulatione neſcire? aut uter magis uidetur irriſione eſſe digniſsimus uobis, qui ſibi ſciẽtiam nullã tenebroſæ rei alicuius aſſumit, an ille, qui retur ſeſe apertiſsime ſcire id, quod humanam tranſiliat notionem, & quod ſit cæcis obſcuritatibus inuolutũ? Si penitus ſpectetur rei cuiuſq; natura, in ſimili & uos eſtis, quã in no-

bis reprehēditis, cauſa. Non enim, quia dicitis ab ipſo animas rege deſcendere, ac ſuccedere in hominum formas, exploratum aliquid dicitis, & in luce poſitū manifeſtiſsimæ ueritatis. Conijcitis enim, non ſcitis: ſuſpicamini, non tenetis. nam ſi ſcire eſt illud, quod ipſe tu uideris, aut cognoueris animo continere, nihil eorum quæ aſſeritis, poteſtis uos dicere aliquando uidiſſe: id eſt animas ſede ab ſupera & regione deſcendere. Suſpitione ergo utimini, nō cognitionis expreſſæ fide. Quid eſt autē ſuſpitio, niſi opinatio rerum incerta, & in nil expoſitum iaculatio mētis illata? Ergo qui ſuſpicatur, nō tenet, nec in lumine poſitus cognitionis incedit. Quod ſi uerum & fixum eſt apud rectos & ſapientiſsimos iudices: & iſta ueſtra, qua fiditis, pro ignoratione eſt habenda ſuſpitio. Ac ne tamen uobis tantūmodo cenſeatis coniecturis uti ac ſuſpitionibus licere, & nos idem poſſumus: quoniam cōmune eſt quod interrogatis expromere. Vnde (inquitis) homines, & ipſorum hominum quid, aut unde ſunt animæ? Vnde ſunt elephanti, tauri, cerui, muli, aſini? Vnde leones, equi, canes, lupi, pātheræ, eorumq́; quæ uiuunt, quid aut unde ſunt animæ? Neq; enim fidem res habet, ut platonico ex illo cratere, quem cōficit miſcetq; Timæus, aut horum animæ uenerint, aut locuſta, mus, ſorex, blatta, rana, centipeda, animata eſſe credantur. Et uiuere quidem ex elementis ipſis cauſa eſt illis, atq; origo naſcendi: ſi ad animalia gignenda, quæ in ſingulis his degūt, inſunt abditæ atq; obſcuriſſimæ rationes. nam & uidemus alios ex ſapientibus dicere, tellurem eſſe hominem, matrem aquam: tum alios aerem, ſpiritum his alios iungere, ſolem uero nōnullos eſſe

horum opificem,& ex ignibus animatos eius uitali agitatione motari. Quid ſi & hæc non ſunt? & eſt aliqua res alia,alia cauſa,alia ratio,poteſtas,alia deniq; inauditi nobis atq; incogniti nominis gens,quæ hominē finxerit,& rerum cōſtitutionibus applicarit?nónne fieri pote eſt, ut exorti homines ita ſint,nec ad deum primū natiuitatis eorum referatur auctoritas? Quid enim putamus habuiſſe rationis Platonem illum magnū,pie ſancteq; ſapientem, cum hominis fictionē Deo remouit à maximo,& ad minores neſcio quos tranſtulit:cūq; eiuſdem uoluit ſynceritatis eſſe mixturas hūani animarū generis, cuius animā fecerat uniuerſitatis iſtius:q̄ quòd hominis fabricam indignam eſſe rebatur deo,nec rei flaccidæ fictionē magnitudini eius & eminētiæ cōuenire?Ergo cum hæc ita ſint, nō abſone neq; inaniter credimus,mediæ qualitatis eſſe animas hominum,utpote ab rebus non principalibus editas, iuri ſubiectas mortis,paruarum & labiliū uirium:perpetuitate donari,ſi ſpem muneris tanti dominū ad principē conferant,cui ſoli poteſtas eſt talia corruptione excluſa largiri. Sed ſtulte iſtud credimus. Quid ad uos ineptiſsimæ fatuæ?ubi uobis nocemus,uel quam uobis facimus aut irrogamus iniuriam:ſi omnipotentē confidimus deum habiturum eſſe rationem noſtri,cum abire à corporibus cœperimus,& ab horci faucibus(quemadmodū dicitur)uindicari?Ergóne(inquiet aliquis)ſine dei uolūtate quicquā pote eſt fieri?Conſiderandū eſt uobis ſolicite,& cura inſpiciendum non parua,ne,dum honorare nos Dominum tali interrogatione cenſemus, in contrariū labamur nefas,maieſtatis eius eminentiā deſtruentes. Qua ratione,

qua

qua cauſa? Quoniã ſi cuncta eius uoluntate conficiũtur, nec citra eius nutum quicquã poteſt in rebus uel proueni= re, uel cadere, neceſſario ſequitur mala etiã cuncta uolun tate eius intelligantur enaſci. Sin autẽ dicere uoluerimus contrà, peſſimorum ab eo reijcientes cauſas, mali eſſe con ſcium, generatorẽq; nullius: incipient uideri, aut eo inuito res peſſimæ fieri, aut (quod ſit immane dixiſſe) neſciente, ignaro, ac neſcio. Rurſus autem ſi dicere nulla eſſe uolue= rimus mala, ſicut eſſe nonnullis opinatũ & placitũ repe rimus: reclamabunt cunctæ gentes, uniuerſæq; nationes, cruciatus nobis oſtentantes ſuos, & diſcriminum ſpecies multiformes, quibus cuncta per ſæcula genus uritur & la ceratur humanum. Tum deinde à nobis exquirẽt, cur ma la ſi nulla ſunt, ab operibus uos certis, & fauoribus abſti netis? Cur non omnia facitis, quæ impatiens iuſſerit atq; imperauerit libido? Cur in noxios deniq; terribilibus pœ nas conſtituitis legibus? Nam ſtoliditas inueniri quæ ina= nior poteſt, quàm mala eſſe nulla contendere, & tan= quam malos perdere & condemnare peccantes? Quæ cum eſſe conſenſerimus uicti, & uniuerſa his ſcatere no= minaliter annuerimus humana, conſequetur ut rogitent, cur ergo hæc mala Deus omnipotens non aufert, ſed eſſe perpetitur, & cum omnibus ſæculis pertinaci continua= tione procedere? Si intellectus nobis affuerit dei regis, ac principis, nec per impias uagari ſuſpitionũ uoluerimus inſanias, reſpondeamus neceſſe eſt, neſcire nos iſta: nec quæ nullis poſſent facultatibus comprehẽdi, expetiſſe a= liquando aut ſtuduiſſe cognoſcere, melius ducentes, quin immo potius, magis in ſcientiæ finibus atq; ignorantiæ per=

permanere, quàm ſine Deo *dicere nihil fieri per uolunta= tem, ut ſimul intelligatur, & malis eũ cauſas dare, & mi ſeriarum eſſe innumerabiliũ conditorem.* Mala *ergo, dice tis, unde ſunt hæc omnia?* Ex *elemẽtis inquiunt, & ex eo= rum inæquabilitate, ſapiẽtes: quod fieri quî poſsit, ut quæ ſenſum & iudicium non habẽt, malitioſa eſſe perhibean tur & noxia: aut nõ ille ſit potius malitioſus & noxius, qui res peſsimas, & nocẽtiſsimas futuras in alicuius ope ris aſſumpſit effectum: eorum eſt, qui aſſerũt, peruidere.* Q*uid ergo nos? unde?* R*eſpõſiõis neceſsitas nulla eſt. ſiue enim poſſumus dicere, ſiue minus ualemus, nec poſſu= mus, utrunq; apud nos paruũ eſt: nec in magnis põderib. duximus, uel ignorare iſtud, uel ſcire, unũ ſolum poſuiſſe contenti: nihil à deo principe quod ſit nocens atq; exitia= bile proficiſci. hoc tenemus, hoc nouimus, in hac una con= ſiſtimus cognitionis & ſcientiæ ueritate: nihil ab eo fieri, niſi quod ſit omnib. ſalutare, quod dulce, quod amoris & gaudij læticiæq́; pleniſsimum: quod infinitas habeat atq; incorruptibiles uoluptates, quod ſibi quiſq; cõtingere uo tis omnibus expetat, foriſq́; ab his eſſe exitiabile ac mor tiferum ducat.* C*ætera quæcũq; ſunt alia, quæ in quæſtio= nibus aſſolent controuerſiiſq́; uerſari, quibus genitoribus orta ſint, uel quibus auctoribus fiant, neq; noſſe contendi mus, neq; inquirere aut ueſtigare curamus: ſuis omnia re linquimus cauſis, nec ad id quod expetimus eſſe nobis, ad iuncta atq; applicata iudicamus.* Q*uid eſt enim quod hu= mana ingenia labefactare ſtudio contradictionis non au deant? quamuis illud, quod infirmare moliũtur, ſit purũ, & liquidum, & ueritatis obſignatione munitũ?* A*ut quid*

rurſus

rurſus aſſerere ueriſimilib. argumentis nõ queunt, quã-uis ſit apertiſsime falſum, quamuis euidens manifeſtũq; mendacium? Cum enim ſibi perſuaſerit quis eſſe aliquid, aut nõ eſſe, amat quod opinatur aſſerere, & acumine alios anteire: maxime ſi agatur res ſummota, et abdita, & caligine inuoluta naturæ. Mundum quidam ex ſapientibus exiſtimant neq; eſſe natum, neq; ullo eſſe in tempore periturũ: immortalem nonnulli, quamuis eum cõſcribant eſſe natum, & genitum. Tertijs uero collibitũ dicere eſt, & eſſe natum, & genitũ, & ordinaria neceßitate perituum. Et cum ex iſtis opinionibus trinis unam eſſe neceſſe ſit uerã, cunctis tamen argumenta non deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorũ ſubrumpant & labefaciant ſcita. Eundẽ hunc alij elemẽtis ex quatuor tradunt, & pronunciant ſtare, ex geminis alij, ex ſingulis tertij: ſunt qui ex his nullis, & indiuidua corpora eius eſſe materiem & primam originẽ dicant. Cumq; ex his uera ſit una ſentẽtia, aut nulla ex his certa, ſimiliter hic quoq; argumenta omnibus præſto ſunt: quibus & ea, quæ dicunt, uera eſſe cõſtituant, & redarguant poſitas in aliorũ ſententijs falſitates. Sic & deos nonnulli eſſe abnegant: prorſus dubitare ſe alij an ſint uſpiam dicunt: alij uero exiſtere, neq; humana curare: immo alij perhibẽt, & rebus intereſſe mortaliũ, et terrenas adminiſtrare rationes. Cum ergo hæc ita ſint, neq; aliter fiat, quin ſit unum ex omnibus uerum, pugnant tamen argumẽtis omnes, neq; ſingulis deeſt id, quod probabiliter dicant, ſiue cũ ſuas res aſſerunt, ſiue cum alienis opinionibus contradicunt. Nõ alia, neq; abſimili ratione de animarum ab his conditione diſ-

tur in motu. ſua ipſe ſponte, & uoluntate circumagatur?
an uirtutis alicuius impulſionibus torqueatur? locus ipſe,
ac ſpatium in quo ſitus eſt, ac uolutatur quid ſit? infinitus,
finitus, inanis? an ſolidus axis cum ſuſtineat extremis car
dinibus nitēs? an ipſe ſe potius ui propria ſufferat, & ſpi
ritu interiore ſuſpendat? Poteſtis interrogati planū face=
re, ſcientiſsimeq́; monſtrare, quid niuem in plumeas ſub=
aperiat cruſtulas? quidnā fuerit rationis, & cauſæ, ut non
ab occiduis partibus dies primus exurgeret, & lucem in
oriente finiret? quemadmodū ſol ipſe uno, eodemq́; conta
ctu tam uarias res efficiat, quinimmo contrarias? quid ſit
luna, quid ſtellæ? cur una ſpecie, aut illa non maneat, aut
per omne mundi corpus fruſtilla hæc ignea conuenerint?
atq; oportuerit figura alia ex his parua, ampliora et ma
iora ſint alia, obtuſi hæc luminis, acutioris illa & fulgi=
dæ claritatis? Si præſto eſt quod libuerit ſcire, & in aper
to rerum eſt ſcientia cōſtituta, ediſſertate, & dicite, qui=
bus modis fiant & rationibus pluuiæ? ut in ſuperis par=
tibus, atq; in aeris hoc medio ſuſpēſa aqua teneatur, natu
ra res labilis, & ad fluorē ſemper decurſionēq́; tam pro
na? Ediſſertate (inq̄) & dicite quid ſit quod grandinē tor
queat? quod guttatim faciat pluuiā labi? qđ imbres, ac ni=
ues plumeas? qđ Aeoli ora dilatarit? uētus unde oriatur, et
quid ſit? cur tēporum uiciſsitudines inſtitutæ, cū ſtatui unū
poſſet, et una eſſe ſpecies cœli, nihil ut rerū deſideraret in
tegritas? Quæ eſt cauſa, quæ ratio, ut maria ſalſa ſint, aut
terrarū hæ dulces, aliæ ſint amaræ, uel frigidæ? quo ex ma
teriæ genere humanorū corporū cōcreta et ſtabilita ſunt
uiſcera? unde oſſa ſolidata? qđ inteſtina, quid uenas fiſtu=

latas, & commeabiles fecerit? cur cum eſſet utilius oculis nos illuminare cõpluribus ad periculum cæcitatis, duorũ ſumus anguſtijs applicati? Beluarũ, & anguium tam infinita atq; innumerabilia genera, cuius rei ſunt cauſa uel informata, uel prodita? quid in mundo faciunt bubones, immuſſuli, buteones? quid alites et uolucres cæteræ? quid formicarum & uermium genera, in uarias labes perniciesq; naſcentia? quid pulices? quid impudentes muſcæ, araneæ, ſorices, mures, ſanguiſugæ, tipulæ? quid ſpinæ, quid ſentes: quid auenæ, quid lolium? quid herbarum, aut fruticũ, aut adolentia naribus, aut triſtia in odoribus ſemina? immo, ſi aliquid ſciri, comprehendiue aliquid poſſe cenſetis, quid ſit triticum dicite: far, hordeum, milium, cicer, faba, lenticula, inula, cuminum, porri, ulpicũ, cepe? Non enim ſi fructui uobis ſunt, & ciborum medijs in generibus conſtituta, expeditum, aut promptũ eſt, quid ſint ſingula, ſcire: cur talib. figurata ſint formis? fuerit neceßitas aliqua, ut nõ alios ſapores, alios odores, alios colores, quàm quos habent ſingulæ res, habere debuerint, an & alios potuerint ſumere? Ipſa deinde hæc quid ſint, ſapor dico, id eſt ſapor, & cætera qualitatũ diſtãtias quibus ex rationibus ducant? Ex elemẽtis (inquitis) & ex principalibus originibus rerum. Amara ſunt enim elementa, uel dulcia, odoris ſunt alicuius, uel oloris, ut ex eorum concretione credamus partitas eſſe in naſcentibus qualitates, quibus aut ſuauitas naſcitur, aut ſenſibus offenſio comparatur. Cum igitur & uos ipſos tantarũ ac tot rerũ fugiant origines, fugiant cauſæ, fugiant rationes, neq; dicere, neq; explanare poßitis quid ſit factũ, aut quare, aut cur oportuerit nõ

eſſe

eſſe,uerecundiam conuellitis & dilaceratis noſtram:qui quæ nequeunt ſciri,neſcire nos cõfitemur,neq; ea cõquirere aut inueſtigare curamus,quæ cõprehendi liquidiſsimum eſt non poſſe,quãuis mille per corda ſuſpitio ſe porrigat atq; intẽdat humana. Et ideo Chriſtus *licet uobis inuitis deus,(deus inquã* Chriſtus,*hoc enim ſæpe dicendum eſt, ut infidelium diſsiliat & dirũpatur auditus) dei principis iuſsione loquẽs ſub hominis forma, cum mortalium ſciret cæcam eſſe naturam,neq; ullam poſſe cõprehendere ueritatem,poſitarum nec ante oculos rerum pro cõperto habere,& cognito,quicquid ſibi eſſe ſuaſiſſet:& prorſus ſuſpitionibus hæſitare,litigioſas ſerere atq; intendere quæſtiones:omnia iſta nos linquere & poſthabere præcepit:neq; in res eas,quæ ſint à noſtra procul cognitione dimotæ,infructuoſas immittere cogitationes. Sed quantum fieri pote eſt,ad dominum rerum tota mente,atq; animo proficiſci,ſuſtolli ab his locis,atq; in eum traducere ſuſpẽſas pectoris conuerſiones, memoriã eius habere perpetuam:& licet nulla poſsit imaginatione formari, auras tamen neſcio quas eius ſibi contemplationis affingere. Rebus enim ex omnibus,quas auguſtæ cõtinet diuinitatis obſcuritas,ſolum eſſe indubitabilem,ſolum uerũ, & de quo nullus ambigere, niſi amens poſsit, & deſperationis inſanæ, quem ſatis ſit ſcire,ut nihil aliud noueris : ſisq; ueram, & maximam ſcientiam cõſequutus,in deo rerũ capite,& cognitione defixus. Quid eſt(inquit)uobis ueſtigare,conquirere,quisnam hominem fecerit?animarũ origo quæ ſit?quis malorũ excogitauerit cauſas?orbe ſit ſol amplior,an pedis unius latitudine metiatur?alieno ex lu-*

mine, an proprijs luceat fulgoribus luna? quæ neq; ſcire compendium, neq; ignorare detrimentũ eſt ullum? Remittite hæc deo, atq; ipſum ſcire concedite, quid, quare, aut unde ſit: debuerit eſſe, aut non eſſe: ſupernatũ ſit aliquid, an ortus primigenios habeat: aboleri conueniat, an reſeruari: exuri, diſſolui, an repetita integritate renouari. Veſtris non eſt rationibus liberum implicare uos talibus, & tam remotas inutiliter curare res. Veſtra in ancipiti ſita eſt ſalus animarum ueſtrarum, & niſi uos applicatis dei Principis notioni, à corporalibus uinculis exſolutos expectat mors ſæua, non repentinã afferens extinctionem, ſed per tractũ temporis cruciabilis pœnæ acerbitate cõſumens. Neq; illud obrepat, aut ſpe uobis aeria blandiatur, quod à ſcholis nonnullis, & plurimũ ſibi arrogantib. dicitur: Deo eſſe ſe gnatos, nec fati obnoxios legibus: ſi uitam reſtrictius egerint, aulam ſibi eius patere, ac poſt hominis functionem prohibente ſe nullo tanquã in ſedem referri patriam: neq; quod Magi ſpondent, cõmendaticias habere ſe preces, quibus emollitæ neſcio quæ poteſtates uias f ciles præbeant ad cœlum contẽdentibus ſubuolare: neq; quod Etruria libris in acheronticis pollicetur, certorum animalium ſanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis educi. Blandimenta hæc caſſa ſunt, & inanium fomenta uotorum. Seruare animas alius, niſi Deus omnipotens non poteſt: nec præterea quiſquã eſt, qui longæuas facere perpetuitatis poſſit, & ſpiritum ſubrogare, niſi qui immortalis & perpetuus ſolus eſt, & nullius tẽporis circumſcriptione finitus. Cum enim dij omnes, uel quicũq; ſunt ueri, uel qui eſſe ru

more

more atq; opinione dicũtur, immortales & perpetui uoluntate eius ſint, & beneficij munere: qui fieri pote eſt, ut alij præſtare, uel quod ipſi ſunt, ualeant, cum alienum id habeant, & maioris potentiæ commodatum? Cædat licet hoſtias quãtaslibet Etruria: humana ſibi omnia ſapientes negẽt: Magi cũctas emolliant & commulceant poteſtates: niſi à Domino rerũ datum fuerit animis id, quod ratio poſtulat, idq́; per mandatũ, multum poſtea pœnitebit fuiſſe irriſui, cum ad ſenſum cœperit interitionis accedi. Sed ſi (inquiunt) Chriſtus in hoc miſſus à deo eſt, ut infelices animas ab interitionis exitio liberaret, quid ſæcula cõmeruerunt priora, quæ ante ipſius aduentũ mortalitatis conditione conſumpta ſunt? Poteſtis enim ſcire, quid ſit cum eis animis actũ priſcorum ueterrimorũq; mortaliũ, ſubuentũ & his, an ſit ratione aliqua conſultum atq; prouiſum? Poteſtis (inquam) ſcire id, quod Chriſto potuit docẽte cognoſci: infinita, an finita ſæcula ſint, ex quo in terris eſſe genus hominum cœpit: quando primum animæ corporibus illigatæ, quis auctor iunctionis iſtius, quinimmo ipſius quiſnam hominis fabricator? quò priorum abſceſſerint animæ, quibus in mundi partibus, aut regionibus fuerint, corruptibiles, an cõtrà? potuerintne accedere ad periculum moriendi, niſi tempore neceſſario cõſeruator occurriſſet Chriſtus? Deponite has curas, & incognitas uobis relinquite quæſtiones, miſeratio & illis impertita eſt regia, et æqualiter per omnes diuina beneficia cucurrerũt, conſeruatæ ſunt, liberatæ ſunt, & mortalitatis ſortẽ coditionẽq; poſuerunt. Quo genere, quæ, quando? Si arrogãtia, ſi typhus, ſi elatio abeſſet à uobis, iam

dudum hoc ſcire potuiſtis auctore. Sed ſi generis Chriſtus humani (inquitis) conſeruator aduenit, quur omnino non omnes æquali munificentia liberat? Nõ æqualiter liberat, qui æqualiter omnes uocat, haud ab indulgentia principali quenquam repellit, aut reſpuit, qui ſublimibus, infimis, ſeruis, fœminis, pueris, uniformiter poteſtatẽ ueniẽdi ad ſe facit? Patet, inquit, omnibus fons uitæ, neq; ab iure potandi quiſquam prohibetur, aut pellitur. Si tibi faſtidium tantũ eſt, ut oblati reſpuas beneficiũ muneris, quinimmo ſi tantum ſapientia præuales, ut ea, quæ offerũtur à Chriſto, ludum atq; ineptias nomines: quid inuitans peccat, cuius ſolæ ſunt hæ partes, ut ſub tui iuris arbitrio fructũ ſuæ benignitatis exponat? Sortem uitæ eligendi nulli eſt (inquit Plato) Deus cauſa, neq; alterius uoluntas aſſcribi poteſt cuiquam recte, cum uoluntatis libertas in ipſius ſit poſita poteſtatę, qui uoluit. An nunquid orandus es, ut beneficium ſalutis ab deo digneris accipere, & tibi aſpernanti, fugientiq; longiſſime, infundenda in gremium eſt diuinæ beneuolentiæ gratia? Vis ſumere quod offertur, atq; in tuos uſus cõuertere, conſulueris tu tibi. aſpernaris, contemnis, et deſpicis, te muneris cõmoditate priuaueris. nulli deus infert neceſſitatem, imperioſa formidine nullũ terret. Neq; enim neceſſaria noſtra illi ſalus eſt, ut compẽdij aliquid, diſpẽdijúę patiatur: ſi aut deos nos fecerit, aut ad nihilum redigi corruptionis diſſolutione permiſerit. Immo, inquit, ſi deus eſt potens, miſericors, cõſeruator, conuertat nobis mentes, & inuitos faciat ſuis pollicitationibus credere. Vis ergo eſt iſta, non gratia, nec dei liberalitas principis, ſed ad uincendi ſtudium puerilis atq; inanis

contentio

contentio. Quid eſt enim tam iniuſtum, quàm repugnantibus, quàm inuitis extorquere in contrariũ uoluntates, inculcare quod nolint, & quod refugiãt animis, prius nocere, quàm proſis? & priore detracto, in alienum habitũ ſententiamq; traducere? Tu qui te uerti, & uim deſideras perpeti, ut id quod nolis efficias, atq; arripias coactus: cur reſpuis aſſumere uoluntate id, quod uerſus deſideras atq; immutatus efficere? Nolo, inquit, et uoluntatẽ nõ habeo. Quid ergo criminaris deum, tanquã tibi deſit? opem deſideras tibi ferre, cuius dona, & munera non tantũ aſperneris & fugias, uerum in alia uerba cognomines, & iocularibus facetijs proſequaris. Chriſtianus ergo ni fuero, ſpem ſalutis habere non potero? Ita eſt, ut ipſe proponis. Partes enim ſalutis dandæ, cõferẽdiq; animis quod tribui conuenit, neceſſariũq; eſt applicari, ſolus à deo patre iniunctum habet & traditũ, ita ſe habentibus ſemotis atq; interioribus cauſis. Vt enim dij certi, certas apud uos habent tutelas, licentias, poteſtates, neq; eorum ab aliquo id quod eius nõ ſit poteſtatis ac licentiæ poſtulatis: ita unius pontificis Chriſti eſt dare animis ſalutem, & ſpiritũ perpetuitatis apponere. Si enim patrem creditis Liberũ dare poſſe uindemiam, medicinam nõ poſſe: ſi Cererem fruges, ſi Aeſculapiũ ſanitatẽ, ſi Neptunũ aliud, aliud poſſe Iunonẽ, Fortunam, Mercuriũ, Vulcanum, rerum eſſe ſingulos certarum ac ſingularũ datores: & hoc neceſſe à nobis eſt ut debeatis accipere, à nullo animas poſſe uim uitæ atq; incolumitatis accipere, niſi ab eo, quem rex ſummus huic muneri officioq; præfecit. hãc omnipotens Imperator eſſe uoluit ſalutis uiã: hanc uitæ, ut ita dixerim, ianuã.

per hunc ſolum eſt ingreſſus ad lucem, neq; aliàs datum eſt, uel irrepere, uel inuadere cæteris omnib. clauſis, atq; inexpugnabili arce munitis. Licet ergo tu purus, et ab o*mni fueris uitiorum cõtaminatione purgatus, conciliaueris illas atq; inflexeris poteſtates, ne ad cœlum redeunti uias cludant atq; obſepiant tranſitum, ad immortalitatis accedere nullis poteris contentionibus præmiũ, niſi, quod ipſam immortalitatem facit Chriſto attribuente, perceperis: & ueram fueris admiſſus ad uitam.* Nam quod nobis *obiectare conſueſtis, nouellam eſſe religionẽ noſtram, & ante dies natam propemodũ paucos, neq; uos potuiſſe antiquam & patriam linquere, & in barbaros ritus peregrinosq́; traduci, ratione iſtud intenditur nulla.* Quid e*nim ſi hoc modo culpam uelimus infligere prioribus illis atq; antiquiſſimis ſeculis, quòd inuentis frugibus glandes ſpreuerint, & repudiauerint arbuta, quòd corticibus contegi, & amiciri deſierint pellibus, poſtquã ueſtis excogitata eſt textilis, uſu & cõmoditate ſuccinctior? aut quòd ſtructis domibus, & lautioribus ſucceſſibus inſtitutis, nõ antiquas adamauerint caſulas, nec ſub rupibus & cauernis præoptauerint ut beluæ permanere? Cõmune eſt omnibus, & ab ipſis penè incunabulis traditum, bona malis anteferre, inutilibus utilia præponere, & quod eſſe cõſtituerit precioſius, lætius id conſectari & petere: in eoq́; defigere ſpem ſalutis, & ſalutariũ commodorũ.* Itaq; *cum nobis intendetis auerſionem à religione priorũ, cauſam conuenit ut inſpiciatis, nõ factum: nec quid reliquerimus, opponere, ſed ſecuti quid ſimus, potiſſimũ contueri.* Nam *ſi mutare ſententiã culpa eſt ulla, uel crimen: & à ueteri-*

bus

bus inſtitutis in alias res nouas uoluntatesq́; migrare, criminatio iſta & uos ſpectat, qui toties uitam conſuetudinemq́; mutaſtis: qui in mores alios, atq; alios ritus priorum condemnatione tranſiſtis. Nunquid enim quinq; in *claſſes habetis populum diſtributum, ueſtri olim ut habuere maiores?* Nunquid *magiſtratus per populum creatis? militaria, urbana, cõmunia quæ ſint comitia, ſcitis? ſeruatis de cœlo, aut ocioſas facitis obnunciationibus actiones? cum paratis bella, ſignum monſtratis ex arce? aut fecialia iura tractatis? per clarigationem repetitis res raptas? aut martiũ diſcrimen obeũtes ſpem prælij ſumitis, & ex acuminibus auſpicatis? in poteſtatibus obeũdis leges con ſeruatis annarias? in donis, in muneribus cincias? in cohibendis cenſorias ſumptibus? in penetralibus* Veſtæ *ignis perpetuos fouetis focos? ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris deorũ? cum in matrimonia conuenitis, toga ſternitis lectulos, & maritorũ* Genios *aduocatis? nubentiũ crinem cælibari haſta mulcetis? puellarum togulas fortunam defertis ad uirginalem? matresfamiliâs ueſtræ in atrijs operantur domorũ, induſtrias teſtificantes ſuas? potionibus abſtinẽt uini? affinibus, & propinquis oſculari eas ius eſt, ut ſobrias cõprobent atq; abſtemias ſe eſſe?* In Albano *antiquitus monte nullos alios licebat, quàm niuei tauros immolare candoris: nónne iſtum morem, religionemq́; mutaſtis, atq; ut rufulos liceret dari* Senatus *conſtitutum ſanctione?* Cum, Romulo, Pompilioq́; *regnantibus, percocta plane, ac madida concremarentur dijs exta: nónne rege ſub* Tullo *ſemicruda cœpiſtis, & leuiter animata porricere, priſca obſeruatione*

uatione contempta? Ante aduentũ in Italiam Herculis, cũ ex Apollinis monitu patri Diti ac Saturno humanis capitibus ſupplicaretur: & hunc ſimiliter morem, non fraude callidula, & nominũ ambiguitate mutaſtis? Cũ igitur & uos ipſi modo illos mores, modo alias leges fueritis ſequuti, multaq́; uel errorib. cognitis, uel animaduerſione meliorum ſint à uobis repudiata, quid eſt à nobis factũ contra ſenſum, iudiciumq́; cõmune, ſi maiora, et certiora delegimus, nec ſumus nos paßi falſorũ religionibus attineri? Sed nouellum nomen eſt noſtrum, & ante dies paucos religio eſt nata, quam ſequimur. Vt interim cõcedam, id quod nobis obijcitur intentionis eſſe non falſæ, quid eſt enim in negocijs hominũ, quod uel opere corporis & manibus fiat, uel ſolius animi diſciplina & cognitione teneatur, quod nõ ex aliquo cœperit tempore, & in uſum exierit experientiamq́; mortaliũ? Philoſophia, Muſica, cæteraq́; omnes artes, quibus uita eſt exculta et expolita cõmunis, cũ hominibus natæ ſunt, & nõ potius nuper, quin immo penè pauloante, agitari, intelligi, celebrariq́; cœperunt? Antequam Tages thuſcus oras cõtingeret luminis, quiſquam hominũ ſciebat, aut eſſe noſcendũ, condiſcendumq́; curabat in fulminũ caſibus, aut extorũ quid ſignificaretur in uenis? Quando ſyderum motus, aut ratio cœpta eſt genethliaca ſciri? non poſt Theutin Aegyptium, aut poſt Atlantẽ (ut quidam ferunt) geſtatorẽ, baiulum, ticinem illum ac deſtinam cœli? Sed quid ego hæc parua? ipſi dij immortales, quorũ modo aditis templa, & numina ſuppliciter adoratis (ſicut ueſtris literis atq́; opinionibus traditur) non eſſe, non ſciri, ab temporibus cœperũt

certis, & impoſitis nominũ appellationibus nuncupari? Nam ſi uerum eſt ex Saturno atq; eius uxore Iouem ſuis cum fratrib. procreatũ, ante nuptias et partus Opis nuſquam fuerat Iuppiter, Iuppiter tam ſupremus, q̃ ſtygius: nuſquam ſali dominus, nuſquã Iuno: quinimmo alius nullus, genitoribus duobus exceptis, cœli habitabat in ſedibus: ſed ex eorum cõcubitu concepti, & nati ſunt, & ſpiritum hauſere uitalem. Certo ergo à tẽpore deus eſſe Iuppiter cœpit, certo cultus & ſacrificia cõmereri: certo fratribus in poteſtatibus anteponi. Rurſus uero ſi Liber, Venus, Diana, Mercurius, Apollo, Hercules, Muſæ, Tyndaridæ Caſtores, ignipotensq; Vulcanus, Ioue patre ſunt prô diti, & genito Saturno procreati, antequam Memoria, quàm Alcmena, Maia, Iuno, Latona, Leda, Dione, tum & Semele Dieſpitris factæ ſunt cõpreſſionibus fœtæ, nuſquã & hi gentiũ, nec in aliqua parte rerum fuere naturæ, ſed ex cõuentu Iouis inſeminati, & nati ſunt, & aliquẽ ſenſum ſui habere cœperunt. Ergo & hi quoq; tempore eſſe cœperunt certo, & in numero numinũ ſacrorum ad cærimonias inuocari: quod ipſum ſimiliter dicere translatũ in Mineruam licebit. Si enim Iouis (ut aſſeueratis) ex cerebro ſine ullius ſeminis emicuit iactu: antequam eſt Dieſpiter genitus, et in utero matris corpore formam circũſcriptionis accepit, certum eſt utiq; Mineruã non fuiſſe, neq; rerum in numero, aut ulla eſſe in ſubſtantia cõputatam: ſed ex capite Iouis enata eſt, & eſſe res cœpit nõnulla in eſſentia conſtituta. Habet ergo primigenios ortus, & à certo cœpta eſt tempore Dea dici, ſacris in ædibus ſtatui, & inuiolabili religione ſanciri. Quod cum ita ſe habeat,

cum

cum de nouitate loquimini religionum noſtrarum, ueſtræ uobis in mentē non ueniunt, nec curatis inſpicere quando ſint exorti dij ueſtri, quas origines habeant, quas cauſas, uel ex quibus proruperint emicuerintq́; radicibus. Cuius eſt autē pudoris, quinimmo inuerecūdiæ cuius, quod agere te uideas, in eo alterum reprehēdere, maledicti & criminis loco dare ea, quæ in te poſſint reciprocata uiciſſitudine retorqueri? Sed quod agimus nos nouū eſt, quod autem uos priſcū eſt, & nimiæ uetuſtatis. & quid iſtud aut uos iuuat, aut noſtram cauſam rationemq́; cōtriſtat? No ua res eſt quam gerimus, quandoq; & ipſa uetus fiet: uetus quam uos agitis, ſed tēporibus quibus cœpit noua fuit ac repentina. Religionis autem auctoritas non eſt tempore æſtimanda, ſed numine: nec colere qua die, ſed quid cœperis, cōuenit intueri. Ante quadringentos annos religio (inquit) ueſtra non fuit. Et dij ueſtri nō fuerunt ante milia annorū duo. Quibus iſtud rationibus colligi, aut quibus ſupputationibus poteſt? Non difficilibus, nō obſcuris, ſed quas poſſit uidere qui uolet, & contrectare (quemadmodum dicitur) manibus. Quis Iouem cum fratribus genuit? genitalibus opis adiunctus Saturnus (ut uos fertis) cœlo atq; Hecata procreatus. Quis Picū Fauni patrem, atq; auum Latini? Saturnus, ut ijdem uos ueſtris ſcriptis atq; auctoribus traditis. Ergo ſi hæc ita ſunt, ſequitur ut Picus & Iuppiter germanitatis ſibi ſociati ſint iure: utpote uno ex ſanguine, unoq́; ex ſemine procreati. Conſentaneū eſt ita eſſe quod dicitur. Ab Ioue, & Pico, quot ſunt generis uſq; ad Latinum gradus? trini: ut indicat ſeries. Vultis Faunus, Latinus, & Picus, annis uixerint uicenis

atq;

atq; centenis? ultra enim negatur poſſe hominis uita pro duci. æſtimatio iuſta et liquida eſt. Treceti ergo ſunt pleni & ſexaginta poſt hos anni, res ita eſt ut indicat ſuppu= tatio. Cuius ſocer Latinus fuit? Aeneæ, genitoris Latini. cuius? Albani oppidi cõditoris. Quot apud Albam regna tum eſt annis? quadringentis, & propè his denis. Aetatis urbs Roma cuius eſſe in annalibus indicatur? annos ducit quinquaginta & mille, aut nõ multũ ab his minus. Ergo ab Ioue, qui frater eſt Pici, quiq; pater eſt minorũ, & reli quorũ deorũ, anni ad hæc tẽpora propè millia duo ſunt, haud pleni, ut largiamur ætati. Quod cũ redargui nõ poſ ſit, non tantũ recens nata religio eſt ẽditur, quã obitis: ſed infantes, et paruulos eſſe ipſos adhuc deos, quibus tauros atq; alias hoſtias cũ periculo corruptiõis ſuggeritis: quos oportebat adhuc mãmis, atq; ſtillato lacte nutriri. At reli giones ueſtræ multis annis præcedũt noſtram, & eo ſunt ueriores, quòd uetuſtatis auctoritate munitæ ſunt. Et quid eas prodeſt annis quamplurimis anteire, cũ à certo cœpe rint tẽpore? aut ſpatij cuius ſunt millia annorũ duo, ſæcu= lorũ tantis cõparata cũ millibus? Ac tamẽ ne cauſam tam bonam prodere diſſimulatione uideamur, niſi moleſtum eſt, dicite, omnipotens, & primus deus nouella uobis ui= detur res eſſe, & qui eũ uenerãtes colunt, inauditas, inco gnitas, repẽtinas agitare atq; inducere religiões? Eſt ne il lo antiquius quicq̃, aut quod eũ præcedat re, tẽpore, noĩe, poteſt aliqđ inueniri? Nónne ſolus ingenitus, immortalis, & perpetuus ſolus eſt? Quis caput, aut fons rerũ eſt? nõ ipſe? cui debet æternitas hoc ipſum, qđ nũcupatur æterni tas? nõ ipſi? infinita ut ꝓdeãt ſæcula, nõ ex eius ꝑpetuitate

perfici

perficitur? indubitabile iſtud & uerũ. nõ ergo quod ſequimur nouũ eſt, ſed nos ſero addidicimus quidnã ſequi oporteat et colere: aut ubinã cõuenire, et ſpem ſalutis affigere, & ſalutaria ſubſidia collocare. Nondum *enim affulſerat, qui uiam monſtraret errantibus, & caligine in altiſsima conſtitutis cognitionis lumen immitteret, & ignorationis diſcuteret cæcitatem. Sed cauſa in huiuſmodi uertitur ſola. Quid? uos* Aegyptiaca *numina, quibus* Serapis *atq;* Iſis *eſt nomen, non poſt* Piſonem *&* Gabinium Conſules *in numerum ueſtrorum retuliſtis deorũ? Quid* Phrygiam *matrem, cuius eſſe conditor iudicatur uel* Midas *uel* Dardanus, *non, cum* Hannibal Pœnus *res* Italicas *raperet, & terrarum expoſceret principatũ, & noſſe, & ſcire cœpiſtis, & memorabili religione ſancire? Sacra* Cereris *matris non quòd uobis incognita eſſent, aſcita pauloante, ob tentum eſt ut græca dicantur, nouitatẽ ipſam teſtificante cognomine?* Non *doctorũ in literis continetur,* Apollinis *nomen* Pompiliana *indigetamenta neſcire?* Ex *quo apparet, & liquidum eſt, & hunc uobis fuiſſe incognitũ, poſt autem aliquãto cœpiſſe eſſe & notum. Si quis igitur uos interroget, cur eorum numinũ, quorũ modo fecimus mentionem, tam ſero ſuſceperitis cultũ, reſponſuros uos certum eſt, aut quia illos nuper deorũ eſſe in numero neſciebamus, aut quia nunc ſumus à uatibus moniti, aut quia in rebus aſperrimis beneficijs eorũ ſumus auxilijsq; ſeruati. Quod ſi hoc à uobis recte exiſtimabitis dici, & ex noſtris partibus ratione conſimili exiſtimatote eſſe reſponſum.* Religio *noſtra nunc nata eſt: nunc enim miſſus aduenit, qui eam nobis oſtenderet, qui in eius induceret ueritatem*

tem, qui Deus *monſtraret quid ſit, qui ad eius nos cultum ab rebus opinabilibus auocaret.* Et *quid, inquit, eſt uiſum deo regi atq; principi, ut ante horas (quemadmodũ dicitur) pauculas ſoſpitator ad uos* Chriſtus *cœli ex arcibus mitteretur?* Interrogamus *& nos contrà: quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut non ſuis aliquando reddantur menſibus tempora, ſed ſerius hyemis, ſerius æſtas, atq; autũnitas fiant? Cur poſt meſſes arefactas, atq; extincta frumenta, nonnunquam decidant pluuiæ, quas rebus oportuit incolumibus labi, atq; temporis opportunitatib. miniſtrari: immo illud exquirimus potius, cur ſi* Herculem *oportuit naſci, ſi Aeſculapium,* Mercurium, *Liberũ, alioſq; nonnullos, qui & concilijs adiungerentur deorũ, & mortalibus aliquid utilitatis afferrent, tam ſero à* Ioue *ſint proditi, ut ſola illos poſteritas ſciret, ſuperiorũ uero ignoraret antiquitas?* Rationem *aliquam fuiſſe dicetis.* Ratio *ergo & hic fuit, cur non nuper, ſed hodie ſoſpitator noſtri generis adueniret.* Quænam *igitur ratio eſt?* Non *imus inficias neſcire nos.* Neq; *enim promptũ eſt cuiquam dei mentem uidere, aut quibus modis ordinauerit res ſuas, homo animal cæcũ, et ipſum ſe neſciẽs ullis poteſt rationibus cõſequi. quid oporteat fieri, quando, uel quo genere, ipſe rerum cunctarum pater, moderator, & dominus ſcit ſolus.* Nec *ſi ego nequiuero cauſas uobis exprimere, cur aliquid fiat illo uel hoc modo, cõtinuo ſequitur ut infecta fiant quæ facta ſunt, et amittat res fidem, quæ generibus uirtutũ tantis & poteſtatum indubitabilis eſſe monſtrata eſt.* Tu *opponas, & referas, cur tã ſero emiſſus eſt ſoſpitator?* In *infinitis perpetuis ſeculis nihil omnino dicendum eſt ſerum.* Vbi *enim*

finis, & initiũ nullum eſt, nihil præmaturũ eſt, nihil tardum: tẽpus enim à finib. & extremitatibus noſcitur, quæ habere nõ poteſt ſeries et immoderata cõtinuatio ſeculorũ. Quid enim ſi res ipſæ, quibus opem cõueniebat ferri, opportunitatẽ iſtam tẽporis exigebant? Quid ſi alterius cõditiõis antiqua, alterius fuere ſequẽtia? Quid ſi priſcis aliter ſubueniri, aliter debuit poſteriorib. conſuli? Nónne *literas auditis cõmemorantes ueſtras, fuiſſe homines olim* Semideos, Heroas, *cũ immanibus corporibus atq; uaſtis?* Nõ *infantes ſub uberibus matrũ ſtẽtoreos legitis ediđiſſe uagitus, quorũ oſſa uarijs in regiõibus eruta, uix repertorib. fecerũt fidem, humanorum reliquias eſſe membrorũ?* Poteſt *ergo fieri, ut tum demũ emiſerit* Chriſtũ *deus omnipotẽs, deus ſolus, poſtq̃ gens hominũ fractior, & infirmior cœpit noſtra eſſe natura: ſi quod hodie factũ eſt, ante millia fieri potuiſſet annorum, feciſſet iſtud rex ſummus: aut ſi poſt totidẽ millia id, quod hodie factum eſt, debuiſſet impleri, nihil deum cogebat neceſſarias temporũ nõ expectare menſuras.* Rationibus *fixis peraguntur res eius, & quod ſemel decretũ eſt fieri, nulla poteſt nouitate mutari.* Cũ *ergo, inquitis, omnipotẽti ſeruiatis deo, & cũ habere cõfidatis ſalutis atq; incolumitatis ueſtræ curam, cur perſecutiões patitur perpeti uos tãtas, atq; omnia genera pœnarũ & ſuppliciorũ ſubire?* Perquiramus *et nos cõtrà, cur et uos cũ tantos & tã innumeros colatis deos, cũq; illis ædes cõſtituatis ſacras, ſimulacra effingatis ex auro, animantium mactetis greges, acerras omnes thuris plenis conficiatis altaribus: cur nõ immunes agitis tot diſcriminibus, & procellis, quibus quotidie uos agunt exitiabi*

tiabiles multipliceſq; fortunæ? Cur (inquã) dij ueſtri ceſſant à uobis auertere tot morborũ & ualitudinum genera, naufragia, ruinas, incẽdia, peſtilentias, ſterilitatem, amißionem pignorum, & proſcriptionẽ bonorum, diſcordias, bella, ſimultates, captiuitates urbium, & ſublatis ingenuitatibus ſeruitutes? Sed & nobis in huiuſmodi caſibus minime auxiliatur deus. Prompta, & manifeſta cauſa eſt. Nihil eſt enim nobis promiſſum ad hanc uitam, nec in carunculæ huius folliculo conſtitutis, opis aliquid ſponſum eſt, auxilijq; decretũ: quinimmo edocti ſumus minas omnes, quæcũq; ſunt, paruiducere, atq; æſtimare fortunæ. Ac ſi quãdo ingruerit uis quæpiã grauior, q̃ finem neceſſe ſit conſeq, aſcribere infortunio: uoluptatẽ nec timere, nec fugere, quo facilius exui corporalib. poßimus è uinculis, & tenebroſam euadere cæcitatem. Itaq; iſta, quam dicitis perſecutionis aſperitas, liberatio noſtra eſt, non perſecutio: nec pœnã uexato inferet, ſed ad lucem libertatis educet: ut ſi aliquis brutus ac ſtolidus in carcerẽ hominẽ damnatum ingreſſum, quæſtionũ nunquam afficere ſe grauibus atq; immanibus exiſtimet pœnis, niſi in ipſum ſæuiat carcerem, materiam eius cõminuat, atq; urat tectum, parietem, ianuas, parteſq; alias operis renudet, deijciat, affligat, neſciens hoc facto ei, cui uideatur officere, dari ab ſe lucem, & ſceleratã eripi cæcitatẽ: itidem & uos flammis, exilijs, cruciatibus, beluis, quibus corpora lancinatis & diuexatis noſtra, non uitam eripitis nobis, ſed pelliculis reuelatis & cutibus nos: neſcij quòd quantum inſtatis & pergitis in effigies has noſtras ſpecieſq; ſæuire, tantũ arctis & grauibus reuelatis nos uinculis, & ad lumẽ efficitis

citis circumciſis nexibus euolare. Quare homines abſtinete quæſtionibus uacuis impedire ſpes ueſtras:nec, ſi aliter quàm uos putatis,aliquid ſe habet, ueſtris potius opinionibus credere,quàm rei debetis auguſtæ. Vrgent tempora periculis plena,& exitiabiles imminent pœnæ,confugiamus ad ſalutarem deum,nec rationē muneris exigamus oblati:cum de animarū agatur ſalute, ac de reſpectu noſtri,aliquid & ſine ratione faciendū eſt, ut Epictetum dixiſſe approbat Arrianus. Dubitamus, ambigimus, nec eſſe quod dicitur plenū fidei ſuſpicamur:cōmittamus nos deo,nec plus apud nos ualeat incredulitas noſtra, quàm illius nominis & potētiæ magnitudo:ne dum ipſi nobis argumenta conqrimus,quibus eſſe uideatur falſum id,quod eſſe nolimus atq; adnitimur uerū, obrepat dies extremus & inimicæ mortis reperiamur in faucibus.

ARNOBII DISPVtationum *aduerſus Gentes Liber tertius.*

IAMDVDVM *quidē criminibus his omnibus,maledictionibus potius(ut uera dicamus)ab excellentibus parte in hac uiris, & ueritatem iſtam commeritis noſſe, ſatis plene accurateq; reſpōſum eſt:neq; apex ullus ullius prætermiſſus eſt quæſtionis,qui nō ſit modis mille, & rationibus ualidiſſimis refutatus:non eſt igitur neceſſariū parte in hac cauſæ diutius immorari. Neq; enim ſtare ſine aſſertoribus nō poteſt religio Chriſtiana:aut eo eſſe cōprobabitur uera,ſi aſtipulatores habuerit plurimos,& auctoritatem*

ritatem ab hominibus ſumpſerit. Suis illa contenta eſt uiribus, & ueritatis propriæ fundaminibus nititur: nec ſpoliatur ui ſua, etiam ſi nullũ habeat uindicem: immo ſi linguæ omnes cõtrafaciant, contraq́; nitantur, & ad fidem illius abrogandam conſenſionis unitæ animoſitate conſpirent. Nunc ad ordinem reuertamur, à quo ſumus neceſſariò pauloante digreßione diutius interrupta defenſio palmam criminis comprobati calumniatoribus conceßiſſe dicatur. Subijciunt enim hæc: Si uobis diuina res cordi eſt, cur alios nobiſcum neq; deos colitis, neq; adoratis, nec cũ ueſtris gentibus cõmunia ſacra miſcetis, & religionum coniungitis ritus? Poſſumus interim dicere, ad cultum diuinitatis obeundũ ſatis eſt nobis deus primus: deus (inq̃) primus, pater rerum ac dominus, cõſtitutor moderatorq́; cunctorum: in hoc omne, quod colendũ eſt, colimus: quod adorari conuenit, adoramus: quod obſequiũ uenerationis expoſcit, uenerationibus promeremur. Cum enim diuinitatis ipſius teneamus caput, à quo ipſa diuinitas diuinorũ omniũ, quæcunq; ſunt ducitur: ſuperuacuum putamus per ſonas ire per ſingulas: cum & ipſi, qui ſint, & quæ habeant nomina, neſciamus: et cuius ſint præterea nũeri, neq; liquidum, neq; cõprehenſum, neq; exploratũ habere poſſimus. Atq; ut in terreſtribus regnis neceßitate nulla cõpellimur, regalibus in familijs cõſtitutos nominatim cum principibus adorare, ſed in regum ipſorũ cultu, quicquid illis annexum eſt, tacita in ſe ſentit honorificentia cõprehendi: non alia ratione (quicũque hi dij ſunt) quos eſſe nobis proponitis: ſi ſunt progenies regia, & principali oriuntur è capite, etiam ſi nullos accipiant nominatim à no-

bis cultus, intelligunt ſe tamen honorari cõmuniter cum ſuo rege, atq; in illius uenerationib. contineri. Et hoc quidem à nobis fuerit ita prolatum ſi modo liquet & cõſtat præter ipſum regẽ & principẽ eſſe alia non capita, quæ digeſta & ſeparata per numerũ, uelut quendã populum plebeiæ multitudinis faciant. Neq; nobis in ædibus ſacris effigies pro dijs, & illa ſimulachra uelitis oſtendere: quæ intelligitis uos quoq;, & renuitis confiteri, uiliſsimi eſſe formas luti, & fabrorũ figmenta puerilia. & cum de re loquimur diuina uobiſcum, hoc ut oſtendatis expoſcimus, eſſe deos alios natura, ui, nomine: non in ſimulacris propoſitos, quos uidemus, ſed in ea ſubſtantia, in qua conueniat æſtimari tanti eſſe nominis oportere uirtutẽ. Sed conſilium nõ eſt p arte in hac cauſæ diutius immorari: ne lites maximas concitare, ac tumultuoſa cõſerere uideamur uelle certamina. Sit iſta (ut prædicatis) plebs numinum, ſint Deorũ innumeræ gẽtilitates: aſtipulamur, acquieſcimus, nec in aliqua quæſtione dubitabile iſtud ambiguũq; confingimus. Illud tamẽ à uobis audire expoſcimus, et rogamus, unde uobis compertũ eſt, uel quibus rationibus cõprehenſum, hinc ſint in cœlo, quos eſſe exiſtimatis, & colitis: an neſcio qui alij, opinionis et nominis inauditi? Poteſt enim fieri, ut hi ſint, quos eſſe nõ remini: & quos eſſe cõfiditis, in nulla inueniãtur parte naturæ. Neq; enim cœli aliquãdo ſubuolaſtis ad ſydera, ſingulorũ facies atq; ora uidiſtis: et quos eſſe memineritis illic deos, eoſdẽ hic colere, tanq̃ notos inſtituiſtis, ac uiſos. Sed et illud rurſus deſideramus audire à uobis, impoſitáne habeãt hæc nomina, qbus eos uocatis, an ipſi hæc ſibi diebus impoſuerint ludicris. Si diuina

uina hæc ſunt & cœleſtia nomina, quis detulit ad uos ea? Sin autē à uobis appoſitas appellationes has habēt, quē admodū potuiſtis uocabula his dare, quos neq; uidebatis aliquādo, neq; quales, aut qui eſſent in nulla cognitiōe no ratis? Sed ut uultis, & creditis, atq; ut uobis pſuaſum eſt, hi dij ſint: nominibus appellentur his etiā, quibus eos po pulares cēſeri popularis uulgaritas ducit: unde tamen uo bis quæ nominis huius ſenſum cōplent? an ſunt aliqui uo bis in cognitiōe, in uſum aliquādo notitiāq; perlati? Neq; enim ſciri eſt facile, definita et certa ſit eorū numeri mul titudo: an ſine ulla populoſitatis ſumma ſit, nec computa tionis alicuius rationibus terminata. Fingamus enim uos deos mille percolere, uel millia potius quinq;: at in rerum natura poteſt forſitan fieri, ut deorū millia centū ſint: po teſt & hoc amplius, immo (quod diximus pauloante) po teſt deorum ſumma eſſe nulla, nec numerabili circumſcri ptiōe finita. Aut igitur & uos impij, qui præter deos pau cos reliquorū officia non obitis: aut ſi uobis ueniam cæte rorum ignorantiæ poſtulatis, eandem & nobis concilia bitis ueniam: ſi pro parte conſimili eorū religionibus ab ſtinemus, quos eſſe omnino neſcimus. Et tamē, ne nos quiſ quā peruicaciter arbitretur ſacramēta nolle ſuſcipere cæ terorum (quæcūq; ſunt) numinum: deuotas etenim mētes & manus protēdimus ſupplices, neq; aſpernamur, quo cunq; inuitaueritis, accedere: ſi modo diſcamus quinā iſti ſunt diui, quos nobis ingeritis, et quos par ſit adiungi ſum mi regis ac principis uenerationi. Saturnus, inquit, & Ia nus eſt, Minerua, Iuno, Apollo, Venus, Triptolemus, Her cules, atque alij, & cæteri, quibus magnificas ædes cun

ctis penè in urbibus religioſa conſecrauit antiquitas. In-uitare nos forſitan ad iſtorum numinum potuiſſetis cultũ ſi non ipſi uos primi opinionũ turpium fœditate talia de illis cõfingeretis, quæ non modo illorum polluerent digni tatem, ſed minime illos eſſe qualitatibus cõprobaretis ad iunctis. Adduci enim primũ hoc ut credamus non poſſu-mus: immortalem illam præſtantiſsimamq; naturam diui ſam eſſe per ſexus, & eſſe partem unam mares, partem eſſe alteram fœminas. Quē quidem locum plene iamdu-dum homines pectoris uiui, tam Romanis literis explica uere, quàm Græcis: & ante omnes Tullius Romani diſer tiſsimus generis, nullam ueritus impietatis inuidiam, inge nue, conſtanter, & libere, quid ſuper tali opinatione ſen-tiret, pietate cum maiore monſtrauit. à quo ſi res ſumere iudicij ueritate conſcriptas, non uerborũ luculentias per-geretis, perorata eſſet & hæc cauſa: nec ſecundas (ut dici tur) actiones nobis ab infantibus poſtularet. Sed quid au-cupia uerborũ, ſplendoreq; ſermonis peti ab hoc dicã, cũ ſciã eſſe non paucos, qui auerſentur & fugiant libros de hoc eius, nec in aurem uelint admittere lectionem opinio num ſuarũ præſumpta uincentẽ? cumq; alios audiã muſsi tare indignãter, & dicere: oportere ſtatui per Senatum, aboleantur ut hæc ſcripta, quibus Chriſtiana religio com probetur, & uetuſtatis opprimatur auctoritas? Quinim mo ſi fiditis exploratũ uos dicere quicquã de dijs ueſtris, erroris cõuincite Ciceronem, temeraria & impia dicta refellitote, redarguite, reprobate. Nam intercipere ſcri-pta, & publicatã uelle ſubmergere lectionẽ, non eſt deos defendere, ſed ueritatis teſtificationẽ timere. Ac ne tamẽ

&

& nobis inconſideratus aliquis calumniam moueat, tanquam deum, quem colimus, marem eſſe credamus: ea ſcilicet cauſa, quod eum, cum loquimur, pronunciamus genere maſculino: intelligat non ſexum, ſed uſu, & familiaritate ſermonis appellationem eius, & ſignificantiã promi. Non enim Deus *mas eſt, ſed nomẽ eius generis maſculini eſt: quod idem uos dicere religione in ueſtra non quitis.* Nam *cõſueſtis in precibus, ſiue tu deus es, ſiue tu dea, dicere: quæ dubitationis exceptio dare uos dijs ſexũ diſiũctione ex ipſa declarat.* Adduci *ergo nõ poſſumus, ut corpora credamus deũ.* Nam *neceſſe eſt corpora, ſi ſunt mares ac fœminæ, ui ſignificata ex generũ diſiũctiõe.* Quis *enim uel exigui ſenſus neſcit terrenorũ ab illo animantiũ conditore non alia de cauſa generis diuerſi ſexus inſtitutos eſſe, atq; formatos, niſi ut per coitus, & connubia corporum, res caduca & labilis ſucceßionis perpetuæ innouatione duraret?* Quid *ergo dicemus?* Deos *procreare?* Deos *naſci? & iccirco his additas genitalium mẽbrorum partes, ut ſufficere prolem poſſent, & noua quaq; ſuboriẽte fœtura, quicquid prior ætas abſtuliſſet, recidiua ſubſtitutio ſubrogaret?* Ergo *ſi hæc ita ſunt, id eſt ſi* Dij *procreant ſuperi, & ſi per has leges experiuntur ſe ſexus, ſuntq́; immortales, nec frigoribus fiũt ſenectutis effœti, ſequitur ut debeant plena eſſe dijs omnia: neq; innumeros cœlos eorum capere multitudinẽ poſſe: ſiquidem & ipſi perpetuo generant, & per ſoboles ſobolum multiplicata ſemper innumerabilitas ampliatur. aut ſi obſcœnitas coeundi (ita ut decet) ab* Dijs *abeſt, quæ cauſa ratioq́; monſtrabitur, cur inſigniti ſint his locis, quibus ſexus ſe ſolẽt*

libidinum propriarũ admonitionib. recognoſcere? Neq; enim ueri eſt ſimile haberi hæc fruſtra, aut improuidentiam in illis ſuam ludere uoluiſſe naturam: ut eos his partibus aggeraret, quibus utendũ non eſt. Sed enim ut ad uſus certos, manus, pedes, oculi, cæteraq́; conſtructio mẽbrorum ſua quæq; in officia conſtituta eſt, ita cõuenit credere in ſui muneris functionẽ comparatas eſſe has partes: aut confitendum eſt in deorũ corporibus eſſe aliquid uacuum, quod ſit fruſtra atq; inaniter fabricatũ. Quid dicitis ó ſancti atq; impolluti Antiſtites religionum? Habent ergo dij ſexus, & genitaliũ membrorum circũferunt fœditates, quas ex oribus uerecundis infame eſt ſuis appellationibus promere? Quid ergo iam ſupereſt, niſi ut eos credamus immundorũ quadrupedum ritu, in libidinũ furias geſtire, cupiditatibus rabidis ire in mutuas cõplexiones, & poſtremũ fractis diſſolutisq; corporibus uoluptatis eneruatione langueſcere? Et quoniã quædam ſunt fœminarum generis propria, ſequitur ut eas quoq; credamus circũactis perſoluere ſuas mẽſibus leges: faſtiodoſos ducere atq; habere conceptus: aboriri, perferre, & præpropero partu ſeptimanas edere aliquãdo fœturas. O pura, ó ſancta, atq; ab omni turpitudinis labe diſparata atq; abiuncta diuinitas. auet animus, atq; ardet in Chalciœcis illis magnis, atq; in palatijs cœli deos deasq́; cõſpicere intectis corporibus atq; nudis, apud Iacchum Cererem (muſa ut prædicat Lucretij) mãmoſam, Helleſpontiacũ Priapum inter deas uirgines atq; matres circumferentem res illas, præliorũ ſemper in expeditiõe paratas. Auet inquã uidere deas grauidas, deas fœtas, gliſcẽtibusq́; p dies aluis inte-

inteſtini pōderis moroſitate cunctari, parturire alias tractu longo, & manus obſtetricias quærere: illas telis grauibus, & dolorum acuminibus fixas eiulare, & hortari, et inter hæc omnia ſuppetias Iunonis implorare Lucinæ. Nonne multo eſt rectius maledicere, conuitiari, atq; alia ingerere dijs probra, q̃ obtentu pio talia de his monſtra opinionum indignitate præſumere? Et audetis aſcribere cauſam nobis offenſionis deorum? cū ſi iudicatio fiat, certiſsima in uobis reperiatur hæc eſſe, & in cōtumelia, quā opinamini, ſtare. Nam ſi dij (ut dicitis) afficiūtur ira, & animorum indignationibus incaleſcunt: cur eos non putemus ægre atq; acerrime ſuſtinere, dari ſibi à uobis ſexus, quibus canes porciq; formati ſunt? & cum ita credatis, non aliter ſe fingi, & ignominioſa cum oſtentatione proponi? Ergo cum hæc ita ſint, miſeriarum omniū cauſa uos eſtis, uos deos impellitis, uos excitatis infeſtare omnibus malis terras, & noua quæq; quotidie ſtruere, quibus ulciſci ſe poſsint tot à uobis iniurijs et maledictionib. exaſperati. Maledictionibus, inquam, & iniurijs, quas partim fabulis turpibus, partim opinionibus indecoris, quas ueſtri Theologi, quas poetæ, quas ipſi uos quoq; ignominioſis celebratis in ritibus, res perditas inuenietis humanas, & abieciſſe clauum deos: ſi modo illorum curam ſpectat, mortalium regere atq; adminiſtrare fortunas. Nam nobis quidem cur iraſcantur non habent: quos uident & ſentiunt, neq; ſe colere, neq; deridere, quod dicitur, & honeſtius q̃ uos multo de ſui nominis dignitate exiſtimare, & credere. De ſexu hactenus. Nūc ad ſpeciem ueniamus & formas, quibus eſſe deſcriptos deos ſuperos creditis:

quibus

*quibus immo formatis,& templorũ amplißimis colloca=
tis in ſedibus.* Neq; *quiſquã* Iudaicas *in hoc loco nobis op
ponat &* Sadducæi *generis fabulas,tanquam formas tri
buamus & nos deo:hoc enim putatur in eorum literis di
ci & lege, certáq; auctoritate firmari: quæ aut nihil ad
nos attinent,nec ex aliqua portione quicquã habent com
mune nobiſcum:aut ſi ſunt creditæ ſociæ,quærẽdi ſunt uo
bis altioris intelligentiæ doctores,per quos poßitis addi=
ſcere,quibus modis cõueniat literarũ illarum nubes, atq;
inuolucra relaxare.noſtra de hoc ſententia talis eſt.* Na=
*turam omnem diuinam, quæ neq; eſſe cœperit aliquãdo,
nec uitalem ad terminum ſit aliquãdo uentura,liniamen=
tis carere corporeis,neq; ullas formarum effigies poßide
re,quibus extima circũſcriptio membrorũ ſolet coagmẽ
ta finire. Quicquid enim tale eſt, mortale eſſe arbitra=
mur & labile:nec obtinere perpetuã poſſe credimus æui
tatem,quod extremis coercitum finibus neceſſaria circũ=
cludit extremitas.At uero uos deos parum eſt formarum
quòd amplectimini menſione,filo etiam atterminatis hu=
mano:& quod indignius multo eſt,terrenorũ corporum
circũceſura finitis. Quid ergo dicemus?* Caput *deos geſta
rẽ tereti rotunditate collectum, retinaculis neruorũ dor=
ſo illigatum ac pectori, & ad ceruicũ neceſſarias flexio=
nes cõſertionibus uerticum,atq; oſſea ſubſtructione fulci
ri? Quod ſi accipiemus ut uerum ſit,aures etiam ſequitur
ut habeant curuis perterebratas anfractibus:oculorũ or=
biculos mobiles,ſuperciliorũ marginibus obũbratos: ſuſ=
penſum imbricem narium,múnctionibus mucculentis &
ſpiritali cõmeabilem tractui:ſubactionibus ciborũ dentes*

trini

trini generis, atq; in officia trina cõpoſitos: manus miniſtras operum articulis, digitis, & cubitorũ mobilitate tractabiles: corporibus ſuſtinendis pedes, explicandis greſſibus, & ſuggerendis anticipationibus itionũ. Quod ſi ea, quæ prõpta ſunt, conſentaneũ eſt & illa putari, quæ ſub coſtis, earũq; ſub cratibus cutes cõtegunt, atq; omentorũ membranulæ: gurguliones, uentriculos, uenas, pulmones, ueſiculas, iecora, inteſtinorũ uolubiliũ tractus, & per omnia uiſcera cõmeantes purpurei ſanguinis uenas cũ arterijs ſpiritalibus coniugatas. An nunquid cœleſtiũ corpora fœditatibus his carẽt? & quoniã cibis mortalibus abſtinent, edentulos eos eſſe paruulorũ credendũ eſt ritu? & uiduatos interioribus cunctis, tanquã utres ſufflatos, turgidorũ corporũ inanitate pendere? Quid quòd, ſi hæc ita ſunt, erit uobis neceſſarium contueri, ſimilésne ſint dij omnes, an formarum diſpari circũſcriptione teneantur. Si enim par cũctis, atq; una eſt omnibus ſimilitudinis ſpecies, non abſurdum eſt credere errare eos, fallíq; cognitionis in mutuæ cõprehenſione. Sin autẽ gerũt diſcrimen in uultibus, ſequitur ut intelligi debeat non alia de cauſa diſſimilitudines his datas, niſi ut ſinguli ſe poſſent differentium ſignorũ proprietatibus noſcitare. Ergo eſſe dicendũ eſt quoſdam capitones, ſilunculos, frontones, labeones: in his alios mentones, næuios, atq; naſicas. Hos diſploſis naribus, illos reſimis, nõnullos turgentibus malis aut buccarum cumulatione acriuoces, nanos, longos, medios, macilentos, pingues, craſſos: hos capillorũ intortionib. criſpulos, caluitijs alios et glabritatibus raſos. neq; opinari nos falſo ueſtræ produnt atq; indicant officinæ. Siquidẽ cum

facitis atq; informatis deos, hos crinitos effingitis, alios leues, ſenes, iuuenes, pueros, aquilos, cæſios, rauos, ſeminudos, intectos, aut (ne frigus incõmodet) fluidarũ ueſtium ſuperiectione perfuſos. Quiſquámne eſt hominũ ratiõis alicuius ſapore cõtactus, qui pilos & lanugines credat in deorum corporibus naſci? qui annorũ in illis ineſſe diſcrimina? qui & per uarias tegminũ atq; amictuum formas ueſtitos hos ire, atq; ab æſtibus ſeſe frigoribuſq; tutari? Quod qui habet uerum, & hoc neceſſe eſt tanquam uerũ accipiat: eſſe deos fullones, eſſe tonſores: qui uel ſacras eluant ueſtes, uel capillos imminuant ſyluefcentiũ crinium uelleribus inuolutos. Itáne iſtud non turpe, non impietatis & contumeliæ plenum eſt, moribundi & caduci animantis liniamenta dijs dare? inſignire his partibus, quas enumerare, quas perſequi probus audeat nemo, nec ſine ſummæ fœditatis horrore, mentis imaginatione concipere? Hoccine eſt illud faſtidium ueſtrum, ſapiẽtia hæc arrogans, qua deſpuitis nos ut rudes, atq; omnem ſcientiã remini rerum uobis diuinarum patere? Aegyptiorũ ridetis ænigmata, quòd mutorum animantiũ formas diuinis inſeruerint cauſis, eaſdemq; quòd ſpecies multo thure accipiant, & reliquo cærimoniarũ paratu: uos effigies hominum tanquam deorum ueneramini poteſtates: nec pudet his ora terreni animalis imponere, erroris alios, & ſtultitiæ condemnare, & in erroris eiuſdem ſimilitudine ac uitio deprehendi. Niſi forte dicetis alias quidẽ ineſſe dijs formas, & honoris, & dotis cauſa ſpecies uos eis accommodauiſſe mortalium, quod maioris multo eſt cõtumeliæ, quàm erroris aliquid ignoratione feciſſe. Nam ſi uos fateremini

remini id,quod ueſtra ſuſpitio credidiſſet,formam men-tis attribuiſſe diuinis, minus erat iniuriæ præſumpta in opinatione peccaſſe. Nūc uero,cū aliud creditis,& aliud fingitis, & in eos eſtis cōtumelioſi, quibus id attribuitis quod eos confitemini non eſſe:& irreligioſi eſſe mōſtra-mini,cū id adoratis qđ fingitis,non quod in re eſſe ipſáq; in ueritate eſſe cenſetis. Si aſelluli,canes, porci, humanū aliquid ſaperent,fingendiq; haberent artes: ijdemq; nos uellent cultu aliquo proſequi,& ſtatuarū conſecrationi-bus honorare,quantas nobis irarū flammas, indignatio-num quos turbines concitarent,ſi ſuorum corporum for-mas noſtra uellēt portare atq; obtinere ſimulacra? Quā-tas inquam irarum flammas ſuffunderēt,excitarent,ſi ur bis cōditor Romulus aſinina ſtaret in facie, ſi ſanctus Pō pilius in canina,ſi porcina ſub ſpecie nomē eſſet Catonis, aut Marci Ciceronis inſcriptum? Ita ergo ſtoliditatē ue-ſtram non rideri(ſi rident)ueſtris ab numinibus remini? aut,quoniam cenſetis affici eos ira,non inſanire,non fure re,neq; pro iniurijs & contumelijs tantis ultum ire ſe uel le,iaculariq; in uos ea,quæ dolor ſuetus eſt iacere, & of-fenſionis acerbitas comminiſci? Quāto fuerat rectius ele phantorū his formas,pantherarū, aut tigridum, tauro-rum,equorumq; donare? Nam quid in homine pulchrum eſt,quid quæſo admirabile,uel decorum,niſi quod & ue-terino cum pecore neſcio quis auctor uoluit eſſe commu-ne? Sed ſi uobis (inquiunt) noſtra opinatio diſplicet, uos demonſtrate, uos dicite,qua ſit deus præditus forma. Si ueram uultis audire ſententiam, aut nullam habet Deus formam:aut ſi informatus eſt aliqua,ea quæ ſit, profecto neſcimus

neſcimus. Neq; enim quod uidimus nunquam, neſcire eſſe ducimus turpe: aut ea re prohibemur aliorum ſententias refutare, quia ſuper hoc noſtram nullam ipſi ſententiam promimus. Vt enim ſi uitreus eſſe dicatur mundus, ſi argenteus, ferreus, uel ex fragili condolatus & fabricatus teſta, non dubitemus falſum eſſe contēdere, quamuis quæ ſit eius materia neſciamus: ita cum de ſpecie agatur Dei, quam perhibetis cōuincimus non eſſe, etiam ſi quæ ſit minus poſſumus explicare. Quid ergo (inquiet aliquis) non audit deus? non loquitur? nō ante ſe poſitas res uidet? non intuetur? Suo forſitan genere, nō noſtro. Neq; enim ueri aliquid ſcire tanta in re poſſumus, aut ſuſpitionibus indagare: quas eſſe apud nos liquet inſtabiles, lubricas, & uanorum ſimilitudines ſomniorū. Si enim dixerimus iiſdem illum rationib. uidere, quibus & nos uidemus: ſequitur ut intelligi debeat ſuperiectas pupillis eum habere mēbranulas, cōniuere, nictare, radijs, aut imaginibus cernere, aut quod oculis cōmune eſt omnibus, ſine alterius luminis cōmixtione nihil omnino cōſpicere. Quod ipſum ſimiliter de auditu, ac de eloquij forma, & uerborū prolatione dicendum eſt. Si per aures audiat, eas quoq; habere flexuoſis tramitibus perforatas, quà irrepere uox poſſit ſenſum nūciatura ſermonis: aut ſi uerba ore funduntur, labia habere cum dentibus, quorū inflictu & mobilitate multiiuga lingua ſonos articulet, & uocem in uerba conformet. Si noſtri animi motū non recuſatis audire, tantū abeſt ut nos Deo corporalia liniamenta tribuamus, ut animorum etiam decora, ipſasq; uirtutes (quibus eminere uix cōceſſum eſt paucis) tantæ rei uereamur aſcribere. Quis enim

deum

Deum dixerit fortem, conſtantem, frugi, ſapientem? quis probum? quis ſobrium? quis immo aliquid noſſe? quis intelligere? quis prouidere? quis ad fines officiorũ certos actionum ſuarũ decreta dirigentem? Humana *ſunt hæc bona, & ex oppoſitione uitiorũ existimationẽ meruerunt habere laudabilem. Quis eſt autem tam obtuſi pectoris, tam bruti, qui humanis bonis deum eſſe dicat magnũ? aut ideo nominis maieſtate præcellere, quod uitiorum careat fœditate? Quicquid de deo dixeris, quicquid tacitæ mentis cogitatione cõceperis, in humanũ tranſilit & corrũpitur ſenſum: nec habet propriæ ſignificationis notam, quod noſtris dicitur uerbis, atq; ad negocia humana cõpoſitis. Vnus eſt hominis intellectus de* Dei *natura certiſſimus, ſi ſcias, & ſentias nihil de illo poſſe mortali oratione depromi.* Et *hæc uero prima eſt ueſtrorũ numinũ contumelia, quã de formis, & ſexibus boni ſcilicet uindices, & religioſi cõſtituiſtis auctores.* Illud *uero, qđ ſequitur, quale eſt, quòd deos uobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, cithariſtas, aulœdos, uenatores, paſtores, & quod ſuperat, ruſticos?* Et *ille, inquit, muſicus deus eſt: & hic alter diuinus eſt. Cæteri enim dij non ſunt, & uentura prædicere inſcitia neſciunt, atq; ignorantia futurorũ. Obſtetricis ille informatus artibus, medicorũ alius inſtitutus eſt diſciplinis.* Ergóne *ſinguli ſua in re pollent, nec in auxilium uocati alienis poſſunt in partibus ſubuenire?* Hic *in ſermone facundus eſt, atq; in uerborum continuationibus promptus: bardi enim ſunt alij, nec poſſunt aliquid ſcitum (ſi oratio faciẽda eſt) eloqui.* At *rogo quæ ratio eſt, quæ tam dura neceſſitas, quæ*

 cauſa

cauſa, ut artificia hæc ſuperi tanquam uiles nouerint atq; habeant ſellularij? In cœlo enim cantatur & pſallitur, ut interualla & numeros uocum nouem cõſerant ſcitulæ ac modulentur ſorores. Sũt in ſydereis mõtib. ſyluæ, ſunt luſtra, ſunt nemora, ut uenationũ præpotẽs habeatur in expeditionib. Diana. *Imminentia dij neſciũt, & ſortibus ui uũt agitãturq; fatalibus, ut quid cuiq; craſtinus dies ferat, aut hora,* Latonius *explicet atq; apiat uates: ipſe alio impletur* Deo, *& ui numinis premitur exagitaturq; maioris, ut merito dicatur habeaturq; diuinus.* Corripiũtur *dij morbis, & uulnerari, uexari aliqua ex re poſſunt: ut cum exegerit ratio, auxiliator ſubueniat* Epidaurius. Parturi*unt, pariunt: ut difficiles puerperiorũ tricas* Iuno *mulceat corripiatq;* Lucina. Rem *ruſticam tractant, aut curant militaria munera: ut flammipotens* Vulcanus *fabricetur his enſes, aut ruris ferramenta procudat.* V*eſtis indigent tegmine: ut uirgo* Tritonia *curioſius ſtamen neat: & qualitate pro tẽporis, aut trilicẽs tunicas, aut de ſerico imponat.* Accuſant, *& diluunt crimina: ut* Atlantea *progenies eloquij primas ferat ſtudioſa exercitatiõe quæſiti. Erras, inquit, & falleris: non enim ipſi opifices dij ſunt, ſed ingenijs hominum ſubijciunt has artes, atq; ut uita ſit inſtructior, tradunt ſcienda mortalibus.* Sed *qui aliquã ſubijcit ignaro ac neſcio diſciplinã, ſolertẽq; his efficere nõ nullius operis ſcientia cõtendit, ſciat ipſe neceſſe eſt primus id, quod alterum colere cõſtituit.* Neq; *enim traditor alicuius eſſe ſcientiæ potis eſt, ut nõ eius quod tradit præcepta habeat cognita, & rationẽ teneat exercitatiſſime cõprehẽſam.* Dij *ergo ſunt artifices primi: ſiue quòd, ipſi ut*

dicitis

dicitis, ſubdũt ſcientiam mentibus: ſiue quòd immortales, & geniti nunquã, genus omne terrenũ uetuſtate temporis antecedunt. Hoc eſt ergo *quod quæritur, cum ſit nullus apud ſuperos artibus his locus: neq; uſus illorũ, neq; natura depoſcat ingenioſum aliquid, aut ſellularium ſcire: cur eſſe dicatis in alijs perceptionibus gnariores, & habere ſolertias, in quibus ſingulis euincant ſcientiarũ cognitione diſcreti? Niſi forte hoc dicitis, deos artifices non eſſe, ſed eos his artibus præſidere, curare: immo ſub illorũ poſita eſſe tutela omnia, quæ adminiſtramus, quæ gerimus: atq;, ut bene ac feliciter cedant, illorũ prouiſione curari. Quod quidẽ merito dici ac probabiliter uideretur, ſi ad uoluntatem ſemper ſententiãq; procederent ea, quæ obimus, quæ gerimus, aut in negocijs periclitamur humanis. Cũ uero in contrariũ quotidie res uertantur, neq; ad propoſitum uoluntatis actionum reſpondeant fines, ludentis eſt dicere deos nobis ſupereſſe cuſtodes, quos ſuſpitio finxit noſtra, non explorata ueritas comprehendit. Per maria tutiſſimas præſtat* Portunus *commeantibus nauigationes: & cur inſanum mare tam frequentes expoſuit crudelium naufragiorum ruinas? Salutaria, & fida conſilia noſtris ſuggerit cogitationibus* Conſus: *& in contrarios exitus cur aſſidue uertitur placitorum inopinata mutatio? Armentorum, & pecorum gregibus* Pales *præſunt* Inuusq; *cuſtodes: & cur ſæua contagia, & peſtilentes morbos ab æſtiuis auertere ceſſatione inimica non curant?* Flora *illa genitrix, & ſancta obſcœnitate ludorum bene curat ut arua floreſcant: & cur quotidie gemmulas, & pubeſcentes herbas adurit atq; interficit nocentiſſimum*

mum frigus? Puerperijs Iuno præpoſita eſt, & auxiliatur genitricibus fœtis, & matrum intereunt cur quotidie millia parricidalibus nixibus interemptæ? In tutela Vulcani eſt ignis, & materies eius in illius regimine cõſtituta eſt: & cur ædes frequentiſſime ſacras, atq; urbiũ potiores ad cinerem patitur flammarũ uoracitate collabi? Diuinationis ſcientiam largitur hariolantibus Pythius, & cur obliquata dubia, cur obſcuritatibus ſubmerſa caligine dat ſæpius ſubmonſtratq; reſponſa? Aeſculapius officijs & medendi artibus præeſt: & cur plura morborum & ualetudinum genera ad ſanitatẽ nequeunt incolumitatẽq; perduci, immo ſub ipſis fiunt curantiũ manibus atrociora cura? Mercurius ceroma pugillatibus & luctationibus præſtat, & cur inuictos omnes nõ perficit, quibus præeſt? cur unius in officio præſidatus, hos uictoriæ cõpotes, alios uero perpetitur ignominioſa infirmitate rideri? Tutelaribus, inquit, ſupplicat dijs nemo, & iccirco ſinguli familiarib. officijs atq; auxilijs deſunt. Niſi enim thura, & ſalſas accipiant fruges, benefacere dij nequeunt? & niſi pecorum ſanguine delibutas ſuas conſpexerint arulas, ſuos deſerunt atq; abijciũt præſidatus? Atquin ego rebar pauloante, ſpontaneas eſſe numinum benignitates, ultroq; ab his fluere inexpectata beneuolentiæ munera. Nunquid enim rex poli libamine aliquo exambitur, aut hoſtia, ut omnia iſta, quibus uiuitur, cõmoda mortaliũ gentibus largiatur? Non feruorem genitalem ſolis deus, noctis & tẽpora, uentos, pluuias, fruges, cunctis ſubminiſtrat æqualiter bonis, malis, iniuſtis, ſeruis, pauperibus, diuitibus? Hoc eſt enim propriũ dei potentis ac ueri, inexorata beneficia

cia præbere feſsis atq; inualidis rebus, et multiformi ſem per aſperitate uallatis. Nam *ſacrificijs editis id quod po= ſcaris annuere, non eſt iſtud poſtulantibus ſubuenire, ſed benignitatis propriæ munificentiam uenditare. Ludimus & laſciuimus tanta in re homines, & quid ſit deus obli= ti, quid iſtius magnificẽtia nominis, quicquid uile uel ſor didum ſuſpitioſa potuimus credulitate cõfingere, diuis tu telaribus arrogamus.* Vnctionibus, *inquit, ſuper eſt* Vn= *xia, cingulorum* Cinxia *replicationi,* Victa & Potua *ſan ctiſsimæ uictui potuiq; procurant.* O *egregia numinũ, & ſingularis interpretatio poteſtatum, niſi poſtes uirorum adipali unguine oblinerẽtur ab ſpõſis: niſi uirginalia uin cula iam ferentes diſſoluerent, atq; imminentes mariti, niſi potarent, & manderent homines, dij nomina nõ ha= berent?* Quid? *quod non contenti tam deformibus ſubdi= diſſe atq; implicuiſſe deos curis, naturas his etiam feras, truculentas, immanes, malis gaudentes ſemper, & huma ni generis attribuitis uaſtitatem.* Non *commemorabimus hoc loco* Deam Lauernam *furum,* Bellonas, *diſcordias, fu rias: & læua illa quæ cõſtituitis numina taciturnitatis ſi= lẽtio præterimus.* Martẽ *ipſum ponemus in medio, et ſpe cioſam illam cupidinũ matrem: ex quibus unum præfici= tis prælijs: amoribus alterum & cupiditatis ardori.* Pote *ſtatem, inquit, bellorum* Mars *habet. utrúmne ut mota cõ peſcat, an ut ceſſantia & quieta cõmoueat?* Nam *ſi ſeda= tor militaris inſaniæ eſt, cur quotidie bella nõ deſunt?* Sin *autem conditor illorũ eſt,* Deum *ergo dicemus in uolupta tis ſuæ dulcedinem collidere orbem totũ: diſcordiarũ & diſcriminũ cauſas inter gentes ſerere terrarũ longinqui=*

tate diſiunctas:cõducere ex diuerſo tot mortalium millia, & intra uerbi unius moras campos cadaueribus aggerare, ſanguineos præcipitare torrentes, fundatiſsima delere imperia, æquare urbes ſolo, libertatẽ ingenuis abrogare, & ſeruitutis conditionẽ imponere, diſſenſionibus gaudere ciuilibus, cõmorientium fratrum parricida nece, & ad ultimum filiorum & patrum parricidali cõgreßionis horrore. Quod ipſum licebit in Venerẽ pari atq; eadem ratione traducere. Nam ſi amoris hæc flammas (ſicut perhibetis & creditis) cogitationibus ſubdit humanis, ſequitur ut intelligi debeat, quicquid labis & criminis ab inſania proficiſcitur, talibus uenereis debere uulneribus imputari. Ergóne Dea cogẽte in uiliſsimi nominis ſcorta ſuam ſæpius produnt etiam nobiles dignitatẽ, diſſuuntur tenaciũ matrimoniorũ nexus, inceſta libidine neceßitudo ſanguinis inardeſcit, inſaniũt in liberos matres, patres uirginũ ſuarum uota in ſe uertunt, cõtra decus ætatis ſenes in obſcœnos ingemunt curis iuuenilib. appetitus, ſapientes & fortes uiri ſoluũt decreta cõſtantiæ uirilitatis uigore mollito, innectũtur ceruicibus laquei, cõſcenduntur ardentes rogi, & per uaſtas atq; altiſsimas rupes iaciunt ſe paßim uolũtarijs ſaltibus præcipitati? Quiſquã ne eſt hominum rationis alicuius primordijs imbutus, qui diuinitatis conſtantiã tam fœdis polluat aut contaminet moribus? qui naturas attribuat dijs tales, quas in agreſtibus beluis lenitudo ſæpe permulſit atq; extenuauit humana? Vbinã quæſo eſt illud, quod ab omni perturbationis affectu dij procul amoti ſunt? quod lenes, placidi, mites, quod in genere uirtutis unito perfectionis apicem, atq; ipſius retinẽt ſapientiæ

pientiæ ſummitatẽ? aut cur eos oramus, ut à nobis aduerſa atq; inimica propellant, ſi malorũ omniũ, quibus quotidie carpimur, ipſi eſſe nobis reperiũtur auctores? Quãtumlibet nos impios, irreligioſos uocetis, aut atheos, nunquam fidem facietis eſſe amorũ deos, eſſe bellorũ, eſſe qui diſcordias conſerant, qui furialib. ſtimulis animos inquietent. Aut enim ueriſsime dij ſunt, & ea quæ cõmemoraſtis non faciunt: aut ſi ea quæ dicitis faciunt, ſine ulla dubitatione dij non ſunt. Et tamẽ poſſemus utcũq; accipere à uobis has mentes impiarũ pleniſsimas fictionũ, ſi nõ multa de dijs ipſi tam cõtraria promentes, diſſoluẽtiáq; ipſa, ſuſtinere animi cõpelleretis aſſenſum. Cũ enim ſinguli ſingulos anteire interioris cõtenditis ſcientiæ laude, & deos ipſos, quos opinamini, tollitis: et reponitis alios, quos manifeſtum eſt non eſſe: & alius aliud de eiſdem dicitis rebus, & innumeros eſſe cõſcribitis, quos eſſe ſingulos ſemper cõſenſio accepit humana. Incipiamus ergo ſolenniter ab Iano & nos patre, quẽ quidam ex uobis mũdum, annũ alij, ſolem eſſe prodidere nõnulli. Quod ſi accipiemus ut uerum ſit, ſequitur, ut intelligi debeat nullũ unquam fuiſſe Ianum, quem ferunt cœlo atq; Hecate procreatũ in Italia regnaſſe primum, Ianiculi oppidi cõditorem, patrem Fauni, Vulturni generum, Iuturnæ maritum: atq; ita per uos Dei nomen eraditur, quem in cũctis anteponitis precibus, & uiam nobis pandere deorum ad audiẽtiam creditis. Rurſus uero ſi Ianus eſt annus, Deus eſſe nec ſic poteſt. Quis enim annum ignorat temporis eſſe circũſcriptionem ſtatam, nec habere uim numinis id, quod ſpacijs menſium, & dierum dinumeratione concluſum eſt?

quod ipſum licebit in Saturnum non abſimili ratione tra= ducere. Nam ſi tempus ſignificatur hoc nomine (græcorũ ut interpretes autumant) ut quod chronos eſt, habeatur Cronos, nullum eſt ſaturniũ nomẽ. Quis eſt enim tam de= mens, qui tempus eſſe dicat deum, quod menſura cuiuſdã eſt ſpacij in continua ſerie perpetuitatis incluſi? atq; ita ex ordine tolletur et iſte cœleſtiũ, quem cœlo eſſe editum patre, magnorũ eſſe procreatorẽ deorum, uitiſatorẽ, fal ciferum uetuſtas edidit priſca, & minorũ tranſmiſit æta ti. Nam quid de ipſo dicemus Ioue, quem ſolem eſſe dicti= tauere ſapiẽtes agitantẽ pinnatos currus, turba cõſequen te diuorum? æthera nonnulli flagrantem ui flammea, atq; ardoris inextinguibili uaſtitate? Quod ſi liquet, & con= ſtat: nullus ergo omnino eſt uobis auctoribus Iuppiter: qui patre editus Saturno, atq; Ope matre, ut genitoris euade ret rabiem, in Cretenſium finibus memoratur eſſe cœla= tus. Iam uero Iunonem opinatio nónne cõſimilis deorum tollit è cenſu? Nam ſi aer illa eſt (quemadmodũ uos lude= re ac dictitare conſueſtis, græci nominis præpoſteritate repetita) nulla ſoror & coniux omnipotentis reperietur Iouis, nulla Fluuionia, nulla Pomona, nulla Oßipagina, nulla Februtis, Populonia, Cinxia, Caprotina: atq; ita re= perietur inaniſsima eſſe iſtius nominis fictio opinionis ua cuæ celebritate uulgata. Ariſtoteles (ut Granius memo= rat) uir ingenio præpotens, atq; in doctrina præcipuus, Mineruam eſſe Lunam probabilibus argumentis expli= cat, & literata auctoritate demonſtrat. Eandem hanc alij ætherium uerticem, & ſummitatis ipſius eſſe ſum= mam dixerunt: memoriam nonnulli: unde ipſum nomen

Minerua

Minerua, quaſi quædam Meminerua formatū eſt. Quod ſi accipit res fidem, nulla eſt ergo mentis filia, nulla uicto riæ, nulla Iouis elata de cerebro inuentrix oleæ, nulla ma giſteriis artium, & diſciplinarum uarietatibus erudita. Quod aqua nubat terram, appellatus eſt (inquiũt) cogno minatusq; Neptunus. Si ergo liquoris obtẽtio nominis hu ius appellatione ſignatur, nullus deus eſt omnino Neptu= nus: atq; ita tollitur, & remouetur è medio ſtygij frater Iouis, Olympijq́; germanus, tridenti armatus ferro, pi= ſtricum dominus atq; menarũ, rex ſalſorum gurgitũ, & tremebundi motator ſali. Mercurius etiam quaſi quidam medicurrius dictus eſt: &, quod inter loquentes duos me= dia currat & reciprocetur oratio, nominis huius concin= nata eſt qualitas. Ergo ſi hæc ita ſunt, non eſt dei Mercu= rius nomen, ſed ſermonis reciprocantis & uocis, atq; ita hoc pacto aboletur & extinguitur caduceator ille Cylle= nius in algido fuſus monte: uerborũ excogitator & no= minum: nundinarũ, mercium, commerciorumq́; mutator. Terram quidam è uobis, ꝙ cunctis ſufficiat animantibus uictum, matrẽ eſſe dixerunt magnã: eandem hanc alij, ꝙ ſalutarium ſeminũ frugem gerat, Cererẽ eſſe pronunci= ant: nonulli autẽ Veſtam, quòd in mundo ſtet ſola, cæteris eius partibus mobilitate in perpetua conſtitutis. Quod ſi ratione profertur & aſſeueratur certa, trina pariter nu= mina uobis interpretibus nulla ſunt: non Ceres, nõ Veſta deorum eſſe cõputabuntur in faſtis: non ipſa deniq; mater deûm, quam Nigidius autumat matrimonium tenuiſſe Sa turni, dea recte poterit nũcupari: ſiquidẽ unius terræ hæc ſunt omnia nomina, & his ſola prædicationibus indica=

tur. Prætermittimus hoc loco ſatietatis fuga Vulcanum: quem eſſe omnes ignem pari uocũ pronunciatis aſſenſu: quòd ad cunctos ueniat, Venerem, & quòd ſata in lucem proſerpant, cognominatã eſſe proſerpinã: qua rurſus in parte trium capita numinũ tollitis: ſiquidem primum elementi eſt nomen, non ſentientis uocabulũ poteſtatis: libidinis alterum per cuncta animantia diffuſæ: tertium uero ſignificat attollentia ſe germina, frugũ ſubcreſcentiũ motiones. Quid cum Liberum, Apollinem, Solem, unum eſſe cõtenditis numẽ uocabulis amplificatũ tribus? nónne ſententijs ueſtris deorum imminuitur cenſus, & opinio prædicata dilabitur? Nam ſi uerum eſt ſolem eundẽ Liberum eſſe, eundemq; Apollinẽ, ſequitur ut in rerum natura neq; Apollo ſit aliquis, neq; Liber: atq; ita per uos ipſos abolетur, eraditur, Semeleius, Pythius: alter feculentæ hilaritatis dator, ſminthiorũ alter pernicies murum. Non indocti apud uos uiri, neq; quod induxerit libido garriẽtes, Dianam, Cererẽ, Lunam, caput eſſe unius dei triuiali germanitate pronunciant: neq;, ut ſunt trinæ diſsimilitudines nominum, perſonarum differentias tres eſſe: Lunam in his omnibus uocari, atq; in eius uocamen reliquorum ſeriem coaceruatam eſſe cognominum. Quod ſi exploratũ, ſi fixum eſt, atq; ita ſe eſſe rei ueritas mõſtrat, caſſum iterum nomen eſt Cereris, caſſum Dianæ: atq; ita perducitur res eò, ut & illa frugũ (ſicut perhibetis) inuentrix, uobis ducibus atq; auctoribus nulla ſit: & expolietur Apollo germana, quã quondam puris in fontibus abluentem mẽbrorum ſordes corniger ille uenator inſpexit, & pœnã curioſitat is inuenit. In Philoſophiæ memorabiles ſtudio, atq;

ad

ad iſtius nominis culmen uobis laudatoribus eleuati, uniuerſam iſtam molem mũdi, cuius omnes amplexibus ambimur, tegimur, ac ſuſtinemur, animal eſſe unum, ſapiẽs, rationabile, conſultum probabili aſſeueratione definiunt: quorum ſi eſt uera & fixa certa ſententia, etiam illi continuo definẽt dij eſſe, quos in eius portionibus paulo ante immutatis nominibus conſtituebatis. Vt enim homo unus nequit permanente ſui corporis integritate in homines multos ſcindi: neq; homines rurſus multitudinis iunctionis differentia cõſeruata in unius ſenſus ſimplicitatẽ conflari: ita ſi mundus unum eſt animal, & unius mentis agitatione motatur: nec in plura poteſt numina diſsipari, nec (ſi eius particulæ dij ſunt) in unius animantis conſcientiam cogi, atq; uerti. Luna, ſol, tellus, æther, aſtra, membra ſunt, & mundi partes: quod ſi partes & mẽbra ſunt, animalia utiq; ſui nominis non ſunt: neq; enim partes hoc ipſum eſſe, quod totũ eſt, aliqua in re poſſunt: aut ſibi ſapere, ſibi ſentire, quod ſine totius animantis aſſenſu nullis proprijs afficiatur è motibus: quo conſtituto, ac poſito, ſumma omnis illuc redit: ut neq; Sol deus ſit, neq; Luna, neq; Aether, Tellus & cætera. Sunt enim partes mundi, non ſpecialia numinum nomina: atq; ita perficitur, omnia uobis turbantibus miſcentibusq; diuina, ut in rerum natura unus Deus conſtituatur mundus exploſis omnibus cæteris: quinimmo inaniter, uacue, & ſine ulla ſubſtantia conſtitutis. Si totidem nos modis, totidẽq; ſententijs deorum ueſtrorum ſubrueremus fidem, nulli eſſet dubium, quin ira & rabie concitati, ignes, feras, & gladios, atq; alia poſtularetis ſuppliciorum in nos genera, quibus ſitim

tim

tim ſoletis ueſtram noſtri ſanguinis appetitiōe proluere. Cum uero per uos ipſos propè omnis gens numinum ſub oſtentatione tollatur ingeniorū atq; doctrinæ, audetis intendere noſtri nominis cauſa res humanas ab dijs premi: cum quidam (ſi uerum eſt eſſe illos uſpiam, atq; incaleſcere irarum flammis) nihil habeāt iuſtius, propter quod in uos ſæuiāt, quàm quod eos negatis ſubſiſtere, neq; ulla eſſe in parte naturæ. Muſas Mnaſeas eſt auctor filias eſſe telluris & cœli: Iouis cæteri prædicant ex Memoria uxore, uel mente: has quidam uirgines, alij matres fuiſſe conſcribūt. Libet enim iam paucis etiā illas partes attingere, quibus alius aliud eadē de re dicere opinionū diuerſitate mōſtramini. Ephorus has igitur nūero eſſe tris effert: Mnaſeas quem diximus, quatuor: Myrtilus inducit ſeptē: octo aſſeuerat Crates: ad extremū Heſiodus nouem cū nominibus prodit, dijs cœlum & ſydera locupletans. Niſi fallimur, iſta diſſenſio nihil ſcientiū uerum eſt, non ab rei ueritate deſcendens. Nam ſi liquido ſciretur, quid ſit, unanimis uox omnium, & in eiuſdem ſententiæ finem cunctorum pergeret & cōueniret aſſenſio. Quonam modo igitur religionis poteſtis integrare uim plenā, cum circa ipſos erretis deos? aut ad uenerabiles inuitare nos cultus, cū nihil nos certi de ipſorum numinū comprehenſione doceatis? Vt enim de medijs cōticeſcamus auctoribus, aut ille primus eradit atq; interficit ſex diuas muſas, ſi eſſe illas conſtat nouem: aut iſte ultimus & extremus ſex apponit, quæ nullæ ſunt, tribus ſolis in ueritate cōſtantibus: ut neq; ſciri poſſit, aut cōprehendi, quænam debeant addi, quæ demi, & in periculū deducatur religiōis ipſius ſuſceptio

ptio, aut id quod non eſt colens, aut quod ſit fortaſſe præteriens. Nouẽſileis, *Piſo deos eſſe credit nouem in Sabinis apud* Trebiam *conſtitutos: hos Granius muſas putat, conſenſum accommodans* Aelio: *nouenariũ numerum tradit* Varro, *quòd in mouendis rebus potentiſsimus ſemper habeatur & maximus, nouitatũ Cornificius præſides, quòd curantibus his omnia nouitate integrentur, & conſtent: deos nouem* Manilius, *quibus ſolis* Iuppiter *poteſtatẽ iaciendi ſui permiſerit fulminis. Cincius numina peregrina nouitate ex ipſa appellata pronunciat: nam ſolere* Romanos *deos omnes urbium ſuperatarũ partim priuatim per familias ſpargere, partim publice conſecrare. ac ne aliquid deorũ multitudine aut ignorantia præteriretur, breuitatis & cõpendij cauſa uno pariter nomine cũctos* Nouenſiles *inuocari. Sunt præterea nonnulli, qui ex hominibus diuos factos hac prædicãt appellatione ſignari, ut eſt* Hercules, Romulus, *Aeſculapius*, Liber, *Aeneas.* Sentẽtiæ *(ut apparet) diuerſæ ſunt hæ omnes: neq; fieri per rerum naturam poteſt, ut qui opinionibus differunt, ueritatis unius habeantur auctores. Si enim* Piſonis *ſententia uera eſt*, Aelius *&* Granius *mentiuntur: ſi quod dicitur ab his certum eſt, peritiſsimus errat* Varro, *qui rebus in ſubſtantia conſtitutis inaniſsimas ſubdit & res caſſas.* Si *nouenarius numerus cognomen* Nouenſilium *ducit*, Cornificius *balare conuincitur, qui nouitati præſidentibus diuis alienæ potentiæ uim donat.* Quod *ſi opinio Cornificij uera eſt, imprudens* Cincius *inuenitur, qui urbium uictarum deos poteſtate afficit* Nouenſilium *numinum.* Quod *ſi hi ſunt, quos* Cincius *prædicat*, Manilius *dicere reperietur falſum*

falſum, qui alieni fulminis iaculatores ſub iſtius uocaminis appellatione concludit. Quòd ſi exploratū & uerum eſt id quod Manilius autumat, in errore ſunt hi maximo, qui honoribus diuinis auctos, conſecratosq; mortales ob nouitatem honoris exiſtimant nuncupari. Quòd ſi Nouēſiles hi ſunt, qui meruerunt ad ſydera ſubleuari, poſtquā ſunt uitæ mortalitate defuncti, nulli prorſus Nouenſiles dij ſunt. Vt enim ſerui, milites, magiſtri non ſunt perſonarum ſubiacentium nomina, ſed officiorum, conditionū, & munerum: ita cum Nouenſiles dicimus eſſe nomen eorum qui ex hominibus meruerunt dij eſſe, manifeſtū & promptum eſt non perſonas ſpecialiter definitas, ſed nouitatem ipſam cognomine Nouenſiliū nuncupari. Nigidius Penates deos Neptunū eſſe atq; Apollinem prodidit, qui quondam muris urbem Ilium conditione adiūcta cinxerunt. Idem rurſus in libro ſexto exponit & decimo diſciplinas ethruſcas ſequens, genera eſſe Penatium quatuor, & eſſe Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominū quartos, inexplicabile neſcio quid dicēs. Cæſius & ipſe aſſequens Fortunam arbitratur, & Cererem, Genium Iouialem, ac Palem, ſed non illam fœminā, quam uulgaritas accipit, ſed maſculini neſcio quem generis miniſtrum Iouis, ac uillicū. Varro, qui ſunt introrſus, atq; in intimis penetralibus cœli deos eſſe cenſet, quos loquimur, nec eorum numerum, nec nomina ſciri. Hos conſentes, & complices Ethruſci aiunt, & nominant, quod unà oriantur, & occidant unà: ſex mares, & totidem fœminas nominibus ignotis, & ijs natiōis barbariſſimæ: ſed eos ſummi Iouis cōſiliarios, ac principes exiſtimari. Nec

defuerunt

deſuerunt qui ſcriberent Iouem, Iunonẽ, *ac* Mineruã, *de-os penates exiſtere: ſine quibus uiuere, ac ſapere nequeamus: ſed qui penitus nos regant ratione, calore, ac ſpiritu.* Vt *uidetis, & hic quoq; nihil continens dicitur, nihil una pronũciatione finitur: nec eſt aliquid fidum, quo inſiſtere mens poßit ueritati ſuæ proxima ſuſpitione cõijciens.* Ita *enim labãt ſententiæ, alteraq́; opinio ab altera conuellitur: ut aut nihil ex omnibus uerũ ſit: aut ſi ab aliquo dicitur, tot rerum diuerſitatibus neſciatur.* Poſſumus, *ſi uidetur, ſummatim aliquid et de* Laribus *dicere, quos arbitratur uulgus uicorũ atq; itinerũ deos eſſe, ex eo quod græci uicos cognominãt lauras.* In *diuerſis* Nigidius *ſcriptis modo tectorum domuũq; cuſtodes, modo curetas illos qui occultaſſe perhibentur* Iouis *æribus aliquãdo uagitum, indigetes Samothracios, quos quinq; indicant græci idæos dactylos nuncupari.* Varro *ſimiliter hæſitãs, nunc eſſe illos* Manes, *& ideo* Maniam *matrẽ eſſe cognominatã* Larũ: *nunc aerios rurſus deos, & heroas pronunciat appellari: nunc antiquorũ ſententias ſequẽs laruas eſſe dicit* Lares, *quaſi quoſdã genios defunctorũ animis mortuorũ.* Infini*tũ eſt & immenſum ſpecies ire per ſingulas, atq; ipſis facere promptũ libris, nullum eſſe à uobis deũ, neq; exiſtimatum, neq; creditum: de quo ambiguas, diſcrepanteſq́; ſentẽtias opinionũ mille uarietatib. non prõpſeritis.* Sed *breuitatis & faſtidij cauſa ſatis hæc eſt dixiſſe, quæ dicta ſunt: & eſt operoſum nimis coaceruare in unũ multa, cum ex uno & ex altero manifeſtũ fiat et pateat, labare nec quicquã uos certi de his rebus quas aſſeritis dicere: niſi forte dicetis, etiã ſi pſonaliter ignoramus, q ſunt* Lares

qui

qui Nouenſiles, qui penates, eſſe illos tamē conſenſio ipſa uindicat auctorum, & in numeris cœlitū formā ſui generis obtinere. Et *quemadmodum poterit an ſit deus aliquis ſciri, ſi ignorabitur & neſcietur quid ſit? aut poſtulatio ipſa beneficiorū ualere, ſi exploratum non erit, non certum, quis ad quanq; debeat conſultationē uocari?* Omnis *enim, qui quærit alicuius numinis impetrare reſponſum, debet neceſſario ſcire cui ſupplicet, quem imploret, à quo rebus auxilia & neceßitatibus expoſcat humanis: maxime cum uos ipſi, & non omnes omnia deos poſſe præſtare, & dißimilibus ritibus ſingulorū animos referatis offenſionesq; placari.* Etenim *ſi hic atram, ille albam deſiderat pellē, huic capite uelato, illi ſacrificandū eſt nudo, de matrimonijs ille conſulitur, hic medelas incōmoditatibus præſtat, intereſſe non poteſt nihil, an ſit ille nouēſilis, an ille, cum ignoratio rerū, & perſonarū confuſio deos offendat, cogat & neceſſario piaculum contrahi?* Finge *enim me ipſum incommoditatis alicuius & declinādi periculi cauſa horū cuipiam numinum ſupplicare dicentē, adeſte, adeſtote dij* Penates, *tu* Apollo, *tuq;* Neptune, *omniaq; hæc mala, quibus uror, terreor, uexor, ueſtri numinis aberuncate clementia: eritne ſpes aliqua referendæ ab his opis, ſi* Ceres, Pales, Fortuna, Iouialis *aut* Genius, *non* Neptunus & Apollo Penates *dij erunt? aut ſi curetas pro laribus inuocaro, quos indigetes ſamothracios pars ueſtrorum aſſeuerat auctorum, quemadmodū his potero auxiliatoribus & propitijs uti, cum neq; his ſua, & aliena illis impoſuero cognomina?* V*ſq; adeo res exigit propriatim deos ſcire, nec ambigere, nec dubitare de uniuſcuiuſq;*

ui,nomine,ut ſi alienis ritibus & appellationibus fuerint inuocati, & aures habeant ſtructas, & piaculis nos teneant inexpiabilibus obligatos. Quare ſi uobis liquet, in ſublimibus palatijs cœli habitare,cōſiſtere multitudinem iſtam,quam enumeratis deorum,in unius proloquij finibus cōuenit uos ſtare:nec per uarias diſtractos,repugnantesq́; ſententias fidem ipſis rebus,quas ſtruitis, derogare. Si Ianus eſt,Ianus ſit:ſi Liber eſt,Liber ſit:ſi Summanus, Summanus ſit:hoc eſt enim confidere, hoc tenere,exploratæ in rei cognitione defigi,nō more cæcorū atq; errantium dicere,Nouenſiles Muſæ ſunt, Trebiani quinimmo dij ſunt, immo nouenarius numerus, ſubuerſarum potius urbium præſides, & in id periculum ducere res tantas,ut dum alios tollitis,& reponitis alios,poſſit iure de cūctis, an ſint ulla in parte,dubitari.

ARNOBII DISPVtationum aduerſus Gentes Liber quartus.

INTERROGARE *uos libet, ipſosq́; ante omnia Romanos dominos rerū ac principes, utrúmne exiſtimetis pietatē, concordiam,ſalutē,honorem,uirtutem,felicitatem, cæteraq́; huiuſmodi nomina, quibus aras uidemus à uobis cū magnificis exædificatas delubris, uim habere diuinam,cœliq́; in regionibus degere? an ita ut aſſolet dici cauſa, ex eo, quod optamus & uolumus bona iſta nobis contingere,ſuperorum retuleritis in cenſum? Nam ſi uerba exiſtimantes hæc caſſa,& nullius ſubſtantiæ no-*

mina,diuinis tamẽ in regionib. cõſecratis:erit uobis uidẽdum utrúmne iſtud puerile ſit ludicrũ,an ueſtrorũ ad numinum deluſionẽ ſpectans,quibus coæquatis & adiungitis inaniũ figmenta uerborũ? Sin autẽ ex animi certiore ſententia deos eſſe & hæc rati,tẽplis & puluinaribus honoraſtis,inſcitiam noſtram ut doceatis oramus,uictoria,pax,æquitas,& cætera quæ in ſuperiorib.dicta ſunt,quanam ratiõe,qua uia intelligi poſſunt dij eſſe,atq; ad ſuperorũ concilium pertinere? Nos enim (niſi forte cõmunem tollitis nobis atq; eripitis ſenſum) nihil horũ ſentimus et cernimus habere uim numinis:neq; in aliqua cõtineri ſui generis forma:ſed eſſe uirtutẽ uiri,ſalutem ſalui,honorẽ honorati,uictoris uictoriã,concordis cõcordiam,pietatem pij,memoriã memoris:feliciter uero uiuentis ac ſine ullis offenſionibus felicitatẽ. Quod à nobis ueriſſime dici ex cõtrarijs prõptum eſt oppoſitiõibus noſcitare,infelicitate,diſcordia,obliuiõe,iniquitate,impietate,ignauia pectoris,et ualetudine corporis minus fauſta. Vt enim hæc accidũt,hominũ quæ ſunt poſita in actionibus affectibus fortuitis,ita quod illis aduerſum ex qualitatib.benignioribus nominatur,in alijs neceſſe eſt hæreat,ex quibus ita formatis figuratio iſta cõcepta eſt nominũ. Nã ꝙ nobis cateruas ignotorũ aliàs inducitis deorũ,exiſtimare nõ poſſumus,utrúmne iſtud ſerio,atq; ex rei cõpertæ faciatis fide:an fictionib.ludentes caſſis ingeniorũ laſciuiatis luxu. Quod abiectis infantib. pepcit lupa non mitis,Luperca, inquit,dea eſt auctore appellata Varrone. Ex rerũ ergo prouentu,non ex ui naturæ dea iſta eſt prodita? & poſtq̃ feros morſus immanis prohibuit bellua,& ipſa eſſe hoc

cœpit

cœpit, & ipſius nominis ſignificantiam traxit? aut ſi fuit iamdudũ dea, prius quàm Romulus *naſceretur & frater: cuius fuerit nominis atq; appellationis expromite.* Præ*ſtana eſt (ut perhibetis) dicta, ꝙ* Quirinus *in iaculi miſſione cunctorũ præſtiterit uiribus: & quòd* Tito Tatio, *capitolinum ut capiat collem, uiam pandere atq; aperire permiſſum eſt: dea* Panda *eſt appellata, uel* Pãtica. *Et hæc ergo nunquã fuerant numina: & niſi* Romulus *tenuiſſet teli traiectiõe palatiũ, niq;* Tarpeiam *rupẽ rex* Sabinus *potuiſſet accipere, nulla eſſet* Pantica, *nulla* Præſtana? *Et ſi & has dicitis ante ſui cauſam fuiſſe cognominis, quod in priore quæſitum eſt capite, cuius & hæ fuerint uocaminis indicate.* Pellendorum *hoſtium dea potens* Pellonia *eſt: quorũnam (niſi moleſtum eſt) edite. cõfligunt partes, atq; inter ſe cõminus armorũ collatione decernũt: et hæc illi eſt pars hoſtis, et illa huic hoſtilis: quos ergo* Pellonia, *cũ hinc & inde pugnabitur, pellet, aut in gratiam cõceſſura eſt quorum? cũ utriq; debeat parti ſui nominis uires, officiũq; præſtare.* Quod *ſi utrinq; fecerit, id eſt partibus ſi utriſq; fauorem ac ſuffragiũ commodarit, nominis ſui uim perdet, quod partis unius impulſione formatum eſt.* Niſi *forte dicetis,* Romanorũ *tantum eſt dea hæc, & cum ſolis* Quiritibus *faciens gratioſis ſemper opitulationibus præſto eſt. eſſe quidẽ hoc ita, quòd nomini fauemus, optamus: at quæſtionem nõ exiguã res habet.* Quid *enim* Romani *deos poßident peculiares, qui aliarum gentium non ſint? & quemadmodum poterunt dij eſſe, ſi nõ omnibus, quæ ubiq; ſunt gentes, æquabilitatẽ ſui numinis exhibebunt? & ubi quæſo iamdudũ* Pellonia *hæc fuit, cum apud*

ſurculas caudinas decus publicũ ſubiugatum eſt? cũ apud Thraſimenum lacum ſanguinei cucurrere torrentes? cum Diomedis campi Romanis cadaueribus aggerati ſunt? cũ mille alia uulnera præliorũ innumeris accepta ſunt cladibus? dormiebat, ſtertebat, aut quod uilia facere conſueta ſunt capita, in hoſtilia caſtra defugerat? Dij læui, et læuæ, ſiniſtrarũ tantum regionũ ſunt præſides, & inimici partium dexterarũ. Quod quanã iſtud ratione dicatur, quóue animi ſenſu, neq; ipſi nos aſſequimur, nec à uobis confidimus poſſe in aliquã lucem cõmunis intelligẽtiæ perduci. Iam primũ enim mũdus ipſe per ſe ſibi neq; dexteras, neq; læuas, neq; ſuperas regiones, neq; imas, neq; anticas habet, neq; poſticas. Quicquid enim teres eſt, atq; ex omni parte rotunditatis ſolidæ conuexione cõcluſum: nullum habet initium, nullum finem: ubi finis, & initium nullum eſt, eſſe aliqua portio ſui nominis, & initium non poteſt. Itaq; cum dicimus dextera hæc regio eſt, & illa læua: non ad mundi habitũ dicimus qui ſui ſimillimus totus eſt, ſed ad poſitionem noſtram, ſitumq; reuocamus: qui informati ſic ſumus, ut alia dextera, alia in nos dicãtur eſſe læua: quæ tamẽ hæc ipſa quæ læua appellamus, et dextera alia, in nobis nihil habẽt perpetuũ, nihil fixum: ſed prout nos caſus, atq; euẽtus collocauerit temporis, ita noſtris ſumũt ab lateribus figurationes. Si orientẽ ſolem reſpexero, cardo mihi frigoris, & Septẽtrio fit læuus: in quẽ ſi ora traduxero, erit mihi ſiniſter Occaſus, qui ab ſole poſterganeus habebitur. Rurſus uero ſi iecero plagam in occidua lumina, uocabulum ſiniſtri Auſter, & meridies trahet: in quam ſi me partem neceſſaria tẽporis circumegerit ratio

tio,ſit ut oriens læuus immutata corporis cõuerſione dicatur. qua ex re poterit facillime recognoſci, neq; læua natura eſſe ulla,ſed poſitionis & temporis, et prout noſtri corporis habuerit ſe ſitus rerum ad circumſtantiã collocatus. Quod cum ita ſe habeat,quanam ratione,quo pacto ſiniſtrarum partium dij erunt,cum eaſdem conſtiterit regiões modo dexteras fieri,modo læuas? Aut quid dexte*ræ meruerunt de immortalib. dijs partes,ut ſine ullis præſidibus degerẽt,quas eſſe fauſtas,& proſperis ſemper cũ ominibus ediderunt?* Lateranus*(ut dicitis) deus eſt focorum,&* Genius*,adauctusq; hoc nomine,quòd ex* Latercu*lis crudis ab hominibus caminorũ iſtud exædificetur genus. Quid ergo ſi argilla, aut materia fuerint quacunq; alia fabricati foci? Genios non habebũt? & ab officio tutelæ (quiſquis iſte eſt* Lateranus*) abſcedet,quòd regni ſui poſſeßio non luteis conſtructa eſt formis?* Et *quid(quæſo) ut faciat,præſidatum focorũ deus iſte ſortitus eſt?* Per *humani generis coquinas currit,inſpiciẽs & explorãs quibúsnam lignorũ generib. ſuis ardor in foculis excitetur: habitudinem fictilibus cõtribuit uaſculis,ne flammarum dißiliant ui uicta:curat ut ad ſenſum palati ſuis cũ iucunditatibus ueniant rerum incorruptarũ ſapores,et an rite pulmenta condita ſint,prægustatoris fungitur,atq; experitur officio.* Itá *ne iſtud non fœdum,quinimmo(ut uerius dixerim) non cõtumelioſum,non impium,ad hoc tantum inducere deorum neſcio quas fictiones? nõ quas dignis honoribus proſequare,ſed quas rebus turpibus, & infami præficias actioni?* Etiámne *militaris* Venus *caſtrẽſib. flagitijs præſidet,& puerorũ ſtupris?* Etiámne Perſica *una*

 eſt

eſt è populo numinũ, quæ obſcœnas illas & luteas uoluptates ad exitum perficit dulcedine inoffenſa procedere? Etiámne Pertunda, *quæ in cubiculis præſto eſt, uirginalem ſcrobem effodientibus maritis? Etiámne* Mutunus, *cu ius immanib. pudendis, horrentiq́; faſcino, ueſtras inequi tare matronas, & auſpicabile ducitis, & optatis?* Quod *ſi minime uos admouent ad intellectum ueritatis res ipſæ: nec ex ipſis ſaltem poteſtis nominibus noſcere inaniſſimæ ſuperſtitionis figmenta hæc eſſe, & falſorũ imaginationes deorum?* Putationibus *arborũ* Puta *(inquitis) præſto eſt, rebus petendis* Peta: *Deus nemorum* Nemeſtrinus *eſt:* Patellana *numen eſt, &* Patella, *ex quibus una eſt patefactis, patefaciendis rebus altera præſtituta:* Nodutis *dicitur deus, quia ad nodos perducit res ſatas: et quæ præeſt frugibus ferendis,* Noduterenſis: *ab erroribus uiarum dea* Vibilia *liberat: in tutela ſunt* Orbonæ *orbati liberis parentes, in* Næniæ, *quibus extrema tempora.* Nam *quæ durat & ſolidat infantibus paruis oſſa,* Oſſilago *ipſa memoratur.* Mellonia *dea eſt pollens potensq́; in apibus, mellis curans cuſtodiensq́; dulcedinem:* Dicite *(ó quæſo ut ita uobis propitiæ faueant,* Peta, Puta, Patella) *ſi omnino nõ eſſent apes ullæ in terris, aut ſi exos humanum, uelut quidam uermiculi naſceremur, dea* Mellonia *non eſſet: aut* Oſſilago *ſolidatrix oſſium, nomen proprium nõ haberet?* Etenim *quæro, & rogito, utrúmne uobis uideantur antiquiores dij eſſe natura, tempore, uetuſtate, an homines, an apes, fruges, uirgulta, & cætera?* Dubitabit *hominum nemo, quin innumeris dicatis deos ætatibus, ſæculis, cuncta quæcunq; ſunt anteire.* Quod *ſi habet ſe ita, qui fieri*

per

per rerum naturam poteſt,ut ex rebus poſtea procreatis
acciperēt nomina ea,quæ ſunt priora tēporibus? aut tute
las ſortirētur earum dij rerū,quæ nondum eſſent genitæ,
& in uſum mortalib. attributæ? An nūquid iamdudū ſine
nominibus dij erant,& poſtq̄ res naſci,terriſq; ineſſe cœ
perūt, his à uobis dignati ſunt ſignis atq; appellationib.
nūcupari? Et unde ſcire potuiſtis quæ nomina ſingulis in=
deretis, cum eſſe illos ignoraretis omnino, aut ineſſe po=
tentias his certas:cū eſſet uobis ſimiliter neſciū, quiſnam
eorum quid poſſet,& cui rei deberet pro ſui numinis po
teſtate præponi. Quid ergo (inquitis) hos deos nuſquam
eſſe gentiū iudicatis, & falſis opinationibus conſtitutos?
Non iſtud nos ſoli,ſed ueritas ipſa dicit, & ratio: & ille
cōmunis,qui eſt cunctis in mortalibus,ſenſus. Quis eſt e=
nim qui credat eſſe deos Lucrios,& lucrorū cōſecutioni=
bus præſidere,cū ex turpibus cauſis frequētiſsime ueniāt,
& aliorum ſemper ex diſpendijs cōſtent? Quis Libenti=
nam,quis Liburnum libidinum ſupereſſe tutelis, quas iu=
bet ſapiētia fugere,& quas mille per ſpecies propudioſa
expetit & exercet obſcœnitas? Quis Limentinum,quis
Limam cuſtodiam liminum gerere, & ianitorum officia
ſuſtinere: cum fanorum quctidie uideamus, & priuata=
rum domorū conuelli & ſubrui:nec ſine his eſſe flagitio=
ſos ad lupanaria commeatus? Quis curatores obliquita=
tum Limos? qui Saturnū præſidem ſationis? quis Monti=
num montiū? quis ſegnium Murciam? quis ad extremum
deam Pecuniam eſſe credat, quam uelut maximū numen
ueſtræ indicant literæ donare annulos aureos, loca in lu=
dis atq; in ſpectaculis priora, honorū ſuggeſtus ſummos,

amplitudinē magiſtratus, & quod maxime pigri ament, ſecurū per opulentias ociū. Quid ſi haberent in ſedibus ſuos proprios præſides, oſſa, mella, & limina, cæteraq; alia, quæ uel curſim perſtrinximus, uel nimietatis nō attigimus tædio? licet conſimili ratione mille alios deos inducere, qui rebus innumeris debeant ſuam curam, cuſtodiamq; præbere. Cur enim deus præſit melli uni tantummodo, non præſit cucurbitis, rapis, nō cunilæ, naſturtio, nō ficis, betis, caulibus? Cur ſola meruerint oſſa tutelam, non meruerint ungues, pili, cæteraq; alia locis poſita in obſcuris, & uerecundiorib. partibus? & ſunt caſibus obnoxia plurimis, & curam magis deorū, diligentiāq; deſiderant. Aut ſi & has dicitis partes ſuis agere ſub tutelaribus diuis, incipient totidem dij eſſe, quot res ſunt: nec explicabitur ratio, cur nō rebus omnibus diuinæ præſideant curæ. Si certas res eſſe, quibus præſint numina & prouideant, dixeritis: quid dicitis ô patres nouarū religionum, qui poteſtatū obſcœne à nobis deos uiolari, & negligi ſacrilege clamitatis, quiritaminiq; contemni Larem Geniū focorum, Limentinū præſidem liminū, Pertundam, Perficam, Noduterenſem? & quia nō ſupplices Mutuno procumbimus atq; Tutuno, ad interitū res lapſas, atq; ipſum dicitis mundū leges ſuas & conſtituta mutaſſe? Atquin uidete, pſpicite, ne dum talia cōfingitis monſtra, taliaq; molimini, deos offenderitis certiſſimos (ſi modo ſunt ulli, q̃ iſtius nominis mereantur ſuſtinere atq; habere faſtigiū) nec propter aliam cauſam mala iſta, quæ dicitis, ferueāt, & quotidianis acceſſionibus inoleſcant. Cur ergo, è uobis fortaſſe aliquis dixerit, eſſe falſos iſtos deos cōtendis, ſi in-

ſi inuocati ab haruſpicibus parent, & ſuis acciti nominibus ueniunt, & fidelia reddũt reſponſa quærẽtibus? poſſumus obtinere falſum eſſe quod dicitur, uel quòd ſuperſtitionibus pleniſſima res tota eſt: uel quòd multas quotidie prædictionũ uidemus, aut aliter cadere, aut in contrarios exitus fruſtrata expectatione torqueri. Sed ſint (ut aſſeritis) uera: nunquam tamen facietis fidem Melloniam *(uerbi cauſa) uel* Limentinum *inſerere ſe fibris, & ad rerum, quas quæritis, ſignificantias aptare.* Nunquid *illorum aliquando uidiſtis os, habitũ, faciem? aut eadem hæc poſſunt in pulmonibus, aut iecuſculis cõſpici?* Nónne *accidere, fieri (licet aſtu diſſimuletis) poteſt, ut alter ꝓ altero ſubeat, fallens, ludens, decipiens, atq; inuocati ſpeciem præſtans? Si magi haruſpicum fratres ſuis in actionibus memorant antitheos ſæpius obrepere pro ueris: eſſe autẽ hos quoſdam materijs ex craſſioribus ſpiritus, qui deos ſe fingant, neſciosq; mendacijs & ſimulationibus ludant: cur ratione non pari credamus hic quoq; ſubijcere ſe alios pro eis qui non ſunt, ut & ueſtras opinationes firmẽt, & ſibi hoſtias cædi alienis ſub nominibus gaudeant? aut ſi ſic accipere rei nouitate renuitis, unde uobis eſt ſcire, an ſit unus aliquis, qui ſuccedat pro omnibus quos inuocatis, partibusq; ſe cunctis locorũ diuiſionũq; ſupponens, multorum uobis ſpeciem diuorũ præbeat & poteſtatũ?* Quiſnã *iſte eſt unus? interrogabit.* Forte *poſſumus iſtum ueris auctoribus dicere: ſed ne nobis fidẽ habere nolitis,* Aegyptios, Perſas, Indos, Chaldæos, Armenios *interroget, omnesq; illos alios, qui in interioribus uiderũt & cognouerũt hæc artibus: iam profecto diſcetis, quiſnam ſit deus unus, uel*

ſub eo qui plurimi, qui deos ſe fingant, & humani generis imprudentiã ludant. Iamdudum nos pudet ad eum locũ uenire, in quo riſum tenere nõ poſſunt non tantũ puerculi, & procaces, uerumetiam ſerij, atq; in mores tetricos aſperitate durati. Nam *cũ à doctoribus omnes noſtris inſinuatũ acceperimus et traditũ, in declinationibus deorũ pluratiuos numeros non eſſe, q. eſſent dij ſinguli, nec communiter ire per plurimos uniuſcuiuſq; nominis proprietas quiret: immemores uos facti, & puerilium diſciplinarum recordatione ſepoſita, & cõplures ſubditis uocabulis ijſdem deos, & cum ſitis aliàs in eorum numero reſtrictiores, multiplices eos rurſus cognominũ ſocietate feciſtis: quam quidem olim partẽ iudicij acres uiri, atq; ingenio perſpicaci, tam ſermone* Italo *explicuere, quàm græco.* Et *dare nobis cõpendium potuiſſet res iſta, ſi nõ & aliquos uideremus literarũ eſſe iſtarũ expertes: & inſtitutus à nobis ſermo nos quoq; cõpelleret non nihil de his rebus (quamuis ab illis ſumptum, cõmemoratumq;) depromere.* Aiunt *igitur* Theologi *ueſtri, & uetuſtatis abſcõditæ conditores, tres in rerũ natura* Ioues *eſſe: ex quibus unus æthere ſit patre progenitus, alter cœlo: tertius uero* Saturno, *apud inſulam* Cretam *& ſepulturæ traditus, & procreatus.* Quinq; Soles, & Mercurios *quinq;: ex quibus (ut referunt)* Sol *primus* Iouis *filius dicitur, & ætheris habetur nepos: ſecundus* Rea *&* Hyperione *proditus genitore: tertius* Vulcano, *nõ* Lemnio, *ſed* Nili *qui fuerit filius: quartus* Ialyſi *pater, quem* Rhodi *peperit heroicis temporibus* Achanto: *quintus* Scythici *regis, & uerſipellis habetur* Circes. *nam* Mercurius *primus, qui in* Proſer-

pinam dicitur genitalibus adhinnuiſſe ſubrectis, ſupremi progenies cœli eſt. Sub terra eſt alter, Trofonius qui eſſe iactatur: Maia tertius matre, & Ioue procreatus ſed tertio: quartus ſoboles Nili eſt, cuius nomen Aegyptia gens horret & reueretur expromere. Quintus Argi eſt interemptor, fugitiuus, atq; exul, & proditor apud Aegyptũ literarum. Sed & Mineruæ (inquiũt) ſicut Soles & Mercurij, quinq; ſunt: ex quibus prima nõ uirgo, ſed ex Vulcano Apollinis procreatrix: Nili altera proles, et quæ eſſe perhibetur Aegyptia Sais. Saturni tertia eſt, & quæ uſum excogitauit armorum: Iouis quarta progenies, quam Meſſenij Coryfaſiam nũcupant: & quæ Pallantẽ occidit patrem, inceſtorum appetitorẽ, eſt quinta. Ac ne longum uideatur, & nimiũ minutum, uelle capita ire per ſingula, aiũt ijdem Theologi quatuor eſſe Vulcanos, & tres Dianas, Aeſculapios totidẽ, & Dionyſos qnq;, ter binos Hercules, & quatuor Veneres, tria genera Caſtorũ, totidẽq; muſarum, pinnatorũ cupidinũ trigas, & quadrigas apollinariũ nominum: quorũ ſimiliter genitores, ſimiliter matres, loca quibus nati ſunt, indicant, & originem ſingulorum ſuis cum proſapijs monſtrant. Quod ſi uerum & certum eſt, & ex rei cognitæ aſſeueratione monſtratur: aut omnes dij non ſunt, quoniam plures ſub eodem nomine quemadmodum accepimus eſſe non poſſunt: aut ſi aliquis ex his eſt, ignorabitur & neſcietur: quia ſit cõſimilium nominum confuſione cæcatus. Atq; ita per uos ipſos (quãuis fieri nolitis) efficitur, ut hæc ſit religio conturbata: neque habeat finem certum, in quem dirigere ſe poſſit, nullis eluſa ambiguitatis erroribus. Fingite nos enim

uel auctoritate idonea motos, uel uiolẽtia terroris ueſtri, induxiſſe in animum Mineruã (uerbi cauſa) ſacris uobis ſolennibus & ritu uelle adorare uulgato: res ſi cum diuinas apparamus, aggredimurq́; aris flammãtibus ſua red dere conſtituta, Mineruæ omnes aduolent, ac de iſtius nominis poſſeſsione certantes poſcant ſibi ſingulæ apparatum illum ſacrorũ reddi: quid in medio faciemus nos animal tenue, uel in partes quas potius pij muneris officia transferemus? Dicet enim forſitan prima illa, quam diximus, meum nomen eſt Mineruæ, tum numen, quæ Apollinem genui, quæ Dianam, & ex mei uteri fœtu cœlum numinibus auxi, & deorum numerũ multiplicaui. Immo, inquiet quinta, Minerua tu ſis, quæ marita, & puerpera toties caſtitatis puræ imminuta es ſanctitate? Nõne uides in Capitolijs omnibus uirginaleis eſſe ſpecies Mineruarum, nec nuptarum his formas ab artificibus cunctis dari? Deſiſte igitur nomẽ iuris tibi aſciſcere non tui. Nam Mineruam me eſſe genitore ex Pallante procreatam, teſtis omnis eſt poetarum chorus, qui Palladem me nuncupat, deriuato à patre cognomine. Quid dicis (inquiet ſecũda hæc audiens) ergóne Mineruiũ nomen tu fers parricida petulans, & ex amoris inceſti contaminatione polluta? quæ dum te fucis, atq; artibus excolis meretricijs, etiam patris in te mentem furialibus plenã cupiditatib. excitaſti. Perge igitur, aliud tibi quære ſignũ: nam mea res iſta eſt, quã Nilus maximus fluminũ aquis generauit ex liquidis, & in uirgineos habitus roris cõcretione conduxit. Quod ſi fidem inquiris facti, Aegyptios & ego teſtes dabo, quorum Nili lingua dicor, Platonis teſtificãte Timæo. Quid

deinde arbitramur fore? deſiſtétne & illa Minernã ſe dicere, cui Coryſaſiæ nomen eſt, uel ex Coryſæ matris ſigno, uel quòd ex uertice ſummo Iouis parmam ferens emicuit, atq; armorũ accincta terroribus? Aut illam quæ tertia eſt, ceſſuram patientia nomen, & nõ dictis talibus habituram rationẽ ſui, & primarũ arrogantiam refutaturam? Itáne tu audes maieſtatẽ tibi mei nominis uſurpare, quæ ex cœno & ex gurgitibus prodita, coagulatáq; è limo ſis? aut tibi tu alienam dignitatẽ aſſumis, atq; de uertice procreatam mentiris te Iouis, & rationẽ te eſſe mortalibus ineptiſsimis ſuades? ex capite conceptos filios procreat? aut, ſi arma quæ geſtas procudi poſſunt & fabricari, in uerticis ipſius cauo officina fabrilis fuit, incudes, mallei, fornaces, folles, carbones, & forfices? aut ſi uerum eſt quod aſſeueras, rationẽ te eſſe, deſiſte tibi nomen id, quod meum eſt, uindicare. nam quam dicis ratio, nõ eſt ſpecies numinis certa, ſed obſcurarũ intelligentia cauſarũ. Si ergo (ut diximu) officia nobis adeuntibus religioſa Mineruæ adſint quinq; ac de huius nominis proprietate rixantes, ſibi quæq; deſideret aut thuris ſuffimẽta libari, aut ex pateris aureis in ſeriam uina defundi, quo diſceptatore, quo iudice controuerſias tollemus tantas? aut quis quæſitor, quis arbiter ceruicibus tantis erit, qui inter perſonas huiuſmodi, aut uindicias iuſtas dare, aut ſacramenta conetur pronunciare non iuſta? nónne potius ibit domum, ſeſéq; abſtinens ab negocijs talibus tutius eſſe arbitrabitur nihil horum contingere, ne aut uni dando, quod omnium eſt, inimicas efficiat cæteras, aut ſtultitiæ crimen incurrat, ſi id attribuat cũctis, quod eſſe oportebat unius? Poſ-

ſumus

ſumus hæc eadē de Mercurijs, Solibus, imò de alijs omnibus, quorum numeros tenditis & multiplicatis, exprimere. Sed ſatis eſt ex uno rationē in cæteris eandem eſſe ſcire: & ne forte prolixitas faſtidium audientiæ pariat, ceſſabimus ire p ſingula: ne dū uos arguimus nimietatis, loquacitatis immodicæ ſuſcipiamus & nos culpā. Quid dicitis ó iſti, qui ad deorū nos cultū membrorum laniatib. inuitatis, & ſuſcipere nos cultū ueſtrorum cōpellitis numinum? Poſſumus difficiles nō eſſe, ſi modo aliquid nobis dignum tanti nominis opinione mōſtretur. Oſtendite nobis Mercuriū, ſed unum: date Liberum, ſed unum: unā Venerem, atq; unam ſimiliter Dianam. Nam eſſe Apollines quatuor, aut tres Ioues, nunquā nobis facietis fidem: nec ſi teſtem ipſum citetis Iouē, aut Pythium conſtituatis auctorem. Sed ex diuerſo neſcio quis unde inquit ſcimus, an explorata et cognita theologi ſcriptitarint, an ut uiſum eſt, atq; ſedit, libidinoſam extulerint fictionē? nihil iſtud ad cauſam: nec ſermonis iſtius in eo eſt ratio cōſtituta, utrúmne res ita ſint, theologorū ut indicant ſcripta, an aliter ſe habeant, & multo diſſociatæ diſcrimine. nobis enim ſatis eſt rebus de publicatis loqui: neq; quærere quid ſit in uero, ſed refutare, cōuincere id, quod in medio poſitum eſt, atq; opinatio cōcepit humana. Sed ſi mēdaces illi, uos, ueritas quæ ſit, exponite, & irrefutabile aperite ſecretum. Et qui fieri pote eſt remotis magiſterijs literarum? Quid eſt enim quod dici de immortalibus dijs poßit, quod non ex hominū deſcriptis ad humanas peruenerit notiones? Aut quicquam uos ipſi de illorū ritibus poteſtis, cærimonijsq; narrare, quod relatū in literas nō ſit, & ſcriptorū

com-

cõmentarijs publicatũ?aut ſi põderis exiſtimatis nullius hæc eſſe,aboleantur omnes libri,quos de dijs habetis cõpoſitos theologorũ,pontificum,nonnullorũ etiam philoſophiæ deditorũ:quinimmo potius fingamus ab exordio mundi nullũ aliquando mortaliũ meminiſſe de dijs quicquam,experiri uolumus,& cupimus ſcire,an mutire,an hiſcere deorũ in mentione poßitis,an cõcipere eos mẽte, quos in animis ueſtris nullius ſcripti informauerit notio. Cũ uero nomina,& potẽtias illorũ ſuggerentib.uobis libris addidiciſſe uos cõſtet,iniquũ eſt detrahere literis his fidẽ,quarum ea quæ dicitis teſtimonio atq; auctoritate firmatis. Niſi forte hæc falſa, & ea, quæ à uobis dicuntur, erũt uera. Quo argumento,quo ſigno?Cũ enim homines utrinq;,& qui hæc,& illa cõmentati ſunt, fuerint:& de rebus incertis ab utraq; ſit diſputatũ parte:arrogãtis eſt dicere id quod tibi placeat eſſe uerũ:quod uero animũ lædit,id libidinis & falſitatis arguere. Per humani generis iura,atq; ipſius mortalitatis cõſortia,cũ auditis & legitis,ex illo,atq; ex illa matre deus ille eſt proditus:nónne animi ueſtri ſenſus tãgit humanũ neſcio qd dici, et ex terreni generis humilitate ꝓficiſcẽs? Aut cũ eſſe arbitramini uos ita,ſolicitudinẽ cõcipitis nullã,ne offenſionis aliquid apud ipſos (qcunq; ſunt) cõtrahatis deos:q ex turpi cõcubitu creditis,atq; ex ſeminis iactu ignoratã ſibi ad lucẽ beneficijs obſcœnitatis exiſſe? Nos enim (ne quis forte exiſtimet ignorare,neſcire,qd iſtius nominis cõueniat dignitati) ſanè natiuitatis exptes deos eſſe oportere cenſemus. Aut ſi aliquos ortus habẽt,à domino rerũ ac principe,ratiõib. quaſipſe nouit,ipſos ducimus atq; exiſtimamus eſſe

miſſos

miſſos,immaculatos,caſtißimos,puros,neſcientes quæ ſit fœditas iſta coeundi,& uſq; ad illos ipſos principali pro creatione finita. At uero uos cõtrà maieſtatis immemores & ſublimitatis tantæ,cas illis adiungitis natiuitates, or=tusq́; eos aſcribitis,quos ingenijs lautioribus homines & execrationi habeant & horrori. Ex Ope (inquitis) ma=tre,& ex genitore Saturno, cum ſuis eſt natus Dieſpiter fratribus. Vxores enim dij habent, atq; in coniugalia fœdera conditionibus ueniunt ante quæſitis? uſu farreo, co=emptione,genialis lectuli ſacramenta conducunt? habent ſperatas,habent pactas,habent interpoſitis ſtipulationi=bus ſponſas? Et quid de ipſis coniunctionibus loquimur? quando & quoſdã nuptias celebraſſe,& feſtas habuiſſe frequentias dicitis,& luſiſſe in his deas: & quòd partici=pes feſceninorum non eſſent,perturbaſſe diſcordijs om=nia: & in humanũ in poſterum genus exitiorũ ſæuiſſe diſcrimina? Sed in cæteris forſitan minus huius eluceat turpitudinis fœditas. Ergóne ille rector poli,pater deorũ & hominũ, ſupercilio & nutu totum motans & tremefaci=ens cœlum,ex uiro concretus & fœmina eſt? Et niſi am=bo ſexus in obſcœnas diſſoluerẽtur copulatis corporibus uoluptates,Iuppiter ille maximus non eſſet, & uſque ad hos dies,& regem numina non haberent, & cœlum ſine domino ſtaret? Et quid Iouem miramur ex fœminæ effu=ſum dictitare uos aluo,quando auctores ueſtri & nutricẽ habuiſſe conſcribũt: et ex alieni uberis alimonia mox traditam retinuiſſe uitam? Quid dicitis ó uiri? Ergóne (iterũ dicam) tonans,fulgens,& fulminans,& nubila terribi=lia conducens,ſuxit fluẽta mammarũ,uagitum edidit,re=

pſit? atq; ,ut fletum poneret ineptiſſime tractũ, crepitacu lis obticuit auditis: & ad ſomnos inductus eſt in molliſſi= mis cunis iacens, & uocibus delinitus infractis? O deorũ *aſſertio religioſa: ó amplitudinis metuendæ uenerabilem mõſtrans atq; inſinuans dignitatẽ.* Siccine apud uos quæ *ſo ſupernarũ naſcitur eminentia poteſtatũ? his in lucem prodeunt generationibus dij ueſtri, quibus aſini, porci, ca nes, quibus immunda hæc omnis cõceptatur & gignitur terrenarũ proluuies beſtiarũ?* Nec *cõtenti hos coitus gra uitati attribuiſſe ſaturniæ, etiam ipſum regem mundi fla= gitioſius liberos procreaſſe natum atq; editũ prædicatis:* Ex Hyperiona *(inquitis) matre, & ex* Ioue *iaculatore ful minis, ſol aureus & flagrantiſſimus natus eſt: ex* Latona *& eodẽ* Arquitenens Delius, *& ſyluarũ agitatrix* Dia= *na: ex* Leda, *& eodẽ quibus græcè* Dioſcoris *nomen eſt: ex* Alcmena *& eodem* Hercules *ille* Thebanus, *quẽ claua pelliſq; tutatæ ſunt: ex* Semela, *atq; ipſo,* Liber, *qui* Bro= *mius dicitur: ex ipſo rurſus, &* Maia, Mercurius *ore fa= cundus, & geſtator affabiliũ colubrarum.* Poteſt *ulla gra uior contumelia* Ioui *ueſtro infligi, aut quicquã eſt aliud, quod labefactet, aut deſtruat deorũ principis auctorita= tem, q̃ quod eum creditis uoluptatibus aliquando libidino ſis uictum, & in fœmineos appetitus inflammati pecto= ris incaluiſſe feruore?* Et *quid regi* Saturnio *matrimonijs fuerat cum alienis rei?* Nõ *illi fuerat ſatis* Iuno, *nec ſedare impetum cupiditatũ in regina poterat numinũ, cum nobi litas eam cõmendaret tanta, facies, oris dignitas, & ulna rum niuei marmoreiq; cãdores?* An *uxore cõtentus haud una, cõcubinis, pellicibus, atq; amiculis delectatus impa=*

tientiam ſuam ſpargebat paßim (ut bacchari adoleſcẽtes ſolẽt) ſalax deus, & canus ex infinitis corporibus flacceſcentiũ uoluptatũ reſtituebat ardorem? Quid dicitis ó impij, uel quas de ueſtro Ioue *opinionũ confingitis fœditates? Ita non animaduertitis, non uidetis, cuius eum notetis probri? cuius criminis conſtituatis auctorem? uel quas in eum labes flagitiorũ, quantas coaceruetis infamias?* Ad li*bidinẽ homines proni, atq; ad uoluptatũ blanditias naturæ infirmitate procliues, adulteria tamen legibus uindicant, & capitalibus afficiũt eos pœnis, quos in aliena cõprehenderint fœdera genialis ſe lectuli expugnatione ieciſſe. Subſeſſoris, & adulteri perſona cuius eſſet turpitudinis, notæ cuius, regũ maximus neſciebat, & ſpeculator ille (ut fama eſt) bene meritorũ, ac peßime, quidnam decerет ſe uelle rationibus pectoris non perſpiciebat amißi.* Et *tolerari forſitan maletractatio hæc poſſet, ſi eum ſaltem perſonis cõiungeretis cõparibus, et adultera uobis immortaliũ cõſtitueretur dearũ.* In *humanis uero corporib. quidnam quæſo inerat pulchritudinis, quid decoris, quod irritare, quod flectere oculos poſſet inde* Iouis? *cutes, uiſcera, pituita, atq; omnis illa pluuies inteſtinorũ ſub inuolucris cõſtituta: quã nõ modo* Lynceus *ille penetrabili acie poſſit horreſcere, uerumetiã quiuis alter ſola uel cogitatione uitare.* O *egregia merces culpæ, ó digna et precioſa dulcedo, propter quã* Iuppiter *maximus cygnus fieret, & taurus, et candidorũ procreator ouorũ. Si apire oculos mentis, & ueritatẽ propriam intueri ſine ulla uultis gratificatione priuata, miſeriarũ omnium cauſas, quibus genus (ut dicitis) iamdudũ afflictatur humanum, ex huiuſmodi*

repe

reperietis opinationibus fluere, quas habebatis antiquitus de dijs ueſtris: & quas in melius reformare ante oculos poſita ueritate renuiſtis. Nam *nos quidē quidnam de illis aliquādo, aut incōueniens ſenſimus, aut cōſcriptionibus edidimus indecoris, ut in inuidiā iaciātur noſtrā labores generis humani, et cōmoditates, quibus uiuitur, imminutæ?* Nūquid *à nobis dicitur, ut ciconias, ut palumbes, ex* Ioue *eſſe progenitos quoſdā deos?* Nūquid *ex pelagi ſpuma, & ex cœli genitalibus amputatis cythereæ* Veneris *concretū coaluiſſe candorē?* Nūquid *parricidij cauſa uinctum eſſe* Saturnū, *& ſuis diebus tantis uinculorū ponderibus releuari?* Nūquid *beneficio curetū ab interitu ſeruatum* Iouem? Nūquid *expuliſſe regno patrem, & alieni iuris imperiū uiolentia & fraude tenuiſſe?* Nūquid *pulſum à* Ioue *ſenem* Italorū *delituiſſe in finibus, & q, tutus fuiſſet à filio, nomen latio impoſuiſſe pro munere?* Nunquid *inceſtas nuptias cum ſorore* Iouem *ipſum dicimus feciſſe nos? aut inuitatū ad eius mēſam pro ſuillis uiſceribus prolem neſcium Lycaoniam pranſitaſſe?* Nūquid *altero claudum pede apud inſulam* Lemnū *fabrilia opera exercuiſſe* Vulcanum? Nunquid *cupidinis atq; auaritiæ cauſa (ſicut canit* Bœotius Pindarus) Aeſculapiū *fulminis transfixum eſſe telo?* Nunquid Apollinem *ditem factū, eos ipſos reges, quorū gazis fuerat locupletatus & donis, ambiguitate feſelliſſe reſponſi?* Nūquid *furem* Mercuriū *publicauimus? num nos eſſe* Lauernā, *atq; cū hoc ſimul fraudib. præſidere furtiuis?* Nūquid *ex nobis* Myrtilus *eſt auctor, q* Macari *filias,* Megalconis *ancillulas, ꝓfitetur fuiſſe muſas?* Quis *rege à cyprio, cuius nomē* Cyniraseſt, *ditatā meretriculam*

retriculam Venerem diuorũ in numero cõſecratam, quis ex reliquijs Pelopis cõpactum eſſe palladiũ, prodidit? nõ uos? Quis Spartanũ fuiſſe Martem, nõne Epicharmus au ctor ueſter? qs in Thraciæ finib. procreatũ, nõ Sophocles Atticus cũctis conſentientibus theatris? Quis mẽſibus in Arcadia tribus & decẽ uinctũ? nõ Melæ fluminis filius? quis ei canes ab Caribus, quis ab Scythis aſinos immolari? nõ principaliter cum cæteris Apollodorus? Quis dum genitalibus inſultat alienis, hæſiſſe in laqueis inuolutum? non cõmentarij ueſtri, non ſcænæ? Nunquid aliquando à nobis cõſcriptum eſt mercenariã deos ſeruitutẽ ſeruiſſe, ut Herculem ſordidi amoris & petulantiæ cauſa, ut Admeto Apollinem Delium, ut Laomedonti troico Iouis fratrem, ut eidem ſed cum patruo Pythiũ, ut coniugalia ſecreta miſcẽtibus Mineruã luminis miniſtram, & lucernarũ modulatricẽ? Nónne ille ueſter eſt uates, qui Martẽ fecit & Venerem mortaliũ manibus uulneratos? Nõ ex uobis Panyaſis unus eſt, qui ab Hercule ditem patrẽ, & reginã memorat ſauciatã eſſe Iunonem? Non uiraginẽ ab Ornyto cæſam, cruentatam, uexatã, Polemonis ueſtri indicant ſcripta? Nõ ab Hippocoontis liberis ipſum Soſibius Herculem cruciatũ retuliſſe pronũciat, & illati uulneris, & doloris? Apud inſulam Cretam ſepulturæ eſſe mandatum Iouem nobis editũ traditur? In Spartanis & Lacedæmonijs finibus nos dicimus cõditos, in cunis coalitos fratres? Noſter ille eſt auctor, qui Patrocles Hurius ſcriptorũ in titulis indicatur, qui tumulos memorat, reliquiasq; Saturnias tellure in ſicula contineri? Chæroneus Plutarchus noſtrarum eſſe partiũ comprobatur, qui in œteis uerticibus

Herculem

Herculem poſt morborũ comitialiũ ruinas diſſolutum in cinerẽ prodidit? Nam quid de illis amoribus dicam, quibus in fœminas ſanctos incaluiſſe cœleſtes, ueſtris proditum literis, atq; auctorib. cõtinetur? Nunquid enim à nobis arguitur rex maris Amphitritas, Hippothoas, Amymonas, Menalippas, Alcyonas, per furioſæ cupiditatis ardorẽ caſtimoniæ uirginitate priuaſſe? Nũquid Apollo Latonius immaculatus ille, caſtiſsimus, atq; purus, Arſinoas, Chryſas, Hypſipylas, Marpeſſas, Zeuſippas, & Prothoas, Daphnas, & Steropas, incõſulti pectoris appetiſſe feruoribus? Nũquid ſenex Saturnus iamdudũ obſitus canis, atq; annorũ uetuſtate iam frigidus, noſtris carminibus indicatur ab uxore in adulterio comprehenſus induiſſe formam feri, & ſub pecoris ſpecie hinnitibus euolauiſſe iactatis? Iuppiter ipſe rex mũdi, nónne à uobis infamis eſt iſſe per innumeras ſpecies, & petulantis amoris flammã ſeruilibus obũbrauiſſe fallacijs? Nunquid à nobis aliquando cõſcriptus eſt libidinoſa ut perficeret furta, modo eſſe in aurum uerſus, modo in ſatyrum ludicrũ, in draconem, in alitem, in taurũ, & quod omnia genera cõtumeliarũ tranſiliat, in formiculam paruulam, ut Clitoris uidelicet filiã Myrmidonis redderet apud Theſſalos matrẽ? Quis illum in Alcmena nouem noctibus fecit peruigilaſſe continuis? non uos? Quis in amoribus deſidem derelicta cœli ſtatione iacuiſſe? non uos? Et ſane adiungitis beneficia nõ parua: ſiquidẽ uobis deus Hercules natus eſt, qui in rebus huiuſmodi patris ſui tranſiret exuperaretq; uirtutes. ille noctibus uix nouem unam potuit prolem extundere, conſimnare, compingere, at Hercules ſanctus deus natas quin

quaginta de Teſthio nocte una perdocuit, & nomen uirginitatis ponere, & genitricum pondera ſuſtinere. Quid quòd non contenti fœminei generis attribuiſſe dijs curas, etiam ſexus adiũgitis adamatos ab his mares? Hylam neſcio quis diligit, Hyacintho eſt alius occupatus, ille Pelopis deſiderijs flagrat, hic in Chryſippũ ſuſpirat ardẽtius, Catamitus rapitur deliciarũ futurus, et poculorũ cuſtos. Et ut Iouis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus, obſignaturq́; poſticis. Sed ſoli amant apud uos mares, & fœmineo ſexui ſua cõſeruata eſt ſanctitas. Nónne ueſtris cautum eſt literis adamatũ eſſe ab aurora Tithonum, arſiſſe in Endymionem Lunam, Nereidem in Aeacum, in Achillis genitorẽ Thetim, Proſerpinã in Adonẽ, matrem eius Cererem in Iaſionẽ neſcio quem ruſticanũ, & poſt Vulcanũ, Phaeonẽ, Martem, in Anchiſæ nuptias ipſam illam Venerem Aeneadum matrẽ, & Romanæ dominationis auctorem? Cum talia igitur uos probra, & flagitioſa prodigia, non in unum aliquem nominatim, ſed in omnem pariter ſuperorũ gentem, quam eſſe uos remini, ſine ullius exceptione iaciatis, audetis ſalua uerecũdia dicere, aut eſſe nos impios, aut uos pios? cum multo maiores ferãt à uobis offenſas ex omnib. probris, quæ in illorũ maledicta conducitis, quàm amplitudinis & honoris ex ritu atq; officio cultionis? Aut enim falſa illa ſunt cuncta, quæ ſunt prompta de ſingulis exiſtimationẽ illorum maieſtatemq́; lædentia: & res digna omnino eſt, propter quã dij funditus genus omne debeant abolere mortaliũ: aut ſi explorata & uera ſunt, & ſine ullis dubitationibus cõprehenſa, ad eam perducitur res ſummam, ut inuitiſsimis uobis

bis non generis ſuperi, ſed humani eos fuiſſe credamus. Vbi enim nuptiæ, matrimonia, puerperia, nutrices, artificia, debilitates, ubi ſtatus capitis, & cõditio ſeruitutis, ubi uulnera, cædes, cruor, ubi amores, deſideria, uoluptates, ubi omnis animorũ affectio ab inquietis perturbationib. ueniens, neceſſe eſt diuinũ nihil iſtic eſſe: nec quod proprium caduci eſt generis, & terrenæ fragilitatis, præſtantiori poſſe adhærere naturæ. Quis eſt enim qui credat, ſi modo agnoſcit ac percipit uis iſtius potentiæ quæ ſit, aut genitales habuiſſe partes deũ, & abſciſione fœdiſſima priuatum his eſſe: aut ex ſe proditas aliquando intercepiſſe proles, & uinculorũ coercitum pœnis: aut cũ patre quodammodo cõſeruiſſe bella ciuilia, & cum iure abſtinuiſſe regali: aut exterritũ minoris metu uertiſſe exuperatum terga, & tanquam fugitiuũ & exulem in ſubmotis delituiſſe ſecretis? Quis eſt inquã, qui credat ad humanas accubuiſſe deum menſas, interemptũ auaritiæ cauſa, fefelliſſe ſupplices ambiguitate reſponſi? precellere in furũ ordine, adulteraſſe, ſeruiſſe, uulneratũ eſſe, et adamaſſe: & per omnes libidinũ formas inceſtarũ cupiditatum circũegiſſe pellaciã? Atquin omnia uos iſta & fuiſſe, & ineſſe in dijs aſſeueratis ueſtris: neq; ullã prætermittis ſpeciẽ uitioſitatis, maleficij, lapſus, quã non in conuitiũ numinum opinionũ petulantia conferatis. Aut igitur uobis quærendi ſunt dij alij, in quos omnia iſta nõ cadant: in quos enim hæc cadũt, humani ſunt generis atq; terreni: aut ſi hi ſunt tantũmodo, quorũ nomina publicaſtis & mores, opinionibus tollitis ueſtris. Mortalia ſunt enim quæcunq; narratis. Et poſſumus quidem hoc in loco omnes iſtos nobis

quos inducitis,atq; appellatis deos, homines fuiſſe monſtrare,uel agragātino Euhemero replicato, cuius libellos Ennius,*clarum ut fieret cunctis,ſermonē in* Italū *tranſtulit:uel* Nicagora *cyprio,uel* Pellæo Leonte,*uel* Cyrenenſi Theodoro, *uel* Hippone *ac* Diagora *melijs, uel auctoribus alijs mille,qui ſcrupuloſæ diligentiæ cura in lucem res abditas libertate ingenua protulerunt. Poſſumus inquā, ſi placet,& Iouis res geſtas,& Mineruæ expromere bella,uirginis &* Dianæ:*quibus dolis* Liber Indorū *affectauerit regnum,cuius fuerit cōditionis* Venus,*cuius operæ, cuius quæſtus:matrimoniū magna cuius tenuerit mater: quidnam ſpei,quid uoluptatis ſpecioſo ab* Atye *conceperit.* Vnde *Serapis Aegyptius,unde* Iſis,*uel ex quibus cauſis appellatio ipſa concinnata ſit nominū. Sed non iſtam ſuſcepimus in eo ſermone,quē facimus,uel operulam, uel uoluntatē,ut oſtendamus,& publicemus,quinam fuerint hi omnes.*Illud *nobis propoſitū eſt, quoniam nos impios & irreligioſos uocatis, uos contrà pios & deorum contenditis eſſe cultores,demonſtrare, atq; in medio ponere ab hominibus magis nullis ignominioſius eos tractari, q̄ à uobis.* Quod *ſi habere ſe ita ex ipſis maledictionibus promptum eſt,ſequitur ut intelligi debeat uos ſuperis ſtimulos indignationū furialium cōmouere: qui tam fœdas de illis uel auditis,uel creditis,& ignominioſas ipſi compingitis fabulas.*Nō *enim qui ſolicite relegit,& immaculatas hoſtias cædit,qui aceruos thuris dat cōcremandos igni, numina cōſentiendus eſt colere:aut officia ſolus religionis implere.*Cultus *uerus in pectore eſt,atq; opinatio de dijs digna:nec quicq̄ prodeſt illatio ſanguinis & cruoris*

ris,ſi credis de his ea quæ nõ modo ſint longe ab eorũ di-uina præſtantiq; natura,uerumetiã labis & turpitudinis aliquid,& maieſtati eorũ concilient,& decori. Interro-*gare enim uos libet,& ad ſermonis exigui reſponſionem uocare,utrúmne grauius exiſtimetis nullas cædere his ho ſtias,quia putes naturam tantã neq; uelle, neq; appetere iſtas:an talia de his probra opinionũ fœditate concipere, quæ cuiuſuis animũ in ultionis poßint rabiem concitare? Si rerum mométa pendantur, nullum reperias tam inui-dum iudicẽ,qui nõ criminoſius exiſtimet maledictis inſi-gnibus cuiuſpiam famã carpi,q̃ à quoquã ſilentio præte-riri.* Hoc *enim forſitan rationis exiſtimari poßit & cre-di:illud ſacrilegæ mentis eſt,& deſperatæ in fictionib. cæ citatis.* In *cærimonijs ueſtris,rebusq; diuinis, poſtulatio-nibus locus eſt. & piaculis dicitur cõtracta eſſe cõmißio, ſi per imprudentiæ lapſum,aut in uerbo quiſpiã,aut ſym pinio deerrarit:aut ſi curſu in ſolennibus ludis, curricu-lisq; diuinis.cõmiſſum omnes ſtatim in religiones clama tis ſacras, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente cõticuit: aut ſi patrimus ille qui uocitatur puer,omiſit per ignorã-tiam lorum,aut terrã tenere nõ potuit. & audetis abnue re in delictis tam grauib. uiolari ſemper à uobis deos, cũ in leuioribus cauſis iraſci eos ipſi cũ pernicie ſæpius cõfi teamini ciuitatis? Sed poetarũ inquiunt figmẽta ſunt hæc omnia,& ad uoluptatẽ cõpoſitæ luſiones.* Non *eſt quidẽ credibile homines minus brutos,& uetuſtatis remotißi-mæ ueſtigatores,aut nõ eas inſeruiſſe ſuis carminibus fa bulas,quæ in notionibus hominũ ſupereſſent,atq; in auri bus collocatæ: aut ipſos ſibi tantũ licentioſi uoluiſſe iuris*

crilegia uos illa miramini elata ſublimiter, et quod pœnis omnibus cõueniebat plecti, ut animoſius cõſurgat audacia incentiua extollitis laude. Illa uulnera orbitatis ingemere, & cum eiulatibus indecoris ſata incuſare crudelia. uos ſtupetis eloquentiæ uiribus, & quod penitus oportebat ex humani generis coalitu tolli, percenſetis: ac ne ulla intercidat obliuione curatis. Vulnerari, uexari, bella inter ſe gerere furialium memorãtur ardore diſcriminum: uobis illa eſt deſcriptio uoluptati, atq; ut ſcriptorum tantam defendatis audaciam, allegorias res illas, & naturalis ſcientiæ mentimini eſſe doctrinas. Sed quid ego neglectas aliorum cõqueror contumelias numinũ? Ipſe ille Iupiter, cuius uos numen effari nõ ſine metu decuit & totius corporis cõcuſſione, amaſius captus ab uxore deſcribitur confiteri culpas ſuas, & uelut demens ac neſcius, quas amiculas coniugi, quas uxori antepoſuerit pellices, obduratus inuerecundia publicare: uos talia qui extulere prodigia, poetarũ eſſe principes atq; reges diuinis ingenijs præditos, capita eſſe memoratis ſanctiſſima: tantumq; ab officio religionũ, quas inducitis, euolaſtis, ut grauioris põderis ſint apud uos uerba quàm cœlitum uiolata ſublimitas. Ita ergo nõ decuit (ſi modo ullus deorũ eſſet apud uos metus, aut ſi eſſe illos uſpiã præſumptionis certæ cõfidentia crederetis) rogationibus, plebiſcitis, conſultorũ ſenatus metu intercedere, prohibere, ſancire, ne quis uellet de dijs paſſim niſi quod eſſet plenũ religionis, effari, ac à uobis ſaltem iſtũ mererent honorẽ, ut quibus expellitis à uobis, eiſdẽ ab his legibus propulſaretis iniurias. Maieſtatis ſunt apud uos rei, q̃ de ueſtris ſecus obmurmurauerint aliquid

quid regibus. Magiſtratum in ordinẽ redigere, Senatorẽ aut cõuitio proſequi, ſuis eſſe decreſtis periculoſiſſimum pœnis. Carmen malũ conſcribere, quo fama alterius coinquinetur & uita, decemuiralibus ſcitis euadere noluiſtis impune: ac ne ueſtras aures conuitio aliquis petulantiore pulſaret, de atrocibus formulas conſtituiſtis iniurijs. Soli ſunt apud uos ſuperi inhonorati, contemptibiles, uiles: in quos ius eſt à uobis datum, quæ quiſq; uoluerit dicere: turpitudinum iacere, quas libido confixerit, atq; excogitauerit formas. Et incuriam nobis intendere tam infamiũ non erubeſcitis numinum, cum ſit rectius multo deos eſſe non credere, q̃ eſſe illos tales, taliq́; exiſtimatione ſentire. Sed poetis tantummodo licere uoluiſtis indignas de dijs fabulas, & flagitioſa ludibria cõminiſci. Quid pantomimi ueſtri, quid hiſtriones, quid illa mimorũ, atq; exoleti generis multitudo? Nónne ad uſum quæſtus ſui abutitur dijs ueſtris, & lenocinia uoluptatũ ex iniurijs attrahit cõtumelijsq́; diuinis? Sedent in ſpectaculis publicis ſacerdotũ omnium, magiſtruũq; collegia, põtifices maximi, et maximi curiones: ſedent quindecimuiri laureati, & diales cũ apicibus flamines: ſedent augures interpretes diuinæ mentis & uoluntatis: necnon & caſtæ uirgines, perpetui nutrices & cõſeruatrices ignis: ſedet cunctus populus & ſenatus: cõſulatibus functi patres, dijs proximi atq; auguſtiſſimi reges: & quod nefariũ eſſet auditu, gentis illa genitrix martiæ, regnatoris & populi procreatrix amans ſaltatur Venus, & per affectus oẽs meretriciæ uilitatis impudica exprimitur imitatione bacchari. Saltatur & magna ſacris cõpta cum infulis mater: & contra decus ætatis

tis illa Peßinuntia Dyndimene, in bubulci unius amplexu ſlagitioſa fingitur appetitione geſtire: necnõ & illa proles Iouis à Sophocle in Trachinijs Hercules peſtiferi tegminis circũpetitus indagine miſerabiles edere inducitur eiulatus, uiolentia doloris frangi, atq; in ultimam tabem diffluentiũ uiſcerum maceratione cõſumi. Quin & ille in fabulis maximus ipſe regnator poli ſine ulla nominis maieſtatisq; formidine adulterorũ agere introducitur partes, atq; ut fallere caſtitatẽ alienarum poßit familiâs matrũ, ora immutare fallacia, & in ſpecies coniugum ſubdititij corporis ſimulatione ſuccedere. Nec ſatis hæc culpa eſt, etiam mimis, & ſcurrilibus ludicris ſanctißimorũ perſonæ interponũtur deorum. Et ut ſpectatoribus uacuis riſus poßit atq; hilaritas excitari, iocularibus feriuntur cauillationibus numina, conclamãt, et aſſurgunt theatra, caueæ omnes concrepant fragoribus atq; plauſibus. Et quod nullis poßit ſatisfactionib. expiari, exoletis, atq; irriſoribus numinum dona inſtituuntur, & munera, ab officijs ocium publicis, immunitas, et uacatio cũ coronis. Et audetis poſt iſta mirari, unde oriantur hæc mala, quibus inũdatur & premitur ſine ulla intermißione mortalitas: cũ omnis res eas, quibus ſunt inuoluta probra numinũ, & maledictionis elogia, & quotidie referatis, & ediſcatis quotidie: & ſiquando animum deſidem ocioſis uultis hallucinatiõibus occupari, dies uobis poſcatis dari, & ſine ullis intermiſſionibus exhiberi. Quod ſi haberet uos aliqua ueſtris pro religionib. indignatio, has potius literas, hos exurere debuiſtis olim libros iſtos, demoliri, diſſoluere theatra hæc potius, in quibus infamiæ numinum propudioſis quotidie

publican-

publicantur in fabulis. Nam noſtra quidẽ ſcripta cur igni bus meruerint dari? cur immaniter cõuenticula dirui? in quibus ſummus oratur deus, pax cũctis & uenia poſtula tur magiſtratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, inimicis, adhuc uitam degentibus, & reſolutis corporũ uin ctiõe: in quibus aliud auditur nihil, niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, uerecundos, pudicos, caſtos, familiares, cõmunicatores rei cũ omnibus, quos ſolidet germani tatis neceßitudine copulatio. Verũ ita ſe res habet, ut quo niam plurimũ gladijs, & poteſtate ualetis ferri, anteire uos etiam ueritatis ſciẽtia iudicetis: & eſſe pro dijs pios, quorũ potentias primi opinionum obſcœnitate fœdaſtis. Hoc in loco, ſi ferocitas ueſtra permittit, et rabies patitur illud nobis ut reſpondeatis, oramus: utrúmne iras cadere in naturam exiſtimetis deorũ, an ab affectibus his longe diuinam eſſe beatitudinẽ diſiugatam? Nam ſi concipiunt has faces, & motibus exaſperãtur irarũ (ſicut ueſtræ opi nationes ferunt, nã ſæpe illos dicitis & propter ludos mi nus ſolicite factos, & propter præſules non probatos, & propter quædam ſpatiola deſanata, & propter cærimonias nõ rite perfectas, tremoribus infremuiſſe terrarum: & contagione peſtilentiæ corruiſſe auras temporum luctuoſa cũ populi uaſtitate) ſequitur ut intelligi debeat iracundias non paruas ex opinionibus eos concipere prædictis. Quod ſi datur, & illud neceſſario cõſequens, miſerias has omnes, quibus olim genus accumulatur humanũ, ab huiuſmodi fluere fictionibus: q, ſi ab his cauſis indignatio proficiſcitur numinum, miſeriarum tantarum uos eſtis auctores, qui animos cœlitum non ceſſatis offendere,

&

& ultionis in rabiē concitare. Sinautē ab huiuſmodi neſarijs deorū eſt genus immune, neq; quid ſit iraſci dij omnino nouerunt: & nobis ergo iraſci ſine ulla ratione dicuntur, qui ira quid ſit, ignorant, & ab eius contenta, & permixtione ſunt abſoluti. Neq; enim fieri per rerum naturam poteſt, ut quod unum eſt, fiat duo, & in diuerſas res eat unitas ingenita ſimplicitate diuiſa.

ARNOBII DISPVtationum aduerſus Gentes Liber quintus.

ISTO ab ludentibus poetis cuncta illa ſint prodita de immortalib. dijs probra. Quid illa, quæ hiſtoriæ continēt graues, ſeriæ, curioſæ, quæq; in arcanis myſterijs traditis, poetarum ſunt excogitata laſciuia? Quæ ſi uobis uiderentur ineptiarum talium fabulæ, neq; in uſu retineretis quædam ſuo, neq; per curſus annuos lætitias exerceretis ut feſtas, neq; ut rerū ſimulacra geſtarum ſacrorū conſeruaretis in ritibus: ex quibus tam multis unū interim ponā moderaminis temperamentū ſecutus: in quo ſtolidus & imprudens ipſe ille inducitur Iuppiter, uerborū ambiguitatibus luſus. In ſecūdo Antiatis libro (nequis forte nos exiſtimet concinnare per calūnias crimina) talis perſcripta eſt fabula: Numā illum regē, cū procurādi fulminis ſcientiā non haberet, eſſetq; illi cupido noſcēdi, Egeriæ monitu caſtos duodecim iuuenes apud aquam cœlaſſe cum uinculis: ut cum Faunus, & Martius Picus ad id locorū ueniſſent hauſtum (nam illis aquādi ſolenne iter huc fuit) inuade-

rent,conſtringerent,colligarent. Sed quo res fieri expeditius poſſet,regem pocula nō parui numeri uino, mulſoq́; compleſſe,circaq́; acceſſus fontis inſidioſam uenturis oppoſuiſſe fallaciam. illos more de ſolito bibendi appetitione correptos ad hoſpitia nota ueniſſe. Sed cum liquoribus odoratis offendiſſent fragrātia pocula,uetuſtioribus antepoſuiſſe res nouas, inuaſiſſe auiditer,dulcedine potiōis captos hauſiſſe plus nimio, obdormiuiſſe factos graues: tum bis ſenos incubuiſſe ſopitis, inieciſſe madidatis uincla:expergitosq́; illos ſtatim perdocuiſſe regē, quibus ad terras modis Iuppiter poſſet ſacrificijs elici, & accepta regem ſcientia rem in auentino feciſſe diuinā,elexiſſe ad terras Iouē,ab eoq́; quæſiſſe ritum procurationis. Iouem diu cunctatum expiabis dixiſſe capite fulgurita:regē reſpondiſſe,cæpitio. Iouem rurſus, humano:retuliſſe regē, ſed capillo. deum contrà,anima: ſubieciſſe Pompiliū, piſcis. Tūc ambiguis Iouem propoſitionib. captū extuliſſe hanc uocem,decepiſti me Numa:nam ego humanis capitibus procurari conſtitueram fulgurita,non capillo cæpitio:quoniam me tamen tua circūuenit aſtutia,quem uolui ſti habeto morem:& his rebus,quas pactus es, procurationem ſemper ſuſcipies fulguritorū. Quid primū, quid ultimum,uel exequatur animus,uel conticeſcat,nec facile dictu eſt,neq; ullis conſiderationib. expeditū. Ita enim ſunt omnia & excogitata,& cōparata deriſui:ut ſit uobis connitendum falſa ut credantur hæc eſſe,etiam ſi ſunt uera,quàm obtinere uelle pro ueris,& uelut quiddam mirabile non ſine ipſius numinis inſinuare contēptu. Quid enim dicitis,ó iſti,credimúsne illum Faunū, & Martium

Picum(ſi ex numero ſunt deorum,& ex illa perpetua immortaliq; natura) ſitis aliquando ariditate ſiccatos, atq; ut æſtum poſſent irrigare uenarũ,fluenta iſſe per fontiũ? Credimúsne captos mero,& dulcedine illectos mulſi,tandiu ſe poculis ingurgitauiſſe fallacibus,ut uſq; ad ebrietatis periculum ueniretur?Credimúsne uinctos ſomno,atq; altißimi ſoporis obliuione demerſos, uinciẽdi copiam ſui animalib. præbuiſſe terrenis? quibus deinde partibus uinculorum illæ iniectæ ſunt nexiones? ſoliditatis habebant quicquam,aut ex duris oßibus informatæ fuerant eorum manus,quæ conſtringi laqueis,& nodorũ poſſent illigationibus coerceri? Nõ enim requiro,nõ exigo,an aliquid potuerint fari ebrietatis alienatione nutantes:an Ioue inuito,uel potius neſcio,protrahẽdi ad terras eius ritũ quiſquam potuerit publicare:illud ſolum audire deſidero, cur ſi Faunus & Picus ſunt diuini generis & poteſtatis, non ipſi potius edidere quærenti id quod ab ipſo Ioue periculo ſuo Numa cupiebat audire? An nũquid Iuppiter ſolus huius rei ſcientiam nouerat,(ab ipſo enim decidũt fulmina) ut imminentia procurare alicuius debeat ſcientiæ diſciplina? An cum ipſe iaculetur hos ignes,aliorũ ſit operis ſcire,quibus modis cõueniat iras eius, atq; animos temperare? Etenim re uera ſtultißimũ credere eſt, ipſum remedia ſcire,quibus auerti poßint,quæ per fulminis iactũ in humanis fieri conſtituerit rebus. Hoc eſt enim dicere, illo ritus genere minas has placabitis:& ſiquando per fulgura ſignificauero aliqd imminere,facite hoc,et illud, ut quod fieri ſtatui inane fiat & uacuũ,& ſacrum uaneſcat. Sed concedamus(ut dicitur) ipſum aduerſum ſe Iouem reme-

dia ſciſſe,atq; artes,quibus iri obuiam ſuis ſignificationibus conueniret:etiámne credemus deũ numinis tanti tractum eſſe ad terras,et in uerrucula collis unius cũ homunculo ſtantem altercabilem cõſeruiſſe ſermonem?Et quænam illa quæſo diuina res fuit,quæ ab impetu rerum tanto Iouem *cõpulit auocari,& mortaliũ ſeſe denũciationibus ſiſtere?mola ſalſa,thus,ſanguis, uerbenarũ ſufficio, et nominum terribiliũ fremores? & potẽtiora quàm* Iuppiter *fuerunt hæc omnia:ut cum cõpellerent inuitũ parere præceptis?aut uoluntariũ ſeſe circũuentiõibus traderet?quid quod ſequitur,fidem ſumet?tam improuidũ fuiſſe* Saturnium:*ut aut ea proponeret,quorum ambagibus ipſe caperetur,aut neſciret futurum quibus luſura ſe modis aſtutia eſſet calliditaſq; mortalis?Expiabis (inquit)capite fulgurita.imperfecta adhuc uox eſt,neq; plena proloquij, circumſcriptaq; ſententia.* Scire *enim neceſſario cõuenit,utrúmne capite ueruecino,an ſuillo,an quolibet alio,expiationem iſtam ſciſcat* Dieſpiter *perpetrari:quod cum nondum ſpecialiter ſtatuiſſet,eſſetq; adhuc pendens,& nondum ſententia terminata,quî potuit* Numa *ſcire hominis* Iouem *dicturũ caput,ut anteuerteret, anteiret, & in caput cæpitium ambiguitatis illius incerta traduceret?* Niſi *fortè dicetis regẽ fuiſſe diuinũ:nunquid ipſo poterat eſſe* Ioue *diuinior?* Niſi *homo præſumẽns quid dicturus eſſet* Iuppiter,*circumſcripſit:deus ſcire nõ poterat quibus modis pararet circũſcribere ſe homo.ita non in prõptu eſt, & apparet puerilium eſſe ingeniola fictionũ:quibus cũ acquiritur cordis* Numæ *uiuacitas, imprudentia maxima importatur* Ioui. Quid *enim tam imprudens, quàm cõfiteri*

teri te captũ argutia cordis humani? & cũ deceptum te doleas, in uictoris concedere uoluntatem: & medicinam quam obtuleras ponere? Nam ſi fuit ratio, & quædã conuenientia naturalis, cur humano capite procuratio debuerit ſuſcipi fulguriti, non uideo cur ab rege relatio ſit facta cæpitij: ſin autem poterat & cæpitio tranſigi, libidinoſe hominis inhiatum eſt cruori. Atq; ita in contrarium pars utraq; traducitur, ut nec Numam mõſtretur uoluiſſe ſcire, quod uoluit, & crudelis Iuppiter fuiſſe doceatur, qui quod Numa potuiſſe cæpitio ſuſcipi, uoluiſſe dixerit humanis capitibus expiari. Apud Timotheum non ignobilem theologorum uirum, nec non apud alios æque doctos ſuper magna deorũ matre, ſuperq; ſacris eius, origo hæc ſita eſt: ex recõditis antiquitatũ libris, & ex intimis eruta (quemadmodum ipſe ſcribit, inſinuatq;) myſterijs. In Phrygiæ finibus inauditæ per omnia uaſtitatis petra, inquit, eſt quædam: cui nomẽ eſt Agdus, regionis eius ab indigenis ſic uocatæ. Ex ea lapides ſumptos, ſicut Themis mandauerat præcinens, in orbem mortalibus uacuũ Deucalion iactauit & Pyrrha: ex quibus cũ cæteris & hæc, magna quæ dicitur, informata eſt mater, atq; animata diuinitus. Hanc in uertice ipſo petræ datam quieti & ſomno, quàm inceſtis Iuppiter cupiditatibus appetiuit. Sed tum obluctatus diu id, quod ſibi promiſerat, obtinere nequiſſet, uoluptatem in lapidem fudit uictus. Hanc petra concepit, & mugitibus editis multis prius menſe naſcitur decimo materno ab nomine cognõminatus Acdeſtis. Huic robur inuictum, & ferocitas animi fuerat intractabilis, inſana & furialis libido, & ex utroq; ſexu. ui rapta diſta-

ſtare, diſperdere immanitas quò animi duxerat: non deos curare, non homines, nec præter ſe quicquã potentius credere: terras, cœlum, & ſydera contemnere. Cuius cum audacia quibúsnam modis poſſet uel debilitari, uel comprimi, ſæpenumero eſſet deorum in deliberatione quæſitum, hæſitantibus cæteris huius muneris curam Liber in ſe ſuſcipit: familiarem illi fontem, quo ardorem fuerat ſuetus & ſitiendi lenire flagrantiam, ludo & uenationibus excitatam, ualidiſſima ſuccendit ui meri: neceſſitatis in tempore hauſtum accurrit Acdeſtis, immoderatius potionem hiantibus uenis rapit: fit ut inſolita re uictus ſoporem in altiſſimum deprimatur. Adeſt ad inſidias Liber, ex ſetis ſcientiſſime complicatis unum plantæ inijcit laqueũ: parte altera proles cũ ipſis genitalibus occupat: exolutus ille ui meri corripit ſe impetu, et adducẽte nexus planta, ſuis ipſe ſe uiribus, eo, quo fuerat, priuat ſexu: cũ diſſidio partium ſanguis fluit immẽſus: rapiuntur, & cõbibuntur hæc terra: malum repente cũ pomis ex his punicum naſcitur: cuius Nana ſpeciem cõtemplata regis Sangarij fluminis filia carpit mirãs, atq; in ſinu reponit: fit ex eo prægnãs: tanquam uitiatam claudit pater, & curat ut inedia moriatur: pomis, atq; alijs bacculis deũm ſuſtẽtatur à matre, enititur paruulum. Sed exponi Sangarius præcipit: repertum neſcio quis ſumit, format, lacte alit hirquino: & quoniã Lydia ſcitulos ſic uocat, uel quia hircos Phryges ſuis Atagos elocutionibus nuncupãt, inde Atys nomen ut ſortiretur, effluxit. hunc unice mater deũm, ore fuerat quod excellentiſſimo, diligebat, & Acdeſtis blandus adulto comes, & quà ſolum poterat amans, tectis aſſentationibus

uinctus

uinctus, ſaltuoſa ducens per nemora, & ferarum multis muneribus donans. quæ puer Atys primo ſui eſſe dicebat laboris, atq; operis glorians: per uinum deinde cõfitetur, & ab Acdeſti ſe diligi, & ab eo donis ſylueſtribus honorari: unde uinum, quod ſilentiũ prodidit, in eius nefas eſt ſanctuariũ inferre pollutis. Tunc peſsinũtius rex Midas alienare cupiens tam infami puerum cõiunctione, matrimonio eius ſuam filiam deſtinat: ac ne ſcæuus aliquis nuptialia interrũperet gaudia, fecit oppidum claudi. uerum deûm mater adoleſcentuli fatũ ſciens, interq; homines illum tam diu futurum ſaluum, quandiu eſſet ſolutus à matrimonij fœdere, ne quid accideret mœſti, ciuitatẽ ingreditur clauſam muris eius capite ſubleuatis: quod eſſe turritum ratione ab hac cœpit. Acdeſtis ſcatens ira conuulſi à ſe pueri, & uxoris ad ſtudium deriuati, cõuiuantibus cunctis furorem & inſaniam ſuggerit: cõclamant exterriti adorandorũ Phryges: mammas ſibi demetit Galli filia pellicis, rapit Atys teſtulam, quam inſtigator ipſe geſtitabat inſaniæ: furiarũ & ipſe iam plenus, per bacchatus iactatus proijcit ſe tandẽ, & ſub pini arbore genitalia ſibi deſecat, dicẽs: tibi Acdeſti hæc habe, propter quæ motus tantos furialium diſcriminũ concitaſti. euolat cum profluuio ſanguinis uita: ſed abſciſa quæ fuerãt, magna legit mater deûm, & inijcit his terram, ueſte prius tectis, atq; inuolutis defuncti. Fluore de ſanguinis uiola flos naſcitur, & redimitur ex hac arbos. Inde natũ & ortum eſt, nũc etiam ſacras uelarier & coronarier pinos. uirgo ſpõſa quæ fuerat, quam Valerius põtifex Iam nomine fuiſſe cõſcribit, exanimati pectus lanis mollioribus uelat, dat lachrymas

cum Acdeſti, interficitq́; ſe ipſam. purpurantes in uiolas cruor uertitur interēptæ: mater ſuffodit eam deûm, unde amygdalus naſcitur amaritudinē ſignificans funeris. tūc arborem pinum, ſub qua Atys nomine ſpoliauerat ſe uiri, in antrū ſuū defert, & ſociatis planctibus cū Acdeſti tundit & ſauciat pectus pauſatæ circū arboris robur. Iuppiter rogatus ab Acdeſti, ut Atys reuiuiſceret, nō ſinit: quod tamen fieri per fatū poſſet, ſine ulla difficultate cōdonat, ne corpus eius putreſcat, creſcant ut comæ ſemper, digitorum ut minimiſsimus uiuat, et perpetuo ſolus agitetur motu. quibus contentū beneficijs Acdeſtim cōſecraſſe corpus in Peſsinunte: cærimonijs annuis, & ſacerdotū antiſtibus honoraſſe. Si cōtemptor aliquis numinū, & ſacrilegi pectoris immanitate furioſus, intendiſſet animū maledicere dijs ueſtris: auderet in eos quicquam grauius dicere, q̃ iſta prodit hiſtoria, quā uelut quiddam mirabile cōmentarij cōtuliſtis in formulam? ac ne illam uis temporis, & uetuſtatis obſoleſaceret longitudo, perpetuitatis honore mactaſtis. Quid eſt enim de dijs in ea poſitū, quidue conſcriptum, quod nō ſi in hominē dixeris pudibundis moribus & diſciplinis horridioribus educatū, & contumeliæ reus ſis, & iniuriæ, & offenſionis odium ſimultatib. ſub eas inexpiabilib. cōparatum? ex lapidibus, inquitis, quos Deucalion iactauit & Pyrrha, deûm procreata eſt mater. Quid ô theologi dicitis, quid ſupernarū antiſtites poteſtatum? Ergóne deûm mater diluuij tēpore nulla fuit in parte naturæ? & niſi omne mortaliū genus interemiſſet uis imbriū, procreationis illius cauſa atq́; origo ceſſaret? Humanū eſt ergo munus, quod eſſe ſe ſentit: & beneficijs

debet

debet Pyrræ quod orari ſe conſpicit in alicuius ſubſtantiæ qualitate: quod quidem (ſi uerum eſt) & illud erit neceſſario non falſum, hominem illam fuiſſe non diuam. Nam ſi certũ eſt homines ex illo lapidũ iactu natiuitatis ſuæ originẽ ducere, & hanc neceſſe eſt credi unam fuiſſe de nobis, cõſimilium cauſarũ rationibus procreatã. Neq; enim fieri rerum per repugnãtiam quit, ut ex uno lapidum genere, & ex eadem ratione faciendi, immortaliũ quidam ſortis, conditionis alij ſubſtituerẽtur humanæ. Varro ille Romanus multiformibus eminens diſciplinis, & in uetuſtatis indagatione rimator, in librorum quatuor primo quos de gente conſcriptos Romani populi dereliquit, curioſis cõputationibus edocet, ab diluuij tempore cuius ſupra fecimus mẽtionem, ad uſq; Hircij cõſulatum & Panſæ, annorũ eſſe millia nondum duo: cui ſi conſtat fides, mater quoq; dicenda eſt magna intra huius numeri fines æuitatem ſuam habere concluſam: atq; ita perducitur res eò, ut quæ omnium numinum genitrix eſſe narratur, non ſit mater, ſed filia: quinimmo infans & paruula, ſiquidem deos concedimus neq; initia neq; fines ſeculorum perpetua in cognitione ſortitos. Sed quid terrenis obuoluiſſe uos ſordibus deûm loquimur matrem, cum ab Iouis ipſius maledictis nullam pauſam facere uel exigui temporis intercapedine quiueritis? Cum in ſummo Agdi uertice deûm dormiret tum genitrix, obrepere conquieſcentis pudori filius (inquitis) inſidiator enixus eſt. Poſt innumeras uirgines, & ſpoliatas caſtitate matronas, etiãm ne in matrem cupiditatis infandæ ſpem Iuppiter cœpit, nec ab illius appetitionis ardore horror eũ quiuit auertere, quẽ

non hominibus ſolis, ſed animalibus quoq; nõnullis natura ipſa ſubiecit, & ingeneratus ille cõmuniter ſenſus? An reſpectus pietatis & honeſti-capitoliorũ deſpuitur præſidi, nec quid ſceleris cuperet cõturbatis per inſaniã mentibus, aut retractare poterat, aut peruidere? Sed ut res eſt, ponderis & maieſtatis oblitus, ad furta illa flagitioſa correpens ibat, pauens ac trepidus anhelitu oris preſſo, ſuſpenſis per formidinem greßibus, & inter media conſtitutus ſolicitudinis ſpeiq; confinia palpabat res intimas, altitudinem dormientis & matris patientiã tentans. O rerum imaginatio indecora: ó habitus fœdi Iouis ad obſcœni certaminis expeditionem parati. ergóne ille rex mũdi cum incautus, & properus obiectiõis eſſet reiectus à furto, in impetum ſe uertit, & quam rapere uoluptatem inſidioſa fraude nõ quiuit, ui matrem aggreſſus eſt, & aperti ßime cœpit uenerabilem ſubruere caſtitatẽ? Colluctatus ergo diutißime cum inuita eſt, uictus, fractus, ſuperatusq; defecit: & quem pietas dijugare ab infando matris nõ ualuit appetitu, effuſa libido deuinxit? Niſi forte dicetis, cõuentionis huiuſmodi cœptum genus uitat atq; execratur humanũ: apud deos inceſta ſunt nulla. Et cur mater acerrime repugnabat inferenti uim filio? cur ab illius amplexibus tanquam illicitos uitans refugiebat attactus? Nam ſi nihil eſſet in re mali, tam gerere illa morẽ ſine ulla retractione debuerat, quã uolebat hic cupidæ appetitionis ſuæ irritamenta cõplere. Et ſanè hoc loco frugalitatis magnæ uiri, et circa res etiam flagitioſi operis parciores, ne ſancta illa ſemina fruſtra uideantur effuſa, ſilex (inquit) ebibit Iouialis incõtinentiæ fœditatẽ. Quid deinde quæſo

conſecu-

conſecutũ eſt? dicite. In ſinu medio lapidis, atq; in illa cotis duritie informatus atq; animatus eſt infans, Iouis magni futura progenies. Non eſt facile cõtradicere tam prodigioſis cõceptionibus, tamq; miris. Cum enim genus humanum ex lapidibus apud uos ortũ, procreatũq; dicatur, neceſſe eſt credere, & receptacula lapides habuiſſe genitalia, & iaculatũ combibiſſe ſementem, & cõpletis temporibus ſuſtuliſſe aluos graues, & ad poſtremũ peperiſſe fœminei moris difficultate connixos. Illud noſtram ſubigit curioſitatem requirere, cũ poſt decem menſes redditũ eſſe dicatis partum: illo tempore quo in utero lapidis fuit clauſus, quibus alimonijs irrigatus eſt, quibus ſuccis: uel ex rigore quæ ſaxeo nutricia potuit ducere, ut eſt fœtibus ſolenne de matribus. Nondum inquit contigerat lucem, & tonitrus patrios iam mugiens, imitatusq; referebat. Et poſtquam illi datum eſt cœlum diemq; conſpicere, obuia quæq; uaſtabat incurſans, atq; ipſos ſibi ſpondebat deos cœli poſſe à regione detrudere. O cauta et prouida deûm mater, quæ ne nati inuidiã tam inſolentis ſubiret, aut mugiens fœtus ſomnis ſuis officeret, aut interpellaret quietem, ſubtraxit ſe ipſam, & ſeminis illud nocentiſſimũ uirus tranſmiſit ab ſe longe, & ſaxorũ aſperitatibus propinauit. Aeſtuatũ eſt in concilijs deorum, quibuſnam modis poſſet intractabilis illa feritas edomari: & cum uia nulla ſupereſſet, ad opem cõcurſum eſt unicã, ut mero madidaretur, & uirilibus ſpoliaretur abſciſſis: quaſi uero affecti corporalibus his damnis, fiant languidioris audaciæ, & non quotidie uideamus eos qui ſibi demeſſuerint has partes maioris petulantiæ fieri, atq; omnibus poſtpoſitis pu-

doris & uerecundiæ frenis, in obſcœnam prorūpere uili tatem, flagitiorū confeßione uulgata. Vellem tamen uide re, ſi eſſet mihi his naſci tēporibus datum, patrē illum Liberum debellatorē ferocitatis Acdeſtiæ, poſt deorū augu ſtißimas curias cœli ab culminibus lapſum, peniculantem decuramenta cantheriorum, innectentē laqueos mobiles, aquarum innoxias puritates multa ſauciantē ui meri: & poſtquam ebrietas potu emerſit, inſeruiſſe caute manus, contrectauiſſe uirilia dormientis, atq; ut omnia cingerēt circumpoſiti laqueorum morſus, artificij curas tum rebus adhibuiſſe perituris. Hoccine de dijs quiſquā uel exigua dixerit eorum opinione pollutus? aut ſi talibus occupati ſunt negocijs, cogitationibus, curis, quiſquam eos ſapiens aut deos eſſe crediderit, aut mortalium ſaltem in numero computauerit? Acdeſtis iſte (oro) cuius obſcœnitas ampu tata ſecuritatē fuerat illatura cœleſtibus, ex terrenis ani mantibus unus fuit? an deorū aliquis, & immortalitatis præditus honore? Si enim noſtræ ſortis, & cōditionis ha bebatur humanæ, cur terrorē tantū numinib. inferebat? Deus autem ſi fuerat, qui potuit decipi, aut de diuino ali quid corpore deſecari? Sed quæſtionē mouemus parte in hac nullam, fuerit licet de diuino genere, uel ex nobis ali quis, ſi hoc rectius exiſtimabitis dici: etiámne flore de ſan guinis, & ex genitalibus amputatis arbor mali enata eſt punici: an tum quum uis illa telluris cooperta eſt gremio ſolum radice complexa eſt, in ſtipitis exiliuit robur, one ratos fudit balauſtijs ramos, & in pūctiſtitio poma extu lit mitia perfectiōis propriæ maturitate cōpleta: & quia de rubro exorta ſunt hæc ſanguine, iccirco illis color eſt

purpurei luminis ſuffectione ſubluteus: addite huc etiam iccirco eſſe uuida, iccirco uinoſa, quod ex ſanguine ſaburrato genus ducant, & fabulam conuenienter impletis. O Abdera Abdera, q̃ fias mortalibus irridēda, talis ſi apud te eſſet fabula ita cōflata? dicunt eã cũcti patres, & ſupercilioſæ perlegũt ciuitates, & eſſe tu fatua, & ſtoliditatis frigidiſsimæ iudicaris. per ſinũ inquit Nana filiũ cōcepit ex pomo. ſeqtur ſe ratio: ubi enim cautes, & ſaxa pariũt dura, poma ibi neceſſe eſt ſurgant. Glādibus, atq; ficis alebat Berecyntia religatã. cōuenienter et recte: pomis enim debuerat uiuere, quæ mater fuerat facta de pomo. Poſtq̃ fœtus emiſſus eſt, lōge iuſſus eſt ab Sangario proiici: quẽ conceptũ diuinitus credidit eſſe iamdudũ, et ſi gnatus eſſet ſobolem ſui pignoris nũcupari. Lacte infans educatus hirquino eſt. ó fabulam ſexui inimicam ſemper atq; infeſtiſsimã maſculino: in qua ſexus uiriles nõ ſolum homines ponũt, ſed pecudes etiã fiunt exmares. Pulchritudine inclyta, & prædicabili fuit inſignitus decore. admirabilis res ſatis, q̃ nõ illum fœtor uitabilem reddidit fugiendũq; caprinus. Mater eum dilexit magna. ſi nepotẽ ut auia, res ſimplex: ſin theatra ut percrepãt, infamis et flagitioſa dilectio eſt. Diligebat & Acdeſtis uenatorijs cũ muneribus locupletans. à ſemiuiro quidem nullum eſſe poterat periculum caſtitatis: ſed quid Midas horruerit, nõ eſt facile ſuſpicantibus exiſtimare. Ipſis mater eſt ingreſſa tum mœnibus. admiramur quidem in hac parte uires, & fortitudinem numinis: ſed culpamus negligentiam regis, quòd cum legis meminiſſet & fati Atys, fecerit hoſtibus minus prouidam ciuitatem. Nuptialia celebrantibus uota furias

Acdeſtis

Acdeſtis,inſaniāq; ſubijcit. ſi Midas rex offenderat, qui uxore aduleſcentulū uinciebat:quid admiſerat gallus, qd pellicis filia,ut ille ſe uiro,hæc mammarū honeſtate priuaret?tibi habe hæc inquit,propter quæ res tantas animorū ſubuerſionib.cōcitaſti. neſciremus adhuc omnes quid in adulti corpore furor deſideraſſet Acdeſtius, niſi puer abſciſſæ ſatietatis obieciſſet offenſam. Quid dicitis ó gentes:quid huiuſmodi deditæ opinionib.nationes? nónne cū iſta promūtur,arripit uos pudor,& tantarū uerecundia fœditatum? Nos auemus à uobis quid de dijs dignū uel audire,uel diſcere:at uero uos nobis mammarū expromitis exectiones,amputationes uiriliū ueretrorū,iras,ſanguinem,furias,interitus uirginum uoluntarios,& ex ſanguine mortuorū flores,atq; arbores procreatas. Dicite ó iterum,ergóne deûm mater genitalia illa diſiecta,cū florib. ipſa per ſe mœrēs officioſa ſedulitate collegit,ipſa ſanctis manibus,ipſa diuinis cōtrectauit ac ſuſtulit flagitioſi operis inſtrumēta fœdiq;,abſcōdenda etiam mādauit terræ? ac ne nuda in gremio diffluerēt ſic ſoli, priuſquā ueſte uelaret,ac tegeret,lauit utiq; balſamis,atq; unxit? Vnde enim uiolæ naſci potuiſſent,odore niſi putorē membri unguentorū illa ſuffectio temperaret? Cum hiſtorias quæſo perlegitis tales, nōne uobis uidemini aut textriculas puellas audire tædioſi operis circūſcribentes moras:aut infantibus credulis auocamenta quæritātes anus longæuas,& uarias fictiones ſub imagine ueritatis expromere? Cū Ioue locutus eſt Acdeſtis,ut amato reſtitueret uitam.annuere Iuppiter recuſauit,quia fatis potentioribus prohibebatur:ac ne eſſet omnino duriſsimus,unā largituseſt gratiā,

ne

ne putore corpus diſſolueretur ullo, ſuccreſcerent comæ ſemper, minimiſsimus digitorũ ſolus ut in corpore uiueret, ſolus motus perpetuos exhiberet. Hoccine *quiſquam admiſerit, aut credulitatis aſſenſiõe firmarit, pilũ in mortuo creſcere, partẽ interiſſe, & ſeiunctũ à lege putredinis immortale corpus adhuc uſq; durare?* Vrgere *uos iam dudum ad iſtius rei comparationẽ poſſemus, niſi ſtultitiæ pars eſſet, & talia diſcere, & huiuſmodi rerũ indicia poſtulare.* Sed *hiſtoria hæc falſa eſt, neq; ullam continet ueritatis in ſe partem.* Noſtra *quidẽ nihil intereſt, quorum cauſa cõtenditis exterminatos eſſe à terris deos: utrúmne ſit conſtans, & fidei firmitate cõnixa: an contra mendaciter, & falſitatis alicuius fictione cõpoſita.* Nobis *enim ſatis eſt, quibus hodie manifeſtare propoſitũ eſt, numina iſta, quæ promitis, ſi ſunt uſpiam gentiũ, atq; irarũ feruoribus incaleſcunt, nõ magis à nobis, q̃ à uobis accipere offenſionũ furialium cauſas: & eſſe illam in rebus, & à uobis in cõmentarios relatam, & à uolẽtibus quotidie perlegi, & futuri tẽporis per ſtructionem, per ordinẽ ſuccedentiũ tradi.* Quæ *ſi utiq; uera eſt, nullã uidemus ſubeſſe rationem, cur nobis iraſci perhibeãtur dij cœlites, cũ turpitudines illorũ tantas neq; prodiderimus, neq; in literas contulerimus ullas, neq; in publicã teſtificationem ſacrorum celebritatibus miſerimus.* Sin *autem (ut remini) falſa eſt, & mendacijs interpolata fallacibus, ambigere hominum nullus poteſt, quin cauſa uos ſitis offenſæ, qui uel talia quoſdam cõſcribere ſiueritis, aut cõſcripta durare ſeculorum in memoria ſitis paſsi.* Et *tamen qui poteſtis falſitatis arguere conſcriptionẽ iſtam, cum ipſa ſacra ſint teſtimonio*

ſtimonio, quæ per curſus annuos factitatis, & credi à uobis eſſe uera, & explicatæ fidei iudicari? Quid enim ſibi uult illa pinus, quam ſemper ſtatis diebus in deûm matris intermittitis ſanctuario? Nónne illius ſimilitudo eſt arboris, ſub qua ſibi furẽs manus & infelix adoleſcẽtulus intulit, & genitrix diuûm in ſolatiũ ſui uulneris conſecrauit? Quid lanarum uellera, quibus arboris colligatis & circũ uoluitis ſtipitem? Nónne illarum repetitio lanarũ eſt, quibus iam deficientẽ contexit, & teporis aliquid rata eſt ſe poſſe membris conciliare frigentibus? Quid cõpti uiolaceis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nónne illud indicant, uti mater primigenijs floribus adornauerit pinũ miſerabilis indicem teſtimoniũq; fortunæ? Quid pectoribus applodentes palmas paßis cum crinibus galli? Nónne illos referunt in memoriã luctus, quibus mater turrita cũ Acdeſti lachrymabili puerũ proſecuta eſt eiulatu? Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei dediſtis nomẽ caſtus: nónne illius tẽporis imitatio eſt, quo ſe numen ab Cereris fruge uiolentia mœroris abſtinuit? Aut ſi ea, quæ dicimus, non ſunt ita, uos ediſſertate, uos dicite: euirati iſti, molleſq;, quos intereſſe uobiſcum in iſtius numinis uidemus ſacris, quidnã iſtic habeant negocij, ſolicitudinis, curæ: & cur more lugentiũ cædant cũ pectoribus lacertos, & fortunã imitentur in lamentabili conſtitutorũ ſorte? Quid coronæ? quid uiolæ? quid uolucra molliũ uelamentà lanarum? Cur ad ultimum pinus ipſa pauloante in dumis inertißimum nutans lignũ, mox ut aliquod præſens atq; auguſtißimũ numen, deûm matris cõſtituatur in ſedibus? Aut enim hæc cauſa eſt, quam in ueſtris ſcriptis & commentarijs

mentarijs

mentarijs inuenimus:& manifeſtũ uos eſt nõ diuinas con ficere cærimonias,ſed imaginẽ triſtium redintegrare geſtorum:aut ſi alia ratio eſt,quam myſterij nobis abnegauit obſcuritas,& ipſa quoq; neceſſe eſt turpitudinis alicuius participetur infamia. Quis eſt enim,qui credat honeſtatis aliquid in ea re eſſe,quam incant uiles galli,effœminati conficiant exoleti? Poſtulat quidem magnitudo materiæ,atq; ipſius defenſionis officium,ut ſimiliter cæteras turpitudinum ſpecies perſequamur:uel quas produnt antiquitatis hiſtoriæ,uel myſteria illa continent ſancta,quibus initijs nomen eſt,& quæ non omnibus uulgo,ſed paucorũ taciturnitatib. tradũtur:ſed ſacrorũ innumeri ritus, atq; affixa deformitas ſingulis,corporaliter prohibet uniuerſa nos exequi. quinimmo,ut uerũ exprimamus,à quibuſdam nos ipſi conſilio,& ratione deflectimus: ne dum explicare contendimus cuncta, expoſitionis ipſius contaminationibus polluamur. Fœdam igitur Fatuam, bona quæ dicitur dea,tranſeamus:quam myrteis cæſam uirgis, quòd marito neſciẽte ſeriam meri ebiberit plenam, Sextus Clodius indicat ſexto de dijs græco:ſignũq; monſtrari, quòd cum ei diuinam rem mulieres faciunt, uini amphora conſtituatur obtecta: nec myrteas fas ſit inferre uerbenas:ſicut ſuis ſcribit in cauſalibus Butas. Sed & deos Cõfrenteis pari more ac diſsimulatiõe taceamus,quos cum cæteris ſcribit Flaccus in humani penis ſimilitudinẽ uerſos obruiſſe cineri, qui ſub ollula fuerat factus extorum:quem cũ Tanaquil dimoueret Ethruriæ diſciplinarum perita,ſurrexiſſe ſe deos, & neruis obduruiſſe diuinis:corniculanæ inde impetrauiſſe captiuæ,ut ĩtelligeret,

& agnoſceret, quid ſibi res uellent: Ocriſiã prudẽtiſſimã fœminam diuos inſeruiſſe genitali: explicuiſſe motus certos. Tunc ſancta, & feruentia numina uim uomuiſſe Lucilij, ac regem Seruium natum eſſe Romanũ. Bacchanalia etiã prætermittamus immania, quibus nomẽ omophagijs græcum eſt: in quibus furore mentito, & ſequeſtrata pectoris ſanitate, circũplicatis uos anguibus, atq; ut uos plenos dei numine ac maieſtate doceatis, caprorum reclamantiũ uiſcera cruentatis oribus diſſipatis. Necnõ & cypriæ Veneris abſtruſa illa initia prætereamus: quorũ conditor indicatur Cyniras rex fuiſſe: in quibus ſumentes ea certas ſtipes inferũt ut meretrici, & referũt phallos propitij numinis ſigna donatos. Obliuioni etiam Corybantia ſacra donentur, in quibus ſanctũ illud myſteriũ traditur: frater trucidatur à fratribus, interẽpti ex ſanguine apium natum, prohibitũ menſis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis cõtraheretur offenſio. Sed et illa deſiſtimus bacchanalia altera prædicare: in quibus arcana & tacenda res proditur inſinuaturq; ſacratis: ut occupatus puerilibus ludicris, diſtractus ab Titanibus Liber ſit: ut ab iiſdem membratim ſectus, atq; in ollulas cõiectus ut coqueretur: quemadmodũ Iuppiter ſuauitate odoris illectus, inuocatus aduolarit ad prandiũ: compertaq; re graui graſſatores obruerit fulmine, atq; in imas tartari præcipitauerit ſedes. cuius rei teſtimoniũ, argumentũq; fortunæ, ſuis prodidit in carminib. uates Thracius. Talos, ſpeculum, turbines, uolubiles rotulas, & teretes pilas, & uirginibus aurea aſſumpta ab heſperidibus mala erat nobis conſilium præterire: præterucbi illa etiã myſteria, quibus

Phrygia initiatur, atq; omnis gens illa, niſi nomen interpoſitũ his Iouis prohiberet nos ſtrictim iniurias eius ignominiasq; tranſire: nõ quo nobis dulce ſit tam fœdis inequitare myſterijs, ſed ut ipſis uobis promptũ etiam atq; etiã fiat: quid in eos cõgeratis iniuriæ, quorũ profitemini uos eſſe cuſtodes, uindices, ueneratores. Quondam Dieſpiter (inquiunt) cum in Cererẽ matrem libidinibus improbis atq; incõceßis cupiditatibus æſtuaret (nam genitrix hæc Iouis regionis eius ab accolis traditur) neq; tamen auderet id, quod procaci appetitione cõceperat, apertißima ui petere, ingenioſas cõminiſcitur captiões: quibus nihil tale metuentem caſtitate imminueret genitricẽ: fit ex deo taurus, & ſub pecoris ſpecie ſubſeſſoris animũ atq; audaciã cœlans, in ſecuram & neſciam repẽtina immittitur ui furens, agit inceſtus res ſuas, & prodita per libidinẽ fraude, intellectus & cognitus euolat. ardeſcit furijs, atq; indignationibus mater, ſpumat, anhelat, exæſtuat, nec fremitum cõtinere tempeſtatẽq; irarum ualens, ex continua paßiõe primo, deinceps ut appellatur, aſſumpſit: neq; alia cordi eſt res ei, q̃ ut audaciã filij pœnis qbus potis eſt perſequatur. Iuppiter ſatagit fractus metu: nec qbus remedijs leniat uiolatæ animos, repit: fundit preces, & ſupplicat, obſtructæ ſunt dolentis aures: allegatur deorũ uniuerſus ordo, nullius auctoritas tanta eſt ut audiatur: ad poſtremũ filius uias ſatisfactionis inquirens, cõminiſcitur remediũ tale. arietem nobilem bene grandibus cũ teſticulis deligit, execat hos ipſe, & lanato exuit ex folliculi tegmine. accedens mœrens, & ſummiſſus ad matrẽ, & tanquã ipſe ſententia cõdemnaſſet ſe ſua, in gremiũ proijcit, & iacit

hos eius. uirilitate pignoris uiſa ſumit animũ mitiorem, & concipit, fœtus reuocatur ad curã, parit menſem poſt decimum luculenti filiam corporis, quam ætas mortalium conſequens modo Liberam, modo Proſerpinam nuncupauit: quam cum uerucceus Iuppiter bene ualidam, floridam, & ſucci eſſe cõſpiceret plenioris, oblitus pauloante quid malorum & ſceleris eſſet aggreſſus, & temeritatis quantũ, redit ad priores actus: & quia nefariũ uidebatur ſatis, patrem cum filia cõminus uxoria cõiugatione miſceri, in draconis terribilem formam migrat: ingentibus ſpiris pauefactam colligat uirginem, & ſub obtẽtu fero molliſſimis ludit atq; adulatur amplexibus: fit ut & ipſa de ſemine fortiſſimi cõpleatur Iouis, ſed non eadem conditione qua mater. nam illa filiam reddidit liniamentis deſcriptam ſuis: at ex partu uirginis tauri ſpecie fuſa Iouialis monumenta pellaciæ. Auctorẽ aliquis deſiderabit rei, tum illum citabimus Tarentinũ, notũq; ſenarium, quem antiquitas canit dicens: Taurus draconem genuit, & taurum draco. ipſa nouiſſime ſacra, & ritus initiationis ipſius, quibus ſebadijs nomen eſt, teſtimonio eſſe poterunt ueritati: in quibus aureus coluber in ſinum dimittitur conſecratis, & eximitur rurſus ab inferiorib. partibus, atq; imis. Nõ eſſe arbitror neceſſariũ ſermone quoq; hic multo membra ire per ſingula, quantæq; inſint in partibus prauis turpitudinum ſcatebræ flagitiorumq; monſtrare. Quis eſt enim mortaliũ uel exiguæ humanitatis ſenſum ferẽs, qui nõ ipſe peruideat qualia ſunt hæc omnia, quàm ſcelerata, quàm fœda, quantasq; ignominias differant ex ipſis myſteriorũ ſacris, & ex ſacrorum originibus indecoris

toris? Iuppiter (inquit) exarſit in Cererem. Quid tantum quæſo de uobis Iuppiter iſte (quicunque eſt) meruit, quod genus eſt nullum probri infame, adulterium nullum, quod in eius non caput uelut in aliquam congeratis uilem luteamq́; perſonã? Matrimonij prodidit ius Leda: Iuppiter eſſe dicitur auctor culpæ. uirginitatẽ Danae cuſtodire nequiuit: furtum eſſe narratur Iouis. ad mulieris nomen properauit Europa, expugnator pudicitiæ idem eſſe iactatur. Alcmena, Electra, Latona, Laodamia, mille aliæ uirgines, ac mille matres, cũq; illis catamitus puer pudoris ſpoliatus eſt honeſtate: eadem ubiq; eſt Iuppiter fabula, neq; ullum turpitudinis genus eſt, in quo eius non nomen conſociatis libidinibus conſeratis: ut uideatur miſerabilis prorſus nullam non eſſe cauſam ob aliam natus, niſi ut eſſet criminum ſedes, maledictorum materia, locus quidam expoſitus in quem ſpurcitiæ ſe omnes ſcenarum colluuionibus deriuarent. quẽ tamen ſi diceretis cum extraneis habuiſſe cõmercium fœminis, impia res quidem, ſed tolerabilis eſſet maleactionis iniuria. Etiámne in matrem, etiámne in filiam efferati pectoris appetitionib. adhinniuit? neq; illũ ſanctitas, aut reuerẽtia genitricis, horror etiã pignoris ex ſe ſati, ab imagine potuit tam fœdæ cogitationis abducere? Vellem itaq; uidere patrẽm illum deorũ Iouem, æternam rerum atq; hominũ poteſtatẽ, bubulis eſſe cohoneſtatum cornibus: hirſutas agitantem aures, cõtractis in ungulas greßib. ruminantẽ pallentes herbas, & ex parte poſtica caudã, ſuffragines, talos mollißimos perlitũ, atq; inteſtina proluuie delibutũ. Vellem inquã uidere (dicendum eſt enim ſæpius) torquentẽ illũ ſydera,

& qui pallidas nationes fragore perterret et proſternit:
conſectantẽ ueruecum greges, inſpicientẽ teſticulos arieti
nos, arripientẽ hos manu cenſoria illa atq; diuina: qua ui
brare coruſcos ignes, & ſæuire fulminibus ſuetus eſt: tum
deinde ſecreta rimantẽ feruenti ſmila, ſummotiſq́; arbi-
tris circũiectas prolibus diripientẽ membranulas, feruen
tiq́; adhuc matri uelut quaſdam infulas eliciendæ miſera-
tionis offerentẽ: deductum, pallidum, ſauciũ, ſimulantem
doloris cruces, & ad fidem facto faciendã, arietino ſan-
guine coinquinatum, & mẽdacia uulneris laneis faſceis,
linteoliſq́; contectũ. Hoccine audiri, & perlegi ſub mun
di hoc axe? & eos qui hæc tractãt exiſtimari ſe uelle pi-
os, ſanctos, religionũq́; cuſtodes? éſtne aliquod ſacrilegiũ
hoc maius: aut ulla gẽs inueniri tam irreligioſis poteſt opi
nionibus prædita quàm quæ talia credit, aut accipit, aut
ſacrorũ intimis in myſterijs prodit? Iuppiter ille (quicũq;
eſt) ſi ſentiret ſe eſſe, aut ſi ullo ſenſu afficeretur iniuriæ:
nónne digna res eſſet propter quã iratus, & percitus ter
ram noſtris ſubduceret greſſibus: ſolis lumina extingue-
ret, atq; lunæ, quinimmo res omnes in antiquæ ſpeciẽ con
funderet unitatis? Sed non ſunt (inquit) reipublicæ noſtræ
hæc ſacra. Quiſnam iſtud dicit, aut quis reponit? Roma-
nus, Gallus, Hiſpanus, Afer, Germanus, aut Siculus? Et qd
adiuuat cauſam, ſi ueſtra hæc non ſunt, cum qui ea confi-
ciunt ſint ueſtrarum partium? aut quid refert utrúmne ea
probetis, necne: cũ quæ ueſtra ſint propria, aut ſimili fœ-
ditate, aut turpitudinis genere reperiantur eſſe maiore?
Vultis enim cõſideremus myſteria et illa diuina, quæ theſ
mophoria nominãtur à græcis: quibus gente ab attica ſan
cta

cta illa peruigilia conſecrata ſunt, & pannychiſmi graues? Vultis inquã uideamus quas origines habeant, quáſue cauſas, ut Athenas etiam probemus ipſas, humanitatis artibus ſtudijſq; pollentes, tam in deos dicere cõtumelioſa, quàm dicent alij: nec minora ab his probra, quàm cæteris obijciantur à uobis, religionis ſub ſpecie publicari? Quodam (inquiunt) tempore cũ in Siciliæ pratulis purpureos legeret nondũ mulier flores, & adhuc uirgo Proſerpina: cũq; illam per floreã meſſem huc atq; illuc paſſim lectionis cupiditas auocaret, per profundæ altitudinis ſpeluncam rex proſiliens manium raptam uirginem ſecũ uehit, & terrarum abſcõditur ſucceſſibus rurſus. Quod cum factũ neſciret Ceres, nec filia eſſet ubinam gentium, ſuſpicaretur, intendit animum perditam toto in orbe conquirere: ſumit faces geminas flãmis comprehẽſas ætnæis, quibus ſibi prælucens, pergit ire quæſitũ terrarum in regionib. cũctis. in iſtius cõquiſitionis errore Eleuſinos etiã peruehitur fines. pagi iſtud eſt nomẽ regione in attica cõſtituti. qui illud temporis has partes incolebãt terrigenæ, quibus nomina hæc fuerant: Baubo, Triptolemus, capellarum Dyſaules cuſtos, Eubolens porcorũ, gregis lanitij Eumolpus: à quo & gens fluit Eumolpidarũ, & ducitur clarum illud apud Cecropios nomẽ, & qui poſtea floruerũt caduceatores, hierophãtæ, atq; præcones. Igitur Baubo illa, quã incolã diximus Eleuſini fuiſſe pagi, malis multiformib. fatigatã accipit hoſpitio Cererẽ: adulatur obſequijs mitibus: reficiendi corporis rogat curam ut habeat: ſitienti ardori oggerit potionẽ cynum, cyceonem quam nuncupat Græcia: auerſatur, & reſpuit humanitatis officia moe

rens dea, nec eam fortuna ꝑpetitur ualetudinis meminiſſe communis. Rogat illi, *atq; hortatur cōtrà (ſicut mos eſt in huiuſmodi caſibus) ne faſtidium ſuæ humanitatis aſſumat: obſtinatiſſime durat* Ceres, *& rigoris indomiti pertinaciam retinet.* Quod *cum ſæpius fieret, neq; ullis quiret obſequijs ineluctabile propoſitum fatigari, uertit* Baubo *artes, & quam ſerio non quibat allicere, ludibriorum ſtatuit exhilarare miraculis: partem illam corporis, per quam ſexus fœmineus & ſobolem prodere, & nomē ſolet acquirere generi: eam longiore ab incuria liberat: facit ſumere habitum puriorem, & in ſpeciem leuigari nōdum duri atq; ſtriculi puſionis: redit ad deam triſtem: & inter illa communia, quibus moris eſt frangere ac temperare mœrores, retegit ſe ipſam: atq; omnia illa pudoris loca reuelatis monſtrat inguinibus: atq; pubi affigit oculos diua, & inauditi ſpecie ſolaminis paſcitur: tum diffuſior facta per riſum aſpernatam ſumit atq; ebibit potionē: & quod diu nequiuit uerecundia* Baubonis *exprimere, propudioſi facinoris extorſit obſcœnitas.* Calumniari *nos improbe ſiquis fortè hominū ſuſpicatur, libros ſumat threicij uatis, quos antiqtatis memoratis eſſe diuinæ: et inueniet nos nihil neq; callidè fingere, neq; quo ſint riſui deūm quærere atq; efficere ſanctitates: ipſos nanq; in medio ponemus uerſus, quos* Calliopes *filius ore edidit græco, & cantando per ſecula iuri publicauit humano.*

Sic effata, ſimul ueſtem contraxit ab imo,
Obiecitq; oculis formatas inguinibus res,
Quas caua ſuccutiens Baubo *manu, nam puerilis*
Olli uultus erat, plaudit, contrectat amicè.

Tum dea defigens auguſti luminis orbes,
Triſtitias animi paulum mollita reponit:
Inde manu poclum ſumit, riſuq; ſequenti
Perducit totum cyceonis læta liquorem.

Quid Erichtheo ſati? quid ciues Mineruij dicitis? Auet animus ſcire quibus ſitis eloquijs tam periculoſa negocia defenſuri, uel artibus habeatis quibus tam cõfoßis ſalutẽ dare perſonis, uulneribus, atq; cauſis. Nõ eſt iſta falſa ſuſceptio, nec delatione appetimini calũnioſa: Eleuſiniorum ueſtrorũ notas & origines producunt turpes, & antiquarum elogia literarum: ipſa deniq; ſymbola, quæ rogati ſacrorum in acceptionib. reſpõdetis: ieiunaui, atq; ebibi cyceonem, exta ſumpſi, & in calathũ miſi: accepi rurſus, in ciſtulam tranſtuli. Ergóne (ut promũt ſancta illa atq; arcana myſteria) rapiũtur, & rapiũt dij ueſtri? matrimonia copulant fraudib. appetita furtiuis? à repugnantibus, & inuitis decus uirginitatis eripitur? imminẽtes neſciuntur iniuriæ? quidnã raptis acciderit, ignoratur? amiſsi quærũtur ut homines: & ſub ſole clariſsimo cũ lucernis et facibus orbis peragrãt uaſtitatẽ? afficiũtur, ægreſcũt, lugẽtium ſumũt ſordes, et miſeriarũ inſignia, atq;, ut animum cõmodare alimonijs poßint, uictuiq; ſumẽdo, nõ ratio, nõ tẽpus, non ſermo aliquis adhibetur grauis, aut affabilitas ſeria, ſed ꝓpudioſa corporũ mõſtratur obſcœnitas, obiectãturq; partes illæ, quas pudor cõmunis abſcõdere. quas naturalis uerecũdiæ lex iubet: quas inter aures caſtas ſine uenia nefas eſt, ac ſine honoribus appellare præfatis. quidnã quæſo in ſpecu tali, qd in pudẽdis fuit reuerẽdisq; Baubonis, qđ fœminei ſexus deã, et conſimili formatã mẽbro

in admirationẽ conuerteret, atq; riſum, quod obiectũ lu-mini cõſpectuiq; diuino, & obliuionẽ miſeriarum daret, & habitum in lætiorẽ repentina hilaritate traduceret? O qualia, ó quanta irridentes potuimus, cauillantesq; depro mere, ſi non religio nos gentis, & literarũ prohiberet au ctoritas? Iamdudũ me fateor hæſitare, circũbiſcere, tergi uerſari tricas (quemadmodum dicitur) cõduplicare telle-nas, dum pudor me habet alma illa proferre myſteria, quibus in Liberi honorẽ patris ithyphallos ſubrigit græ-cia, & ſimulacris uiriliũ faſcinorum territoria cũcta flo reſcunt. Quid ſit iſtud, obſcurum eſt forſitan, & qua fiat ratione diſquiritur: quiſquis iſtud ignoras, diſce: atq; ad-miratus res tãtas puris ſemper in ſenſibus meticuloſa ob-ſeruatione cuſtodi. Cũ inter homines (inquiunt) eſſet ad-huc Nyſius & ſemeleius Liber, noſſe inferos expetiuit, & ſub tartari ſedibus quidnam rerũ ageretur, inquirere: ſed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatibus impedie-batur: quod quà iret ac pergeret inſcitia itineris neſcie-bat. Proſumnus quidã exoritur ignominioſus amator dei, atq; in nefarias libidines ſatis pronus, qui ſe ianuã ditis, atq; acheruſios aditus pollicetur indicaturũ, ſi ſibi gere-ret morem deus, atq; uxorias uoluptates pateretur ex ſe carpi. Deus facilis iurat poteſtatis futurũ ac uoluntatis ſe eius: ſed cum primum ab inferis compos uoti atq; expeti tionis rediſſet. uiam comiter Proſumnus ediſſerit, atq; in limine ipſo proſtituit inferorũ. interea dum Liber Sty-gem, cerberũ, furias, atq; alias res omneis curioſa inqui-ſitione colluſtrat, ex uiuẽtium numero index ille decidit, atq; ex more ſepelitur hũano: emergit ab inferis eubyius,

&

& recognoſcit extinctum ducem. Qui ut fidem comple-ret pacti, & iurandi ſolueret religione ſe iuris, locũ per-git ad funeris, & ficorũ ex arbore ramũ ualidiſſimũ præ ſecans, dolat, runcinat, leuigat, & humani ſpeciem fabri-catur in penis: figit ſuper aggerem tumuli, & poſtica ex parte nudatus, accedit: ſubdit, inſidit. Laſciuia deinde lu-xuriantis aſſumpta, huc atq; illuc clunes torquet, & me-ditatur ab ligno pati, quod iamdudũ in ueritate promiſe-rat. Ac ne quis fortè à nobis tam impias arbitretur confi ctas res eſſe, Heraclito ut teſti non poſtulamus ut credát, nec myſterijs uolumus quid ſuper talib. ſenſerit ex ipſius accipiat lectione, totam interroget græciam, quid ſibi ue-lint ithyphalli, quos per rura, per oppida mos ſubrigit & ueneratur antiquus? inueniet cauſas eas, eas eſſe quas dicimus: aut ſi fuerit puditũ ueritatem ſimpliciter expli-care, quid obſcurare, quid tegere cauſam ritus, atq; origi-nem proderit? cũ criminatio ipſa religiõis in re ſit. Quid dicitis ó gentes, quid occupatæ, quid deditæ templorũ ue-nerátionibus nationes? Ad hæc ne nos ſacra, flammis, exi lijs, cædibus, atq; reliquo genere ſuppliciorũ compellitis, & crudelitatis metu? hoſcine nobis deos importatis, inſi nuatis, infligitis: quorũ ſimiles nec uos eſſe, neq; alium ue litis quenquam ſanguinis uobis gradu, & iure familiari-tatis adiũctum? Poteſtisne impubibus, & prætextatis ue ſtris, quas Liber induxerit pactiones ſuis cum amatorib. indicare? Poteſtis ueſtras nurus, quinimmo uobis matri-monio cõiugatas ad uerecundiã Baubonis impellere, atq; ad pudicas Cereris uoluptates? Vultis ueſtri iuuenes ſci-ant, audiant, diſcant Iuppiter ipſe qualis in unam extite-

rit atq; alteram matrẽ? Vultis adultæ uirgines, robuſtiq; adhuc patres, idem iſte in filiã qua luſerit arte cognoſcãt? Vultis germani iam feruidi, atq; ex iiſdem ſeminibus fratres, eundem rurſus accipiãt concubitus lectulos non eſſe aſpernatũ ſororis? Ita ergo nõ protinus ab huiuſmodi fugiendum dijs longe, ac ne irrepat in animũ tam impuræ religionis obſcœnitas, audientia tota claudenda eſt? Quis eſt enim mortalium tam pudicis moribus inſtitutus, quem non ad huiuſmodi furias deorum documẽta proritẽt? Aut quis ſuas comprimere cupiditates à cognatis ualeat reuerendis q; perſonis, cum apud ſuperos ſanctũ nihil in libidinum uideat cõfuſione ſeruatum? Vbi enim primã perfectamq; naturam intra fines conſtiterit iuſtos cupidinẽ ſuam non ualuiſſe frenare, cur non in promiſcuos appetitus effundat ſe homo, & ingenita fragilitate præceps datus, & magiſterio ſanctæ diuinitatis adiutus? Iamdudum me fateor reputantẽ mecum in animo rerum huiuſcemodi monſtra, ſolitum eſſe mirari audere uos dicere quenq̃ ex his atheum, irreligioſum, ſacrilegum, qui deos eſſe omnino aut negent, aut dubitent: aut qui eos homines fuiſſe contendant, & poteſtatis alicuius & meriti cauſa deorũ in numerum relatos: cum ſi uerum fiat atq; habeatur examen, nullos quàm uos magis huiuſmodi par ſit appellationibus nuncupari, qui ſub ſpecie cultionis plus in eos ingeratis maledictionũ & criminum, quàm ſi aperte hoc facere confeßis maledictionibus cõbibiſſetis? Deos eſſe qui dubitat, aut eſſe omnino qui negat, quãuis ſequi ſentẽtias immanes opinionũ uideatur audacia, ſine ullius tamen inſectatione perſonæ fidem rebus nõ accõmodat inuolutis:

&

& qui generis aſſeuerat eos fuiſſe terreni, quãuis eos priuet ſublimitate cœlitũ, ſubciſiuis tamen accumulat laudibus: ſiquidem illos diuinitatis ad meritũ beneficijs autumat, & uirtutũ admirationibus ſubleuatos. Vos uero *qui uindices, & eorũ cõtenditis immortalitatis eſſe propagatores, unum ex his quempiã præteriſtis, trãjiſtis ueſtris maledictionibus inuulneratũ? aut genus ullum eſt probri tam cõmuni exiſtimatione damnabile, quod in eos cõferre metueritis, uel nominis ſaltẽ auctoritate tardati? Quis caduca & mortalia corpora deos edidit amaſſe? nõ uos? Quis illa furta dulciſſima in alienis genialib. perpetraſſe? non uos? Quis cũ matribus liberos, quis cũ ſuis uirginibus rurſus patres infauſtos miſcuiſſe cõcubitus? non uos? Quis ſcitulos puſiones, atq; adultos uenuſtiſſimis lineis, appetitos eſſe iniuſte? non uos? Quis abſciſſos, qui exoletos, quis uerſipelles, quis fures, quis in uinculis habitos, quis in catenis, quis deniq; fulminibus appetitos, quis uulneratos, quis obijſſe ſupremos dies, ſepulturas etiam meruiſſe terrenas? non uos?* Cum *igitur à uobis tot & tanta conflata ſint deorum in contumelijs crimina, audetis obijcere noſtri nominis cauſa numinum eſſe offenſas mẽtes, cum iamdudũ uos liqueat irarum eſſe tantarum reos, & diuinæ indignationis auctores? Sed erras (inquit) & laberis, ſatisq; te eſſe imperitum, indoctum, ac ruſticum ipſa rerum inſectatione demonſtras.* Nam *iſtæ omnes hiſtoriæ, quæ tibi turpes uidentur, atq; ad labem pertinere diuinam, myſteria in ſe cõtinent ſancta, ratiões miras, atq; altas: nec quas facile quiuis poſſit ingenij uiuacitate pernoſcere.* Neq; *enim quod ſcriptum eſt, atq; in prima eſt*

poſitum

poſitum uerborũ fronte, id ſignificatur, & dicitur, ſed al legoricis ſenſibus, & ſubditiuis intelliguntur omnia illa ſecretis. Itaq;, *qui dicit cum ſua concubuit* Iuppiter *ma-tre, non inceſtas ſignificat aut propudioſas* Veneris *com plexiones, ſed* Iouem *pro pluuia, pro tellure* Cererem *no-minat:* Et *qui rurſus perhibet laſciuias cũ exercuiſſe cum filia, nihil de fœdis uoluptatibus loquitur, ſed pro imbris nomine ponit* Iouem, *in filiæ ſignificatione ſemẽtem.* Sic *& ille, qui raptam* Dite à *patre* Proſerpinã *dicit: non ui* Cereris *in turpiſsimos appetitus uiraginẽ dicit raptã, ſed quia glebis occulimus ſemina, iſſe ſub terras deam, & cũ* Orco *ſignificat fœdera genitalis cõciliare fœturæ. Conſi mili ratione & in hiſtorijs cæteris aliud quidem dicitur, ſed intelligitur aliud, & ſub uulgari ſimplicitate ſermo-nis latet ratio ſecreta, et altitudo inuoluta myſterij. Argu tiæ ſunt, ut apparet, atq; acumina hæc omnia, quibus fulci re ſolenne eſt malas in iudicijs cauſas. Quinimmo (ut ue rius dicam) ſophiſticarum diſputationũ colores, non qui-bus uerum, ſed imago, & ſpecies ueri ſemper, atq; umbra conquiritur.* Nam *quoniam rectas accipere lectiones pu-det, dedecet, inclinatum eſt in has partes ut alia ſubijcere tur res alij, & in ſpeciẽ decoris, turpitudinis interpreta-tio cogeretur. Sed quid ad nos iſtud, an alij ſenſus, aliæq; ſententiæ cõſcriptionibus uanis ſubſint?* Nobis *enim ſa-tis eſt, qui deos à uobis ſcelerate contendimus impieq; tra ctari, quod ſcriptum eſt, quod auditur accipere, nec cura-re in abdito quid ſit: cum cõtumelia numinũ non in obſcu ra ſenſuum mente, ſed in uerborũ eminentium ſignifica-tione teneatur.* Ac *ne tamen uideamur inſpicere quale ſit*

iſtud quod dicitur nolle: primũ illud à uobis (ſi modo com modare patientiam uultis) exquirimus primũ, allegorico genere uel ſcripta hæc eſſe, uel eodẽ modo intelligi oportere, unde eſt uobis cognitũ, uel unde intimatũ in conſiliũ ſcriptores aduocare? uos ſcilicet tum in eorum pectoribus latitabatis, cum pro alijs res alias inter ueritate capta ſubdebãt? Deinde ſi illi rationis alicuius, & religionis metu myſteria illa cõuoluere tenebroſa obſcuritate uoluerunt, quantum uobis audaciæ eſt, ut quod illi noluerunt, uos uelitis intelligere: uos ſcire & cunctorũ ſubſternere notioni, quod illi fruſtra uerbis minus uerũ ſignificantibus occulerũt? Sed, ut uobis aſſentiamur in fabulis his omnibus ceruas pro Iphigenijs dici, unde tamen uobis liquet, cũ allegorias iſtas uel explanatis, uel pãditis, eadem uos interpretari, eadẽq; ſentire, quæ ſub tacitis cogitationibus ipſis ab hiſtoricis ſenſa ſunt, nec per uoces proprias, ſignificationibus ſed alijs explicata? Vos Iouis, et Cereris coitum, imbrem dicitis dictum telluris in gremium lapſum: poteſt alius aliud & argutius fingere, & ueri cum ſimilitudine ſuſpicari: poteſt aliud tertius, poteſt aliud quartus, atq; ut ſe tulerint ingeniorum opinantiũ qualitates, ita ſingulæ res poſſunt infinitis interpretationibus explicari. Cum enim è rebus occluſis omnis iſta quæ dicitur allegoria ſumatur, nec habeat finem certũ, in quo rei quæ dicitur, ſit fixa atq; immota ſententia, unicuiq; liberũ eſt in id quod uelit attrahere lectionem, & affirmare id poſitũ, in quod eum ſua ſuſpitio & coniectura opinabilis duxerit. Quod cum ita ſe habeat, quì poteſtis res certas rebus à dubijs ſumere, atq; unam adiungere ſignificationẽ dicto, quod per

modos

modos uideatis innnumeros expoſitionum uarietate dedu ci? Deniq; ſi adcommodū ducitis, etiam illud à uobis repetita interrogatione cōquirimus, omnes de his fabulas exiſtimetis, id eſt ſingulas totas ambifarias ac bilingues, & uerſipellibus eſſe ſcriptas modis? an alias earū partes nihil ambiguum dicere, alias uero multifidas, atq; allegorici tegminis ſuperiectione uelatas? Si enim ad finem à capite textus omnis expoſitionis & ſeries obtentionibus allegoricis clauſa ſunt, ediſſertate: monſtrate quid pro rebus ſingulis, quas unaquæq; eloquitur fabula, ſupponere debeamus, & promere, quaſq; in res alias atq; intelligētias uocare. Vt enim Iouem pro pluuia, Cererem (uerbi cauſa) pro terra uultis audire & pro Libero, ac patre Dite, ſubmerſionē ſeminis atq; iactū: ita dicere uos conuenit, quid pro tauro debeamus accipere, quid pro indignatione Cereris atq; ira: quid ſibi uelit primo uerbū, quid Iouis ſolicitiſupplicatio? Quid allegati cœlites nec auditi? quid exectus aries? quid execti arietis proles? quid ſatisfactio his facta? quid quæ rurſus geſta ſunt libidine obſcœniore cum filia? cōſimiliter & in altera fabula ennæa nemus, & flores, quid ſint? quid ſumptus ignis ex aetna, cōprehenſæq; iſtæ faces? quid peragratio cum his orbis? quid attica regio? quid Eleuſinius pagus? quid Baubonis tugurium, atq; hoſpitiū ruſticanum? quid cyceonis ſignificet potio? quid aſpernatio potionis? quid nouatio, & reuelatio pudendorum? quid ſpectaculi flagitioſa dulcedo, & ex remedijs talibus orbitatis obliuio cōparata? Quòd ſi pro his omnibus quod oporteat ſubijci rerū immutatione monſtratis, erit ut uobis aſſenſum ſuper tali aſſeueratione tribuamus

ſin autem ſingula in ſingulis neq; poteſtis opponere, nec ad rerum uocare contextũ:quid allegorijs obſcuratis honeſtis id,quod ſimpliciter ſcriptũ eſt,& cõmunem ad intelligentiã publicatũ? Niſi forte dicetis non toto in hiſtoriæ corpore allegorias has eſſe,cæterũ partes alias eſſe cõmuniter ſcriptas,alias uero dupliciter,& ambifaria obtentiõe uelatas. Vrbana eſt iſta ſubtilitas,& quibuslibet brutis patens. Nam quia cũcta,quæ ſcripta ſunt, inexpeditiſſimũ uobis eſt traducere,inuertere, deriuare, eligitis quędã ueſtræ cõuenientia uoluntati,& ex ipſis obtinere cõtenditis nothas atq; adulteras lectiões interiori eſſe ſuperpoſitas ueritati. Quod tamen ut uobis ita ſeſe habere (quemadmodũ dicitis)annuamus,qui ſcitis,aut unde cognoſcitis,utra pars ſit ſentẽtijs hiſtoriæ ſcripta ſimplicibus,utra uero ſit diſſonis atq; alienis ſignificatiõibus tecta? Poteſt enim fieri,ut quod uos exiſtimatis ſic eſſe,aliter ſe habeat:aut quod aliter creditis,cõceptionib. alijs cõtrarijsq; ,platũ ſit. Vbi enim dicitur in unius materiæ corpore pars eſſe allegorice ſcripta,ĩdubitabili altera ſermone,rectoq; :nec ineſt ĩ re ſignũ,quo differẽtia iudicari ambiguorũ poßit ſimpliciterq; dictorũ,tã poteſt qd' ſimplex eſt,ambiformiter dictũ exiſtimari,q̃ qd' ambigue ſcriptũ eſt,recluſis eſſe obtenſionib. credi. Quod quidẽ quo genere aut fiat,aut fieri poſſe credatur,intelligere confitemur minime poſſe. Inſpiciamus enim quod dicitur hoc modo. In nemore,inqt,Ennenſi quondã flores Proſerpina lectitabat. Integrũ adhuc iſtud eſt,et recta pronũtiatiõe prolatum:nã et nemus;et flores qd ſint,qd proſerpina,quid uirago, cũctis indubitabiliter notũ eſt. Emicuit Summanus

è terris

è terris curru quadrijugo uectitatus:ſimplex et hoc æque eſt:nam quadrigæ,currus,atq; Summanus interpretationem deſiderant nullam.Improuiſus Proſerpinam rapuit, & ſub terras ſecum auexit:ſeminis(inquit)abſtruſio raptione in Proſerpinæ nũcupatur.quid accidit quæſo,ut in aliud cõuerteretur hiſtoria?ſemen Proſerpina diceretur? ut quæ uirago iamdudũ florum in lectionibus habebatur, poſtquam ſublata & rapta eſt,ſignificationẽ cœperit habere ſementis?Iuppiter(inquit)in taurũ uerſus,concubitum matris ſuæ Cereris appetiuit:ut expoſitũ ſuprà eſt, nominibus his tellus & labens pluuia nũcupatur. Legem allegoricam uideo tenebroſis ambiguitatibus explicatã. Irata Ceres eſt, & exarſit, & arietis proles pro pœna atq; ultione ſuſcepit. Hoc iterum uideo cõmunibus in pro loquijs promptũ:nam & ira,et teſtes,ſatisfactio,ſuis hic moribus,et cõditionib. dicta ſunt. Quid ergo hic accidit, ut ab Ioue qui pluuia,& ab Cerere,quæ appellata eſt terra,res tranſiret ad uerum Iouem,atq; ad rerũ ſimpliciſſimam dictionẽ?Aut igitur debet allegorico genere omnia eſſe ſcripta,& poſita,demõſtrandaq; uniuerſa nobis:aut genere iſto conſcriptũ eſt nihil:quoniã eſſe quod creditur,quaſi parte ex hiſtoriæ nõ uidetur. Allegorico genere ſcripta ſunt hæc omnia. Minime iſtud uidetur certum. quæritis qua ratione,qua cauſa?quia omne quod geſtum eſt,& in alicuius operis euidentia conſtitutũ eſt,conuerſionem non poteſt in allegoriã duci:neq; enim poteſt infectum eſſe, quod factum eſt:aut rei geſtæ natura in alienã poteſt degenerare naturam. Nunquid bellũ Iliacum in Socraticam uerti cõdemnationẽ poteſt?aut pugna illa Cannenſis

nenſis

nenſis proſcriptio fieri crudelitasq́; ſyllana? Poteſt quidē proſcriptio (quemadmodum Tullius *ludit) pugna dici, appellariq́;* Cannenſis. *Sed quæ geſta eſt dudum pugna eſſe nō poteſt, eademq́; proſcriptio: neq; enim quod geſtū eſt, poteſt aliud (ut dixi) q̃ id eſſe quod geſtum eſt, aut in alienam migrare ſubſtantiam id, quod in ui propria, atq; in ſui generis qualitate defixum eſt.* Vnde *igitur probamus hiſtorias has omnes rerum eſſe geſtarum conſcriptiones?* Ex *ſolennibus ſcilicet ſacris, atq; initiorum myſterijs: uel quæ ſtatis fiunt tēporibus, ac diebus, uel quæ in abdito tradunt gentes, moris proprij perpetuitate ſeruata.* Neq; *enim credendū eſt ſine ſuis originib. hæc eſſe fruſtra, atq; inania fieri: nec habere coniunctas primis inſtitutionibus cauſas.* Pinus *illa ſolenniter quæ in matris infertur ſanctū deæ, nónne illius imago eſt arboris, ſub qua ſibi* Atys *uirū demeßis genitalibus abſtulit? & quam memorant diuam in ſolatium ſui conſecrauiſſe mœroris?* Ithyphallorum *illa faſcinorūq́; ſubrectio, quos ritibus annuis adorat & concelebrat græcia, nōne illius facinoris ſimilitudinē refert, quo ſe à debito* Liber *liberauit?* Eleuſina *illa myſteria, & ſacrorū reconditi ritus, cuius memoriam cōtinent? nónne illius erroris, quo in filiæ cōquiſitione* Ceres *feſſa, oras ut uenit ad atticas, triticeas attulit fruges? nebridarū familiam pellicula cohoneſtauit hinnulæ: & illud ſpectaculum maximum* Baubonis *in inguinibus riſit? aut ſi alia cauſa eſt, nihil ad nos iſtud, dum modo cauſa cuncta iſta confiant.* Neq; *enim credibile eſt, nullis antecedentibus cauſis ſuſcepta hæc eſſe: aut inſanire iudicandum eſt atticos, qui ſibi ritum religionis affixerint cōflatum rationibus nul-*

lis. Quod ſi liquet, & cōſtat, id eſt ſi rebus actis myſterio rū cauſæ atq; origines effluūt, in allegoricas ſpecies nullâ poſſunt cōuerſione traduci. quod enim factū, geſtū eſt, in fictū non poteſt fieri rerū prohibente natura. Et tamē ut uobis ita ſe habere aſſentiamur res iſtas, id eſt ut hiſtoriæ aliud uerbis ſonent neſcio quid, aliud more hariolantium dicant, ita non animaduertitis, non uidetis quāta iſtud di catur & cum ignominia fieri, contumeliaq; diuorum? an iniuria grauior ulla potis eſt reperiri, quàm terrā, & plu uiam, uel quodlibet aliud (nihil enim refert quæ fiat inter pretatione cōuerſio) Iouis & Cereris dicere atq; appella re concubitū? & cum deorum criminibus labem imbris è cœlo, & telluris ſignificare madorem? Poteſt irreligioſi- us quippiam uel exiſtimari, uel credi, quàm ſemina terris merſa, uel quodlibet aliud (nihil enim ſimiliter refert) ra- ptum Proſerpinæ dicere, & cum nota Ditis patris rei ru ſticæ dei proloqui? Nónne millies optatius fuit elinguem fieri atq; mutum, atq; ſcaturiginem iſtam uocis, & ſtre- pitum fœdæ loquacitatis amittere, quàm deorū nomini- bus res appellare turpiſſimas? quinimmo turpibus deorū factis negocia ſignificare uulgaria? Antea mos fuerat al- legoricas dictiones honeſtiſſimis ſenſibus obumbrare, res turpes, & fœdas prolatu, honeſtorū conueſtirier digni- tate. At uero uobis auctoribus per turpitudinem dicuntur res graues, et caſtitate pollentia obſcœnis cōmorantur in uocibus: ut quod olim grauitas fœdæ rei uerecūdia conte- gebatur, nunc ſcurriliter, turpiterq; dicatur digna res elo cutione mutata. Quod in adulterio dicimus Martem (in- quit) & Venerem Vulcani eſſe circūretitos arte, cupidi-

tatem

tatem dicimus atque iram, ui preſſas conſilioq; rationis. Quid enim prohibebat, quid obſtabat unāquāq; rem uerbis, & ſuis ſignificationibus promere? immo quid urgebat cum neſcio quid indicare per cōmentarios & ſcripta uoluiſſet, nolle illud intelligi quod indicaret: ſed cōtrarias res ſimul una expoſitione ſuſcipere, ſtudiū docere cupientis, & nolentis oſtēdere malignitatē? an deos adulteros dicere periculum habuit nullū? Prolatio cupidinis atq; iræ, linguam & os fuerant obſcœno coinquinatura cōtactu? Quod ſi utiq; fieret, & allegoricæ cæcitatis obumbratio tolleretur, & facilis ad diſcendū res eſſet, & deorū dignitas cōſeruaretur illæſa. Nunc uero cū dicitur in Martis et in Veneris uinctione uitiorū eſſe ſignificata compreßio, peruerſißimæ res duæ ſimul iiſdem tēporibus fiunt, ut & fœdæ rei ſpecies intellectū ſubiiciat honeſtatis, & prius animū turpitudo q̃ religionis alicuius perſtringat auctoritas. Niſi fortè dicetis (hoc enim ſolū reſtat, quod à uobis poſſe uideatur opponi) deos ſua myſteria nolle ab hominibus ſciri: & iccirco hiſtorias ambagibus eſſe allegoricis ſcriptas. Et unde uobis eſt liquidū, q̃ hominibus ſuperi nōlint ſua myſteria publicari? Vnde illa uos ſcitis, aut cur ea diſſoluere in allegoriarū explanationē curatis? Ad extremū et ultimū, quid ſibi dii uolūt, ut honeſta cū nolint, turpißima de ſe dici atq; indecora patiātur? Atyem cū nominamus, ſolē (inquit) ſignificamus, & dicimus: ſed ſi Atys ſol eſt (quemadmodū connumeratis, & dicitis) quis erit Atys ille, quē in Phrygia genitū ueſtræ prodūt atq; indicant literæ? quē paſſum eſſe res certas, feciſſe item res certas: quē in ſpectaculis ludicris theatra uniuerſa nouerūt,

cui inter ſacros cultus res uidemus fieri ſpecialiter annuas, nominatimq́; diuinas? utrúmne ab ſole ad hominẽ, an ab homine ad ſolem uocabuli huius facta translatio eſt? Si enim nomen iſtud principaliter habet originẽ ſolis, quid tandem de uobis ſol aureus meruit, ut ei cum ſemiuiro faceretis uocabulum iſtud eſſe cõmune? ſin hirquinum, & Phrygium eſt, quid Phaetontis genitor, pater huius luminis & claritatis admiſit, ut abſciſſo ab homine dignus uideretur uocari, & auguſtior fieret euirati corporis nũcupatione ſignatus? Sed quid ſit iſtud, iam promptũ eſt omnibus: nam quia talium ſcriptorũ, hiſtoriarũq́; uos pudet, nec aboleri uidetis poſſe ea quæ ſunt fœde ſemel in commẽtarios relata, nitimini cohoneſtare res turpes, atq; omnibus argutiarium modis pro rebus ſubditis uerborũ inuertitis corrumpitisq́; naturas: atq; ut olim accidere male ſanis aſſolet, quorũ turbida uis, morbi ſenſum, atq; intelligentiam depulit, cõfuſa atq; incerta iactatis, & inaniũ per rerum figmenta bacchamini. Eſto in Iouis & Cereris coitu irrigatio ſit ſignificata telluris: occultatio ſeminis patris in Ditis raptu, uina per terras ſparſa diſtractis in uiſceribus Liberi, cupiditatis & temeritatis compreſſio, colligatio dicta ſit adulteriorũ Veneris atq; Martis. Sed ſi fabulas has uultis more eſſe allegorico ſcriptas, quid cæteris fiet quas nõ uidemus poſſe uerſuras in huiuſmodi cogi? Quid enim ſubijciemus pro illis fuſtibus, quos ſuper aggerem tumuli ſemeleiæ ſobolis origo contorſit? Et quid pro illis Ganymedibus partis, atq; in libidinum magiſteria ſubſtitutis? Quid pro illa conuerſione formiculæ, in quam Iuppiter maximus uaſtitatis ſuæ liniamenta cõtra

xit

xit? Quid pro cycnis, & ſatyris? quid pro aureis imbribus, in quos idem ſe pellax fraude induit perfida formarũ uarietatibus ludens? Ac ne de Ioue ſolo loqui uideamur uoluiſſe, in amoribus numinũ reliquorũ eſſe allegoriæ quæ poſſunt? quæ in mercenarijs cõditiõibus, ac ſeruitutibus? quæ in uinculis, orbitatibus, planctibus? quæ in cruciatibus, uulneribus, ſepulchris? in quo cum unam contrahere poſſetis culpã conſcriptione de ſuperis tali, addidiſtis (ut dicitur) gangrenam, cum deorũ nominibus appellauiſtis res turpes, & uocabulis rurſus deos rerum cõquinauiſtis infamiũ. Quod ſi adeſſe hic eos, aut eſſe illos uſpiã cognitione indubitabili crederetis: in mẽtione illorum facienda præſtringeret uos metus: & tanq̃ uos audirent, ueſtrasq; acciperẽt uoces, ita credi oportuit, & haberi in cogitatione defixũ. Apud enim homines officioſis religionib. deditos nõ ipſi dij tantũ, uerũetiam nomina debẽt eſſe deorũ reuerẽda: quantũq; eſt in ipſis, qui cẽſentur his nominibus, tantũ eſſe par eſt in eorũ appellationibus dignitatis. Ad uerã iudicij formã, & in illa eſtis reprehẽſionis parte, q; in uſu ſermonis ueſtri martẽ pro pugna appellatis, pro aquis Neptunũ, Liberum patrẽ pro uino, Cererẽ pro pane, Mineruã pro ſtamine, pro obſcœnis libidinis Venerem. Quæ eſt enim ratio, ut cũ ſuis cẽſeri appellationib. res poſſint, nominib. cognominẽtur deorũ? & ea fiat numinibus cõtumelia, quã nec homines ſuſtinemus, ſi noſtra qs nomina res ducat, atq; inuertat in friuolas? Sed oratio ſordida eſt, uerbis fuerit polluta ſi talibus. Verecũdia laude condigna, erubeſcitis panem & uinum nominare, & pro coitu Venerem non metuitis dicere.

ARNOBII DISPV=
tationum aduerſus Gentes
Liber ſextus.

NVNC quoniam ſummatim oſtendimus,q̃
impias de dijs ueſtris opinionũ conſtitueri
tis infamias,ſequitur ut de templis,de ſimu
lachris etiã,ſacrificijsq́; dicamus:deq́; alia
ſerie,quæ his rebus annexa eſt,& uicina copulatione cõ
iuncta. in hac enim cõſueſtis parte crimen nobis maximũ
impietatis affigere:quòd neq; ædes ſacras uenerati õis ad
officia conſtruamus,non deorum alicuius ſimulachrũ con
ſtituamus,aut formam:nõ altaria fabricemus, non aras,
non cæſorum ſanguinẽ animantiũ demus,non thura,neq;
fruges ſalſas,non deniq; uinum liquens paterarũ effuſio=
nibus inferamus:quæ quidem nos ceſſamus nõ ideo uel ex
ædificare,uel facere tanquã impias geramus & ſcelero=
ſas mentes,aut aliquẽ ſumpſerimus temeraria in deos de=
ſperatione contemptũ:ſed quòd deos arbitramur,& cre=
dimus(ſi modo dij certi ſunt,& nominis huius eminentia
præditi)honorũ hæc genera aut riſui habere,ſi rideant,
aut indigne perpeti,ſi motibus exaſperentur irarum. Vt
enim noſcatis quid de iſto nomine ſentiamus,iudicijq́; ſi=
mus cuius,exiſtimamus nos eos (ſi modo dij certi ſunt, ut
eadem rurſus ſociateq́; dicũtur)cunctarũ eſſe debere per
fectarumq́; uirtutũ,ſapientes,iuſtos,graues(ſi modo nul
la eſt culpa quod eos laudibus accumulamus humanis)in=
teſtinis pollentes bonis,nec extraneis adminiculis indige
re:quod illis integritas inoffenſæ beatitudinis cõpleatur:

ab affectibus cunctis, & cunctis perturbationibus libe= ros:non ira efferuere,non ullis cupiditatibus excitari, ca lamitatem irrogare nullis,nõ ex malis hominũ crudelem accipere uoluptatẽ,non terrere portentis,non prodigio= ſas oſtentare formidines,non uotorũ debitis habere ob= noxios & obligatos,nec piaculares hoſtias ſignis minaci bus poſtulare,non peſtilentias,non morbos,corruptione. aeris inducere,non adurere ſiccitatibus fruges,non cædi= bus intereſſe bellorũ,non urbium ſtragibus,non aduerſa his uelle,non illorum cõmoditatibus ſuffragari:ſed quod magnarum eſt mentiũ pari pendere cunctos lance,& in= diuiduas cunctis beneuolẽtias exhibere. Caduci enim ge= neris,& infirmitatis humanæ eſt contrarijs egere, eosq; quos tangat affectio,pati dolorẽ,diminui,ſapientium ſci ta & pronũciata definiunt:nec poſſe aliter fieri,quin le= gibus mortalitatis aſtricti ſint,qui ſint ullis perturbatio= nibus mancipati. Quod cum ita ſe habeat, qui poſſumus iudicari deos habere contemptui?quos niſi ſunt recti, & magnarum mentium admiratione laudabiles, deos nega= mus exiſtere, nec poteſtatibus poſſe cœlitum applicari? Sed templa illis extruimus nulla, nec eorum effigies ado= ramus, non mactamus hoſtias, non thura ac uina liba= mus. Et quid amplius poſſumus uel honoris eis attribue= re, uel dignitatis, quàm quod eos in ea ponamus parte, qua rerum caput,ac dominum, ſummumq; ipſum regem, cui debent diuina nobiſcum quod eſſe ſe ſentiunt, & ui= tali in ſubſtantia contineri? Nunquid enim delubris aut templorum cum conſtructionibus honoramus? Nun= quid ei hoſtias cædimus? Nunquid alias res damus,quas

libare, profundere nõ eſt rationis expenſæ, ſed tracti per cõſuetudinem moris? Etenim plena dementia eſt, neceſſitatibus tuis potentiora metiri, & quæ tibi ſint uſui datoribus dijs dare, & honorem iſtum, non contumeliam ducere. Tẽpla igitur quærimus in deorũ quos uſus? aut in rei cuius neceſſitatem, aut dicitis eſſe cõſtructa, aut eſſe rurſus ædificanda cenſetis? Hyemalia ſentiunt frigora, aut ſolibus torrentur æſtiuis, pluuialibus nimbis perfluunt, uentorum eos aut turbines uexant, incurſionem pati periclitantur hoſtilem, ferarũ aut rabidos appetitus? ut merito illos conueniat tectorũ munitionibus claudere, ſaxorum aut obiectione tutari? Templa enim hæc quid ſunt? Si humanam infirmitatẽ roges, neſcio quid immane, atq; amplum: ſi deorum potentiã metiaris, ſucceſſus quidã parui, atq; (ut uerius eloquar) genus anguſtiſſimũ cauernarum paupertini cordis excogitatiõe ſuſpẽſum. Quorũ ſi quæris audire quis prior fuerit fabricator, aut Phoroneus Aegyptius, aut Merops tibi fuiſſe monſtrabitur: ut tradit in admirãdis Varro, Iouis progenies Aeacus. Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis ſtructa, laquearibus aut renideant aureis, ſplendeant hic gemmæ, et ſydereos euomant uariata interſtitione fulgores: terra ſunt hæc omnia, & ex fæce ultima uilioris materiæ concreta. Neq; enim, ſi uos ea pretijs carioribus penditis, delectari credendum eſt his deos: nec recuſare, nec ſpernere quo minus ſe ſepiant, & eorum obiectionibus coerceãtur incluſi. Templum (inquit) hoc Martis eſt, hoc Iunonis, et Veneris: Apollo hic habitat, in hoc manet Hercules, illo Summanus. Iſta non prima & maxima cõtumelia eſt, habitationibus

deos

deos habere diſtrictos? taguriola his dare, conclauia, & cœllulas fabricari, & eis exiſtimari neceſſarias res eſſe, quæ hominibus, felibus, quæ ſunt formiculis, & lacertis, quæ fugacibus pauidis, atq; exiguis muribus? Sed nõ (inquit) iccirco attribuimus dijs templa, tãquam humidos ab his imbres, uentos, pluuias arceamus, aut ſoles: ſed ut eos poſſimus coràm & cõminus contueri, affari de proximo, & cum præſentibus quodãmodo uenerationum colloquia miſcere. Sub axe enim nudo, & ſub ætherio tegmine inuocati ſi fuerint, nihil audiunt: & niſi de proximo admo ueantur his preces, tanquam nihil dicatur, obſtructi, atq; immobiles ſtabunt. Atquin nos arbitramur omnem deum omnino (ſi modo nominis huius ui pollet) ex quacũq; mũdi parte, quod quiſq; fuerit locutus, tanquã ſi ſit præſens, audire debere: immo quod quiſq; conceperit ſub obſcuris & tacitis ſenſibus cognitione anticipata præſumere: atq; ut aſtra, ſol, luna, cum ſupra terras meant, omnibus omnino cernentibus ſtatim ſunt & ubiq; præſentes, ita quoq; cõuenit audientiã numinũ nulli eſſe clauſam linguæ, ſemperq; eſſe præſentẽ: quamuis ad eam uoces regionibus ex diſtantibus confluant. Hoc eſt enim propriũ deorũ, *complere omnia ui ſua, nõ partiliter uſpiam, ſed ubiq; eſſe totos: non adeſſe, non abeſſe, non cœnatũ ad* Aethiopas *pergere, & poſt dies biſſenos priuatum ad domicilium redire. Quod ſi ita nõ erit, tollitur omnis ſpes opis, & erit in dubio audiamur ab dijs, necne: ſiquãdo res ſacras cæremoniarum cõſicitis debitis.* Conſtituamus *enim noſcẽdæ rei cauſa, templum numinis alicuius eſſe apud* Canarias *inſulas, eiuſdem apud ultimam* Thylem: *eiuſdem apud* Seras

eſſe, apud furuos Garamantas, & ſi qui ſunt alij, quos ab ſui notitia maria, mõtes, ſyluæ, & quadrini diſterminãt cardines. Si omnes uno in tempore rebus diuinis factis, quod ſua quoſq; neceſsitas cogitare compellit poſcant de numine, referendi beneficij quænam omnibus ſpes erit, ſi non undiq; ad ſe miſſam uocem deus exaudiet, & erit ulla longinquitas, quò penetrare non poßit auxiliũ poſcentis oratio? aut enim nullis erit in partibus præſens, ſi uſpiam poterit aliquãdo non eſſe, aut aderit unis tantũ, quoniam præbere cõmuniter ſuum nõ poteſt atq; indiſcretus auditum. At ita perficitur, ut aut nullis deus opituletur omnino, ſi occupatus re aliqua ad audiẽdas uoces non quiuerit aduolare: aut exauditi tantummodo uni abeant ſoli, nihil egerint cæteri. Quid quod multa ex his templa, quæ tholis ſunt aureis, et ſublimibus elata faſtigijs, auctorum conſcriptionibus cõprobatur cõtegere cineres atq; oſſa, & functorũ eſſe corporum ſepulturas? Nõnne patet, & promptũ eſt, aut pro dijs immortalibus mortuos uos colere, aut inexpiabilem fieri numinibus cõtumeliam, quorũ delubra & templa mortuorum ſuperlata ſunt buſtis? In hiſtoriarum Antiochus nono, Athenis in Mineruio memorat Cecropem eſſe mandatũ terræ: in templo rurſus eiuſdem, quod in arce Lariſſæ eſt, cõditus ſcribitur atq; indicatur Acriſius. Erichthonius Poliadis in fano, Dairas et Immarnachus fratres, in Eleuſinis conſepto, quod ciuitati ſubiectum eſt. Quid Celei uirgines? non in Cereris Eleuſinæ humatæ habere perhibẽtur officia? non in Dianæ delubro, quod in Apollinis conſtitutum eſt Delij, Hyperocha, Laodiceq; ? quas aduectas illuc eſſe finibus ex hyperboreis

reis indicatur. in Didymæo Mileſio Cleochum dicit habuiſſe ſuprema Leandrus. funeris Leucophrynæ monumentum in fano apud Magneſiam Dianæ eſſe, Myndius profitetur ac memorat Zeno. ſub Apollinis arula, quæ Telmeſsi apud oppidum uiſitur, Telmeſſum eſſe conditum uatem, non ſcriptis conſtantibus indicatur Ageſarchi? Ptolemæus Philopator quem edidit primo, Cinyram regem Paphi cum familia omni ſua, immo cum omni pro ſapia in Veneris templo ſitum eſſe literarum auctoritate declarat. Infinitum eſt & immenſum, quibus quique in fanis toto ſint in orbe deſcribere: nec exactam deſiderat curam, quam pœnam conſtituerit Aegyptus in eum qui publicaſſet, quibus Apis iaceret abſconditus: polyandria illa Varronis quibus templis cõtegantur, quáſque in ſe habeant ſuperlati ponderis moles. Sed quid ergo hæc parua? regnatoris in populi Capitolio quis eſt hominum qui ignoret Toli eſſe ſepulchrum Vulcentani? Quis eſt, inquam, qui non ſciat ex fundaminum ſedibus caput hominis euolutum non ante plurimum temporis, aut ſolum ſine partibus cæteris (hoc enim quidam ferunt) aut cum membris omnibus humationis officia ſortitum? Quod ſi planum fieri teſtimonijs poſtulatis auctorum, Sammonicus, Granius, Valerianus uobis, & Fabius indicabunt: cuius Tolus fuerit filius, gentis & nationis cuius, ut à germani ſeruulo uita fuerit ſpoliatus & lumine: quid de ſuis commeruerit ciuibus, ut ei ſit abnegata telluris patriæ ſepultura. Cõdiſcetis etiam (quam uis nolle iſtud publicare ſe fingant) quid ſit capite reſecto factũ, uel in partę quą çurioſa fuerit obſcuritatę con-

cluſum

cluſum:ut immobilis uidelicet atq; fixa obſignati ominis perpetuitas ſtaret. Quod cum opprimi par eſſet, & uetuſtatis obliteratione cœlari, cõpoſitio nominis iecit in medium, & cum ſuis cauſis per data ſibi tẽpora inextinguibili fecit teſtificationẽ procedere: nec erubuit ciuitas maxima, & numinum cunctorũ cultrix, cum uocabulũ templo daret, ex Toli capite capitolium quàm ex nomine Iouio nuncupare. Satis igitur (ut opinor) oſtẽdimus templa dijs immortalibus aut inaniter eſſe conſtructa, aut contra decus, & potentiã creditam cõtumelioſis opinationibus fabricata. Sequitur ut de ſignis aliquid, ſimulachriſq́; dicamus: quæ multa arte cõponitis, & religioſa obſeruatione curatis: qua in parte ſi fides eſt ulla, conſtituere apud nos ipſos nullis conſiderationib. poſſumus, utrúmne iſtud ſeriò & cũ propoſito faciatis graui, an ridendo res ipſas puerili hallucinatione ludatis. Si enim certũ eſt apud uos deos eſſe, quos remini, atq; in ſummis cœli regionibus degere, quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut ſimulachra iſta fingantur à uobis, cum habeatis res certas, quibus preces poßitis effundere, & auxiliũ rebus inexigẽtibus poſtulare? Sin autem nõ creditis, aut (ut mediocriter dicatur) ambigitis: etiam ſic, ratio quænam eſt dubiorũ fingere atq; inſtituere ſimulachra? & quod eſſe non credas uentoſa imitatione formare? An nunquid dicitis fortè præſentiam uobis quandam his numinum ſubexhiberi ſimulachris, & quia deos uidere non datum eſt, eos ita coli, & munia officioſa præſtari? Hoc qui dicit, & aſſerit, deos eſſe nõ credit: nec habere cõuincitur ſuis religionibus fidem, cui opus eſt uidere, quod teneat: ne inane fortè ſit, quod obſcurũ non uidetur

detur. Deos (inqtis) per ſimulachra ueneramur. Quid er go, ſi hæc non ſint, coli ſe dij neſciunt, nec impertiri à uobis ullum ſibi exiſtimabunt honorem? Per tramites ergo quoſdam, & per quædam fidei commiſſa (ut dicitur) ueſtras ſumunt, atq; accipiunt cultiones: & antequã hi ſentiant, quibus illud debetur obſequium, ſimulachris litatis prius, & uelut reliquias quaſdam aliena ad illos ex aucto ritate tranſmittitis. Et quid fieri pote eſt iniurioſius, contumelioſius, durius, quàm deum alterum ſcire, & rei alteri ſupplicare? opem ſperare de numine, & nullius ſenſus ad effigiem deprecari? Nónne illud eſt quæſo, quod in uulgaribus prouerbijs dicitur, fabrũ cadere cum ferias fullonem? & cum hominis conſiliũ quæras, ab aſellis, & porculis agendarum rerum ſententias poſtulare? Et unde nouiſſime ſcitis an ſimulachra hæc omnia, quæ dijs immortalibus uicaria ſubſtitutione formatis, ſimilitudinẽ referãt, habeãtq; diuinam? Poteſt enim fieri, ut barbatus in cœlo ſit, qui eſſe à uobis effingitur leuis: poteſt ut ſenectute pro uectior, cui puerilem cõmodatis ætatem: poteſt ut hic flauus ſit, qui in ueritate habeat oculos cæſios, diſploſas ut geſtitet nares, quem eſſe uos facitis, figuratiſq; naſicã. Neq; enim rectum eſt dicere, aut appellare ſimulachrum, quod nõ pariles lineas principali ab ore traducat: quod eſſe planum & certum, manifeſtis poterit à rebus agnoſci. Nam cum omnes homines teretem eſſe ſolem indubitabili luminum contẽplatione uideamus: os illi uos hominis, & mortalium corporũ liniamenta donatis. Luna ſemper in motu eſt, & ter denas facies in reſtitutione accipit mẽſtrua: uobis ducibus, et figuratorib. fœmina eſt, uultuq; eſt uno,

quæ per habitus mille quotidiana inſtabilitate mutatur? Intelligimus omnes uẽtos aeris eſſe fluorẽ, pulſos, & mũdanis rationibus cõcitatos: per uos hominum formæ ſunt buccinarum animantes tortus inteſtinus & domeſticis flatibus. Inter deos uidemus leones toruiſsima facie, mero oblita minio, & nomine frugi ſerio nuncupari. Si ſimulachra hæc omnia ſuperiorũ ſunt imagines numinum, ergo & in cœlo habitare dicendus eſt deus talis, ad cuius formam & ſpeciem ſimulachri huius ſimilitudo directa eſt: & uidelicet ut hic iſte, ita illic ille, ſine reliquo corpore perſona eſt, & facies ſola, fremebũdus hiatibus toruidis, dirus, ſanguineo de gutture malum dentibus ſuis comprimens, atq; ut olim feſsi canes linguã ore de patulo pituitate proijciens. quod ſi utiq; non eſt, ita ut omnes exiſtimamus non eſſe, quænam tanta audacia eſt formã tibi quam uolueris fingere, ac credere eſſe ſimulacrum dei, quẽ probare non poſsis ulla eſſe in parte naturæ? Ridetis temporibus priſcis Perſas fluuios coluiſſe, memoralia ut indicant ſcripta, informẽ Arabas lapidem, acinacem Scythiæ nationes, ramũ Prognes Theſpios, lignũ Carios pro Diana indolatum: peſsinuntios ſilicem pro deũm matre: pro Marte Romanos haſtam, Varronis ut indicãt muſæ: atq; (ut Ethedius memorat) ante uſum diſciplinãq; fictorum, puteum Samios pro Iunone: & abſtinetis à riſu cum pro dijs immortalibus ſigilliolis hominũ, & formis ſupplicatis humanis? Quinimmo deos eſſe ſigillaria ipſa cenſetis, nec præter hæc quicquam uim creditis habere diuinam. Quid dicitis ó iſti, ergóne dij cœlites habẽt aures, & tempora, ceruices, occipitiũ, ſpinam, lumbos, latera, poplites, nates

nates,ſuffragines,talos,mēbraq́; alia cætera, quibus con ſtructi nos ſumus,et quæ prima in parte paulo plenius di cta ſunt,& ſcripto uberiore prolata? Vtinā liceret intro ſpicere ſenſus ueſtros,receſſusq́; ipſos mētis,quibus uarias uoluitis,atq; initis obſcuriſsimas cogitationes:reperire mus & uos ipſos eadē ſentire, quæ nos:neq; alias gerere ſuper numinū figuratione ſententias. Sed ſtudijs facere qd peruicacib. poſſumus,quid intentātibus gladios, nouasq́; excogitantibus pœnas? Animantis aſſeritis malam ſcientiſsimi cauſam,& quod ſemel ſine ratione feciſtis, ne uideamini aliquādo neſciſſe,defenditis:meliusq́; putatis nō uinci,q̄ confeſſe cedere atq; annuere ueritati. Ex huiuſmodi cauſis illud etiā uobis cōniuentibus conſecutū eſt:ut in deorū corporib. laſciuiæ artificū luderent,darentq́; his formas,quæ cuilibet triſti poſſent eſſe deriſui. Itaq; Hammon cū cornibus iam formatur & fingitur arietinis:Saturnus cū obunca falce,cuſtos ruris ut aliquis ramorū luxuriantiū tonſor:cum Petaſo gnatus Maiæ, tanq̄ uias aggredi præparet,& ſolem,puluereq́; declinet: Liber membris cū mollibus,& liquoris fœminei diſſolutiſsimus laxitate:Venus nuda,et aperta,tanq̄ ſi illam dicas publicare, diuēdere meritorij corporis formā:cū pileo Vulcanus,et malleo,manu liber ſed dextera,et fabrili expeditiōe ſuccinctus:cū plectro et fidibus Delius cithariſtæ geſtus ſeruās, cātaturi et nænias hiſtrionis: cū fuſcina rex maris, tanq̄ illi pugna ſit gladiatorij obeūda certaminis:neq; ullū eſt reperire figmentū alicuius numinis,qd' nō habitus certos ferat fabrorū liberalitate donatos. Ecce ſi aliquis, uobis neſciētib. et ignaris,rex urbanus et callidus ex fori

bus

bus ſuis ſolem tollat, et in Mercurij trāsferat ſedem: Mercurium rurſus arripiat, atq; in ſolis faciat cōmigrare delubrum (uterq; enim à uobis glaber, atq; ore cōpingitur leui) detq; huic radios, ſolis capiti petaſunculū ſuperponat: quibus modis internoſcere poteritis utrúmne ſol iſte ſit, an ille Mercurius, cum habitus uobis deos, non oris ſoleat proprietas indicare? Conſimili rurſus translatione ſi nudo Ioui cornua detrahat, & Martis tēporibus affigat, Martem armis ſpoliet, & his rurſus circūcludat Hammonem: interſtitio fieri quæ poterit ſingulorū, cū qui Iuppiter fuerat, idē poßit exiſtimari Mars eſſe, & qui Mauors fuerat, ſubintroire ſpeciem Iouis poßit Hammonis? Vſq; adeo ludus eſt ſimulachra iſta cōfingere, nomina illis tanquam propria dedicare, quibus ſi habitū detrahas, tollatur cognitio ſingulorum: deus pro deo credi, alter uideri pro altero, immo pro utroq; uterq; poßit exiſtimari. Sed quid ego dijs datas falces, & fuſcinas rideo? quid cornua, malleos, & galeros, cū ſimulachra quædam ſciam certorum eſſe hominū formas, & infamiū liniamēta meretricum? Quis eſt enim qui ignoret Athenienſes illos hermas Alcibiadis ad corporis ſimilitudinē fabricatos? Quis Praxitelem neſcit, Poſidippū ſi relegat, ad formam Gratinæ meretricis, quā infelix perdite diligebat, os Veneris gnidiæ ſolertiarum coegiſſe certamine? Sed ſola eſt hæc Venus, cui de ſcorti uultu translaticiū decus auctū eſt? Phryne illa Theſpiaca (ſicut illi referunt, qui negocia Theſpiaca ſcriptitarunt) cū in acumine ipſo eſſet pulchritudinis, uenuſtatis, & floris: exemplariū fuiſſe perhibetur cūctarum, quæ in opinione ſunt Venerū: ſiue per urbes graias, ſiue

ſiue iſte quò fluxit amor talium cupiditasq́; ſignorũ. Itaq; artifices omnes ipſis iiſdem qui temporibus extiterunt, quibusq́; primas dabat exprimendarũ ſimilitudinũ ueritas, omni cura ſtudioq́; certabant, filum capitis proſtituti cythereia in ſimulachra traducere: ardebant artificũ ſcita: alterq́; alterum uincere contentioſa æmulatione quærebant, nõ Venus ut auguſtior fieret, ſed ut Phryne pro Venere ſtaret. Atq; ita perducta eſt res eò, ut pro dijs immortalibus ſacra meretricib. fierent, & infelix religio ſignorum fabricationibus falleretur. Inter ſignifices ille memoratus Phidias & primus, cum olympij formam Iouis molimine operis extuliſſet immenſi, ſuper dei digito Pantauches inſcripſit pulcher: nomẽ autẽ fuerat amati ab ſe pueri, atq; obſcœna cupiditate dilecti: neq; ullo metu eſt aut religione commotus, deum nomine proſtibuli nuncupare: quinimmo exoleto Iouis numen ſimulachrumq́; ſacrare. Vſq; adeo ludus eſt, & puerilis affectio, ſigillaria iſta formare, adorare pro dijs ea, ſanctitatibus accumulare diuinis: cum ipſos uideamus artifices in effingendis his ludere, & libidinũ propriarum monumẽta ſancire. Quid eſt enim, ſi quæras, cur Phidias ludere ac laſciuire dubitaret, cũ ante paululũ temporis Iouem ipſum, quem fecerat, ſciret aurũ fuiſſe, lapides, atq; oſſa informia, diſparata, confuſa, ſeq́; horum omniũ congregatorem, atq; uinctorem, habitus eis per ſe datos in membrorũ ſimilitudine fabricata? &, quod inter omnia primũ eſt, ſui eſſe beneficium muneris, quod natus per ſe eſſet, atq; in rebus adoraretur humanis? Libet in hoc loco, tanquã ſi omnes adſint terrarum ex orbe nationes, unam facere cõcionẽ, atq; in au-

res hæc omnium cõmuniter audienda depromere. Quidnam eſt iſtud homines, quod ipſi uos ultro in tam promptis ac perſpicuis rebus uoluntaria fallitis & circumſcribitis cæcitate? Diſcutite aliquãdo caliginem, regreßiq; ad lumen mentis, intuemini propius, & uidete iſtud, quod agitur, quale ſit: ſi modo retinetis ius ueſtrũ, atq; in finibus his datæ rationis, cõſilijq; uerſamini. Simulacra iſta, quæ uos terrent, quæq; templis in omnibus proſtrati atq; humiles adoratis, oſſa, lapides, æra ſunt, argentũ, aurum, teſta, lignum ſumptum ex arbore, aut cõmixtum glutinũ gypſo: ex ornatibus fortaſſe meretricijs, aut ex muliebri mundo, camelinis ex oßibus, aut ex indici animalis dente, ex cacabulis, ollulis, ex cãdelabris, & lucernis, aut ex alijs obſcœnioribus uaſculis congeſta, conflata in has ſpecies ducta ſunt, atq; in formas quas cernitis exierũt: fornacibus incocta figulinis, ex incudibus & malleis nata, grosſis raſa, deſcobinata limis, ſerris, furficibus, aculeis, aſceis, ſecta, dolata, effoſſa, terebrarum excauata uertigine, runcinarum leuigata deplanis. Ita iſte non error eſt? non (ut proprie dicatur) amentia? deũ credere, quem tute ipſe formaris, ſupplicare tremebundum fabricatæ abs te rei? & cum ſcias, & certus ſis tui eſſe operis, & digitorũ artẽ, pronũ in faciem ruere, opem rogare ſuppliciter, aduerſisq; in rebus, atq; in temporibus aſperis propitij numinis fauores accurrere. Ecce ſi aliquis ponat in medio æs rude, atq; in opera nulla conicctũ, argenti maſſas indomiti, infectum aurum, lignũ, lapides, atq; oſſa, resq; alias cæteras, quibus ſigna conſueta ſunt & numinum ſimulachra conſtare: immo ſi aliquis ponat in medio colliſorum

deorum

deorum uultus,conflata atq; imminuta ſimulachra: iube- atq; uos idem fruſtis hoſtias & fragminib. cædere,infor- mibus maßis ſacra et munia impertire diuina:audire à uo bis expoſcimus,facturine iſtud ſitis, an contrà quam im- perabitur recuſaturi?fortaſſe dicetis,qua cauſa?quia ne- mo eſt in in rebus humanis tam ſtolide cæcus,qui argentũ æs,aurum,gypſum,ebur,argyllam,deorũ in numerũ re- ferat,ipſaq; per ſe dicat uim habere atq; obtinere diuinã. Quænam eſt ergo ratio, ut ſi omnia hæc corpora intacta atq; infecta permãſerint,careãt ui numinis, atq; auctori tate cœleſti? ea formas ſi accipiant hominũ, ſi auriculas, naſos,buccas,labra,oculos,cilia,continuo dij fiant, & in ordinem cœlitũ referantur, & cenſum?Nouitatis aliquid fictio corporibus his addit,ut adiectiõe ipſa cogamini ali quid eis credere diuinitatis maieſtatiſq; collatũ? in aurũ æs mutata ut teſtula uilitatẽ in argenteam cogat degene- rare materiam?quæ inſenſibilia fuerũt paulo ante, faciat ut ſint uiua,& ſpiritali agitatione moueantur?ſi quas fo- ris habuere naturas,eas omnes retineãt ſimulachrorũ in corporibus conſtituta. ſtupiditas quæ tanta eſt?(detrecto enim dicere cæcitatem)rerum exiſtimare naturas forma- rum qualitate mutari,et accipere numen ex habitu,quod in primigenio corpore iners fuerit & brutum, & ſenſus mobilitate priuatũ. Itaq; immemores et obliti ſimulacro- rum ſubſtãtiæ atq; originis,quæ ſit,ratiõale homines ani mal,& ſapiẽtiæ munere cõſilijq; donatũ coctilibus teſtis ſuccũbitis,æris laminas adoratis,elephãtorũ à dẽtib. ſecũ das poſcitis ualetudines,magiſtratus,imperia,poteſtates, uictorias,acqſitionis lucra,meſſes opimas, feraciſsimaſq;

uindemias? et cum pateat, luceat, rebus fieri uerba cū brutis, exaudiri uos remini, ipſiq; uos ultro credulitatis uacuæ circūſcriptione traducitis? O utinam liceret in ſimulachri alicuius medias introire pendigines: immo utinam liceret olympiacos illos, & capitolinos Ioues deducere in membra reſolutos, omnesq; illas partes, quibus ſumma cōcluditur corporū, diſcretas ac ſingulas cōtueri. Iamdudū iſtos uideretis deos, quos exterior leuitas lenocinio fulgoris auguſtat, laminarū flatilium eſſe crates, particularum coagmenta deformium, à ruinarum caſibus, & diſſolutionis metu ſubſcudibus, & catenis, uncis, atq; anſulis retentari. Interq; omnes ſinus, cōmiſſurarūq; iuncturas plumbum ire ſuffuſum, & ſalutares moras ſignorū diuturnitatibus cōmodare. Videretis inquam iamdudū ſolas ſine occipitijs facies, manus ſine brachijs ſemiplenas, uentres cū lateribus dimidiatos, plantarum imperfecta ueſtigia, & quod maxime riſum ferat, parte ligneos ex una, at ex altera ſaxeos inæquabili corporū conſtructione cōtractos: quæ ſi utiq; perſpici obſcuritatis arte nō quirent, uel ipſa uos ſaltem quæ in medio ſita ſunt, docere, atq; monere debuerunt, agere uos nihil, & circa res caſſas officiorū impendere uanitates. Ita enim nō uidetis ſpirātia hæc ſigna quorum plantas, & genua contingitis, & cōtrectatis orantes: modo caſibus ſtillicidiorum labi, putredinis modo carie relaxari, ut nidoribus, atq; fumo ſuffita ac decolorata nigreſcāt, quemadmodū ſæcli longioris incuria perdant ſitus, ſpecie, & rubigine conuulnerentur exeſa? Ita, inquam, non uidetis ſub iſtorū ſimulacrorū cauis ſtelliones, ſorices, mures, blattasq; lucifugas nidamēta ponere, atq;

atq; habitare? ſpurcitias huc omnes, atq; alia uſibus accõmodata conducere, ſemiroſi duritias panis, oſſa in ſpem tracta, pannos, lanuginẽ, chartulas nidulorum in mollitie miſerorum fomenta pullorum? non in ore aliquando ſimulachri ab araneis ordiri retia, atq; inſidioſos caſſes, quibus uolatus innectere ſtridularum poßint, impudentiũq; muſcarum? Non *hirundines deniq; intra ipſos ædium circumuolantes tholos, iacularier ſtercoris plenas, & modo ipſos uultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculos, naſos, aliaſq; omnes partes, in quaſcunq; ſe detulerit deoncrati proluuies podicis?* Erubeſcite *ergo uel ſero, atq; ab animantibus mutis uias rationis accipite: doceãtq; uos eadem nihil numinis ineſſe ſimulacris: in quæ obſcœna facere neq; metuũt, neq; uitant, leges ſuas ſequentia, & inſtincta ueritate naturæ.* Sed *erras (inquit) et laberis, nam neq; nos æra, neq; auri argẽtiq; materias, neq; alias quibus ſigna conflant, eas eſſe per ſe deos, & religioſa decernimus numina: ſed eos in his colimus, eoſq; ueneramur, quos dedicatio infert ſacra, & fabrilibus efficit inhabitare ſimulachris.* Nõ *improba, neq; aſpernabilis ratio, qua poßit quiuis tardus, necnon & prudentißimus credere, deos relictis ſedibus proprijs (id eſt cœlo) non recuſare, nec fugere habitacula inire terrena: quinimmo iure dedicationis impulſos ſimulachrorum coaleſcere iunctioni.* In *gypſo ergo manſitãt, atq; in teſtulis dij ueſtri? quinimmo teſtularum et gypſi, mentes, ſpiritus, atq; animæ dij ſunt? atq; ut fieri auguſtiores uilißimæ res poßint, concludi ſe patiuntur, & in ſedis obſcuræ coercitione latitare?* Ergo *illud à uobis parte in hac primum deſideramus & poſtu-*

lanius audire, inuitíne hoc faciunt, id eſt iure dedicationis attracti ſimulachrorum ineunt manſiones? an proni, & faciles, neq; ullis neceßitatibus irrogatis? ſi inuiti hoc faciunt, & qui fieri pote eſt, ut in aliquam neceßitatem immi nuta maieſtate cogantur uoluntariæ obſecutionis aſſenſu? Et quid in teſtulis dij petunt, ut eas ſedibus ſydereis anteponant? uincti omnes, & propemodum colligati, nobilitent teſtulas, & cætera, quibus ſigna cõfiunt? Quid ergo in materijs talibus ſemperne dij manſitant, neq; abeunt uſpiam, etiam ſi res poſtulauerit maxima? An habent itus liberos, cum libuerit abire quocũq;, & ab ſuis ſedibus, ſimulacrisq; diſcedere? Si permanendi neceßitatẽ patiuntur, quid miſerius his eſſe, aut quid infelicius poterit, q̃ ſi eos in baſibus ita unci retinẽt, & plũbeæ uinctiones? ſed concedamus ut cœlo, & ſydereis ſedibus anteponant, diuinitatis ſuæ perdiderint poteſtatem. Sin autẽ cum uoluerint, euolant, & abſolutum ius habent, inania relinquere ſimulachra: ergo aliquo tempore deſinent eſſe dij ſigna, & in dubio ſtabit, quando ſacra debeant reddi: quãdo his conueniat, atq; oporteat abſtinere. Sæpenumero uidemus ab artificib. hæc ſigna modo paruula fieri, & palmarem in minutiem contrahi, modo in immenſum tolli, & admi rabilem in amplitudinem ſubleuari. Ratione hac ergo ſequitur, ut intelligere debeamus in ſigilliolis paruulis cõtrahere ſe deos, & alieni ad corporis ſimilitudinem coar ctari: aut uero in uaſtis porrigere ſe longius, atq; in maxi mitate producere. Ergo ſi hoc ita eſt, & in ſedentibus ſignis deum ſedere dicendum eſt, & in ſtantibus ſtare, in procurrentibus currere, iacularier in iacientibus tela, ad

illorum

illorum formare,atq; aptare ſe uultus:& ad reliquos habitus figurati corporis ſimilitudinē commodare. In ſimulachris dij habitant.ſingulinc in ſingulis?toti,an partiliter,atq; in membra diuiſi?Nam neq; unus deus in cōpluribus potis eſt uno tempore ineſſe ſimulachris, neq; rurſus in partes ſectione interueniēte diuiſus. Conſtituamus enim decem millia ſimulachrorū toto eſſe in orbe Vulcani:nunquid eſſe(ut dixi)decem omnibus in millibus potis eſt unus uno in tempore?nō opinor. qua cauſa? quia quæ ſunt priuata,ſingulariáq;natura,multa fieri nequeūt ſimplicitatis ſuæ integritate ſeruata:& hoc amplius nequeunt,ſi hominum formas dij habent,opinatio ut ueſtra declarat.neq; enim manus à capite ſeparata,aut pes diuiſus à corpore,ſummam poſſunt præſtare totius:aut dicēdum eſt portiones idem poſſe quod totū,cum cōſiſtere nequeat niſi fuerit partium cōgregatione conflatum. Si autem in cunctis idem eſſe dicetur, perit omnis ratio atq; integritas ueritati,ſi hoc fuerit ſumptū, poſſe unum in omnibus uno tēpore permanere:aut deorū eſt unuſquiſq; dicendus ita ipſum ſemet ab ipſo ſe ipſe diuidere, ut & ipſe ſit, & alter,nō aliquo diſcrimine ſeparatus,ſed ipſe idē,et alius. Quod quoniam recuſat, & reſpuit, aſpernaturq; natura:aut innumeros dicendum eſt,confitendumq; eſſe Vulcanos,ſi in cunctis uolumus eum degere,atq; ineſſe ſimulachris:aut erit in nullo,quia eſſe diuiſus natura prohibetur in plurimis.Et tamen ó iſti,ſi apertum uobis & liquidum eſt,in ſignorum uiſceribus deos uiuere, atq; habitare cœlites, cur eos ſub ualidiſſimis clauibus, ingentibuſq; clauſtris,ſub repagulis,peſſulis, alijſq; huiuſmodi rebus

cuſtoditis, cõſeruatis, atq; habetis incluſos, ac ne fortè fur aliquis, aut nocturnus irrepat latro, ædituis mille protegitis, atq; excubitoribus mille? Cur canes in capitolijs paſcitis? cur anſeribus uictum, alimoniáq; præbetis? Quinimmo ſi fiditis deos iſtic eſſe, nec ab ſignis uſpiam, ſimulachrisq; diſcedere: permittite illis curam ſui, reſerata ſint ſemper, atq; aperta delubra: ac ſiquid à quopiam temeraria fuerit fraude ſubreptũ, uim numinis mõſtrent, & ſub ipſo furti atq; operis nomine ſacrilegos pœnis cõuenientibus figant. Indigna enim res eſt, & potẽtiam deſtruẽs, auctoritatéq; ſummorum, cuſtodiam numinũ canum ſolicitudinibus credere: & cũ aliquã quæras prohibẽdis formidinem furibus non ab ipſis petere, ſed in anſerũ ponere & collocare gingritibus. Antiochum Cyzicenũ ferunt decem cubitorum Iouem ex delubro aureum ſuſtuliſſe, & ex ære bracteolis ſubſtituiſſe fucatum. Si in ſimulachris præſto ſunt atq; habitant dij ſuis, quibus negocijs Iuppiter, quibus curis fuerat illigatus, quominus priuatas perſequeretur iniurias, & ſuppoſitũ ſe ſibi uiliore in materia uindicaret? Dionyſius ille (ſed iunior) cũ uelamine aureo ſpoliaret Iouem, & pro illo laneum ſubderet: iocularibus etiam facetijs ludens, cum eſſe illud in rigoribus algidum hoc uaporeũ, oneroſum illud in æſtatibus diceret, hoc rurſus ſub ardoribus flabile: ubinam fuerat rex poli, ut præſentem ſe eſſe formidine aliqua cõprobaret, & urbanum ſcurrulam cruciatibus reuocaret ad ſeria? Nam quid Aeſculapij grauitatem ab eo eſſe cõmemorem riſam? quem cum barba ſpoliaret ampliſsima, boni põderis, & philoſophicæ denſitatis, facinus eſſe dicebat indignũ, ex Apolline

ne procreatū patre leui et glabro,ſimillimoq; impuberi, ita barbatum filium fingi, ut in ancipiti relinquatur uter eorū pater ſit,uter filius,immo an ſint generis & cognationis unius? Quæ cum omnia fierent, & cum ſacrilegis prædo irriſionibus loqueretur,ſi ſuberat numen in ſtatua nomini eius maieſtatiq; ſacrata:cur oris cōtumeliam leui gati,& dehoneſtati uultus non iuſta & merita perſecutus eſt ultione,demōſtrauitq; hoc facto & ſe eſſe præſentem,& cuſtodia pertinaci ſuas ſedes ſimulacraq; tutari? Niſi forte negligere deos dicetis hæc damna, nec putare eſſe idoneam cauſam,propter quā ſe exerant, & nocentibus pœnam uiolatæ religionis infligant. Ergo ſi hæc ita ſunt,nec ſimulachra ipſa habere deſiderant,quæ conuelli & dirigi perpetiuntur impune:immo e contrario perdocent aſpernari ſe illa,in quibus ſpretos ultiōe in aliqua ſignificare nō curant. Philoſtephanus in Cypriacis auctor eſt,Pygmalionē regem Cypri ſimulachrū Veneris, quod ſanctitatis apud Cyprios et religiōis habebatur antiquæ, adamaſſe ut fœminam,mente,anima,lumine rationis iudiciiq; cæcatis:ſolitūq; dementem,tanquam ſi uxoria res eſſet,ſubleuato in lectulū numine copularier amplexibus atq; ore,reſq; alias agere libidinis uacuæ imaginatiōe fruſtrabiles. Conſimili ratione Poſidippus in eo libro, quem ſcriptum ſuper Gnido indicat,ſuperq; rebus eius, adoleſcentem haud ignobilem memorat,ſed uocabulum eius obſcurat,correptum amoribus Veneris, propter quā Gnidus in nomine eſt,amatorias et ipſum miſcuiſſe laſciuias, cum eiuſdem numinis ſigno genialibus fuſum toris,& uoluptatū conſequentiū finibus:ut ſimiliter rurſum interro

gem

gem, ſi in ære, atq; in materijs cæteris, qbus ſigna formata ſunt, ſuperorũ potẽtiæ deliteſcũt: ubi nã gentiũ fuerãt una atq; altera Veneres, ut impudicã petulantiã iuuenũ propulſarẽt ab ſe lõge, et cõtactus impios cruciabili coercitione punirẽt? Aut, quoniã mites, & ingenijs trãquillioribus deæ ſunt, quantũ fuerat miſeris furialia ut reſtinguerent gaudia, mentẽq; inſanã recreatis reducerẽt ſenſibus? Niſi forte (ut uos fertis) libidinis et uoluptatum deæ cõtumelias iſtas habuere gratiſſimas: nec ultione facinus exiſtimauere condignũ, quod ſua: quoq; mulceret mẽtes, & qđ ab ſe ſubdi humanis cupiditatibus ſcirẽt. Sed ſi deæ Veneres ingenijs placidioribus præditæ, gerendũ eſſe morẽ infortunijs iudicauere cæcorũ, cum capitoliũ toties edax ignis abſumeret, Iouẽq; ipſum capitolinũ cum uxore corripuiſſet ac filia, ubinã fulminator tẽpore illo fuit, ut ſceleratũ illud arceret incendiũ, & à peſtifero caſu res ſuas ac ſemet, & cũctam familiam uindicaret? Vbi Iuno regina cũ inclytũ eius fanum, ſacerdotẽq; Chryſidem, eadem uis flammæ argiua in ciuitate deleret? Vbi Serapis Aegyptius, cũ conſimili caſu iacuit ſolutus in cinerẽ, cũ myſterijs omnibus, atq; Iſide? Vbi Liber Eleutherius cum Athenis? ubi Diana cũ Epheſo? ubi Dodonæus Iuppiter cũ Dodone? ubi deniq; Apollo diuinus cũ à piratis, maritimiſq; prædonibus, & ſpoliatus ita eſt, & incẽſus, ut ex tot auri ponderibus quæ infinita cõgeſſerant ſecula, ne unũ quidẽ habuerit ſcrypulũ quod hirũdinib. hoſpitis (Varro ut dicit in Menippeis) oſtẽderet? Infiniti operis res eſſet in toto orbe deſcribere, quæ ſint fana cõuulſa terræ motibus, & tempeſtatibus: quæ incenſa ab hoſtibus, quæ ab regibus

bus & tyrannis, quæ antiſtites, & ſacerdotes, & ipſi ſu-ſpitione auerſa nudauerint: quæ ad ultimum fures, & ob-ſerata pandentes tenebrarum obſcuritate canacheni, quæ tuta utiq; permanerent, & nullis obnoxia fortuitis, ſi ad-eſſent dij præſides, aut haberent aliquas templorū (quem admodū dicitur) curas. Nunc uero, quia caſſa ſunt, & nul lis habitatoribus tecta, habet in illis fortuna ius ſuum, & perinde cunctis obiecta ſunt caſibus, q̃ ſunt omnia cæte-ra motu interiore priuata. In parte hac eadem illud etiam dicere ſimulachrornm aſſertores ſolent, nõ ignoraſſe an-tiquos nihil habere numinis ſigna, neq; ullū omnino ineſ-ſe his ſenſum: ſed propter indomitū atq; imperitum uul-gus, quæ pars in populis atq; in ciuitatib. maxima eſt, ſa-lutariter ea conſilioq; formaſſe: ut uelut quadā ſpecie ob-iecta his numinum abijcerent aſperitatem metu: arbitra-tiq; præſentibus ſeſe ſub dijs agere, facta impia depone-rent, & ad humana officia morū immutatione tranſirẽt. Nec propter aliā cauſam uenerabiles formas auro eis ar gẽtoq; quæſitas, niſi ut adeſſe uis quædā ipſis in fulgorib. crederetur, quæ non oculorū tantū perſtringeret ſenſum, uerūetiam mentes ipſas auguſtiſſimæ lucis radiatiõib. ter ritaret. Quod ratione cū aliqua uideretur forſitan dici, ſi poſt cõdita deorum templa, atq; inſtituta ſimulachra nul lus eſſet in mundo malus, nulla omnino nequitia, iuſtitia, pax, fides mortalium pectora poſſideret: neq; quiſquā in terris nocẽs, neq; innocens diceretur, ſceleroſa opera ne-ſcientibus cūctis. Nunc uero cū cõtra malis omnia plena ſint, innocentiæ penè interierit nomen, per momenta, per puncta, examina maleficiorū noua noxiorū improbi

tate

tate pariantur: dicere quî conuenit ad incutiendas formidines uulgo deorum instituta ſimulacra: cũ præter innumeras criminũ & facinorũ formas, ipſa etiam uideamus templa ſacrilegis uiolationibus appeti ab tyrannis, ab regibus, ab latronibus, & nocturnis à furibus: ipſosq́; illos deos, quos ad metus faciendos uetus finxit & cõſecrauit antiquitas, uadere in antra prædonũ, cum ipſis ſuis aureis metuendisq́; fulgoribus? Quid enim, ſi uerũ, & ſine ulla gratificatione perſpicias, ſigna iſta quæ dicũt, habẽt in ſe magnum, ut merito ſperarit atq; exiſtimarit antiquitas, conſpectu illorum poſſe frangi hominum uitia, & mores, & maleficia temperari? Falx meſſoria ſcilicet, quæ eſt attributa Saturno, metũ fuerat iniectura mortalibus, uitam uellent ut pacificam degere, ac malicioſas abijcere uoluntates: fronte Ianus ancipiti, aut dentata illa, qua inſignitus eſt, clauis: riciniatus Iuppiter, atq; barbatus, dextera fomitem ſuſtinens perdolatum in fulminis morem: Iunonius ille cæſtus, aut militari ſub galea puellula deliteſcẽs: deûm mater cum tympano, cum tibijs, & cum pſalterijs muſæ. Mercurius pinnatus, Argiphõtes: Aeſculapius baculo, Ceres mammis cum grandibus, aut in Liberi dextera pendens potorius cantharus: Mulciber fabrili cum habitu: aut fortuna cum cornu, pomis, ficis, aut frugibus autumnalibus pleno: ſemitectis femorib. Diana: aut ad libidinẽ concitans Venus nuda: Anubis canina cũ facie: aut genitalibus proprijs inferior Priapus. O ſpecies formidinũ diræ, metuendiq́; terrores, propter quos genus hominũ torpedine in perpetua affigeretur, nihil moliretur attonitũ, ab omniq́; ſe actu ſceleroſô flagitioſoq́; frenaret. Falciculæ,

claues

claues,caliandria,fomites,talaria,baculi,tympaniola,tibiæ,pſalteria,mammæ prǽptæ,atq; ingentes cantharuli, forcipes,cornuaq́; pomifera,nuda corpora fœminarum, & uerctrorũ magnitudines publicatæ. Nónne ſatius fuerat ſaltitare,cantare,quàm ſub titulo grauitatis,& ſeueritatis obtentu,tam frigida,tamq́; inepta narrare ſimulachra,ab antiquis ad peccata cohibẽda,& ad nocentiũ formata impiorũq; formidines? Vſq; adeóne mortales ſeculi illius ac temporis corde fuerant uacui, rationis ſenſusq́; nullius,ut ab actionibus improbis tanquã paruuli puſiones perſonarum mõſtruoſiſsima toruitate animos etiã cõſtringerentur & manus? Et unde eſt in contrariũ res uerſa,ut cum tam multa in ciuitatibus templa ſint plena omnium ſimulacris deorum,tot legibus,& generibus ſupplciorum tantis iri obuiam nequeat multitudini noxiorum: neq; ullis remedijs audacia poſsit abſcidi:tantoq́; ſe magis maleficia congeminata multiplicent,quanto legibus iudicijsq́; contenditur imminuere facta crudelia, & pœnarũ coercitione ſedare? Quod ſi metus aliquos inſtigerent ſimulachra mortalibus,legum latio ceſſaret,nec tam diuerſæ cruces facinoroſorũ conſtituerẽtur audaciæ. Nũc uero quia conſtitit,cõprobatumq́; eſt re ipſa inanem eſſe opinionem timoris,qui ab ſignis dicatur effluere,ad legũ decurſum eſt ſanctiões:à quibus eſſet formido certiſsima etiam affixa,cõſtitutaq́; damnatio : quibus debent & ipſa ſimulachra,quod incolumia adhuc perſtant, & honoris alicuius conceſsione munita. Sed quoniã ſatis (ut res tulit) quàm inaniter fiant ſimulachra monſtratũ eſt: de ſacrificijs deinceps,de cædibus,atq; immolationibus hoſtiarum, de

de mero, de thure, deq; alijs omnibus, quæ in parte iſta cõ ſiunt, poſcit ordo quàm paucis, et ſine ullis circũlocutiõni bus dicere. In *hac enim conſueſtis parte inuidias nobis tu multuoſiſſimas concitare, appellare nos* Atheos: *& quod minimum tribuamus dijs, pœnas etiam capitis beluarum crudelitatibus irrogare.* Quod *quidẽ nos fatemur nõ cõtemptu facere, atq; aſpernatione diuina, ſed quod exiſtimemus huius potẽtias nominis nihil tale depoſcere, neq; rerum huiuſmodi cupiditatibus attineri.*

ARNOBII DISPVTAtionum aduerſus Gentes Liber ſeptimus.

QVID *ergo (dixerit quiſpiã) ſacrificia cenſetis nulla eſſe omnino facienda?* Vt *uobis nõ noſtra, ſed* Varronis *ueſtri ſentẽtia reſpondeamus, nulla.* Quid *ita? quia (inquit) dij ueri neq; deſiderant ea, neq; depoſcunt: ex ære autem facti, teſta, gypſo, uel marmore multo minus hæc curant.* Carent *enim ſenſu, neq; ulla contrahitur, ſi ea non feceris culpa: neq; ulla, ſi feceris, gratia.* Sententia *reperi nulla poteſt integrior, et quã quiuis poſſit, q̃uis ille ſit ſæuus, & difficillimus, occupare.* Quis *eſt enim pectoris tã obtuſi, qui aut rebus nullũ habentib. ſenſum hoſtias cædat et uictimas, aut eis exiſtimet dandas, qui ſunt ab his longe natura et beatitudine diſiugati?* Qui *ſunt (inquitis) dij ueri?* Vt *cõmuni uobis, & ſimplici reſpõdeamus uerbo, nõ ſcimus.* Quos *enim uidimus nunquã, qui ſint ſcire quemadmodum poſſumus?* Ex *uobis audire conſueuimus deos eſſe quàm plurimos, & numinum in ſerie cõputari: qui ſi ſunt*

(ut dicitis) uſpiã ueriq; (ut Terentius credit) eos eſſe conſequitur ſui conſimiles nominis: id eſt tales, quales eos uniuerſi debere eſſe conſpicimus, & nominis huius appellatione dicendos. Quinimmo (ut breuiter finiam) qualis dominus rerum eſt, atq; omnipotens ipſe, quẽ dicere nos omnes deum ſcimus atq; intelligimus uerum, cum ad eius nominis acceßimus mentionem. Deus enim ab altero, in eo quod deus eſt, nulla in re differt: nec quod unũ eſt genere, ſuis eſſe in partibus minus aut plus poteſt, qualitatis propriæ uniformitate ſeruata. Quod cum dubium nõ ſit, ſequitur ut geniti nunquam, perpetuiq; ut debeant eſſe, extrinſecus appetentes nihil, nec carpẽtes aliquas terrenas ex materiæ opibus uoluptates. Ergo ſi hæc ita ſunt, primum illud à uobis expetimus noſcere, quæ ſit cauſa, quæ ratio ſacrificij ut iſta faciatis: quid deinde ex hoc lucri ad deos ipſos perueniat, atq; in eorum cõmoditate ſubſideat. Quicquid enim geritur, debet habere cauſam ſui: neq; ita eſſe ab ratione ſeiũctum, ut in operibus feratur caßis, & in uacuis ludat inanitatis erroribus. Nunqd forte dij cœleſtes aluntur his ſacris, & ad eorum compaginẽ retinendam nõnullius opus eſt ſuffectiõe materiæ? Et quis ita eſt hominum, deus prorſus qui ſit, ignorans, ut eos exiſtimet contineri alicuius alimonij genere: & cibi eſſe munus, quod eos faciat uiuere, & immenſa in perpetuitate durare? Quicquid enim cauſis & rebus fulcitur extraneis, neceſſe eſt eſſe mortale. & habere ad periculũ uiam pronam, ubi aliquid cœperit deeſſe quo uiuitur. Tũ quod ex his rebus, quæ admouẽtur altaribus, nihil uideınus accedere, atq; ad numinum ſubſtantias peruenire. Aut enim
thus

thus datur, & liquefactũ carbonibus diſperit: aut animalis eſt hoſtia, & ab canibus abliguritur ſanguis: aut ſi aliquod uiſcus aris fuerit traditum, ratione ardeſcit pari, & diſſolutum in cinerem labitur: niſi fortè hoſtiarum deus animas deuorat, aut ex aris ardẽtibus nidorẽ conſectatur & fumos, paſciturq; de cniſsis, quas euomũt ardentia uiſcera, adhuc uda de ſanguine, & priorib. humecta de ſuccis. Sed ſi deus (ut dicitur) nullius eſt corporis, omniq; eſt incontiguus tactu, quî fieri poteſt ut corporalibus rebus nutriatur incorporeũ, quod mortale eſt ut immortale ſuſtineat, ſubdatq; ſalutem rei quam cõtingere nequeat, & motus ſubminiſtrare uitales? Ceſſat ergo (ut apparet) ſacrorũ hæc ratio, neq; dici à quopiã pote eſt, ea cauſa ſacrificia celebrari, quòd alantur his numina, & eorum ſuſtineantur paſtu. Nunquid (ſi fortè hoc non eſt) uoluptatis alicuius, animiq; (ut dicitur) cauſa cæduntur dijs hoſtiæ, & ſuccenſis adijciuntur altaribus? Et quiſquã eſt hominũ, qui deos ſibi perſuadeat uoluptatũ diffuſione molleſcere, geſtire in libidinis gaudium, & uelut animal uile blandis ſenſibus affici, & dulcedinis labilis uolucri titillatione mulceri? Quod enim uoluptate diſſoluitur, id cõtraria neceſſe eſt triſtitia contrahatur: nec im̃une exiſtere ab anxietate mœroris, quod læticia trepidat, & leuitatibus extollitur gaudiorum. Vtroq; autẽ affectu debẽt eſſe dij liberi, ſi eos eſſe perpetuos, & mortaliũ uolumus fragilitate priuatos. Quid quòd omnis uoluptas quaſi quædam eſt adulatio corporis, notiſq; illis ſenſibus aſſumitur quinq;: quã ſi ſuperi ſentiunt, & eorũ neceſſe eſt eſſe participes corporũ, per quæ uia eſt ſenſibus, & accipiendis

uolupta-

uoluptatibus ianua. Poſtremo quod gaudium eſt, innoxiō rum animantiū mactatione lætari: miſerabiles ſæpe exau dire mugitus: riuos ſanguinis cernere, animas cum cruore fugientes, patefactisq; ſecretis prouolui, & inteſtina cū ſtercore, & ex reſiduo ſpiritu exultantia adhuc corda, tremebuudasq; palpitantes in uiſceribus uenas? Semiferi nos homines, quinimmo (apertius ut pronunciemus quod eſt uerius atq; apertius dictu) feri, quos infelix neceßitas, & malus uſus edocuit cibos ex his carpere: miſeratione interdum commouemur illorum: arguimus nos ipſi, penitusq; re uiſa, atq; inſpecta damnamus: quòd humanitatis iure depoſito naturalis initij cōſortia rupimus. Deos ali quis credit pios, beneficos, mites, cæde pecorum delectari, diffundiq; lætitia, ſiquando ſub his concidunt & ſpiri tum miſerabiliter ponunt, & uoluptate? Ergo (ut cernimus) nulla eſt in ſacrificijs cauſa, nec cur fiant, ratio eſt: quoniā nec uoluptas eſt ulla, ac ſi fortè eſt aliqua, in deos eam cadere nulla poſſe ratione monſtratū eſt. Sequitur ut illam quoq; inſpiciamus partē, quam iactari audimus uul go, & populari in perſuaſione uerſari: ſacrificia ſuperis ea fieri dijs cauſa, ut iras atq; animos ponant, reddāturq; mites & placidi, feruidorū pectorū indignatione ſedata. At ſi diffinitionem teneamus illam, quam pertinaciter me miniſſe conuenit nos ſemper, uniuerſos animorū affectus ignotos dijs eſſe, cōſentaneum eſt credere nunquam deos iraſci: quinimmo nullum affectū magis eſſe ab his longe, quàm qui feris & beluis proximus turbat tempeſtatibus patientes, & ad periculum interitiōis inducit. Quicquid enim uexatur rei alicuius è motu, paßibile eſſe conſtat &

fragile: quod paßioni fragilitatiq́; ſubiectum eſt, id neceſſe eſt eſſe mortale: ira autem uexat, & patientes ſe ſoluit, ergo eſſe mortale dicendũ eſt, quod paßionibus ſubiectũ eſt iræ. Atquin deos ſcimus eſſe oportere perpetuos, et naturam immortalitatis tenere: quod ſi cõſtat, & liquidum eſt, ira ab his longe & ab eorum conditione diſiũcta eſt. Nullis ergo rationibus conuenit id in ſuperis uelle placare, quod poſſe non uideas in eorũ beatitudinem cõuenire. Sed concedamus (ut uultis) perturbationem huiuſmodi familiarem dijs eſſe, placandiq́; eius cauſa res diuinas fieri, & ſacrorum ſolennia celebrari: quando ergo cõueniat adhiberi hæc munia, uel in tempore quo dari? antequã ſunt irati, & perciti? an cum fuerint moti, ipſiſq́; in indignationibus conſtituti? Si ne ſumant animos occurrendum eſt his antè, feras nobis proponitis nõ deos, quibus ne ſæuiãt concitatæ, & caucarum diſcutiant clauſtra, obiectari moris eſt eſcas, in quas rabidæ ſæuiant, & cupidinẽ uexationis inclinent. Sin autẽ iam feruidis atq; indignatione flagrantibus ſatisfactio iſta ſacrificiorũ oggeritur: nõ inquiro, non exigo, an illa læta & ſublimis magnanimitas numinum, homunculorũ offenſione moueatur: habeatq́; pro uulnere ſiquid animal cæcũ, atq; in nubibus ſemper ignorationis incedens deſignauerit, dixerit, quo illorum minueretur auctoritas. Sed neq; illud dici, aut audire depoſco, quas irarũ in homines habeãt dij cauſas, ut ſacrificijs debeant contracta offenſione mulceri: nunquid aliquas leges ſanxere aliquando mortalibus, conſtitutũq́; eſt ab his unquã quid eos agere cõueniret, uel quid non, quid conſectari, quid fugere, uel coli ſe ſaltem quibus rationibus cuperent

perent, ut aliter, quàm imperauerãt geſta ultionibus perſequerentur irarum, contemptiq́; ſe uellent de audacibus & trãſgreſſoribus uindicare? Vt opinor ab his nũquam neq; conſtitutũ eſt aliquid, neq; ſanctũ: quoniam nec uiſi aliquando, neq; ſi ſunt uiſi, apertiſsima potuit cognitione dignoſci. Quænam eſt ergo iuſtitia, ut eis ob aliquas cauſas iraſcantur dij cœlites, quibus neq; ſeſe monſtrare aliquando dignati ſunt, neq; ullas dederint, aut impoſuerint leges, quas coli ab his uellent, & inuiolabili obſecutione ſeruari? Sed hoc (ut dixi) prætereo, & ſilentio patior abire donatum: unũ illud præ omnibus quæro, quæ cauſa eſt, ut ſi ego porcum occidero, deus mutet affectũ, animosq; & rabiẽ ponat: ſi gallinulam, uitulũ, ſub illius oculis atq; altaribus cõcremaro, obliuionẽ inducat iniuriæ, & ab ſenſu penitus offenſionis abſcedat? Quid ad eius dolorem ex opere hoc migrat, aut remedij cuius eſt anſer, caper, aut pauus, ut ex eius cruore medicina adhibeatur irato? Ergóne iniurias ſuas dij uendunt, atq;, ut paruuli puſiones, quo animis parcãt, abſtineantq́; ploratibus, paſſerculos, pupulos, eculeos, panes accipiunt, quibus auocare ſe poſſint: ita dij mortales placamenta iſta ſumunt, quibus iras atq; animos ponãt, & in gratiã ſuis cũ offenſorib. redeant? Atquin ego rebar deos (ſi modo rectũ eſt credere, qđ motib. exagitentur irarũ) ſine ullis præmijs, nulliſq́; mercedibus, iras atq; animos ponere, & peccatoribus delicta donare. Hoc eſt enim propriũ numinũ, liberales uenias, & cõceſsiones habere gratuitas. Quod ſi fieri nõ poteſt, ſapientius multo eſt, pertinaciter eos in offenſione durare, q̃ munerum corruptione miteſcere. Creſcit enim mul-

titudo peccantium, cũ redimendi peccati ſpes datur: & facile itur ad culpas, ubi eſt uenalis ignoſcentium gratia. Ecce *ſi bos aliquis, aut quodlibet ex his animal quod ad placandas cæditur mitigandasq́; numinum furias uocem hominis ſumat, eloquaturq́; his uerbis.* Ergóne ó Iuppiter, *aut quis alius deus es, humanũ eſt iſtud & rectum, aut æquitatis alicuius in æſtimatione ponendũ, ut cũ alius peccauerit, ego occidar, & de meo ſanguine fieri tibi patiaris ſatis quod nunquã te læſerim, nunquã ſciens aut neſciens tuum numen maieſtatemq́; uiolarim?* Animal (*ut ſcis*) *mutum, naturæ meæ ſimplicitatẽ ſequens, nec multiformium morum uarietatibus lubricum, nunquid aliquando tuos ludos minus ſanctè diligẽterq́; perfeci? nunquid aliquẽ præſulem, tuũ numen qui offenderet, aut te traduxi? nunquid iuraui per te falſo? nunquid ſacrilegis furtis tua rapui, ſpoliauiq́; donaria? nunquid erui ſacratiſſimos lucos, aut religioſa quædam loca ſubſtructionibus pollui profanauiq́; priuatis?* Quænam *eſt ergo cauſa, ut alienum crimen meo luatur è ſanguine, & in nefas extraneum mea uita & innocentia perducatur? an quòd animal uile ſum, nec rationis nec conſilij particeps? quemadmodũ pronunciant iſti, qui ſe homines nominant, & ferocitate tranſiliunt beluas.* Nónne *primordijs iiſdem eadem & me genuit informauitq́; natura? nónne ſpiritus unus eſt, qui & illos, & me regit?* Non *conſimili ratione reſpiro, & uideo, & cæteris afficior ſenſibus? habẽt iecora, pulmones, corda, inteſtina, uẽtriculos: & mihi membrorũ non idem eſt numerus attributus?* Amant *ſuos fœtus, & gignendis conueniunt liberis: non & mihi prolis, & ſubrogãdæ eſt*

cura

eura,& dulcedo cum fuerit procreata? Sed rationales illi ſunt,& articulatas exprimunt uoces. Et unde illis notum eſt,an & ego quod facio meis rationibus faciam,& uox iſta,quã promo,mei generis uerba ſint,et ſolis intelligantur à nobis? Interroga pietatẽ,utrúmne ſit æquiusme occidi,me cõfici, an hominẽ uenia, & cõmiſſorũ impunitate donari? Quis in gladiũ formauit ferrũ? nõ homo? qs cladem gentibus,quis nationibus impoſuit ſeruitutẽ? non homo? quis parentibus,fratribus,quis uxoribus,quis amicis mortiferas ſubdidit,cõmiſcuitq; potiones? nõ homo? quis maleficia reperit,aut cõmentatus eſt tanta,quãta uix explicari decẽ millibus nequeant uel annaliũ,uel dierũ? non homo? Ita iſtud non ferũ,non immane,nõ ſæuum eſt? non tibi ó Iuppiter iniuſtum uidetur,& barbarum me occidi, me cædi,ut fias tu placidus,& ut ſceleroſis contingat impunitas? Ergo ob hanc cauſam (id eſt numina ut placentur irata) inaniter fieri ſacrificia cõſtitit,cũ docuerit nos ratio neq; deos iraſci aliquando,neq; alterũ uelle pro altero confici,cædi,nec innoxij ſanguine abolitionem deſignationibus comparari. Sed fortaſſe aliquis dicet: iccirco dijs hoſtias,& cætera impendimus munera,ut familiares quodammodo noſtris ſupplicationibus facti,res tribuant proſperas,auertãtq; à nobis mala,cum gaudijs faciãt agere nos ſemper,triſtitias uero propellãt,& ex caſibus imminentia fortuitis. Nõ exiguam curam locus iſte deſiderat,nec quod dicitur facile,tam cõſuetũ eſt uel audiri, uel credi. Aduolabit enim continuo uniuerſus ille doctiſſimorum chorus,qui aſſeuerans,& cõprobans fato fieri quæcunq; fiunt,eripiat nobis è manibus opinionem iſtam: &

inanibus nos arguat perſuaſionibus fidere. Quicquid in mundo, inquiet, geſtum eſt, geritur, & geretur, olim definitum, et fixũ eſt: habetq; immobiles cauſas, per quas ſibi res nexæ inexpugnabilem cõſerant præteritorũ cum imminentibus neceſſitatẽ. Si definitũ, & fixum eſt, quid obtingere ſingulis mali debeat, boniue, iam certũ eſt. Quod ſi certum eſt, & fixũ, uacant omnia deorum auxilia, uacant odia, uacant benignitates. Tam enim præſtare non poſſunt id, quod non poteſt fieri, quàm prohibere ne fiat id, quod neceſſe eſt euenire: niſi quòd ualidius premere opinionem iſtam ſi uoluerint, quibunt: ut etiam ipſos deos fruſtra dicant à uobis coli, & ſuperuacaneis ſupplicationibus adorari. Cum enim ordinem uertere, & fatalia nequeant conſtituta mutare, quid rei, quid cauſæ eſt fatigare, & obtũdere eorum aures uelle: quorũ auxilijs nequeas ſupremis in neceſſitatib. fidere? Poſtremo ſi triſtia, atq; importuna dij pellunt: ſi ea quæ ſunt læta, atq; amica largiuntur, unde ſunt mundo tanti, tamq; innumerabiles miſeri? unde tot infelices lachrymabilẽ uitã in extrema ſorte ducentes? cur immunes à calamitatib. non ſunt, qui momenta per ſingula, qui per puncta ſacrificijs onerãt atq; accumulant aras? Nónne alios (inquiunt) uidemus ex illis domicilia eſſe morborum: extinctis luminibus, atq; auribus obſeratis, pedum carere proceſſu, truncos ſine manibus degere, incendijs, naufragijs, & ruinis, mergi, obrui, confici: patrimonijs ab ingentibus euolutos mercennario ſeſe labore fulcire: ſtipes emendicare ſupremas, exterminari, proſcribi, ſemper eſſe in luctibus liberorũ orbitatibus fractos: uexari per infortunia cætera, quorum ſpeci-

es & formas nulla poteſt enumeratio definire? Quod utiq; non fieret, ſi propulſare, ſi flectere mala iſta dij poſſent ſacrorũ meritis obligati. Nunc uero quia caſibus nullus eſt in his locus, ſed ineluctabili omnia neceßitate conficiunt, agit ſeſe ordo præſcriptus, & quod ſemel decretum eſt, perficit. Aut ingrati eſſe dicẽdi ſunt cœlites, ſi cum habeant iura prohibendi, patiuntur infelix genus tot pœnis & calamitatibus implicari. Et fortaſſe aliquid dicant magnum, nec quod auribus debeat fruſtratorijs, leuibus, & cõtemnentibus ſumi. Quas tamen nos partes, quia res nimium longi eſt multiq; ſermonis, inexplicatas tranſcurrimus atq; intactas: ſolum illud poſuiſſe contenti, inhoneſtas uos famas adiungere dijs ueſtris, ſi eos aliter negatis præſtare quæ bona ſunt, atq; inimica trãſuertere: niſi prius empti capellarum fuerint atq; ouium ſanguine, & cæteris quæ admouentur altaribus. Indignũ enim primũ eſt, ut illa uis numinum ſublimitasq; cœleſtium beneficia credatur ſua habere uenalia, prius ſumere, atq; ita præſtare. Tum quod fœdius multo eſt, niſi acceperint, prodeſſe nulli, perpetiq; miſerrimos diſcriminum ſubire fortunas, cum prohibere poßint ac ſubuenire. Si ex duobus facientibus res ſacras honeſtus unus, & locuples, alter anguſto lare, ſed innocentia fuerit & probitate laudabilis: centum ille cædat boues, totidemq; cũ agniculis ſuis matres, thus pauper exiguum, & odoris alicuius unam concremet glebulam: nónne erit conſequens, ut debeat credi (ſi modo nihil numina, niſi præmijs antecedentibus præſtant) ut fauorem ſuum & auxilium cõmodent lucupleti, auertant à pauperculo lumina, quem reſtrictum non ani-

mus,ſed familiaris rei neceßitas fecit? Vbi enim uenalis, & mercennarius dator eſt,ibi neceſſe eſt gratiã pro magnitudine muneris tribui,& eo inclinare ſuffragiũ,unde ad eum,qui præſtat,mercedis plus multo,et indecoræ corruptionis affluxerit. Quid ſi populi rurſus duo hoſtilibus dißidentes armis,ſacrificijs paribus ſuperorũ locupletauerint aras,alterq; in alterum poſtulent uires ſibi atq; auxilium cõmodari,nónne iterum neceſſe eſt credi,ſi præmijs ſolicitantur,ut proſint,eos partes inter utraſq; debere hæſitare,defigi,nec reperire quid faciant,cum ſuas intelligant gratias ſacrorũ acceptionibus obligatas? Aut enim auxilia hinc & inde præſtabunt,id quod fieri nõ poteſt:pugnabunt enim contra ipſos ſe ipſi,contra ſuas gratias,uoluntatesq; nitentur:aut ambobus populis opẽ ſubminiſtrare ceſſabunt,id quod ſceleris magni eſt poſt impenſam,acceptãq; mercedem. Itaq; ergo ab dijs longe infamia eſt iſta tota pellenda:neq; eſt omnino dicendũ, præmijs eos ac mercedibus allici,bonas ut res conferãt,dimoueantq; contrarias,ſi modo dij ueri ſunt, atq; in nominis huius exceptione ponendi. Aut enim fato fiunt quæcunq; fiunt,& ambitionis & gratiæ nullus locus in dijs eſt:aut ſi excluditur & eijcitur fatũ,nõ eſt ſuperæ dignitatis boni operis fauorem,& collatas munificẽtias uenditare. Satis (ut opinor) oſtendimus fruſtra dijs immortalibus hoſtias rebus cum conſequentibus admoueri:q, neq; alantur his,neq; ullam percipiant uoluptatem,neq; iras,aut animos ponant,neq; ut res tribuant fauſtas, neq; ut abigant aberuncentq; cõtrarias. Sequitur ut illam quoq; inſpiciamus partem,quæ ab nonnullis cõſueta eſt aſſeri, & cau-

ſis

*ſis cærimonialibus applicari. Aiunt enim ſacra hæc hono-
randis eſſe inſtituta cœleſtibus, & ea quòd faciant hono-
ris ergo facere, et his numinum potētias auctitare. Quid
ſi ſimiliter dicant euigilare ſeſe, atq; dormire, deambula-
re, ſubſiſtere, conſcribere aliquid, & lectitare, ut honorē
dijs habeant, & dignitatibus eos faciāt ampliores? Quid
enim cruore de pecorū? quid ſacrorum cōfectione de cæte-
ra ſuperadditur his rei? quid apponitur, atq; adijcitur po-
teſtatis? Etenim honos omnis, q̄ haberi ab aliquo dicitur,
& reuerentiæ potioris attribui, relatiui eſt ad alterū ge-
neris, & conſtans partibus duabus, ex cōceſſione tribuen-
tis, & amplificatione ſumentis. Vt ſi quiſpiā uiſo poten-
tiſſimi nominis atq; auctoritatis uiro, uia decedat, aſſur-
gat, caput reuelet, uehiculoq; deſiliat: tum deinde ſalutet
accliuis ancillæ aut ſeruuli pauibūdas trepidationes imita-
tus: uideo quid agatur in huiuſmodi honorationis officio:
ſummiſſione alterius datur alteri plurimum: efficiturq;, ut
uideatur magnus, quē ſuſceptio minoris extulerit, & ſuis
ante poſuerit rebus. Sed conceſſio hæc omnis, et honoris,
de qua loquimur, attributio ſolis habet in hominibus ſe-
dem: quos naturalis infirmitas, & amor in altiorib. ſtan-
di docet gaudere de faſtibus, & aliorū cōparationib. an-
teponi. At quæro in ſuperis ubi eſt honoris locus? uel quas
eis eminētias addere ſacrorū ex collationibus inuenitur?
Auguſtiores, potentiores mactatis pecudibus fiunt, addi-
tur illis ex hoc quicquā, aut eſſe dij magis diuinitate inci-
piunt amplius? Atqui ego cōtumeliæ proximū, quinim-
mo eſſe plenam cōtumeliam iudico, cū honorari ab homi-
ne deus dicitur, & muneris alicuius oblatione mactari.*

Etenim ſi honos auget, eiuſq; accumulat dignitatẽ cui fuerit attributus, ſequitur ut auctior deus fiat ab homine, à quo fuerit munere et honoris collatione donatus. Atq; ita *perducitur res eò, ut inferior deus ſit, qui honoribus mactatur humanis.* Quid ergo *(inquiet aliquis) honorẽ dijs dandum nullum eſſe omnino cẽſetis?* Si *deos nobis proponitis tales, quales (ſi ſunt) debent eſſe, quosq; dicere nos omnes in iſtius nominis prædicatione ſentimus, quemadmodum poſſumus honorẽ his non habere uel maximũ? cũ etiã colere homines potentioribus acceperimus imperijs, cuiuſcunq; ordinis fuerint, cuiuſcunq; fortunæ.* Quiſnam *iſte eſt maximus?* Officioſior *multo quàm habetur à uobis, & potentiore in genere conſtitutus.* Dicite, *inquitis.* Ne *ſit opinio de his deformitate culpabilis; ut neque illos credas quicquam hominis habere conſimile, nec quicquã expectare quod ſit ab ſe foris, atq; extrinſecus ueniens: tùm quod ſæpius dictum eſt, non ardeſcere irarum flammis, non geſtire corporea uoluptate, nõ exambiri ut proſint, non præmijs ut noceant proritari, benignitatem & gratiam non habere uenalem, non gaudere honore collato, non indignari & affici non dato: ſed quod rei diuinæ eſt proprium, ſua ſe ui noſſe, nec ſe alienis adulationibus æſtimare.* Et *tamen, ut uideamus iſtud quod dicitur quale ſit, quod eſt iſtud honoris genus, ueruecem, arietẽ, taurum, dei ſub ore connectere, conſpectuq; in eius occidere?* Quod *eſt honoris genus deum inuitare ad ſanguinẽ, quem cum canibus uideas eum ſumere, atq; habere communem?* Quod *eſt honoris genus lignorum ſtruibus incenſis, cœlum fumo ſubtexere, & effigies numinum ni-*

grore offuſcare ferali? Quod ſi ea quæ fiunt, propria ui pendere, non ante ſumptis placet opinionibus æſtimare, aræ iſtæ, quas dicitis, altariaq; hæc pulchra, infelicißimi animalium generis uſtrinæ, rogi ſunt, et buſticeta in opus ſtructa fœdißimũ, atq; in ſedẽ fabricata fœtorũ. Quid dicitis ó iſti, ergóne ille putor, qui ex corijs tollitur, atq; exſpirat ardentibus, qui ex oßibus, qui ex ſetis, ex agnorũ lanitijs, gallinarũq; de plumis, dei munus, & honor eſt? mactaturq; hoc illis, quorũ templa cum adire diſponitis, ab omni uos labe puros, lautos caſtißimosq; præſtatis? Et qd eſſe his poteſt coinquinatius, infelicius, ſpurcius, q̃ ſi ita facti ſunt ſenſus ſui natura, ut in amoribus habeant tam ſæua, ſintq; illis in uoluptate putores: quos neq; ipſi ſacrificantes ferre, nec ingenuæ ſuſtinere tractos ualeant per ſpiritũ nares? Quod ſi animantiũ cruore honorari, & affici ſuperorũ animos exiſtimatis, cur nõ eis & mulos, & elephantos mactatis, & aſinos? cur non & canes, urſos, & uulpes, & camelos, & beluas & leones? & quoniam uolucres hoſtiarũ quoq; in numeris ponitis, cur nõ uulturios, aquilas, ciconias, immuſſulos, buteones, coruos, accipitres, noctuas? cũq; illis ſalamãdras, natrices, uiperas, ſolifugas? Nẽpe ſubeſt & his ſanguis, & cõſimili ratiõe uitali agitãtur ſpiritu. Quid in illis maioris eſt operis, aut ſolertiæ in his minus, ut iſta nõ augeãt, ſuperorũ illa amplificent dignitatẽ? Quia rebus ex his (inquit) deos par eſt honorare cæleſtes, quibus ipſi alimur, ſuſtẽtamur: et uiuimus, & quas nobis ad uictũ ſui numinis tribuere benignitate dignati ſunt. Sed et cuminũ, naſturtiũ, rapa, bulbos, apiũ, carduos, radices, cucurbitas, rutã, mẽtã, ocimũ,

de mero, de thure, deq́; alijs omnibus, quæ in parte iſta cõ fiunt, poſcit ordo quam paucis, et ſine ullis circũlocutioni bus dicere. In hac enim conſueſtis parte inuidias nobis tu multuoſiſſimas concitare, appellare nos Atheos: & quod minimum tribuamus dijs, pœnas etiam capitis beluarum crudelitatibus irrogare. Quod quidẽ nos fatemur nõ cõ temptu facere, atq; aſpernatione diuina, ſed quod exiſti memus huius potẽtias nominis nihil tale depoſcere, neq; rerum huiuſmodi cupiditatibus attineri.

ARNOBII DISPVTA-tionum aduerſus Gentes Liber ſeptimus.

QVID *ergo (dixerit quiſpiã) ſacrificia cenſetis nulla eſſe omnino facienda? Vt uobis nõ noſtra, ſed Varronis ueſtri ſentẽtia reſpondeamus, nulla. Quid ita? quia (inquit) dij ueri neq; deſiderant ea, neq; depoſcunt: ex ære autem facti, teſta, gypſo, uel marmore multo minus hæc curant. Carent enim ſenſu, neq; ulla contrahitur, ſi ea non feceris culpa: neq; ulla, ſi feceris, gratia. Sententia reperi nulla poteſt integrior, et quã quiuis poſſit, q̃uis ille ſit ſæuus, & difficillimus, occupare. Quis eſt enim pectoris tã obtuſi, qui aut rebus nullũ habentib. ſenſum hoſtias cædat et uictimas, aut eis exiſtimet dandas, qui ſunt ab his longe natura et beatitudine diſiugati? Qui ſunt (inquitis) dij ueri? Vt cõmuni uobis, & ſimplici reſpõdeamus uerbo, nõ ſcimus. Quos enim uidimus nunquã, qui ſint ſcire quemadmodum poſſumus? Ex uobis audire conſueuimus deos eſſe quàm plurimos, & numinum in ſerie cõputari: qui ſi ſunt*

(ut dicitis) uſpiã ueriq; (ut Terentius credit) eos eſſe conſequitur ſui conſimiles nominis:id eſt tales, quales eos uniuerſi debere eſſe conſpicimus, & nominis huius appellatione dicendos. Quinimmo (ut breuiter finiam) qualis dominus rerum eſt, atq; omnipotens ipſe, quẽ dicere nos omnes deũm ſcimus atq; intelligimus uerum, cum ad eius nominis acceßimus mentionem. Deus enim ab altero, in eo quod deus eſt, nulla in re differt: nec quod unũ eſt genere, ſuis eſſe in partibus minus aut plus poteſt, qualitatis propriæ uniformitate ſeruata. Quod cum dubium nõ ſit, ſequitur ut geniti nunquam, perpetuiq; ut debeant eſſe, extrinſecus appetentes nihil, nec carpẽtes aliquas terrenas ex materiæ opibus uoluptates. Ergo ſi hæc ita ſunt, primum illud à uobis expetimus noſcere, quæ ſit cauſa, quæ ratio ſacrificij ut iſta faciatis: quid deinde ex hoc lucri ad deos ipſos perueniat, atq; in eorum cõmoditate ſubſideat. Quicquid enim geritur, debet habere cauſam ſui: neq; ita eſſe ab ratione ſeiũctum, ut in operibus feratur caßis, & in uacuis ludat inanitatis erroribus. Nunqd forte dij cœleſtes aluntur his ſacris, & ad eorum compaginẽ retinendam nõnullius opus eſt ſuffectiõe materiæ? Et quis ita eſt hominum, deus prorſus qui ſit, ignorans, ut eos exiſtimet contineri alicuius alimonij genere: & cibi eſſe munus, quod eos faciat uiuere, & immenſa in perpetuitate durare? Quicquid enim cauſis & rebus fulcitur extraneis, neceſſe eſt eſſe mortale. & habere ad periculũ uiam pronam, ubi aliquid cœperit deeſſe quo uiuitur. Tũ quòd ex his rebus, quæ admouẽtur altaribus, nihil uideraus accedere, atq; ad numinum ſubſtantias peruenire. Aut enim

thus

thus datur, & liquefactũ carbonibus diſperit: aut animalis eſt hoſtia, & ab canibus abligurritur ſanguis: aut ſi aliquod uiſcus aris fuerit traditum, ratione ardeſcit pari, & diſſolutum in cinerem labitur: niſi fortè hoſtiarum deus animas deuorat, aut ex aris ardẽtibus nidorẽ conſectatur & fumos, paſciturq; de cniſsis, quas euomũt ardentia uiſcera, adhuc uda de ſanguine, & priorib. humecta de ſuccis. Sed ſi deus (ut dicitur) nullius eſt corporis, omniq; eſt incontiguus tactu, qui fieri poteſt ut corporalibus rebus nutriatur incorporeũ, quod mortale eſt ut immortale ſuſtineat, ſubdatq; ſalutem rei quam cõtingere nequeat, & motus ſubminiſtrare uitales? Ceſſat ergo (ut apparet) ſacrorũ hæc ratio, neq; dici à quopiã pote eſt, ea cauſa ſacrificia celebrari, quòd alantur his numina, & eorum ſuſtineantur paſtu. Nunquid (ſi fortè hoc non eſt) uoluptatis alicuius, animiq; (ut dicitur) cauſa cæduntur dijs hoſtiæ, & ſuccenſis adijciuntur altaribus? Et quiſquã eſt hominũ, qui deos ſibi perſuadeat uoluptatũ diffuſione molleſcere, geſtire in libidinis gaudium, & uelut animal uile blandis ſenſibus affici, & dulcedinis labilis uolucri titillatione mulceri? Quod enim uoluptate diſſoluitur, id cõtraria neceſſe eſt triſtitia contrahatur: nec im̃une exiſtere ab anxietate mœroris, quod læticia trepidat, & leuitatibus extollitur gaudiorum. Vtroq; autẽ affectu debẽt eſſe dij liberi, ſi eos eſſe perpetuos, & mortaliũ uolumus fragilitate priuatos. Quid quòd omnis uoluptas quaſi quædam eſt adulatio corporis, notiſq; illis ſenſibus aſſumitur quinq;: quã ſi ſuperi ſentiunt, & corũ neceſſe eſt eſſe participes corporũ, per quæ uia eſt ſenſibus, & accipiendis

uolupta-

*uoluptatibus ianua. Poſtremo quod gaudium eſt, innoxiō
rum animantiū mactatione lætari: miſerabiles ſæpe exau
dire mugitus: riuos ſanguinis cernere, animas cum cruorē
fugientes, patefactisq́; ſecretis prouolui, & inteſtina cū
ſtercore, & ex reſiduo ſpiritu exultantia adhuc corda,
tremebuudasq́; palpitantes in uiſceribus uenas? Semiferi
nos homines, quinimmo (apertius ut pronunciemus quod
eſt uerius atq; apertius dictu) feri, quos infelix neceſſitas,
& malus uſus edocuit cibos ex his carpere: miſeratione
interdum commouemur illorum: arguimus nos ipſi, peni-
tusq́; re uiſa, atq; inſpecta damnamus: quòd humanitatis
iure depoſito naturalis initij cōſortia ruperimus.* Deos *ali
quis credit pios, beneficos, mites, cæde pecorum delecta-
ri, diffundiq́; lætitia, ſiquando ſub his concidunt & ſpiri
tum miſerabiliter ponunt, & uoluptate?* Ergo *(ut cerni-
mus) nulla eſt in ſacrificijs cauſa, nec cur fiant, ratio eſt:
quoniā nec uoluptas eſt ulla, ac ſi fortè eſt aliqua, in deos
eam cadere nulla poſſe ratione monſtratū eſt. Sequitur ut
illam quoq; inſpiciamus partē, quam iactari audimus uul
go, & populari in perſuaſione uerſari: ſacrificia ſuperis
ea fieri dijs cauſa, ut iras atq; animos ponant, reddāturq́;
mites & placidi, feruidorū pectorū indignatione ſedata.
At ſi diffinitionem teneamus illam, quam pertinaciter me
miniſſe conuenit nos ſemper, uniuerſos animorū affectus
ignotos dijs eſſe, cōſentaneum eſt credere nunquam deos
iraſci: quinimmo nullum affectū magis eſſe ab his longe,
quàm qui feris & beluis proximus turbat tempeſtatibus
patientes, & ad periculum interitiōis inducit. Quicquid
enim uexatur rei alicuius è motu, paſſibile eſſe conſtat &*

fragile: quod paſsioni fragilitatiq; ſubiectum eſt, id neceſſe eſt eſſe mortale: ira autem uexat, & patientes ſe ſoluit, ergo eſſe mortale dicendũ eſt, quod paſsionibus ſubiectũ eſt iræ. Atquin deos ſcimus eſſe oportere perpetuos, et naturam immortalitatis tenere: quod ſi cõſtat, & liquidum eſt, ira ab his longe & ab eorum conditione diſiũcta eſt. Nullis ergo rationibus conuenit id in ſuperis uelle placare, quod poſſe non uideas in eorũ beatitudinem cõuenire. Sed concedamus (ut uultis) perturbationem huiuſmodi familiarem dijs eſſe, placandiq; eius cauſa res diuinas fieri, & ſacrorum ſolennia celebrari: quando ergo cõueniat adhiberi hæc munia, uel in tempore quo dari? antequã ſiunt irati, & perciti? an cum fuerint moti, ipſiſq; in indignationibus conſtituti? Si ne ſumant animos occurrendum eſt his antè, feras nobis proponitis nõ deos, quibus ne ſæuiãt concitatæ, & cauearum diſcutiant clauſtra, obiectari moris eſt eſcas, in quas rabidæ ſæuiant, & cupidinẽ uexationis inclinent. Sin autẽ iam feruidis atq; indignatione flagrantibus ſatisfactio iſta ſacrificiorũ oggeritur: nõ inquiro, non exigo, an illa læta & ſublimis magnanimitas numinum, homunculorũ offenſione moueatur: habeatq; pro uulnere ſi quid animal cæcũ, atq; in nubibus ſemper ignorationis incedens deſignauerit, dixerit, quo illorum minueretur auctoritas. Sed neq; illud dici, aut audire depoſco, quas irarũ in homines habeãt dij cauſas, ut ſacrificijs debeant contracta offenſione mulceri: nunquid aliquas leges ſanxere aliquando mortalibus, conſtitutũq; eſt ab his unquã quid eos agere cõueniret, uel quid non, quid conſectari, quid fugere, uel coli ſe ſaltem quibus rationibus cuperent

perent

perent, ut aliter, quàm imperauerāt geſta ultionibus perſequerentur irarum, contemptiq; ſe uellent de audacibus & trāſgreſſoribus uindicare? Vt opinor ab his nūquam neq; conſtitutū eſt aliquid, neq; ſanctū: quoniam nec uiſi aliquando, neq; ſi ſunt uiſi, apertiſſima potuit cognitione dignoſci. Quænam eſt ergo iuſtitia, ut eis ob aliquas cauſas iraſcantur dij cœlites, quibus neq; ſeſe monſtrare aliquando dignati ſunt, neq; ullas dederint, aut impoſuerint leges, quas coli ab his uellent, & inuiolabili obſecutione ſeruari? Sed hoc (ut dixi) prætereo, & ſilentio patior abire donatum: unū illud præ omnibus quæro, quæ cauſa eſt, ut ſi ego porcum occidero, deus mutet affectū, animosq; & rabiē ponat: ſi gallinulam, uitulū, ſub illius oculis atq; altaribus cōcremaro, obliuionē inducat iniuriæ, & ab ſenſu penitus offenſionis abſcedat? Quid ad eius dolorem ex opere hoc migrat, aut remedij cuius eſt anſer, caper, aut pauus, ut ex eius cruore medicina adhibeatur irato? Ergóne iniurias ſuas dij uendunt, atq;, ut paruuli puſiones, quo animis parcāt, abſtineantq; ploratibus, paſſerculos, pupulos, eculeos, panes accipiunt, quibus auocare ſe poſſint: ita dij mortales placamenta iſta ſumunt, quibus iras atq; animos ponāt, & in gratiā ſuis cū offenſorib. redeant? Atquin ego rebar deos (ſi modo rectū eſt credere, qđ motib. exagitentur irarū) ſine ullis præmijs, nullisq; mercedibus, iras atq; animos ponere, & peccatoribus delicta donare. Hoc eſt enim propriū numinū, liberales uenias, & cōceſſiones habere gratuitas. Quod ſi fieri nō poteſt, ſapientius multo eſt, pertinaciter eos in offenſione durare, q̄ munerum corruptione miteſcere. Creſcit enim mul-

titudo peccantium, cũ redimendi peccati ſpes datur: & fa cile itur ad culpas, ubi eſt uenalis ignoſcentium gratia. Ec ce *ſi bos aliquis, aut quodlibet ex his animal quod ad pla candas cæditur mitigandasq́; numinum furias uocem ho minis ſumat, eloquaturq́; his uerbis.* Ergóne ó Iuppiter, *aut quis alius deus es, humanũ eſt iſtud & rectum, aut æ quitatis alicuius in æſtimatione ponendũ, ut cũ alius pec cauerit, ego occidar, & de meo ſanguine fieri tibi patia ris ſatis quod nunquã te læſerim, nunquã ſciens aut neſci ens tuum numen maieſtatemq́; uiolarim?* Animal (ut *ſcis*) *mutum, naturæ meæ ſimplicitatẽ ſequens, nec multiformi um morum uarietatibus lubricum, nunquid aliquando tu os ludos minus ſancte diligẽterq́; perfeci? nunquid aliquẽ præſulem, tuũ numen qui offenderet, aut te traduxi? nun quid iuraui per te falſo? nunquid ſacrilegis furtis tua ra pui, ſpoliauiq́; donaria? nunquid erui ſacratiſſimos lucos, aut religioſa quædam loca ſubſtructionibus pollui profa nauiq́; priuatis?* Q*uænam eſt ergo cauſa, ut alienum cri men meo luatur è ſanguine, & in nefas extraneum mea uita & innocentia perducatur? an quòd animal uile ſum, nec rationis nec conſilij particeps? quemadmodũ pronun ciant iſti, qui ſe homines nominant, & ferocitate tranſi liunt beluas.* Nónne *primordijs ijſdem eadem & me ge nuit informauitq́; natura? nónne ſpiritus unus eſt, qui & illos, & me regit?* Non *conſimili ratione reſpiro, & ui deo, & cæteris afficior ſenſibus? habẽt iecora, pulmones, corda, inteſtina, uẽtriculos: & mihi membrorũ non idem eſt numerus attributus?* Amant *ſuos fœtus, & gignendis conueniunt liberis: non & mihi prolis, & ſubrogãdæ eſt*

cura

cura, & dulcedo cum fuerit procreata? Sed rationales illi ſunt, & articulatas exprimunt uoces. Et unde illis notum eſt, an & ego quod facio meis rationibus faciam, & uox iſta, quã promo, mei generis uerba ſint, et ſolis intelligantur à nobis? Interroga pietatẽ, utrúmne ſit æquius me occidi, me cõfici, an hominẽ uenia, & cõmiſſorũ impunitate donari? Quis in gladiũ formauit ferrũ? nõ homo? qs cladem gentibus, quis nationibus impoſuit ſeruitutẽ? non homo? quis parentibus, fratribus, quis uxoribus, quis amicis mortiferas ſubdidit, cõmiſcuitq; potiones? nõ homo? quis maleficia reperit, aut cõmentatus eſt tanta, quãta uix explicari decẽ millibus nequeant uel annaliũ, uel dierũ? non homo? Ita iſtud non ferũ, non immane, nõ ſæuum eſt? non tibi ó Iuppiter iniuſtum uidetur, & barbarum me occidi, me cædi, ut fias tu placidus, & ut ſceleroſis contingat impunitas? Ergo ob hanc cauſam (id eſt numina ut placentur irata) inaniter fieri ſacrificia cõſtitit, cũ docuerit nos ratio neq; deos iraſci aliquando, neq; alterũ uelle pro altero confici, cædi, nec innoxij ſanguine abolitionem deſignationibus comparari. Sed fortaſſe aliquis dicet: iccirco dijs hoſtias, & cætera impendimus munera, ut familiares quodammodo noſtris ſupplicationibus facti, res tribuant proſperas, auertãtq; à nobis mala, cum gaudijs faciãt agere nos ſemper, triſtitias uero propellãt, & ex caſibus imminentia fortuitis. Nõ exiguam curam locus iſte deſiderat, nec quod dicitur facile, tam cõſuetũ eſt uel audiri, uel credi. Aduolabit enim continuo uniuerſus ille doctiſſimorum chorus, qui aſſeuerans, & cõprobans fato fieri quæcunq; fiunt, eripiat nobis è manibus opinionem iſtam: &

*inanibus nos arguat perſuaſionibus fidere. Quicquid in
mundo, inquiet, geſtum eſt, geritur, & geretur, olim defi-
nitum, et fixũ eſt: habetq; immobiles cauſas, per quas ſibi
res nexæ inexpugnabilem cõferant præteritorũ cum im-
minentibus neceſsitatẽ. Si definitũ, & fixum eſt, quid ob-
tingere ſingulis mali debeat, boniue, iam certũ eſt. Quod
ſi certum eſt, & fixũ, uacant omnia deorum auxilia, ua-
cant odia, uacant benignitates. Tam enim præſtare non
poſſunt id, quod non poteſt fieri, quàm prohibere ne fiat
id, quod neceſſe eſt euenire: niſi quòd ualidius premere o-
pinionem iſtam ſi uoluerint, quibunt: ut etiam ipſos deos
fruſtra dicant à uobis coli, & ſuperuacaneis ſupplicatio-
nibus adorari. Cum enim ordinem uertere, & fatalia ne-
queant conſtituta mutare, quid rei, quid cauſæ eſt fatiga-
re, & obtũdere eorum aures uelle: quorũ auxilijs neque-
as ſupremis in neceſsitatib. fidere? Poſtremo ſi triſtia, atq;
importuna dij pellunt: ſi ea quæ ſunt læta, atq; amica lar-
giuntur, unde ſunt mundo tanti, tamq; innumerabiles mi-
ſeri? unde tot infelices lachrymabilẽ uitã in extrema ſor-
te ducentes? cur immunes à calamitatib. non ſunt, qui mo-
menta per ſingula, qui per puncta ſacrificijs onerãt atq;
accumulant aras? Nónne alios (inquiunt) uidemus ex illis
domicilia eſſe morborum: extinctis luminibus, atq; auri-
bus obſeratis, pedum carere proceſſu, truncos ſine mani-
bus degere, incendijs, naufragijs, & ruinis, mergi, obrui,
confici: patrimonijs ab ingentibus euolutos mercennario
ſeſe labore fulcire: ſtipes emendicare ſupremas, extermi-
nari, proſcribi, ſemper eſſe in luctibus liberorũ orbitati-
bus fractos: uexari per infortunia cætera, quorum ſpeci-*

es & formas nulla poteſt enumeratio definire? Quod utiq; non fieret, ſi propulſare, ſi flectere mala iſta dij poſſent ſacrorũ meritis obligati. Nunc uero quia caſibus nullus eſt in his locus, ſed inluctabili omnia neceſſitate conficiunt, agit ſeſe ordo præſcriptus, & quod ſemel decretum eſt, perficit. Aut ingrati eſſe dicẽdi ſunt cœlites, ſi cum habeant iura prohibendi, patiuntur infelix genus tot pœnis & calamitatibus implicari. Et fortaſſe aliquid dicant magnum, nec quod auribus debeat fruſtratorijs, leuibus, & cõtemnentibus ſumi. Quas tamen nos partes, quia res nimium longi eſt multiq; ſermonis, inexplicatas tranſcurrimus atq; intactas: ſolum illud poſuiſſe contenti, inhoneſtas uos famas adiungere dijs ueſtris, ſi eos aliter negatis præſtare quæ bona ſunt, atq; inimica trãſuertere: niſi prius empti capellarum fuerint atq; ouium ſanguine, & cæteris quæ admouentur altaribus. Indignũ enim primũ eſt, ut illa uis numinum ſublimitasq; cœleſtium beneficia credatur ſua habere uenalia, prius ſumere, atq; ita præſtare. Tum quod fœdius multo eſt, niſi acceperint, prodeſſe nulli, perpetiq; miſerrimos diſcriminum ſubire fortunas, cum prohibere poſſint ac ſubuenire. Si ex duobus facientibus res ſacras honeſtus unus, & locuples, alter anguſto lare, ſed innocentia fuerit & probitate laudabilis: centum ille cædat boues, totidemq; cũ agniculis ſuis matres, thus pauper exiguum, & odoris alicuius unam concremet glebulam: nónne erit conſequens, ut debeat credi (ſi modo nihil numina, niſi præmijs antecedentibus præſtant) ut fauorem ſuum & auxilium cõmodent lucupleti, auertant à pauperculo lumina, quem reſtrictum non ani-

 mus

mus, ſed familiaris rei neceßitas fecit? Vbi enim uenalis, & mercennarius dator eſt, ibi neceſſe eſt gratiã pro magnitudine muneris tribui, & eo inclinare ſuffragiũ, unde ad eum, qui præſtat, mercedis plus multo, et indecoræ corruptionis affluxerit. Quid ſi populi rurſus duo hoſtilibus dißidentes armis, ſacrificijs paribus ſuperorũ locupletauerint aras, alterq́; in alterum poſtulent uires ſibi atq; auxilium cõmodari, nónne iterum neceſſe eſt credi, ſi præmijs ſolicitantur, ut proſint, eos partes inter utraſq; debere hæſitare, defigi, nec reperire quid faciant, cum ſuas intelligant gratias ſacrorũ acceptionibus obligatas? Aut enim auxilia hinc & inde præſtabunt, id quod fieri nõ poteſt: pugnabunt enim contra ipſos ſe ipſi, contra ſuas gratias, uoluntatesq́; nitentur: aut ambobus populis opẽ ſubminiſtrare ceſſabunt, id quod ſceleris magni eſt poſt impenſam, acceptãq́; mercedem. Itaq; ergo ab dijs longe infamia eſt iſta tota pellenda: neq; eſt omnino dicendũ, præmijs eos ac mercedibus allici, bonas ut res conferãt, dimoueantq́; contrarias, ſi modo dij ueri ſunt, atq; in nominis huius exceptione ponendi. Aut enim fato fiunt quæcunq; fiunt, & ambitionis & gratiæ nullus locus in dijs eſt: aut ſi excluditur & eijcitur fatũ, nõ eſt ſuperæ dignitatis boni operis fauorem, & collatas munificẽtias uenditare. Satis (ut opinor) oſtendimus fruſtra dijs immortalibus hoſtias rebus cum conſequentibus admoueri: ꝗ neq; alantur his, neq; ullam percipiant uoluptatem, neq; iras, aut animos ponant, neq; ut res tribuant fauſtas, neq; ut abigant auerruncentq́; cõtrarias. Sequitur ut illam quoq; inſpiciamus partem, quæ ab nonnullis cõſueta eſt aſſerri, & cau-

ſis

ſis cærimonialibus applicari. Aiunt enim ſacra hæc honorandis eſſe inſtituta cœleſtibus, & ea quòd faciant honoris ergo facere, et his numinum potētias auctitare. Quid ſi ſimiliter dicant euigilare ſeſe, atq; dormire, deambulare, ſubſiſtere, conſcribere aliquid, & lectitare, ut honorē dijs habeant, & dignitatibus eos faciāt ampliores? Quid enim cruore de pecorū? quid ſacrorum cōfectione de cætera ſuperadditur his rei? quid apponitur, atq; adijcitur poteſtatis? Etenim honos omnis, q habeti ab aliquo dicitur, & reuerentiæ potioris attribui, relatiui eſt ad alterū generis, & conſtans partibus duabus, ex cōceßione tribuentis, & amplificatione ſumentis. Vt ſi quiſpiā uiſo potentißimi nominis atq; auctoritatis uiro, uia decedat, aſſurgat, caput reuelet, uehiculoq; deſiliat: tum deinde ſalutet accliuis ancillæ aut ſeruuli pauibūdas trepidationes imitatus: uideo quid agatur in huiuſmodi honorationis officio: ſummißione alterius datur alteri plurimum: efficiturq;, ut uideatur magnus, quē ſuſceptio minoris extulerit, & ſuis ante poſuerit rebus. Sed conceßio hæc omnis, et honoris, de qua loquimur, attributio ſolis habet in hominibus ſedem: quos naturalis infirmitas, & amor in altiorib. ſtandi docet gaudere de faſtibus, & aliorū cōparationib. anteponi. At quæro in ſuperis ubi eſt honoris locus? uel quas eis eminētias addere ſacrorū ex collationibus inuenitur? Auguſtiores, potentiores mactatis pecudibus fiunt, additur illis ex hoc quicquā, aut eſſe dij magis diuinitate incipiunt ampliata? Atqui ego cōtumeliæ proximū, quinimmo eſſe plenam cōtumeliam iudico, cū honorari ab homine deus dicitur, & muneris alicuius oblatione mactari.

Etenim ſi honos auget,eiuſq; accumulat dignitatē cui fuerit attributus, ſequitur ut auctior deus fiat ab homine, à quo fuerit munere et honoris collatione donatus. Atq; ita perducitur res eò,ut inferior deus ſit,qui honoribus mactatur humanis. Quid ergo (inquiet aliquis) honorē dijs dandum nullum eſſe omnino cēſetis? Si deos nobis proponitis tales,quales (ſi ſunt) debent eſſe, quoſq; dicere nos omnes in iſtius nominis prædicatione ſentimus,quemadmodum poſſumus honorē his non habere uel maximū? cū etiā colere homines potentioribus acceperimus imperijs, cuiuſcunq; ordinis fuerint,cuiuſcunq; fortunæ. Quiſnam iſte eſt maximus? Officioſior multo quàm habetur à uobis,& potentiore in genere conſtitutus. Dicite,inquitis. Ne ſit opinio de his deformitate culpabilis,ut neque illos credas quicquam hominis habere conſimile,nec quicquā expectare quod ſit ab ſe foris, atq; extrinſecus ueniens: tum quod ſæpius dictum eſt,non ardeſcere irarum flammis,non geſtire corporea uoluptate,nō exambiri ut proſint,non præmijs ut noceant proritari, benignitatem & gratiam non habere uenalem, non gaudere honore collato, non indignari & affici non dato: ſed quod rei diuinæ eſt proprium,ſua ſe ui noſſe,nec ſe alienis adulationibus æſtimare. Et tamen, ut uideamus iſtud quod dicitur quale ſit, quod eſt iſtud honoris genus, ueruecem,arietē, taurum, dei ſub ore connectere, conſpectuq; in eius occidere? Quod eſt honoris genus deum inuitare ad ſanguinē, quem cum canibus uideas eum ſumere,atq; habere communem? Quod eſt honoris genus lignorum ſtruibus incenſis, cœlum fumo ſubtexere, & effigies numinum nigrore

grore offuſcare feralis? Quod ſi ea quæ fiunt, propria ui pẽdere, non ante ſumptis placet opinionibus æſtimare, aræ iſtæ, quas dicitis, altariaq́; hæc pulchra, infelicißimi animalium generis uſtrinæ, rogi ſunt, et buſticeta in opus ſtructa fœdißimũ, atq; in ſedẽ fabricata fœtorũ. Quid dicitis ó iſti, ergóne ille putor, qui ex corijs tollitur, atq; expirat ardentibus, qui ex oßibus, qui ex ſetis, ex agnorũ lanitijs, gallinarũq́; de plumis, dei munus, & honor eſt? mactaturq́; hoc illis, quorũ templa cum adire diſponitis, ab omni uos labe puros, lautos caſtißimosq́; præſtatis? Et *qd eſſe his poteſt coinquinatius, infelicius, ſpurcius, q̃ ſi ita facti ſunt ſenſus ſui natura, ut in amoribus habeant tam ſæua, ſintq́; illis in uoluptate putores: quos neq; ipſi ſacrificantes ferre, nec ingenuæ ſuſtinere tractos ualeant per ſpiritũ nares? Quod ſi animantiũ cruore honorari, & affici ſuperorũ animos exiſtimatis, cur nõ eis & mulos, & elephantos mactatis, & aſinos? cur non & canes, urſos, & uulpes, & camelos, & beluas & leones? & quoniam uolucres hoſtiarũ quoq; in numeris ponitis, cur nõ uulturios, aquilas, ciconias, immuſſulos, buteones, coruos, accipitres, noctuas? cũq́; illis ſalamãdras, natrices, uiperas, ſolifugas? Nẽpe ſubeſt & his ſanguis, & cõſimili ratiõe uitali agitãtur ſpiritu. Quid in illis maioris eſt operis, aut ſolertiæ in his minus, ut iſta nõ augeãt, ſuperorũ illa amplificent dignitatẽ? Quia rebus ex his (inquit) deos pareſt honorare cæleſtes, quibus ipſi alimur, ſuſtẽtamur: et uiuimus, & quas nobis ad uictũ ſui numinis tribuere benignitate dignati ſunt.* Sed *et cuminũ, naſturtiũ, rapa, bulbos, apiũ, carduos, radices, cucurbitas, rutã, mẽtã, ocimũ,*

pule

puleium, porrũq; ſectiuũ, ijdem tribuere dij uobis, eſſeq́; in uſibus ueſtris alimoniarũ in parte iuſſerũt. Quid ergo ceſſatis altaribus & hæc dare, rebusq; his omnibus cuni lam ſuperſpergere bubulam, & acrimonias intermiſcere ceparum. Ecce ſi uos canes (neceſſe eſt enim quædam fingi, perſpici ut liquidius res poßint) ſi inquã canes, & aſini, ſi motacillæ cum his ſimul, ſi hirundines garrulæ, pariterq́; cum his porci ſenſu aliquo humanitatis accepto deos putarent atq; exiſtimarẽt uos eſſe: ſacraq; uobis intenderent: honores ergo facerent nõ ex materijs alijs, alijsq́; de rebus, ſed quibus ali moris eſt illis, & naturali appoſitione fulciri. Audire à uobis expoſcimus, utrúmne hũc honorẽ, an contumeliam potius eſſe iudicaretis amplißimã: cum hirundines uobis muſcas, motacillæ cæderent conſecrarentq́; formiculas: cũ altaribus ueſtris darent aſini fœnum, paleasq; libarẽt: cum imponerent canes oſſa, & humani ſtercoris proluuiem cõcremarent: cũ ad ultimũ porculi cœnum uobis profunderent ex uolutabris horrentibus, lutoſis & uoraginibus ſumptũ? Ita ergo nõ deſpui ueſtras inflammaremini dignitates, ſtercoribusq; uos accipi inter atroces cõputaretis iniurias? Sed taurorũ corporibus honoratis uos deos, & aliorũ animantiũ cædibus. & quid hoc ab illo differt, cũ & ipſa ſi nondũ, mox tamen futura ſint ſtercora, et exigui tẽporis cõtracta interiectiõe putreſcãt? Deniq; deſinite ſupponere aris ignem, iam profectò cernetis uiſcera illa taurorum ſacra, quibus honor à uobis auctificatur deorũ, ferueſcere uermibus & fluctuare, uitiare & corrũpere ſtatum cœli, & ex odoribus morbidis regiones conſauciare uicinas: quam ſi uobis præcipi-

præcipiãt dij curam,ueſtram in ualetudinẽ uertere:prandia inde,uel cœnas ſolenni ex more cõficere, longe fugiatis,execratiq; odoris genus ueniam poſcatis à ſuperis,facturosq; uos eis nunquã talia ſacra iuretis.ita iſtud nõ ludere eſt,non cõfiteri,non pandere,quid ſit deus neſcire, nec cui potentiæ debeat nominis huius uis ſubdi, appellatioq; ſupponi?Cibis nouis auctificatis deos, nidoribus cohoneſtatis, & ſuccis:& quia uobis iucũda,et grata ſunt, eaq; uos alunt,deos etiam creditis in eorum affluere uoluptates,latratorũ et canum ritu offis ſæuitias ponere, atq; alludere porrigentibus ſæpius?Et quoniam nobis in manibus hoſtiarum ſermo uerſatur:quæ cauſa,quæ ratio eſt,ut cum dij immortales (ſint enim & per nos licet quicunq; eſſe credũtur)ſint unius ſententiæ,uel unius debeant eſſe naturæ,generis,& qualitatis unius,non omnibus omnes hoſtijs,ſed quibuſdã quidam ſacrorũ mulceãtur legibus? Quæ eſt enim cauſa(requiram ut eadẽ rurſus) ut ille tauris deus,hædis alius honoretur,aut ouibus, hic lactẽtibus porculis,alter intonſis agnis,hic uirginibus buculis, capris ille cornutis,hic ſterilibus uacculis,at ille ingentibus ſcrofis,hic albentibus,ille atris,alter fœminei generis, alter uero animantibus maſculinis?Si enim honoris & reuerentiæ cauſa mactantur dijs hoſtiæ:quid refert, aut intereſt cuius animalis è capite luatur hoc debitũ, cuius ira offenſioq; ponatur?An nũquid alterius alteri minus gratior & iucundior ſanguis eſt?alteri uero alterius uoluptatem infundit,& gaudium?aut(ut fieri moris eſt)obſeruationis alicuius,& religionis metu,ille caprina abſtinet ſe carne,porcinum alius execratur attactũ,huic ouilla fœtulenta

lenta ſunt uiſcera: ac, ne ſtomachum fatiget inualidũ, hic bubulam duritiem uitat, & lactentiũ lenitatem, quo dige rat expeditius, ſumit? Sed erras, inqt, & laberis: nã dijs fœminis fœminas, mares marib. hoſtias immolare abſtru ſa & interior ratio eſt, uulgiq; à cognitione dimota. Nõ *inquiro, nõ exigo, quid ſacrorũ præcipiant, uel quid con tineant leges, ſed ſi iuſſerit ratio, atq; obtinuerit ueritas, differentiam generũ nullam in dijs eſſe, neq; ullis ſexibus eos eſſe diſcretos: nónne ſolui neceſſe eſt? nónne rationes has omnes è ſtultiſſimis creditas opinationib. cõprobari, inueniri?* Sa*pientium uirorum nõ aduocabo ſentẽtias, qui riſum nequeunt cõtinere, cum diſcrimina ſexum dijs au- diunt immortalibus attributa: unoquoq; ab hominũ quæ- ro: an ipſe apud ſe credat, ſibiq; ipſe pſuadeat, diſtinctũ eſſe deorũ genus, mares, ac fœminas hos eſſe, & ad gene randos fœtus conuenientiũ membrorũ diſpoſitiõe forma tos?* Sed *ſi ſexibus ſexus pares, id eſt fœminas fœminis, mares autem hoſtias dijs maribus immolari ſacrificiorũ iura præſcribunt, quæ in coloribus ratio eſt, ut merito his albas, illis atras conueniat, nigerrimasq; mactari?* Q*uia ſuperis dijs, inquit, atq; hominũ dexteritate pollentibus, color lætus acceptus eſt, ac felix hilaritate candoris.* At *ue ro dijs læuis, ſedesq; habitantibus inferas, color furuus eſt gratior, et triſtibus ſuffectus è fucis.* Sed *ſi rurſus obtinue rit ratio, inferorũ penitus caſſum eſſe nomen et uacuum, neq; ulla ſub terris regna eſſe domiciliaq;* Plutonia, *opi- nionem neceſſe eſt id quoq; fruſtrari, quam ſuper atris pe cudibus habetis, diuisq; ſubterreis.* Q*uod ſi inferi nulli ſunt, deos etiam manium neceſſe eſt eſſe nullos.* Fieri *enim*

quî poteſt,ut cum loca ſint nulla,eorum, quæ nõ ſunt, ulli, perhibeãtur eſſe cultores? Sed aſſentiamur (ut uultis) & eſſe inferos,& eſſe manes,& habitare neſcio quos in his deos hominibus minus fauſtos,& triſtioribus præpoſitos rebus,et quæ cauſa,quæ ratio eſt,ut atræ his hoſtiæ, nigerrimiq; admoueantur colores? quia nigra nigris conueniunt,& triſtia conſimilibus grata ſunt. Quid ergo? nõ uidetis (ut uobiſcum & nos ſtolide,ſimiliterq; ludamus) albas eſſe hoſtiarum carnes,oſſa,dentes,pinguitias, omenta cum cerebris,molleſq; in oßibus medullas? Sed uellera nigra ſunt,nigræq; animantium ſetæ. Solas ergo immolate dijs lanas,uulſaſq; ex hoſtijs ſetulas, relinquite infelicißimas pecudes ſpoliatas licet,ac tonſas cœli animam ducere,& paſtibus innocentißimas incubare. Quod ſi grata numinibus inferis ea,quæ ſunt nigra,furuiq; exiſtimatis coloris:cur non omnia cætera,quæ illorũ inferre ſacrificijs moris eſt,ſint nigra,& fumigata,tetraq;, & colorata curatis? Inficite thura,ſi dantur:ſalſas fruges,atq; uniuerſa libamina,lacti,oleo,ſanguini,hic ponat ut purpureũ colorẽ,illa ut ſint lurida,fuliginẽ infundite cũ fauillis. Quòd ſi uobis religio nulla eſt alba quædã ferre, & ſuos retinẽtia cãdores:ipſi ueſtras religiões ratiõeſq; diſſoluitis,cũ ſacrorũ in ope nihil unũ,ꝑpetuũq; ſeruatis. Sed et illud hoc loco cõſentaneũ eſt ex uobis addiſcere. Si caper cædatur Ioui,quẽ patri ſolẽne eſt Libero,Mercurioq; mactari:aut bos ſi ſterilis Vnxiæ,quã Proſerpinæ tribuitis, quo ritu,atq; obſeruatiõe præcipitur:qd facinoris in hoc erit,quid malorũ,ſceleriſue contractũ:cum nihil interſit obſequij,cuius animalis è capite honorariũ iſtud debitum

com-

compleatur? Cõfundi hæc, inquit, fas non eſt, nec piaculi parui eſt officia rituum, procurationẽq; miſcere. Cauſam oro ediſſere. Quia generis certi hoſtias certis ius eſt conſecrare numinibus, certaq; & ſupplicamenta præſtari. Et quæ iterum cauſa eſt, ut generis certi hoſtias certis ius ſit conſecrare numinibus, certaq; & ſupplicamenta præſtari? & hoc enim ius ipſum debet habere ſuam cauſam, certisq; ab rationibus exoriri, duci. antiquitatẽ, conſuetudinemq; dicturus es. hominũ mihi ſcita pronũcias, & cæci animalis inuenta. Ego autẽ cum poſtulo cauſam mihi depromi, audire deſidero, aut cœlo aliqd lapſum, aut quod magis res poſcit, quid applicitũ Iuppiter ad tauri habeat ſanguinem, ut ei debeat immolari, non debeat Mercurio, Libero? Aut natura quæ capri eſt, ut his rurſus accommoda, Iouialibus conueniens ſacrificijs non ſit? Animaliũ facta eſt inter deos diuiſio, tranſactionis alicuius pactione? conuenit, ut ille cõtineret ab huius ſe hoſtia? hic ut uſurpare deſineret alieni ſanguinis iura? an, ut zelotypi puſiones, cõmunicare guſtatum ſuarum pecudũ nolunt? aut, ut gentibus fieri moris diuerſiſsimi fama eſt, quæ habentur his eſui, aliarũ eadem reijciũtur ab uictibus? Ergo ſi hæc caſſa ſunt, nec rationis alicuius habentia firmitatẽ, ſacrificiorum & ipſa inanis eſt ratio. Etenim qui poteſt habere idoneam id, quod ſequitur, cauſam, cũ ipſum illud primum, à quo defluit ſecundũ, inaniſſimũ eſſe reperiatur et uacuũ, & nulla ſoliditate firmatũ? Telluri (inquiunt) matri ſcrofa ingẽs immolatur fœta, at Mineruæ uirgini uirgo cæditur uitula, nullis unquã ſtimulis, nullius operis excitata conatu. Atquin nos arbitramur nec uirginem uirgi

ni

ni oportuiſſe mactari, ne uirginitas uiolaretur in pecude, qua dea plurimum pollet: nec Telluri grauidas atq; fœtas ob honorem fœcunditatis ipſius, quam cuncti expetimus & optamus inextinguibili ſemper fœcunditate procedē re. Nam ſi, quia uirgo Tritonia eſt, iccirco ei conuenit uirgines hoſtias immolari: & quòd Tellus eſt mater conſimiliter grauidis accipiēda eſt ſcrofis: ergo & muſicis Apollo, ꝗ muſicus: & ꝗ medicus Aeſculapius, medicis: & ꝗ faber Vulcanus eſt, fabris: & quòd Mercurius eloquēs eloquentibus debet diſertiſsimisq; mactari. Quod ſi dicere iſtud inſanum eſt, aut (ut mediocriter pronunciem) brutū: multo illud maioris amentiæ eſt, fœtas iugulare Telluri, quòd ſit fœtibus grauior: Mineruæ caſtas & uirgines, quia ſit pura uirginitatis intactæ. Nam quod dici à uobis accipimus, eſſe quoſdam ex dijs bonos, alios autē malos, & ad nocendi libidinem promptiores: illisq; ut proſint, his uero ne noceant ſacrorū ſolennia miniſtrari: quanam iſtud ratione dicatur, intelligere cōfitemur nō poſſe. nam deos benigniſsimos dicere, lenesq; habere naturas, et ſanctum, & religioſum, & uerū eſt: malos autem, & læuos nequaꝙ ſumendū eſt auribus: ideo quoniā diuina illa uis ab nocendi procul eſt dimota & diſiuncta natura. Quicquid autē pote eſt cauſam calamitatis inferre: quid ſit primum uidendū eſt, & ab dei nomine longiſsima debet diſferitate ſeponi. Itaq; ut uobis cōmodemus aſſenſum, dextrarum, ſiniſtrarumq; rerum deos eſſe fautores: ulla nec ſic ratio eſt cur alios alliciatis ad proſpera, alios uero, nē noceant, ſacrificijs cōmulceatis & præmijs. Primū quod dij boni male non queunt facere, etiam ſi nullo fuerint ho-

nore mactati:quicquid enim mite eſt,placidumq; natura, nocendi procul eſt uſu & cogitatione diſcretum:malus uero comprimere ſuam ferociam neſcit, quamuis gregibus mille,& mille alliciatur altaribus:neq; enim in dulcedinē uertere amaritudo ſe poteſt:aut ariditas in humorem,calor ignis in frigora:aut quod rei cuicunq; contrariū eſt,id quod ſibi contrariū eſt,in ſuam ſumere atq; immutare naturam.ut ſi manu uiperam mulceas, uenenato blandiaris aut ſcorpio:petat illa te morſu:hic contactus aculeum figat:nihilq; illa proſit alluſio,cum ad nocendum res ambæ non ſtimulis exagitentur irarū,ſed quadam proprietate naturæ.Ita nihil prodeſt ꝑmereri uelle per hoſtias deos læuos,cum ſiue illud feceris,ſiue cōtrà non feceris, agant ſuam naturam,& ad ea quæ facti ſunt,ingenitis legibus & quadam neceſſitate ducãtur. Quid quod iſto modo utriq; dij deſinunt eſſe ſuis in uiribus,& ſuis in qualitatib.permanere. Nam ſi bonis ut proſint,res diuina cōficitur,alijs autem ne noceant,iiſdem rationibus ſupplicatur:ſequitur ut intelligi debeat,nihil dexteros profuturos,nulla ſi acceperint munera,fieriq; ex hoc malos:malos autem ſi acceperint,nocendi poſituros mentem, fieriq; ex hoc bonos: atq; ita perducitur res eò,ut neq; hi dexteri,neq; illi ſint læui:aut (quod fieri non poteſt)utriq; ipſi ſint dexteri, et utriq; iterum læui. Eſto:concedatur infeliciſſimas pecudes non ſine aliquo religionis officio diuorum apud templa mactari,& quod ex uſu conſuetudinis factum eſt,rationis alicuius cauſam aliquam cōtinere:ſed ſi magnificū uidetur,atq; amplū, iugulare dijs tauros, ſi illibata ſi ſolida cōcremari animãtiū uiſcera,qd ſibi reliqua hæc uolūt

magorum

magorũ cohærẽtia diſciplinis,quæ in ſacrorum recõditis legibus põtificalia reſtituere myſteria,et rebus inſeruere diuinis? Quid inq̃ ſibi hæc uolũt, apexabo, iſicia,ſilicernia,lõgauo? quæ ſunt nomina,& farciminum genera,hirquino alia ſanguine, cõminutis alia inculcata pulmonib. Quid tuceta? quid neniæ? quid offæ? non uulgi,ſed quibus eſt nomẽ appellatioq; penitæ:ex quibus qd' primũ eſt, in exiguas aruina eſt miculas,et ilia minutim inſecta de more:quod in ſecundo ſitũ eſt inteſtini eſt porrectio,per quã proluuies editur,ſuccis perexiccata uitalibus.offa aũt penita eſt,cũ particula uiſceris cauda pecoris amputata : qd polimina? quid omẽta? quid palaſea? ſiue(ut quidã cognominant)plaſea? ex quibus eſt nomẽ omenti pars quædam quo receptacula uentrium circumretita finiuntur. Bouis cauda eſt plaſea,ſiligine,& ſanguine delibuta. Polimina porrò ſunt ea,quæ nos proles uerecundius dicimus:à uulgaribus autem aſſolent cognomine teſtium nuncupari. Quid fitilla,quid frumen,quid africia,quid gratilla,catumeum, conſpolium, cubula? ex quibus duo, quæ prima ſunt, pultium nomina, ſed genere & qualitate diuerſa. Series uero, quæ ſequitur, liborum ſignificantias continet: & ipſis enim non eſt una eademq; formatio. non enim placet carnem ſtrebulam nominare,quæ taurorum è coxendicibus demitur, pulpamenta non aſſa, quæ in ueribus exta ſunt,animata prius & torrefacta carbonibus: non ſalſamina deniq;, quæ ſunt una commixtio quadrinis copulata de frugibus. Non ſimiliter fendicas,quæ & ipſæ ſunt diræ, quas plebis oratio illa ſolet, cum eloquitur, nuncupare: non ratione eadem erumnas, quæ ſunt

prima in gurgulionibus capita, quà deijcere cibos & reſerre natura eſt ruminatoribus uitulis. Non magnēta, nō augmina, non mille ſpecies, uel amenſanguinū, uel fitillarum, quibus nomina indidiſtis obſcura, uulgoq́; ut eſſent anguſtiora feciſtis. Si enim quæcunq; ab hominibus fiūt, maximeq́; in re ſacra, debent habere ſuas cauſas, nec ſine ratione eſt quicquā in negocijs omnibus, atq; in omni adminiſtratione faciendum, ediſſertate nobis, & dicite, quæ ſit cauſa, quæ ratio, ut hæc etiam dijs dentur, ſacriſq́; adoleantur altaribus? In hoc enim diutius loco huic cauſæ uel maxime neceſſario immoramur, inſiſtimus, inhæremus, cupientes addiſcere quid cū pultibus deo ſit, quid cum libis, quid diuerſis cum fratibus, confictionis iure multiplici atq; impenſarum uarietate conditis? Opiparis numina cœnis afficiuntur, aut prandijs, ut innumeras cōueniat excogitare his dapes? auerſionibus ſtomachorū laborāt? & ad expellenda faſtidia ſaporum uarietas quæritur, ut modo his aſſa, modo cruda ponantur, ſemicocta modo et ſemicruda? Quod ſi omnes has partes, quas præſicias dicitis, accipere dij amāt, ſuntq́; illis gratiæ, uel uoluptatis alicuius uel dulcedinis ſenſu, quid intercedit, quid prohibet, ut non ſemel hæc omnia totis cum animantibus inferatis? Quæ cauſa, quæ ratio eſt, ut caro ſtrebula ſeparatim, rumа, cauda, & plaſea ſeparatim, iſitium ſolū, omentū ſolum, augmentorū adijciatur in cauſam? Pulmentorū uarietatibus afficiūtur dij cœlites, ut fieri mos eſt poſt cœnarum ditium & locupletiū ſaginas, fruſtilla hæc paruula pro ſuauibus mateolis ſumunt, nō quibus famē ſedent, ſed ut palatis admoueant ociū, ſeq́; ipſos plenæ appetitu uoracita=

uoracita=

uoracitatis inſtigent? O deorũ magnitudo mirabilis: ó nullis hominũ comprehenſa, nullis intellecta naturis: ſiquidem ut proſint, teſticulis pecudum redimũtur, & rumis, neq; prius iras, atq; animos ponunt, niſi ſibi adoleri paratas conſpexerint nænias, offasq́; penitas. Sequitur ut de thure, deq; mero aliquid ſine ulla nimietate dicamus. Copulata enim, & mixta fiunt cærimoniarũ & hæc genera, cultumq́; adhibẽtur in plurimũ. Ac primum illud à uobis iſto ipſo quærimus percontamurq́; de thure: unde aut quo tempore noſſe illud aut ſcire potuiſtis, ut merito exiſtimetis aut eſſe dijs dandum, aut eorum acceptiſſimũ uoluntati. Nouella enim propemodum res eſt, neq; annorũ inexplicabilis ſeries, ex quo eius notitia profluxit in has partes, & delubris meruit intereſſe diuinis. Nã neq; temporibus, quemadmodum creditur & perhibetur, heroicis quidnam eſſet thus ſcitũ eſt, ſcriptoribus ut comprobatur à priſcis, quorum in libris poſita nulla eius mentio reperitur: neq; genitrix & mater ſuperſtitionis Hetruria *opinionem eius nouit aut famam, ſacellorũ ut indicant ritus: neq; quadringentis annis, quibus albana res uiguit, in uſum cuiquã uenit, ſacra cum res fieret: neq; ipſe* Romulus, *aut religionibus artifex in cõminiſcendis* Numa, *aut eſſe ſciuit aut naſci: ut pium far monſtrat quo peragi mos fuit ſacrificiorum ſolenniũ munia.* Vnde *igitur cœpta eſt uſurpatio eius aſſumi: aut in antiquam & ueterẽ conſuetudinẽ quænam irruit nouitas, ut quod tempeſtatibus tantis neceſſariũ non fuit, locum ſumeret in cærimonijs primum?* Nam *ſi ſine thure religionis officiũ claudicat, neceſſariaq́; uis eius eſt, quæ propitios faciat, miteſq́; homi-*

 nibus

nibus cœlites:peccatum eſt ab antiquis,quinimmo piacu-lis plena uita omnis illorum fuit:qui quod maxime conue niens deorũ fuerat uoluptati per incuriã neglexere liba-re. Sin autẽ temporibus priſcis,neq; homines,neq; dij hu ius thuris expetiuere materiam,cõprobatur & hodie fru ſtra illud,inaniterq́; præſtari:quod neq; antiquitas neceſ ſarium credidit, & ſine ullis nouitas rationibus appeti-uit. Deniq; *ut illã ſemper regulam definitionemq́; tenea-mus, qua demonſtratũ & fixũ eſt, quicquid fiat ab homi ne habere oportere ſuas cauſas, & in iſta quoq; retinebi mus parte,ut requiramus ex uobis quæ ſit cauſa, quæ ra-tio,ut ante ipſa numinum ſigna thura inijciantur altari-bus, & ex eorum incẽdio familiaria fieri exiſtimẽtur & mitia:quid ex huiuſmodi facto acquiritur his rei,aut eorũ ad animos quid accidit,ut merito iudicemus recte iſta de-pendi, & non fruſtra atq; inaniter concremari?* Vt *enim uos debetis oſtẽdere cur thura dijs detis,ſic & deos ſequi tur ut debeatis expromere habere aliquã cauſam, cur ea nõ reſpuãt,quinimmo cur ea tam familiariter cõcupiſcãt* Honoramus*(inqt aliqs fortaſſe)his deos. Sed nos nõ ue-ſtrũ,ſed numinũ reqrimus ſenſum : nec quid fiat à uobis, ſed pẽdatur ab his quãti,qđ in præmiũ datur fauoris,in-terrogamus. Sed tamẽ ó pietas quãtus iſte eſt honor, aut qualis:qui ex ignis odore conficitur,& reſina ex arboris cõparatur?* Nam *ne forte ignoretis quid,aut unde ſit thus iſtud:uiſcum eſt ex corticibus profluens,ita ut ex amygda lo,ceraſo,lachrymabili deſtillatione coaleſcens.* Hoccine *ergo ſuperas honorat & auctificat dignitates,aut offen-ſa ſi aliquando cõtracta eſt,thuris uapore diſſoluitur,&*

tem-

temperata indignatione ſopitur? Quid ergo ceſſatis cuiuslibet arboris uiſcum, ſine ulla paßim differitate cōburere? Nam ſi honorantur hoc numina, nec indigne ſuſtinent panchaicas ſibi ardere reſinulas, quid intereſt, unde fumus altaribus conficiatur in ſanctis. uel ex uiſci quo genere nubes ſuffìcionis exæſtuent? An nūquid aliquis dicet, iccirco ſuperis thus dari, quod odoratus habeat ſuaues, et narium cōmulceat ſenſum? reliqua uero ſint aſpera, et ob cauſam offenſionis excluſa? Habent enim dij nares, quibus ducant aerios ſpiritus, accipiunt auras, & remittunt: ut penetrare illos poßint nidorum differentiū qualitates? Quod ſi damus ut fiat, mortalitatis eos adiungimus legi, & excludimus diuinitatis à finibus. Quicquid enim ſpirat, & reciprocos halitus auris cōmeabilibus ducit, id neceſſe eſt eſſe mortale, quia cœli ſuſtineatur è paſtu. Quicquid aūt cœli ſuſtinetur è paſtu, ſi recurſus abſtuleris, quibus alternatio redditur abſtrahiturq; uitalis, oblidi eius neceſſe eſt animam, & rationē ſubrui atq; interire uiuendi. Ergo ſi & dij ſpirant, odorēq; ad ſe attrahunt auris comitantibus inuolutum, non eſt ab re dicere & alienis eos ſuffitionibus uiuere, et intercluſis poſſe ſpiraminibus interire. Et unde nouißime ſcitis, an ſi odorū ſuauitate capiuntur, eadem ſint eis iucūda quæ uobis, & parili ſenſu ueſtras mulceant afficiātq; naturas? Nónne fieri pote eſt, ut quæ uobis afferunt uoluptatem, contrà illis aſpera uideantur & triſtia? Cum enim deorum ſint ſententiæ diſpares, ſubſtantiæq; non unæ, quibus effici rationibus poteſt, ut quod qualitate diuerſum eſt, unum ſentiat accipiatq; contactum? An non quotidie cernimus & inter animantia

terris orta, eſſe alijs eadem uel amara uel dulcia: mortifera his eſſe, quæ illis nata in perniciem non ſunt? ut quæ illos mulceant odoribus lætis, eadem peſtiferos halitus aliorum corporibus ſpirent? Sed hoc ut fiat, & accidat, nõ in rebus eſt cauſa, quæ ſimul eſſe mortiferæ, ſimul ſalutares, ſimul dulces nequeunt, ſimulq́; amaræ conſiſtere: ſed, ut quiſq; eſt factus, ad extrinſecus rei uenientis attactũ ita afficitur: qualitatem non accipit ex rerum impulſionibus natam, ſed ex ſui ſenſus contagijq́; natura. Verum omnis hæc ratio longe eſt ab dijs ſita, nec exigui limitis interiectione diſcreta. Nam ſi uerum eſt (ut ab ſapientibus creditur) incorporales hos eſſe, neq; oliditatis alicuius eminentia ſubleuari, inanis apud hos odor eſt, nec ſenſibiliter cõmouere aura eos potis eſt nidoris alicuius: non ſi mille tu pondera maſculi thuris incendas, cœlũq́; hoc totũ redundantium uaporum nebuloſitate cludatur. Quod enim nõ habet robur & ſubſtantiam corporalẽ, cõtrectari à ſubſtantia non poteſt corporali: odor autem corpus eſt, tactis ſicut naribus indicatur: à deo ergo ſentiri ratione nõ poteſt ulla, qui caret re corporis, atq; omni ſenſu & cogitatione priuatus eſt. Merũ thuris eſt ſocium, quod explanari conſimiliter poſcimus, cur ei ſuperfundatur inceſioni. Si enim ratio cur fiat non oſtendetur, nec habebit expoſitam ſui cauſam, non iam iſtud errori obijciendũ eſt ludicro, ſed (ut dicatur expreſſius) inſaniæ, dementiæ, cæcitati. Vt enim iam ſæpius dictum eſt, debet omne quod geritur, cauſam ſui habere perſpicuam, nec caliginis alicuius obſcuritate contectam. Si ergo fiditis facto, aperite, monſtrate, liquor iſte cur detur, id eſt uinũ ſuperfundatur altaribus

ribus. Nunquid enim numinũ corpora ſitim ſentiunt ari-dam, & eorum neceſſe eſt ſiccitates humore aliquo tem-perari? Nunquid nobis ut mortalibus mos eſt, cœnis inter miſcere potiones, pari etiam more poſt ſolitos uictus libo rum, & pultium, hoſtiarũq; cæſarum, quo putrefiat faci-lius & percoquatur cibus, frequentiſſimo irrigant acci-piuntq; ſe uino? Date quæſo immortalibus dijs bibant, ſcy phos, brias, pateras, ſympiniáq; depromite: & quoniam tauris, pinguibusq; ſe dapibus, atq; opimis infarciũt eſcis: nequod in ſtomachi tramite male tranſuoratũ ſubſtiterit uiſcus: ſuccurrite, properate, Ioui optimo maximo merũ, ne præfocetur, date: cupit eructare, nec potis eſt: ac ni illa labatur, & diſſoluatur obſtructio, periculũ maximũ eſt, ne obliſus interrumpatur ſpiritus, & uiduatũ remaneat ſine ſuis adminiſtratoribus cœlum. Sed fruſtra, inquit, in equitas nobis: non enim nos ſuperis ob eas profundimus merum cauſas, tanquam illos exiſtimemus aut ſitire, aut bibere, aut ſuauitatis eius affectione lætari. Honoris *eis ergô datur, quo fiat illorum elatior, amplior, anguſtiorq; ſublimitas, altaria ſuper ipſa libamus, et uenerabiles cniſ-ſas carbonibus excitamus extinctis.* Et *quæ grauior infli-gi cõtumelia dijs poteſt, q̃ ſi eos credas accepto mero pro pitios fieri: aut honorem exiſtimes habitũ his magnum, ſi modo uini exigui rorem ſuper uiuidam ieceris atq; inſtil laueris prunam?* Non *nobis eſt ſermo cũ hominibus ratio nis expertibus, neq; quibus non ſit cõmunis intelligentiæ ueritas: ineſt & uobis ſapientia, ineſt ſenſus, uerumq; nos dicere apud uos ipſi interiore iudicio ſcitis. Sed quid face re poſſumus conſiderare nolentibus penitus res ipſas, ſe-*

cũq; ipſos loqui? Facitis enim quod fieri cernitis, nõ quod fieri oportere confiditis: nimirũ quia apud uos plus ualet nullam habens conſuetudo rationẽ, q̃ rerum inſpecta natura ueritatis examinatione põderata. Quid eſt enim deo cũ uino, aut in eius materia uis qualis, aut quãta eſt, quod cum effuſum fuerit, ſublimitas eius augeſcat, & honorata exiſtimetur auctoritas? Quid in quã deo cum uino eſt, Venereis re proxima, neruos omniũ debilitante uirtutũ, uerecũdiæ, pudoris, & caſtitatis inimica? quod in inſanias, & furores mẽtes ſæpius præcipitauit excitas, ipſosq; illos deos maledictis cõpulit exauctorare dementib. Itáne iſtud nõ nefas, & plenũ ſacrilegij crimen eſt, honori hoc dare, quod ſi tu auidius ſumpſeris, quid facias, neſcias: qd loquaris ignores: ad extremũ temulenti, luxurioſi, et perditi, conuitiũ, infamiamq; merearis? Operæpreciũ eſt etiam uerba ipſa depromere, quibus, cũ uinum datur, uti, ac ſupplicare cõſuetudo eſt. Mactus hoc uino inferio eſto. Inferio, inquit Trebatius, uerbũ ea cauſa eſt additũ, eáq; ratiõe profertur: ne uinum omne omnino, quod in cellis, atq; apothecis eſt conditũ, ex quibus illud quod effunditur promptũ eſt, eſſe ſacrũ incipiat, & ex uſibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc uerbo, ſolũ erit, quod inferetur, ſacrũ, nec religione obligabitur. Cæterũ qualis ergo hic honor eſt, in quo imponitur quaſi lex deo, ne plus quærat q̃ datum eſt? aut cuius ipſe eſt auiditatis deus, qui niſi uerbi fuerit præſcriptione ſubmotus, cupiditatẽ ſuam protendat ulterius, & apothecis ſuis ſupplicẽ priuet? Mactus hoc uino inferio eſto: iniuria eſt iſta, non honor. quid enim ſi diuus amplius hoc uolet, neq; erit cõtentus illato?

nónne

nónne inſigniter dicendũ eſt lædi, qui honorẽ accipere cũ cõditione cogatur? Nã ſi exceptiõe nõ addita, ſacrũ neceſſe eſt fieri omne omnino qđ in cællis eſt uinũ, manifeſtum eſt & deo contumeliam fieri, cui modus cõſtituatur inuito: & uos ipſos in re ſacra cærimoniarũ officia uiolare, q nõ tantũ tribuitis uini, quantũ deum uidetis ſibi uelle præſtari. Mactus hoc uino inferio eſto: qđ eſt aliud q̃ dicere, tantũ eſto mactus, quantũ uolo: tantũ amplificatus, quantũ iubeo: tantum honoris aſſumito, quantũ te habere decerno, & uerborũ circũſcriptiõe definio. O deorũ ſublimitas præpotẽs, quã uenerari, quã colere officijs omnib. cærimonialib. debeas: cui legẽ uenerator imponit, quã cũ pactionibus adorat et formulis: quæ per unius formidinẽ uerbi ab immodicis uini cupiditatibus arcetur. Sed ſit, ut uultis, honor in uino, ſit in thure, immolatione et cædibus hoſtiarũ iræ numinũ offenſionesq́; placentur. Etiam dij ſertis, coronis afficiũtur, & floribus? Etiámne æris tinnitibus, & quaſſationib. cymbalorũ? Etiámne tympanis? etiámne ſymphonijs? quid efficiunt crepitus ſcabillorũ? ut cũ eos audierint numina, honorifice ſecũ exiſtimẽt actũ, & feruẽtes animos irarũ obliuiõe deponãt? An nunquid ut paruuli puſiones ab ineptis uagitib. crepitaculis exterrẽtur auditis: eadẽ ratiõe, et omnipotẽtia numina tibiarũ ſtridore mulcẽtur, et ad numerũ cymbalorũ mollita indignatiõe flacceſcũt? Quid ſibi uolũt excitatiões illæ, quas canitis matutini, collatis ad tibiã uocibus? Obdormiſcunt enim ſuperi, remeare ut ad uigilias debeãt? qđ domuitiões illæ, qbus bene ut ualeãt, auſpicabili ſalutatiõe mandatis? Sõni enim quiete ſoluũtur, occupariq́; ut hoc poſſint lenes

audiendæ

audiendæ ſunt næniæ? Lauatio, inquit, deûm matris eſt hodie. Sordeſcunt enim diui, & ad ſordes eluendas lauentibus aquis opus, atq; adiuncta antiqua cineris frictione. Iouis epulum cras eſt. Iuppiter enim cœnat, magniſq́; implendus eſt dapibus, iamdudum inedia geſtiens, & anniuerſaria interiectione ieiunus. Aeſculapij geritur, celebraturq́; uindemia. colunt enim dij uineas, & ab ſuaſionibus contracti exprimunt uindemiatoribus uinum. Lectiſternium Cereris erit Idibus proximis. habent enim dij lectos, atq;, ut ſtratis poßint mollioribus incubare, puluinorum tollitur atq; excitatur impreßio. Telluris natalis eſt, dij enim ex uteris prodeunt, & habent dies lætos, quibus eis aſcriptum eſt auram uſurpare uitalem. Ludi uero, quos facitis, quibus floralibus, & Megalenſib. nomẽ eſt, cæteriq́; omnes alij, quos eſſe ſacros uoluiſtis, & religionum inter officia deputari: quam rationem habent, quam cauſam, ut inſtitui, condiq́; debuerint, & ex numinũ appellatione ſignari? Honorantur, inquit, his dij, & ſiquas ab hominibus cõtinent offenſionũ memorias illatas, abijciunt, excludunt, redduntq; ſe nobis redintegrata familiaritate fautores. Et quæ cauſa eſt rurſus, ut tranquilli, placidi efficiantur, & mites: ineptæ ſi res fiant, & ab hominibus ocioſis multitudine ſpectante ludatur? Ponit animos Iuppiter, ſi Amphitryo fuerit actus pronunciatuſq́; Plautinus? aut ſi Europa, ſi Leda, Ganymedes fuerit ſaltatus, aut Danae, motum cõpeſcit irarum? Tranquillior, lenior, mater magna efficitur, ſi Atyis conſpexerit priſcam refricari ab hiſtrionibus fabulam? Obliterabit offenſam Venus, ſi Adonis in habitu geſtum agere uiderit ſaltatorijs

in motibus pantomimũ? indignatio relangueſcet Alcidæ, ſi tragœdia Sophoclis,cui Trachiniæ nomen eſt, Euripidis aut Hercules actitetur? Exiſtimatur tractari ſe honorifice Flora,ſi ſuis in ludis flagitioſas cõſpexerit res agi; & migratum ab lupanaribus in Theatra? Itáne iſtud non eſt deorum imminuere dignitatem,dicare & conſecrare turpiſsimas res eis, quas cenſor animus reſpuat, & quarum actores inhoneſtos eſſe ius ueſtrum,& inter capita computari iudicauit infamias? Mimis nimirũ dij gaudent, & illa uis præſtans,neq; ullis hominũ comprehenſa naturis,libentiſsime commodat audiendis his aures:quorum ſymplegmatibus plurimis intermixtos ſe eſſe,deriſiõis in materiam norunt:delectantur ut res eſt,ſtupidorũ capitibus raſis,ſalpictarum ſonitu,atq; plauſu,factis & dictis turpibus,faſcinorum ingentium rubore. Iam uero ſi uiderint in fœmineas mollitudines eneruãtes ſe uiros,uociferari hos fruſtra,ſine cauſa alios curſitare,amicitiarũ fide ſalua contundere ſe alios, & crudis mutilare ſe cæſtibus; certare hos ſpiritu,buccas uento diſtendere,uotiſq; inanibus cõcrepare,manus ad cœlum tollunt,rebus admirabilibus moti proſiliunt,exclamant,in gratiam cũ hominibus redeunt. Hæc ſi dijs immortalib. obliuionẽ afferunt ſimultatum,ſi ex comœdijs,atellanis,mimis, ducunt lætiſsimas uoluptates,quid moramini, quid ceſſatis,quin & ipſos dicatis deos ludere,laſciuire,ſaltare,obſcœnas compingere cantiões,& clunibus fluctuare criſpatis? Quid enim differt,aut intereſt,faciántne hæc ipſi,an ab alijs fieri in amoribus atq; in delicijs ducant? Vnde igitur fluxit,uel ex quibus enata eſt cauſis opinionũ hæc prauitas? Ex eo ſcili

cet maxime, quod nequeuntes homines, quidnam ſit deus ſcire, quidnam ſit uis eius, natura, ſubſtantia, qualitas utrúmne habeat formam, an nulla ſit corporis circumſcriptiõe finitus: agat aliquid, an nõ agat, uigilétne perpetuo, an aliquando ſoluatur in ſomnos: currat, ſedeat, ambulet, an ab huiuſmodi motibus, et ceſſione ſit liber: Hæc omnia (ut dixi) nequeũtes ſcire, neq; ratiõe aliqua peruidere, in eas ſunt opinatiões lapſi, ut deos ex ſe fingerẽt, & qualis ſibi natura eſt, et illis talẽ darẽt actionũ rerũ uoluntatũq; naturã. Quod ſi animal cernerẽt nulliuseſſe ſe precij, nec inter formiculã plurimũ ſeſeq; eſſe diſcriminis, profectò deſinerent arbitrari quicquã ſe habere cõmune cum ſuperis, et intra ſuos fines humilitatis ſuæ modeſtiã continerent. Nũc uero quia cernũt ora, oculos, capita, buccas, auriculas, naſos, cæteraſq; ſe alias membrorum gerere ac uiſcerum portiones, & deos exiſtimãt eadem ratione formatos, habitumq; illos ſuũ compagine in corporea continere: & quia gaudere, lætari, mœſtoſq; ſe fieri triſtioribus conſpiciũt cauſis, arbitrantur & numina ex rebus hilarioribus gaudere, & ex minus lætis animorum contractione cõduci: affici ſe ludis, putant & cœlitum mentes ludorum delectatione mulceri. Et quia illis ſe uoluptas eſt lauacrorũ refouere caldoribus, & ſuperis ducũt lauationũ eſſe mũditias gratas. Vindemiamus nos homines, et deos rentur, & credunt ſuas ducere atq; agitare uindemias: dies nobis natalitij ſunt, & potẽtias cœlites dies autumant habere natales. Quod ſi poſſent aſcribere ualetudines, ægritudines, & corporales dijs morbos, nõ dubitarent eos lienoſos, lippulos, atq; enterocelicos dicere, eo q; ipſi, &

lienoſi

lienoſi,& lippi ſunt ſæpe,& ingentiũ herniarũ magni-tudine põderoſi. Age nunc ſummatim, quoniã ſermo pro latus eſt,& perductus in hæc loca,ſingulorũ partiũ op-poſitionibus cõparemus,utrúmne uos melius rebus de ſu-peris ſentiatis,an potius nos multo & honoratius opine-mur & rectius,quodq; rei diuinæ ſuam præſtet, atq; at-tribuat dignitatẽ. Ac primũ uos deos,quos in rerũ naturã uel arbitramini eſſe,uel creditis,quorumq; in templis o-mnibus ſimulachra conſtituiſtis, & formas,prefitemini eſſe natos,& ex maſculorũ fœminarũq; ſeminibus con-uentionũ progenitos lege. At uero nos cõtrà, ſi modo dij certi ſunt,habẽtq; huius nominis auctoritatẽ,potentiam, dignitatem,aut ingenitos eſſe cenſemus(hoc enim religio ſum eſt credere)aut ſi habent natiuitatis exordium, Dei ſummi eſt ſcire,quibus eos rationibus fecerit, aut ſecula quanta ſint,ex quo eis attribuit perpetuitatẽ ſui numinis inchoare. Vos habere ſexus deos,alioſq; ex his mares,fœ minini generis alios eſſe cẽſetis,nos potentias cœlites di-ſcretas eſſe ſexibus abnegamus:quoniã diſcrimẽ huiuſmo di terrenis animãtib. datum eſt:quas coire,quas genera-re auctor uoluit rerũ,ſubſtituẽdis per libidinẽ prolibus. Vos hominũ ſimilitudinẽ gerere,& mortaliũ uultib. exi ſtimatis eſſe formatos:nos effigies remur ſubmotas eſſe ab his lõge,quoniã forma mortalis eſt corporis:& ſi for tè eſt ulla,cõprehẽdere neminẽ poſſe indubitabili aſſeue-ratione iuramus. A uobis artificia ſinguli opificũ more ha bere perhibẽtur:ridemus cũ audimus nos iſta:quoniã dijs artes neceſſarias ducimus arbitramurq; nõ eſſe eas,con-ſtat et liquidũ eſt paupertatis ad ſubſidiũ cõparatas. Di-

ſcor-

ſcordiarum alios ex his uos, alios dicitis qui peſtilentias irrogent, alios qui amores, qui furias, alios uero qui præſint bellis, & ſanguinis effuſione lætentur: at uero nos cōtrà ab ingenijs numinum iudicamus eſſe diſiuncta, aut ſi ſunt qui hæc mala miſerrimis inferāt ſubijciantq́; mortalibus, ab deorum contendimus procul eſſe natura, nec ſub huius nominis prædicatione ponēdos. Iraſci & perturbari uos numina, cæterisq́; animorū affectibus mācipata eſſe atq; obnoxia iudicatis. Nos huiuſmodi motus alienos exiſtimamus ab his eſſe: ſunt enim ferocium generū, & mortalitati ſubeuntium functiones. Vos pecorū ſanguine, uos cædibus, & mactationib. hoſtiarū gaudere, lætari, & in gratiam cum hominibus remiſsis offenſionibus redire opinatis. Nos amorem ſanguinis nullum eſſe in cœlitibus ducimus: nec eſſe tam duros, ut miſerorum animantiū cæde ſaturatas abijciant iras. Vos mero, uos thure, honorem arbitramini dijs addi, & eorum augeſcere dignitates. Nos monſtrum, & prodigium iudicamus: quod quiſquam hominum credit aut auguſtiorem fieri deum fumo, aut ex roribus exiguis uini, ipſum ſibi ab hominibus ducere ſatis ſancte, atq; honorifice ſupplicatum. Vos æris tinnitibus, & tibiarum ſonis, uos equorum curriculis, & theatralibus ludis perſuaſum habetis deos delectari, et affici, iras q́; aliquando cōceptas eorū ſatisfactione molliri. Nos inconueniēs ducimus, quinimmo incredibile iudicamus eos, qui gradibus mille genus omne uirtutū perfectionis tranſierint ſummitate, in uoluptatibus habere atq; in delicijs res eas, quas homo ſapiens rideat, & quæ nō alijs uideantur continere aliquid gratiæ, quā infantibus paruulis, & tri-

uialiter & populariter inſtitutis. Hæc cũ ita ſe habeant, *cumq; ſit opinionum tanta noſtrarum, ueſtrarumq; di= uerſitas, ubi aut nos impij, aut uos pij: cum ex partiũ ſen ſibus pietatis debeat, atque impietatis ratio ponderari? Non enim ſimulachrum qui ſibi aliquod cõſicit, quod pro deo ueneretur: aut qui pecus trucidat innoxium, ſacriſq; incendit altaribus, is habendus eſt rebus deditus eſſe diui= nis.* Opinio *religionẽ facit, & recta de dijs mens: ut nihil eos exiſtimes contra decus præſumptæ ſublimitatis ap= petere.* Cum *enim cuncta, quæ his dantur, ſub oculis hic noſtris uideamus abſumi, quid ad eos aliud ab nobis di= cendum eſt peruenire, niſi opiniones dijs dignas, & corũ cõuenientiſsimas nomini?* Hæc *ſunt dona certiſsima, ſacri ficia hæc uera: nam pulticulæ, thura cum carnibus, rapa= cium alimenta ſunt ignium, & parentalibus cõiunctiſsi= ma mortuorum.* Si *dij immortales nequeũt iraſci, neq; ul= lis animorũ affectibus eorum quatitur cõcutiturq; natu= ra, quid hiſtoriæ ſibi uolunt, quid annales, quorũ in con= ſcriptionibus legimus nõnullis offenſionibus deos motos, peſtilẽtias, ſterilitates, ac frugum inopias, aliaq; intuliſſe ciuitatibus, nationibusq; diſcrimina: eoſq; rurſus ſacrorũ ſatisfactione placatos, indignationũ poſuiſſe feruores, & in habitum lætiorẽ ſtatum cœli, tempeſtatumq; mutaſſe?* Quid *terrarũ fremitus, quid motus, quos eſſe accepimus factos, quòd eſſent acti per indiligentiã ludi, nec ad ſuam formam, cõditionemq; curati? inſtauratis his tamẽ, & cu rioſa obſeruatione repetitis, ſuperorũ conquieuiſſe terro res, & ad hominũ curã, familiaritatẽq; reuocatos.* Quo= *ties uatum iuſsis, haruſpicũq; reſponſis, poſtquam diuina*

res facta eſt, & ex gentibus tranſmarinis acciti dij quidã delubraq; his facta, & in altioribus columnis ſigna quædam & ſimulachra ſunt conſtituta: & imminentiũ auerſi ſunt periculorum metus, & grauiſsimi hoſtes pulſi, & amplificata res publica eſt, & uictoriarũ frequentib. gaudijs, & prouinciarum poſſeſsione cõplurium? quod utiq; non fieret, ſi ſacrificia, ſi ludos, cæterosq; aſpernarentur dij cultus: neq; ſe honorari eorũ procurationib. ducerent. Si ergo his datis calor omnis numinũ, indignatioq; frigeſcunt, uertunturq; in proſpera ea, quæ uidebantur afferre terrores, manifeſtum eſt hæc omnia non ſine cœlitũ fieri uoluntate, & quòd ea tribuãtur, à nobis inaniter & cum tota imperitia reprehendi. Ventum eſt ergo dum loquimur ad ipſum articulum cauſæ, uentum rei ad cardinem, uentum ad ueram atq; adiũctiſsimam quæſtionẽ: in quam conuenit, ut debeamus inſpicere, formidine ſuperſtitionis amota, et gratificatiõe depoſita, utrúmne hi dij ſint, quos ſæuire aſſeueratis offenſos, reddiq; ſacrificijs mites: an ſint longe aliud, & ab huius ui debeant, & nominis, & potentiæ ſegregari. Non enim imus inficias in annalium ſcriptis contineri hæc omnia, quæ ſunt à uobis in oppoſitione prolata: nam & ipſi pro modulo, ingenijq; pro captu, & legimus, & eſſe poſitum ſcimus, ludis quondam ipſis circenſibus, qui Ioui maximo fierẽt, patremfamiliâs quendam, antequã inciperent res agi, ſeruũ peſsime meritum per circi areã mediam trãſduxiſſe cæſum uirgis, & ex more multaſſe pòſt patibuli pœnam. Ludis deinde iam terminatis, profligatisq; curriculis, nõ multi poſt temporis ſpacium ciuitatẽ occepiſſe peſtilentia uaſtari. Cumq;

dies

dies adderet malũ malo grauius, cateruatim & populus interiret: ruſticulo cuidam ſorte humilitatis obſcuro Iouem per inſomnium dixiſſe, uti ad conſules ſuaderet præſulem ſibi diſplicuiſſe, monſtraret poſſe melius fieri ciuitati, ſi ludis ſua religio redderetur, & ex integro rurſus curioſa obſeruatione procederent. Quod cum ille facere minime curaſſet, uel quòd eſſe uanum ſuſpicaretur inſomnium, nullamq; habiturũ apud audituros fidem: uel quod ingenitæ humilitatis memor poteſtatis tantæ fugeret & formidaret acceſſum: contatori redditum inimicũ Iouem, filiorum obitus irrogauiſſe pro pœna. Mox cum & ipſi proprium minaretur interitum, ni præſulis pergeret nuncius improbati: obeundi formidine territatũ, cum iam & ipſe contactus peſtilentiæ flagraret incendio, de ſententia propinquorum perlatũ ad curiam patrũ, inſomniiq; expoſita uiſione, flammas euolauiſſe contagij. Ludorum deinde inſtauratione decreta, & ſpectaculis adhibitã grauem curam, & priorem populo redditam ſanitatem. Sed neq; illud æque nos negabimus ſcire, tẽporibus quondam ciuitatis & reipublicæ duris, uel quæ lues infeſta faciebat continua populũ contage conficiens: uel quæ hoſtes ualidi, & ad periculum libertatis auferendæ præliorũ proſperitate iam proximi: iuſsis, & monitis uatum, tranſmarinis ex gentibus quoſdam deos accitos, magnificisq; honoratos templis, & luis ſedaſſe flagrantiã, & uiribus hoſtium fractis frequẽtiſsime triumphatũ, & auctos Imperij fines, innumeraſq; prouincias ſub leges ueſtri cecidiſſe dominatus. Sed neq; hoc noſtram cõſcientiam fugit, lectum et poſitũ, ictum cũ eſſet Capitoliũ fulmine, multaq;

in hoc alia: Iouis etiam ſimulachrũ ſublimi quod in culmine ſtabat, ſuis eſſe ab ſedibus prouolutum. Reſpõſum deinde ab haruſpicibus editum, res ſæuas, triſtiſsimasq́; portẽdi: ab incendijs, cædibus, ab legum interitu, & ab iuris occaſu, maxime tamen ab domeſticis hoſtibus, atq; ab impia coniuratorũ manu. Sed flecti hæc poſſe, immo aliter publicari ſcelerata non poſſe conſilia, niſi Iuppiter rurſus altiore in culmine figeretur, orientalem cõuerſus ad cardinem, radijsq́; oppoſitus ſolis. Affuiſſe dicto fidẽ: nam ſubrepto culmine conuerſoq́; ad ſolem ſigno, patuiſſe res abditas, & reſerata in maleficia uindicatum. Habẽt quidem miraculi ſpeciem, quinimmo habere creduntur cũcta iſta, quæ dicta ſunt: ſi ita, ut ſunt prompta, humanũ ueniant ad auditũ: nec diffitemur ineſſe his quiddam, quod in prima poſitum (quemadmodũ dicitur) fronte, perſtringere aures poßit, & ueritatis ſimilitudine circũuenire. Cæterũ ſi penitus intueri res factas, perſonas, & perſonarũ uolueris uoluntates, nihil eſſe reperies dijs dignũ, & qđ ſæpe iam dictũ eſt, quod ad huius nominis ſpeciem, dignitatemq́; referatur. Quis eſt enim primũ, qui deum illum fuiſſe credat, qui currẽtibus fruſtra delectaretur equuleis euocariq́; ſe genere hoc ludicri iucũdiſsimũ duceret? Immo illum fuiſſe quis eſt qui aſſentiatur Iouem, quem deum principem dicitis, & rerũ quæcunq; ſunt conditorẽ: qui ſpectatum proficiſceretur è cœlo, cantherios de uelocitate certantes, replicantes gyros ſeptem, & quos diſsimiles ipſe corporũ eſſe in mobilitate uoluiſſet, eos tamen gaudere, tranſire, tranſiri, pronos & cernuos ruere, cum curribus reſupinos uerti, trahi alios crurib. & claudicare præ

fractis: & ineptias nugis & crudelitatibus mixtas ſummis in uoluptatib. habuiſſe, quas homo quiuis lautus, nec ad ſtudium plenæ grauitatis ac põderis eruditus, puerilia duceret atq; aſpernaretur ut ludicra? Quis eſt, inq̃, q cre dat (repetamus ut aßiduè hanc uocẽ) generis eũ fuiſſe diuini, qui quoniam ludis actus per circi eſt ſpaciũ meritorum pœnas & ſupplicia redditurus, ira exacerbatus ardeſceret, ſeſeq; ad uires accingeret ultionis? Si enim nocẽs ſeruus, atq; illa fuerat animaduerſione puniẽdus, quî debuit Iuppiter indignatione aliqua cõmoueri, cum ageretur iniuſte nihil, immo cũ nocens caput pœnis cõuenientibus plecteretur? Sin autem immunis ab ſcelere, neq; ulli obnoxius crimini, uitioſi præſulis ipſe fuit in cauſa, cui cum ſubuenire potuiſſet, nõ fecit, immo ipſe quæſiuit, & pati quod improbabat, & ab alijs pœnas ſuæ permißionis exigere: & cur læſum deinde illo ſe queſtus eſt & pronunciauit in præſule, quia crucis ad pœnas per circi actus eſt medium uirgis dilaceratus & flagris? Et quid ex hoc facto labis potuit & fœditatis effluere, quod aut circum faceret minus purum, aut Iouem contaminatum, cum per exigua momenta, per puncta, tot in orbe conſpiceret millia mortis in generibus uarijs, & cruciatibus interire diuerſis? Ante, inquit, eſt actus, ludi quàm inciperent confici. Si ſacrilego pectore, religionisq; cõtemptu, eſt cur ignoſcere debeamus Ioui indignanti ſe ſpretũ, nec circenſibus proprijs ſolicitiorem adhibitã curam. Sin autẽ errore, uel caſu, latens illud non eſt animaduerſum & cognitum uitium, nónne fuerat rectũ, Iouiq; conueniens, ut humanis ignoſceret lapſibus, et imprudẽtiæ cæcitatẽ ueniali

*cõceſſione donaret? Sed uindicãda res fuit. Et poſt hæc ali
quis fuiſſe illum deum credet, qui pueriles incuriam ludi=
cri, ciuitatis ultus eſt & perſecutus interitu? grauitatis,
ac ponderis aut ullius habuiſſe conſtantiæ firmitatẽ, qui
ut ſibi ex integro uoluptatis in gaudia curreretur, uene=
nenatam in perniciem aeris hauſtus uertit, et peſtilentiã,
morbos, ſtragem mortalitatis indixit? Si ludorum exhibi
tor magiſtratus minus curauit ediſcere, quiſnam eſſet illo
die circi actus per medium, contractáq; eſt ex hoc culpa,
quid infelix cõmeruerat populus, ut aliena delicta capi=
tis ſui diſſolueret pœnis, peſtilentibuſq; cõtagijs crudeli=
ter expelleretur è uita? immo quid fœminarũ genus, quas
ab negocijs publicis cõditio fragilitatis excepit? quid adul
tæ uirgines, quid puerculi fecere puſiones? quid deniq; ad
huc parui nutricũ ſub alimonia cõſtituti, ut in eos immit=
teretur par & una ſæuitia, priuſq; acerbitatem mortis,
quàm dulcedinẽ aliquam perciperent luminis? Si Iuppi=
ter ludos ſcrupuloſius fieri, reſtituiq; quærebat, ſi fideli=
ter reddere ſuam populo ſanitatem, nec malum, quod fe=
cerat, prorogare ulterius et augere. nónne rectius fuerat
conſulem ut ad ipſum ueniret, ſacerdotum ad aliquem pu
blicorum, pontificem maximũ, aut ad flaminem ſuũ dia=
lem, eiq; per ſomnium, & præſulis uitiũ, & funeſti cau=
ſam temporis indicaret? Quæ fuerat ratio, ut ruri homi=
nem ſuetum, obſcuritate incognitũ nominis, urbanarum
inſcium rerum, quid ſit præſul fortaſſe neſcientem, uolun
tatis ſuæ deligeret nũcium, & expetitæ ſatisfactionis au
ctorem? Quem ſi utiq; ſciebat, diuinus modo ſi fuerat, ter
giuerſatorem in obſequio futurum, nónne fuerat pronius*

& deo conueniens, mentem hominis uertere, & parendi ſubigere uoluntatem: quàm uias aggredi ſæuiores, & latrocinij ritu ſine ulla paßim ratione ſæuire? Si enim ruſticus, ſenior inexpeditus in rebus obeundis, cunctabatur in re iuſſa cauſis ſuperioribus retardatus, quid infelices eius cõmeruerant liberi, ut in eos ira & indignatio uerteretur, offenſæq; alterius luminis ſui ſpoliatione pẽſarent? Et quiſquã eſt hominũ, qui fuiſſe illum deum credat, tam iniuſtum, tam impiũ, nec mortaliũ ſaltem conſtituta ſeruantem, apud quos nefas haberetur magnũ, alterum pro altero plecti, & aliena delicta aliorũ ceruicibus uindicari? Sed & ipſum fecit peſtilitatis ſæuitia cõprehẽdi. Nónne ergo præſtãtius, quinimmo æquius fuerat, ſi hoc eſſe uidebatur faciendũ, ut ab ipſo patre terror coercitionis inciperet, apud quẽ cauſa tanti fuerat motus, & in obeundo ceſſatio, q̃ in eius dolorem uim liberis facere, et innoxias urere, atq; abolere pſonas? Quænã illa ſæuitia crudelitatis fuit? quæ tãta, ut extincta ſobole inteſtinis piculis poſt territaret patrẽ? Quod iamdudũ ſi facere, id eſt loco priore uoluiſſet: nec germanitas cõficeretur innoxia, et uolũtas numinis cognoſceretur offenſa. At enim cõpleto annũciatiõis officio, ſtatim morbus euanuit, et ſanitati homo eſt cõtinuo reſtitutus. Et qd habet admiratiõis res iſta, ſi malũ qd' inſpirauerat, repulit: ſeſeq; inani oſtẽtatione iactauit? Quod ſi penitus res pẽdas, magis illa crudelitas, q̃ beneficiũ ſalutis fuit: ſiqdẽ hominẽ miſerũ, et interire poſt filios cupientẽ, nõ gaudia ſeruauit ad uitæ, ſed ut ſuã ſolitudinẽ diſceret, et orbitatis cruciamẽta ſentiret. Cõſimili ratiõe per alias ire licebit hiſtorias, et oſtẽdere in his quoq; lõge

cũq; ipſos loqui? Facitis enim quod fieri cernitis, nõ quod fieri oportere confiditis: nimirũ quia apud uos plus ualet nullam habens conſuetudo rationẽ, q̃ rerum inſpecta natura ueritatis examinatione põderata. Quid eſt enim deo cũ uino, aut in eius materia uis qualis, aut quãta eſt, quod cum effuſum fuerit, ſublimitas eius augeſcat, & honorata exiſtimetur auctoritas? Quid in quã deo cum uino eſt, Venereis re proxima, neruos omniũ debilitante uirtutũ, uerecũdiæ, pudoris, & caſtitatis inimica? quod in inſanias, & furores mẽtes ſæpius præcipitauit excitas, ipſosq; illos deos maledictis cõpulit exauctorare dementib. Itáne iſtud nõ nefas, & plenũ ſacrilegij crimen eſt, honori hoc dare, quod ſi tu auidius ſumpſeris, quid facias, neſcias: qd loquaris ignores: ad extremũ temulenti, luxurioſi, et perditi, conuitiũ, infamiamq; merearis? Operæpreciũ eſt etiam uerba ipſa depromere, quibus, cũ uinum datur, uti, ac ſupplicare cõſuetudo eſt. Mactus hoc uino inferio eſto. Inferio, inquit Trebatius, uerbũ ea cauſa eſt additũ, eáq; ratiõe profertur: ne uinum omne omnino, quod in cellis, atq; apothecis eſt conditũ, ex quibus illud quod effunditur promptũ eſt, eſſe ſacrũ incipiat, & ex uſibus eripiatur humanis. Addito ergo hoc uerbo, ſolũ erit, quod infertur, ſacrũ, nec religione obligabitur. Cæterũ qualis ergo hic honor eſt, in quo imponitur quaſi lex deo, ne plus quærat q̃ datum eſt? aut cuius ipſe eſt auiditatis deus, qui niſi uerbi fuerit præſcriptione ſubmotus, cupiditatẽ ſuam protendat ulterius, & apothecis ſuis ſupplicẽ priuet? Mactus hoc uino inferio eſto: iniuria eſt iſta, non honor. quid enim ſi diuus amplius hoc uolet, neq; erit cõtentus illato?

nónne

nónne inſigniter dicendũ eſt lædi, qui honorẽ accipere cũ cõditione cogatur? Nã ſi exceptiõe nõ addita, ſacrũ ne-ceſſe eſt fieri omne omnino qđ in cællis eſt uinũ, manife-ſtum eſt & deo contumeliam fieri, cui modus cõſtituatur inuito: & uos ipſos in re ſacra cærimoniarũ officia uiolá-re, q nõ tantũ tribuitis uini, quantũ deum uidetis ſibi uel-le præſtari. Mactus hoc uino inferio eſto: qđ eſt aliud q̃ di-cere, tantũ eſto mactus, quantũ uolo: tantũ amplificatus, quantũ iubeo: tantum honoris aſſumito, quantũ te habere decerno, & uerborũ circũſcriptiõe definio. O deorũ ſub-limitas præpotẽs, quã uenerari, quã colere officijs omnib. cærimonialib. debeas: cui legẽ uenerator imponit, quã cũ pactionibus adorat et formulis: quæ per unius formidinẽ uerbi ab immodicis uini cupiditatibus arcetur. Sed ſit, ut uultis, honor in uino, ſit in thure, immolatione et cædibus hoſtiarũ iræ numinũ offenſionesq; placentur. Etiam dij ſertis, coronis afficiũtur, & floribus? Etiámne æris tinni-tibus, & quaſſationib. cymbalorũ? Etiámne tympanis? e-tiámne ſymphonijs? quid efficiunt crepitus ſcabillorũ? ut cũ eos audierint numina, honorifice ſecũ exiſtimẽt actũ, & feruẽtes animos irarũ obliuiõe deponãt? An nunquid ut paruuli puſiones ab ineptis uagitib. crepitaculis exter-rẽtur auditis: eadẽ ratiõe, et omnipotẽtia numina tibiarũ ſtridore mulcẽtur, et ad numerũ cymbalorũ mollita indi-gnatiõe flacceſcũt? Quid ſibi uolũt excitatiões illæ, quas canitis matutini, collatis ad tibiã uocibus? Obdormiſcunt enim ſuperi, remeare ut ad uigilias debeãt? qđ domuitiões illæ, qbus bene ut ualeãt, auſpicabili ſalutatiõe mandatis? Sõni enim quiete ſoluũtur, occupariq; ut hoc poſſint lenes

audiendæ

audiendæ ſunt næniæ? Lauatio, inquit, deûm matris eſt hodie. Sordeſcunt enim diui, & ad ſordes eluendas lauentibus aquis opus, atq; adiuncta antiqua cineris frictione. Iouis epulum cras eſt. Iuppiter enim cœnat, magnisq́; implendus eſt dapibus, iamdudum inedia geſtiens, & anniuerſaria interiectione ieiunus. Aeſculapij geritur, celebraturq́; uindemia. colunt enim dij uineas, & ab ſuaſionibus contracti exprimunt uindemiatoribus uinum. Lectiſternium Cereris erit Idibus proximis. habent enim dij lectos, atq;, ut ſtratis poßint mollioribus incubare, puluinorum tollitur atq; excitatur impreßio. Telluris natalis eſt. dij enim ex uteris prodeunt, & habent dies lætos, quibus eis aſcriptum eſt auram uſurpare uitalem. Ludi uero, quos facitis, quibus floralibus, & Megalenſib. nomẽ eſt, cæteriq́; omnes alij, quos eſſe ſacros uoluiſtis, & religionum inter officia deputari: quam rationem habent, quam cauſam, ut inſtitui, condiq́; debuerint, & ex numinũ appellatione ſignari? Honorantur, inquit, his dij, & ſiquas ab hominibus cõtinent offenſionũ memorias illatas, abijciunt, excludunt, redduntq; ſe nobis redintegrata familiaritate fautores. Et quæ cauſa eſt rurſus, ut tranquilli, placidi efficiantur, & mites: ineptæ ſi res fiant, & ab hominibus ocioſis multitudine ſpectante ludatur? Ponit animos Iuppiter, ſi Amphitryo fuerit actus pronunciatusq́; Plautinus? aut ſi Europa, ſi Leda, Ganymedes fuerit ſaltatus, aut Danae, motum cõpeſcit irarum? Tranquillior, lenior, mater magna efficitur, ſi Atyis conſpexerit priſcam refricari ab hiſtrionibus fabulam? Obliterabit offenſam Venus, ſi Adonis in habitu geſtum agere uiderit ſaltatorijs

in motibus pantomimũ? indignatio relangueſcet Alcidæ, ſi tragœdia Sophoclis, cui Trachiniæ nomen eſt, Euripidis aut Hercules actitetur? Exiſtimatur tractari ſe honorifice Flora, ſi ſuis in ludis flagitioſas cõſpexerit res agi; & migratum ab lupanaribus in Theatra? Itáne iſtud non eſt deorum imminuere dignitatem, dicare & conſecrare turpiſſimas res eis, quas cenſor animus reſpuat, & quarum actores inhoneſtos eſſe ius ueſtrum, & inter capita computari iudicauit infamia? Mimis nimirũ dij gaudent, & illa uis præſtans, neq; ullis hominũ comprehenſa naturis, libentiſſime commodat audiendis his aures: quorum ſymplegmatibus plurimis intermixtos ſe eſſe, deriſiõis in materiam norunt: delectantur ut res eſt, ſtupidorũ capitibus raſis, ſalpictarum ſonitu, atq; plauſu, factis & dictis turpibus, faſcinorum ingentium rubore. Iam uero ſi uiderint in fœmineas mollitudines eneruãtes ſe uiros, uociferari hos fruſtra, ſine cauſa alios curſitare, amicitiarũ fide ſalua contundere ſe alios, & crudis mutilare ſe cæſtibus; certare hos ſpiritu, buccas uento diſtendere, uotisq; inanibus cõcrepare, manus ad cœlum tollunt, rebus admirabilibus moti proſiliunt, exclamant, in gratiam cũ hominibus redeunt. Hæc ſi dijs immortalib. obliuionẽ afferunt ſimul tatum, ſi ex comœdijs, atellanis, mimis, ducunt lætiſſimas uoluptates, quid moramini, quid ceſſatis, quin & ipſos dicatis deos ludere, laſciuire, ſaltare, obſcœnas compingere cantiões, & clunibus fluctuare criſpatis? Quid enim differt, aut intereſt, faciántne hæc ipſi, an ab alijs fieri in amoribus atq; in delicijs ducant? Vnde igitur fluxit, uel ex quibus enata eſt cauſis opinionũ hæc prauitas? Ex eo ſcili

et

cet maxime, quod nequeuntes homines, quidnam ſit deuſ ſcire, quidnam ſit uis eius, natura, ſubſtantia, qualitas utrúmne habeat formam, an nulla ſit corporis circumſcriptiõe finitus: agat aliquid, an nõ agat, uigilétne perpetuo, an aliquando ſoluatur in ſomnos: currat, ſedeat, ambulet, an ab huiuſmodi motibus, et ceßione ſit liber: Hæc omnia *(ut dixi) nequeũtes ſcire, neq; ratiõe aliqua peruidere, in eas ſunt opinatiões lapſi, ut deos ex ſe fingerẽt, & qualis ſibi natura eſt, et illis talẽ darẽt actionũ rerũ uoluntatũq; naturã.* Quod *ſi animal cernerẽt nulliuseſſe ſe precij, nec inter formiculã plurimũ ſeſeq; eſſe diſcriminis, profectò deſinerent arbitrari quicquã ſe habere cõmune cum ſuperis, et intra ſuos fines humilitatis ſuæ modeſtiã continerent.* Nũc *uero quia cernũt ora, oculos, capita, buccas, auriculas, naſos, cæteraſq; ſe alias membrorum gerere ac uiſcerum portiones, & deos exiſtimãt eadem ratione formatos, habitumq; illos ſuũ compagine in corporea continere: & quia gaudere, lætari, mœſtoſq; ſe fieri triſtioribus conſpiciũt cauſis, arbitrantur & numina ex rebus hilarioribus gaudere, & ex minus lætis animorum contractione cõduci: affici ſe ludis, putant & cœlitum mentes ludorum delectatione mulceri.* Et *quia illis ſe uoluptas eſt lauacrorũ refouere caldoribus, & ſuperis ducũt lauationũ eſſe mũditias gratas.* Vindemiamus *nos homines, et deos rentur, & credunt ſuas ducere atq; agitare uindemias: dies nobis natalitij ſunt, & potẽtias cœlites dies autumant habere natales.* Quod *ſi poſſent aſcribere ualetudines, ægritudines, & corporales dijs morbos, nõ dubitarent eos lienoſos, lippulos, atq; enterocelicos dicere, eo q ipſi, & lienoſi*

lienoſi,& lippi ſunt ſæpe,& ingentiũ herniarũ magni-tudine põderoſi. Age nunc ſummatim, quoniã ſermo pro latus eſt,& perductus in hæc loca,ſingulorũ partiũ op-poſitionibus cõparemus,utrũmne uos melius rebus de ſu-peris ſentiatis,an potius nos multo & honoratius opine mur & rectius,quodq; rei diuinæ ſuam præſtet, atq; at-tribuat dignitatẽ. Ac primũ uos deos,quos in rerũ naturã uel arbitramini eſſe,uel creditis,quorumq; in templis o-mnibus ſimulachra conſtituiſtis, & formas,preſitemini eſſe natos,& ex maſculorũ fœminarũq; ſeminibus con-uentionũ progenitos lege. At uero nos cõtrà, ſi modo dij certi ſunt,habẽtq; huius nominis auctoritatẽ,potentiam, dignitatem,aut ingenitos eſſe cenſemus(hoc enim religio ſum eſt credere)aut ſi habent natiuitatis exordium, Dei ſummi eſt ſcire,quibus eos rationibus fecerit, aut ſecula quanta ſint,ex quo eis attribuit perpetuitatẽ ſui numinis inchoare. Vos habere ſexus deos,aliosq; ex his mares,ſœ minini generis alios eſſe cẽſetis,nos potentias cœlites di-ſcretas eſſe ſexibus abnegamus:quoniã diſcrimẽ huiuſmo di terrenis animãtib. datum eſt:quas coire,quas genera-re auctor uoluit rerũ,ſubſtituẽdis per libidinẽ prolibus. Vos hominũ ſimilitudinẽ gerere,& mortaliũ uultib. exi ſtimatis eſſe formatos:nos effigies remur ſubmotas eſſe ab his lõge,quoniã forma mortalis eſt corporis:& ſi for tè eſt ulla,cõprehẽdere neminẽ poſſe indubitabili aſſeue-ratione iuramus. A uobis artificia ſinguli opificũ more ha bere perhibẽtur:ridemus cũ audimus nos iſta:quoniã dijs artes neceſſarias ducimus arbitramurq; nõ eſſe eas,con-ſtat et liquidũ eſt paupertatis ad ſubſidiũ cõparatas. Di-

ſcor-

ſcordiarum alios ex his uos, alios dicitis qui peſtilentias irrogent, alios qui amores, qui furias, alios uero qui præſint bellis, & ſanguinis effuſione lætentur: at uero nos cōtrà ab ingenijs numinum iudicamus eſſe diſiuncta, aut ſi ſunt qui hæc mala miſerrimis inferāt ſubijciantq; mortalibus, ab deorum contendimus procul eſſe natura, nec ſub huius nominis prædicatione ponēdos. Iraſci & perturbari uos numina, cæterisq; animorū affectibus mācipata eſſe atq; obnoxia iudicatis. Nos huiuſmodi motus alienos exiſtimamus ab his eſſe: ſunt enim ferocium generū, & mortalitati ſubeuntium functiones. Vos pecorū ſanguine, uos cædibus, & mactationib. hoſtiarū gaudere, lætari, & in gratiam cum hominibus remiſſis offenſionibus redire opinatis. Nos amorem ſanguinis nullum eſſe in cœlitibus ducimus: nec eſſe tam duros, ut miſerorum animantiū cæde ſaturatas abijciant iras. Vos mero, uos thure, honorem arbitramini dijs addi, & eorum augeſcere dignitates. Nos monſtrum, & prodigium iudicamus: quod quiſquam hominum credit aut auguſtiorem fieri deum fumo, aut ex roribus exiguis uini, ipſum ſibi ab hominibus ducere ſatis ſancte, atq; honorifice ſupplicatum. Vos æris tinnitibus, & tibiarum ſonis, uos equorum curriculis, & theatralibus ludis perſuaſum habetis deos delectari, et affici, iraſq; aliquando cōceptas eorū ſatisfactione molliri. Nos inconueniēs ducimus, quinimmo incredibile iudicamus eos, qui gradibus mille genus omne uirtutū perfectionis tranſierint ſummitate, in uoluptatibus habere atq; in delicijs res eas, quas homo ſapiens rideat, & quæ nō alijs uideantur continere aliquid gratiæ, quā infantibus paruulis, & triuialiter

uialiter & populariter inſtitutis. Hæc cũ *ita ſe habeant, cumq́; ſit opinionum tanta noſtrarum, ueſtrarumq́; diuerſitas, ubi aut nos impij, aut uos pij: cum ex partiũ ſenſibus pietatis debeat, atque impietatis ratio ponderari? Non enim ſimulachrum qui ſibi aliquod cõficit, quod pro deo ueneretur: aut qui pecus trucidat innoxium, ſacriſq́; incendit altaribus, is habendus eſt rebus deditus eſſe diuinis. Opinio religionẽ facit, & recta de dijs mens: ut nihil eos exiſtimes contra decus præſumptæ ſublimitatis appetere. Cum enim cuncta, quæ his dantur, ſub oculis hic noſtris uideamus abſumi, quid ad eos aliud ab nobis dicendum eſt peruenire, niſi opiniones dijs dignas, & corũ cõuenientiſſimas nomini?* Hæc *ſunt dona certiſſima, ſacrificia hæc uera: nam pulticulæ, thura cum carnibus, rapacium alimenta ſunt ignium, & parentalibus cõiunctiſſima mortuorum. Si dij immortales nequeũt iraſci, neq; ullis animorũ affectibus eorum quatitur cõcutiturq́; natura, quid hiſtoriæ ſibi uolunt, quid annales, quorũ in conſcriptionibus legimus nõnullis offenſionibus deos motos, peſtilẽtias, ſterilitates, ac frugum inopias, aliaq́; intuliſſe ciuitatibus, nationibuſq́; diſcrimina: eoſq́; rurſus ſacrorũ ſatisfactione placatos, indignationũ poſuiſſe feruores, & in habitum lætiorẽ ſtatum cœli, tempeſtatumq́; mutaſſe? Quid terrarũ fremitus, quid motus, quos eſſe accepimus factos, quòd eſſent acti per indiligentiã ludi, nec ad ſuam formam, cõditionemq́; curati? inſtauratis his tamẽ, & curioſa obſeruatione repetitis, ſuperorũ conquieuiſſe terrores, & ad hominũ curã, familiaritatẽq́; reuocatos. Quoties uatum iuſſis, haruſpiciũq́; reſponſis, poſtquam diuina*

res facta eſt, & ex gentibus tranſmarinis acciti dij quidã delubraq; his facta, & in altioribus columnis ſigna quædam & ſimulachra ſunt conſtituta: & imminentiũ auerſi ſunt periculorum metus, & grauiſsimi hoſtes pulſi, & amplificata res publica eſt, & uictoriarũ frequentib. gaudijs, & prouinciarum poſſeſsione cõplurium? quod utiq; non fieret, ſi ſacrificia, ſi ludos, cæterosq; aſpernarentur dij cultus: neq; ſe honorari eorũ procurationib. ducerent. Si ergo his datis calor omnis numinũ, indignatioq; frigeſcunt, uertunturq; in proſpera ea, quæ uidebantur afferre terrores, manifeſtum eſt hæc omnia non ſine cœlitũ fieri uoluntate, & quòd ea tribuãtur, à nobis inaniter & cum tota imperitia reprehendi. Ventum eſt ergo dum loquimur ad ipſum articulum cauſæ, uentum rei ad cardinem, uentum ad ueram atq; adiũctiſsimam quæſtionẽ: in quam conuenit, ut debeamus inſpicere, formidine ſuperſtitionis amota, et gratificatiõe depoſita, utrúmne hi dij ſint, quos ſæuire aſſeueratis offenſos, reddiq; ſacrificijs mites: an ſint longe aliud, & ab huius ui debeant, & nominis, & potentiæ ſegregari. Non enim imus inficias in annalium ſcriptis contineri hæc omnia, quæ ſunt à uobis in oppoſitione prolata: nam & ipſi pro modulo, ingenijq; pro captu, & legimus, & eſſe poſitum ſcimus, ludis quondam ipſis circenſibus, qui Ioui maximo fierẽt, patremfamiliâs quendam, antequã inciperent res agi, ſeruũ peſsime meritum per circi areã mediam trãſduxiſſe cæſum uirgis, & ex more multaſſe pòſt patibuli pœnam. Ludis deinde iam terminatis, profligatisq; curriculis, nõ multi poſt temporis ſpacium ciuitatẽ occepiſſe peſtilentia uaſtari. Cumq;

dies

dies adderet malũ malo grauius, cateruatim & populus interiret: ruſticulo cuidam ſorte humilitatis obſcuro Io*uem per inſomnium dixiſſe, uti ad conſules ſuaderet præſulem ſibi diſplicuiſſe, monſtraret poſſe melius fieri ciuitati, ſi ludis ſua religio redderetur, & ex integro rurſus curioſa obſeruatione procederent. Quod cum ille facere minime curaſſet, uel quòd eſſe uanum ſuſpicaretur inſomnium, nullamq́; habiturũ apud audituros fidem: uel quod ingenitæ humilitatis memor poteſtatis tantæ fugeret & formidaret acceſſum: contatori redditum inimicũ* Iouem, *filiorum obitus irrogauiſſe pro pœna. Mox cum & ipſi proprium minaretur interitum, ni præſulis pergeret nuncius improbati: obeundi formidine territatũ, cum iam & ipſe contactus peſtilentiæ flagraret incendio, de ſententia propinquorum perlatũ ad curiam patrũ, inſomnijq́; expoſita uiſione, flammas euolauiſſe contagij. Ludorum deinde inſtauratione decreta, & ſpectaculis adhibitã grauem curam, & priorem populo redditam ſanitatem.* Sed *neq; illud æque nos negabimus ſcire, tẽporibus quondam ciuitatis & reipublicæ duris, uel quæ lues infeſta faciebat continua populũ contage conficiens: uel quæ hoſtes ualidi, & ad periculum libertatis auferendæ præliorũ proſperitate iam proximi: iuſsis, & monitis uatum, tranſmarinis ex gentibus quoſdam deos accitos, magnificisq́; honoratos templis, & luis ſedaſſe flagrantiã, & uiribus hoſtium fractis frequẽtiſsime triumphatũ, & auctos* Imperij *fines, innumerasq́; prouincias ſub leges ueſtri cecidiſſe dominatus.* Sed *neq; hoc noſtram cõſcientiam fugit, lectum et poſitũ, ictum cũ eſſet* Capitoliũ *fulmine, multaq́;*

in hoc alia: Iouis etiam ſimulachrũ ſublimi quod in culmine ſtabat, ſuis eſſe ab ſedibus prouolutum. Reſpõſum deinde ab haruſpicibus editum, res ſæuas, triſtißimaſq; portẽdi: ab incendijs, cædibus, ab legum interitu, & ab iuris occaſu, maxime tamen ab domeſticis hoſtibus, atq; ab impia coniuratorũ manu. Sed flecti hæc poſſe, immo aliter publicari ſcelerata non poſſe conſilia, niſi Iuppiter rurſus altiore in culmine figeretur, orientalem cõuerſus ad cardinem, radijſq; oppoſitus ſolis. Affuiſſe dicto fidẽ: nam ſubrepto culmine conuerſoq; ad ſolem ſigno, patuiſſe res abditas, & reſerata in maleficia uindicatum. Habẽt quidem miraculi ſpeciem, quinimmo habere creduntur cũcta iſta, quæ dicta ſunt: ſi ita, ut ſunt prompta, humanũ ueniant ad auditũ: nec diffitemur ineſſe his quiddam, quod in prima poſitum (quemadmodũ dicitur) fronte, perſtringere aures poßit, & ueritatis ſimilitudine circũuenire. Cæterũ ſi penitus intueri res factas, perſonas, & perſonarũ uolueris uoluntates, nihil eſſe reperies dijs dignũ, & qđ ſæpe iam dictũ eſt, quod ad huius nominis ſpeciem, dignitatemq; referatur. Quis eſt enim primũ, qui deum illum fuiſſe credat, qui currẽtibus fruſtra delectaretur equuleis euocariq; ſe genere hoc ludicri iucũdißimũ duceret? Immo illum fuiſſe quis eſt qui aſſentiatur Iouem, quem deum principem dicitis, & rerũ quæcunq; ſunt conditorẽ: qui ſpectatum proficiſceretur è cœlo, cantherios de uelocitate certantes, replicantes gyros ſeptem, & quos dißimiles ipſe corporũ eſſe in mobilitate uoluiſſet, eos tamen gaudere, tranſire, tranſiri, pronos & cernuos ruere, cum curribus reſupinos uerti, trahi alios crurib. & claudicare præ

fractis

fractis: & ineptias nugis & crudelitatibus mixtas ſummis in uoluptatib. habuiſſe, quas homo quiuis lautus, nec ad ſtudium plenæ grauitatis ac pōderis eruditus, puerilia duceret atq; aſpernaretur ut ludicra? Quis eſt, inq̄, q credat (repetamus ut aſſidue hanc uocē) generis eū fuiſſe diuini, qui quoniam ludis actus per circi eſt ſpaciū meritorum pœnas & ſupplicia redditurus, ira exacerbatus ardeſceret, ſeſeq; ad uires accingeret ultionis? Si enim nocēs ſeruus, atq; illa fuerat animaduerſione puniēdus, quî debuit Iuppiter indignatione aliqua cōmoueri, cum ageretur iniuſte nihil, immo cū nocens caput pœnis cōuenientibus plecteretur? Sin autem immunis ab ſcelere, neq; ulli obnoxius crimini, uitioſi præſulis ipſe fuit in cauſa, cui cum ſubuenire potuiſſet, nō fecit, immo ipſe quæſiuit, & pati quod improbabat, & ab alijs pœnas ſuæ permiſſionis exigere: & cur læſum deinde illo ſe queſtus eſt & pronunciauit in præſule, quia crucis ad pœnas per circi actus eſt medium uirgis dilaceratus & flagris? Et quid ex hoc facto labis potuit & fœditatis effluere, quod aut circum faceret minus purum, aut Iouem contaminatum, cum per exigua momenta, per puncta, tot in orbe conſpiceret millia mortis in generibus uarijs, & cruciatibus interire diuerſis? Ante, inquit, eſt actus, ludi quàm inciperent confici. Si ſacrilego pectore, religionisq; cōtemptu, eſt cur ignoſcere debeamus Ioui indignanti ſe ſpretū, nec circenſibus proprijs ſolicitiorem adhibitā curam. Sin autē errore, uel caſu, latens illud non eſt animaduerſum & cognitum uitium, nónne fuerat rectū, Iouiq; conueniens, ut humanis ignoſceret lapſibus, et imprudētiæ cæcitatē ueniali

& deo conueniens, mentem hominis uertere, & parendi ſubigere uoluntatem: quàm uias aggredi ſæuiores, & latrocinij ritu ſine ulla paßim ratione ſæuire? Si enim ruſticus, ſenior inexpeditus in rebus obeundis, cunctabatur in re iuſſa cauſis ſuperioribus retardatus, quid infelices eius cōmeruerant liberi, ut in eos ira & indignatio uerteretur, offenſaq́; alterius luminis ſui ſpoliatione pēſarent? Et quiſquā eſt hominū, qui fuiſſe illum deum credat, tam iniuſtum, tam impiū, nec mortaliū ſaltem conſtituta ſeruantem, apud quos nefas haberetur magnū, alterum pro altero plecti, & aliena delicta aliorū ceruicibus uindicari? Sed & ipſum fecit peſtilitatis ſæuitia cōprehēdi. Nónne ergo præſtātius, quinimmo æquius fuerat, ſi hoc eſſe uidebatur faciendū, ut ab ipſo patre terror coercitionis inciperet, apud quē cauſa tanti fuerat motus, & in obeundo ceſſatio, q̄ in eius dolorem uim liberis facere, et innoxias urere, atq; abolere pſonas? Quænā illa ſæuitia crudelitatis fuit? quæ tāta, ut extincta ſobole inteſtinis piculis poſt territaret patrē? Quod iamdudū ſi facere, id eſt loco priore uoluiſſet: nec germanitas cōficeretur innoxia, et uolūtas numinis cognoſceretur offenſa. At enim cōpleto annūciatiōis officio, ſtatim morbus euanuit, et ſanitati homo eſt cōtinuo reſtitutus. Et qd habet admiratiōis res iſta, ſi malū qđ inſpirauerat, repulit: ſeſeq́; inani oſtētatione iactauit? Quod ſi penitus res pēdas, magis illa crudelitas, q̄ beneficiū ſalutis fuit: ſiqdē hominē miſerū, et interire poſt filios cupientē, nō gaudia ſeruauit ad uitæ, ſed ut ſuā ſolitudinē diſceret, et orbitatis cruciamēta ſentiret. Cōſimili ratiōe per alias ire licebit hiſtorias, et oſtēdere in his quoq; lōge

aliud, q̃ eſſe dij debeant, de his ipſis dici, & earũ in expoſitionibus indicari: uelut in hac ipſa, quam deinceps ponã una ei, duabúsue cõiunctis, faſtidiũ ne immoderatione pariatur. Poſt *aduectos (inquitis) tranſmarinis ex gentibus deos quoſdam, poſtq; condita his templa, poſt cumulatas ſacrificijs aras, male habens ſeſe recreatus conualuit populus, & peſtilentes morbi inducta ſynceritate fugerunt.* Qui *(effamini) dij quæſo?* Aeſculapius *(inquitis)* Epidauro *bonis deus ualetudinibus præſidens, &* Tiberina *in inſula cõſtitutus.* Si *eſſet nobis animus ſcrupuloſius iſta tractare, uobis ipſis obtineremus auctoribus, minime illum fuiſſe diuũ: qui cõceptus & natus muliebri aluo eſſet; qui annorũ gradibus ad eum finem aſcendiſſet ætatis, in quo illum uis fulminis (ueſtris quemadmodũ literis continetur) & uita expuliſſet et lumine.* Sed *quæſtiõe ab iſta diſcedimus:* Coronidis *filius ſit, ut uultis, ex immortaliũ numero, & perpetua præditus ſublimitate cœleſti.* Ex Epidauro *tamen quid eſt aliud allatũ, niſi magni agminis coluber?* Fidem *ſi annalium ſequimur: & exploratã eis attribuimus ueritatem, nihil (ut conſcriptum eſt) aliud. quid ergo dicimus?* Aeſculapius *iſte quem prædicatis, deus præſtans, ſanctus deus, ſalutis dator, ualetudinũ peßimarum propulſator, prohibitor, & extinctor, ſerpentis eſt forma & circumſcriptione finitus: per terrã reptans, cœnonatis ut uermiculis mos eſt, ſolum mento radit & pectore, tortuoſis uoluminibus ſe trahens, atq; ut pergere prorſus poßit, partem ſui poſtremã conatibus prioris adducit.* Et *quoniam legitur uſus cibis etiam, quibus uita in corporibus immoratur, habet patulas fauces, quibus cibos trãſ-*

uorct

uoret oris hiatibus appetitos:habet receptaculũ uentris, & ubi manſa & uorata decoquat uiſcera, ſanguis detur ut corpori,et uiribus redintegratio ſubrogetur. Habet & extremos tramites,per quos immunda fex eat, auerſabili corpora fœditate deoneratis. Siquãdo mutat loca,& ab alijs tranſgredi in alias regiones parat:non ut deus obſcure per cœli euolat ſydera,pũctoq; in tẽporis ubi cauſa poſtulauerit,ſiſtitur:ſed uelut animal brutũ,uehiculum quo ſuſtineatur,petit:undas pelagi uitat:atq; ut tutus poſſit incolumisq; præſtari,cũ hominibus nauem aſcendit, & ille publicæ ſanitatis deus,fragili ſe ligno, & tabularũ compagibus credit,nõ arbitramur euincere,atq; obtinere uos poſſe,Aeſculapiũ illum fuiſſe ſerpentẽ:niſi hunc colorem uolueritis inducere,ut in anguem dicatis cõuertiſſe ſe deum,quo mentiri ſe poſſet,quisnam eſſet,aut quales homines intueri. Quod ſi fuerit à uobis dictum, q̃ infirmiter, inualideq; dicatur,ipſa rerum inæqualitas indicabit. Si enim ſe deus uideri ab hominib. euitabat,nec in forma ſerpentis uelle debuit conſpici:cum in qualibet forma nõ ab ipſo ſe alius,ſed ipſe eſſet futurus. Sin autẽ intenderat cernendum ſe dare,non debuit oculorum negare conſpectui: cur non talem uideri ſe præbuit,qualẽ ſciebat ſe eſſe,qualemq; ſe nouerat ſui numinis in potentia contineri? Erat enim hoc potius,multoq; præſtantius, auguſtæq; conueniens dignitati,quàm fieri beluam,horrẽtisq; animalis in ſimilitudinẽ uerti:& dare ambiguis cõtradictionibus locum: eſſetne uerus deus:an neſcio quid aliud,lõgeq; ab ſupera ſublimitate ſeiũctum. Sed ſi deus (inquit) non erat, cur è naui poſtquã extulit ſeſe,Tyberinã ad inſulam re=

pſit: nuſquam ſtatim cōparuit, & uiderier ut ante deſiit? Poſſumus enim ſcire, utrúmne aliquod obſtaculum fuerit, cuius ſeſe obiectu atq; oppoſitione protexerit, an hiatus aliquis? Vos pronūciate, uos dicite, quidnam illud fuerit, aut cuinam rerum generi debuerit applicari, ſi perſonarum officia ſunt certa certarū ueſtra. Cum res ita ſit, deq; ueſtro numine, ueſtraq; & religione tractetur, ueſtrū eſt potius edocere, ueſtrumq; monſtrare, quid illa res fuerit, noſtras uelle quàm exaudire ſententias, noſtraq; expecta re decreta. Nam nos quidem quid aliud poſſumus dicere, niſi quod fuit, & uiſum eſt: quod hiſtoriæ prodidere omnes, & oculorum ſenſibus eſt cōprehenſum? Hanc tamen ſcilicet colubram ualidißimi corporis, & prolixitatis im menſæ: aut ſi nomen hoc ſordidū eſt, anguem dicimus, ſer pentem nominitamus: aut ſi quod aliud nobis uſus uocamen obtulerit, aut ampliatio ſermonis effinxerit. ſi enim repſit ut coluber, non pedibus ſe ferens, neq; ſuas ſubexplicans itiones, ſed uentre nixus ac pectore: ſi ex materia formatus carnis longitudinem porrigebatur in lubricam: caput ſi habuit atq; caudam, ſi oblita ſquamis terga, ſi macularum ſuffectionibus uaria, ſi os dentibus horridū, & ad infligēdos inſtructū morſus: quid aliud poſſumus, quā generis eum dicere fuiſſe terreni? quāuis fuerit immanis et nimius, quāuis illum ab Regulo exercitus ui cæſum lon gitudine corporis & roboris anteiret. Sed aliud nos remur, & labefacimus & deſtruimus ueritatē. Ergo ueſtrū eſt explicare quidnam ille fuerit, uel cuius generis, nominis, & qualitatis cuius. Nam deus eſſe qui potuit, cū habe ret ea, quæ diximus, quæ dij habere nō debent, ſi cogitant

dij eſſe,& uocaminis huius eminentiam poßidere. Tyberinam poſtquam ad inſulam repſit,nuſquam continuo apparuit:qua ex re numen fuiſſe mõſtratur. Poſſumus enim ſcire utrúmne iſtic aliquod rei fuerit alicuius obſtaculum, cuius ſeſe obiectu atq; oppoſitione protexit,an hiatus aliquis,aut ex molibus inæqualiter aggeratis ſucceſſus quidam,& fornices,in quos intulit ſe raptim circumſcripto tuentium uiſu? Quid enim ſi flumen tranſiliuit: quid ſi tranſnatauit? quid ſi ſyluarum denſitatibus ſe dedit? argumentatio flaccida eſt ea re ſuſpicari, deum illum fuiſſe ſerpentẽ,quod ab oculis ſeſe properata omni feſtinatione ſubtraxit,cũ deum nõ fuiſſe eadẽ rurſus poßit argumẽtatione monſtrari. Sed ſi deus præſens anguis ille non fuit,cur poſt illius aduentũ peſtilẽtiæ uis fracta eſt,et populo ſalus reddita Romano? Referimus et nos cõtrà: ſi ex libris fatalibus, uatũq; reſponſis inuitari ad urbẽ deus Aeſculapius iuſſus eſt, ut ab luis cõtagio morbisq; peſtilentibus tutam eam incolumẽq; præſtaret,& uenit nõ aſpernatus,ut dicitis,colubrarũ in formã conuerſus: cur toties Roma ciuitas mali huius afflicta eſt millibus? Cum enim deus accitus in hoc eſſe dicatur,ut omnino omnes cauſas,quibus peſtilentia cõflabatur, auerteret: ſequebatur ut ciuitas intacta eſſe deberet, flatuq; à noxio immunis ſemper innocuáq; præſtari. Atquin uidemus (ut ſuperius dictum eſt) ſæpenumero his morbis curſus eam uitæ habuiſſe funeſtos: nec diſpendijs leuibus eſſe populi fractas debilitatasq; uirtutes. Vbi ergo Aeſculapius fuit, ubi ille promiſſus oraculis uenerabilibus? Cur tẽpla poſt cõdita,ſibiq; exædificata delubra,diutius habere ꝑpeſſus eſt bene meritas ciuitates luẽ,

cum

cum in id eſſet accitus, ut et malis mederetur inſtantibus, nec ſineret in futurum tale aliquid quod metueretur irrepere? niſi forte aliquis dicet: minoribus & cõſequentibus ſeculis iccirco dei talis defuiſſe cuſtodiã, quod impijs iam moribus & improbabilibus uiueretur: opem autem cõtuliſſe maioribus, quod innoxij fuerint, & ab omni ſcelerũ contagione dimoti. Quod ratione cũ aliqua & audiri forſitan potuiſſet, & dici, ſi aut tẽporibus priſcis omnes eſſent uſq; ad unum boni: aut ſequentia tempora malos omnes generarẽt, & nulla diuerſitate diſcretos. Cũ uero res ita ſit, ut in magnis populis, nationibus, quinimmo & in ciuitatibus cunctis mixtum ſit humanũ genus naturis, uoluntatibus, moribus, tamq; potuerint in prioribus ſeculis, quàm in nouellis ætatibus boni ſimul, maliq; exiſtere: ſtultum ſatis eſt dicere, propter malitias poſteros auxilia numinum nõ meruiſſe mortales. Si enim propter malos ſequentium ſeculorum boni nõ ſunt protecti temporũ nouellorum, & propter antiquos malos boni æque maiores non debuerant merere beneuolentiam numinũ. Sin propter bonos priſcos mali etiã cõſeruati ſunt priſci, & propter bonos minores, ætas debuit ſequens, quãuis eſſet improbabilis, protegi. Aut ergo iã fracta atq; imminuta ui morbi, anguis ille perlatus famã cõſeruatoris aſſumpſit, cum nihil omnino cõmoditatis attuliſſet: aut fatalia dicenda ſunt carmina multũ ueris aberrauiſſe præſagijs, cũ remediũ ab his datũ non deinceps cunctis, ſed auxilio fuiſſe uni tantũ reperiatur ætati. Sed & magna (inquit) mater accita ex Phrygio Peſſinunte, iuſſis conſimiliter uatũ, ſalutaris populo & magnarum cauſa lætitiarũ fuit. Nam

&

& diu potens hoſtis ab Italiæ poſſeßione detruſus eſt, & glorioſis illuſtribusq; uictorijs decus urbis reſtitutum eſt priſtinũ, & Imperij fines longe lateq; porrecti, & innu meris gentibus, ciuitatibus, populis libertatis ius raptum eſt, & iugum ſeruitutis impoſitum: multæq; res aliæ foris domiq; perfectæ, ineluctabili firmitate gentis nomen, ma ieſtatemq; fundarunt. Si uerum loquuntur hiſtoriæ, neq; ullas inſerunt rerum conſcriptionibus falſitates, allatũ ex Phrygia nihil quidem aliud ſcribitur miſſum rege ab Atalo, niſi lapis quidam non magnus, ferri manu hominis ſine ulla impreßione qui poſſet: coloris furui, atq; atri, an gulis prominentibus inæqualis: & quẽ omnes hodie ipſo illo uidemus in ſigno oris loco poſitũ, indolatum, & aſpe rum, & ſimulachro faciem minus expreſſam ſimulatio ne præbentẽ. Quid ergo dicemus? Hannibalem illum Pœ num, hoſtem potentem ac ualidum, ſub quo anceps & du bia res Romana cõtremuit, & magnitudo trepidauit, la pis ex Italia depulit, lapis fregit, lapis fugacem, ac timi dum, ſuiq; eſſe dißimilem fecit? Et quod rurſus exiliuit ad Imperij columen, & regium principatum, nihil conſilijs actum eſt, nihil hominũ uiribus, nec ad reditũ ſublimita tis antiquæ tot tantisq; ab ducibus quicquã eſt ſcientia mi litari aut rerum experiẽtia collatum? Lapis alijs uires, a lijs roboris infirmitatẽ dedit: hos ſecũdis præcipitauit ab rebus, aliorum extulit ſtratas deſperatione fortunas? Et quis hominũ credat terra ſumptũ lapidem ſenſu agitabi lem nullo, fuliginei coloris atq; atri corporis, deûm fuiſſe matrem? aut quis rurſus accipiat (hoc enim ſolum reſtat) numinis alicuius habitaſſe in ſilicis fragmentis molẽ ſub=
iectam

iectam,ueniſq; in eius abſtruſam? Et unde parta uictoria eſt,ſi peſsinuntio lapidi nullum inerat numen? Sedulitate poſſumus dicere,ac uirtute pugnantiũ,uſu,tẽpore,conſilio,ratione,fato etiam poſſumus, & reciproca uarietate fortunæ. Sed ſi auxilio lapidis res facta eſt melior,et felix recuperata uictoria eſt, ubinã mater Phrygia tẽpore illo fuit,cũ tot,tantiſq; exercitib. cæſis inclinata eſt res ſumma,& ad ultimæ labis periculũ uenit? Cur nõ minaci fortiter ſe obtulit? Cur impetus tãtos belli nõ prius fregit, ac repulit,q̃ immanes inciderent plagæ,quibus omnis effunderetur ſanguis,& exhauſtis rueret uita ipſa pene uitalibus? Aduecta enim nondũ,nec fauorem fuerat ut cõmodaret rogata. Sed bonus auxiliator nunquam rogari ſe poſcit, ſpontanea ſemper opitulatione ſubueniens. Hoſtem pellere,ac fugare non potuit, multo adhuc mari, terriſq; habitabilibus diſcreta. Sed deo(ſi deus eſt)longũ nihil omnimo eſt,cui punctum terra eſt,& ſub nutu omnia conſtituta. Sed fuerit præſens, ut expoſcitis credi, illo ipſo numen in lapide:& mortalium quiſquam eſt,quãuis ille ſit credulus,& facillimas aures quibuslibet fictionibus præbeat,qui eam iudicet fuiſſe,aut tempore illo deam, aut hodie dici appellariq; debere? quæ modo hæc appetat, modo illa depoſcat, ſuos deſerat,faſtidiatq́; cultores:prouincijs ab humiliorib. migret, potẽtioribus populis, ditioribusq; ſe iungat. Verum bellicas res amat,interq; eſſe deſiderat pugnis,cædibus,mortalitatibus,et cruori. Si deorũ eſt proprium(ſi modo ſunt ueri,& quos deceat nũcupari ui uocis iſtius,& potẽtia numinis)nihil facere malitioſe, nihil iniuſte,hominibuſq; ſe cũctis una & parili gratia ſine ul

la

la inclinatiõe præbere: generis eam fuiſſe diuini quiſquã, ne hominum credat, aut habuiſſe æquitatem dijs dignam, quæ humanis ſeſe diſcordijs inſerens, aliorũ opes fregit, alijs ſe præbuit, exhibuitq́; fautricem, libertatẽ his abſtu-lit, alios ad columen dominationis erexit: quæ ut una ciuitas emineret in humani generis perniciem nata orbẽ ſub-iugauit innoxium.

ARNOBII DISPVTA-*tionum aduerſus Gentes Liber octauus.*

COGITANTI *mihi, & cum animo meo Octauij boni & fideliſſimi contubernalis memoriam recenſenti, tanta dulcedo, et affectio hominis inhæſit, ut ipſe quodãmodo mihi uiderer in præterita redire, nõ ea quæ iam tranſacta & decurſa ſunt recordatiõe reuocare. Ita eius contemplatio, quantũ ſubtracta eſt oculis, tantũ pectori meo, ac pene intimis ſenſib. implicata eſt. Nec immerito diſcedẽs uir eximius, et ſanctus, immẽſum ſui deſideriũ nobis reliquit: utpote cũ et ipſe tãto noſtri ſemper amore flagrauerit, ut & in ludicris, et ſerijs, pari mecũ uolũtate cõcineret: eadẽ uellet, uel nollet: crederes unã mentẽ in duobus fuiſſe diuiſam. Sic ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus: & cum diſcuſſa caligine de tenebrarum profundo in lucẽ ſapientiæ, & ueritatis emergerẽ, nõ reſpuit comitẽ, ſed qd' eſt glorioſius præcurrit. Itaq; cũ p uniuerſam cõuictus noſtri, et familiaritatis ætatẽ mea cogitatio uolueretur, in illo præcipue ſermõe eius mẽtis meæ reſedit intẽtio, quo Cæciliũ ſupſtitioſis uanitatib. etiãnum*

inhæ-

inhærentẽ, diſputatione grauiſsima ad ueram Religionẽ reformauit. Nam negocij, & uiſendi mei gratia Romam contenderat, relicta domo, cõiuge, liberis, & quod eſt in liberis amabilius, adhuc annis innocẽtibus, et adhuc dimidiata uerba tentantibus, loquelam ipſo offenſantis linguæ fragmine dulciorẽ. Quo in aduentu eius non poſſum exprimere ſermonibus, quanto, quãq; impatienti gaudio exultauerim: cũ augeret maxime lætitiã meã amiciſsimi hominis inopinata præſentia. Igitur poſt unum & alterum diem, cũ iam & auiditatem deſiderij frequens aſsiduitatis uſus impleſſet: & quæ per abſentiã mutuam de nobis neſciebamus, relatione alterna cõperiſſemus, placuit Hoſtiam petere amœniſsimam ciuitatẽ, quod eſſet corpori meo ſiccandis humoribus de marinis lauacris blanda & appoſita curatio. ſanè & ad uindemiam feriæ iudiciariam curam relaxauerant. nam id temporis poſt æſtiuam diem in temperiem ſemet autumnitas dirigebat. Itaq; cum diluculo ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura aſpirãs leniter membra uegetaret, & cũ eximia uoluptate molli ueſtigio cedens arena ſubſideret, Cæcilius ſimulachro Serapidis denotato (ut uulgus ſuperſtitioſus ſolet) manum ori admouens, oſculum labijs preſsit. Tunc Octauius ait: Non boni uiri eſt Marce frater, hominẽ domi foriſq; lateri tuo inhærentem, ſic in hac imperitiæ uulgaris cæcitate deſerere: ut tam luculento die in lapides eum patiaris impingere, effigiatos ſanè, & unctos, & coronatos: cum ſcias huius erroris non minorẽ ad te q̃ ad ipſum infamiam redundare. Cũ hoc ſermone eius mediũ ſpaciũ ciuitatis emenſi, iam liberum litus tenebamus. Ibi arenas

exti

extimas,uelut ſterneret ambulacro,perfundens lenis unda tendebat:& ut ſemper mare etiam poſitis flatibus inquietum eſt,etſi non canis ſpumoſiſq; fluctibus exibat ad terram,tamen criſpis toroſiſq;.Ibidem erroribus delectati perquã ſumus, cum in ipſo æquoris limine plantas tingueremus,quod uiciſſim nũc adpulſum noſtris pedibus alluderet fluctus:nunc relabens,ac ueſtigia retrahẽs, in ſeſe reſorberet.Senſim itaq; tranquilleq; progreſſi, oram curui molliter litoris,iter fabulis fallẽtibus legebamus. Hæ fabulæ erant Octauij differentis de nauigatione narratio. Sed ubi eundi ſpaciũ ſatis iuſtum cũ ſermone conſumpſimus:candẽ emenſi uiam rurſus uerſis ueſtigijs terebamus. Et cum ad id loci uentũ eſt,ubi ſubductæ nauiculæ ſubſtratis roboribus,à terrena labe ſuſpẽſæ quieſcebãt:pueros uidemus certatim geſtientes,teſtarũ in mare iaculationibus ludere:is luſus eſt teſtam teretem iactatione fluctuũ leuigatam legere de litore,eam teſtam plano ſitu digitis comprehenſam,inclinem ipſum atq; humilem,quantũ poteſt undas irrotare:ut illud iaculum uel dorſum maris raderet, uel enataret,dum leni impetu labitur:uel ſummis fluctib. tonſis emicaret,emergeret, dum aſſiduo ſaltu ſubleuatur. Is ſe in pueris uictorem ferebat,cuius teſta & procurreret longius, & frequentius reſiliret. Igitur cũ omnes hac ſpectaculi uoluptate caperemur, Cæcilius nihil intẽdere, neq; de contentione ridere,ſed tacens,anxius,ſegregatus dolore,neſcio quid uultu fatebatur.Cui ego,qd hoc eſt rei? cur non agnoſco Cæcili alacritatẽ tuam illam? & illam oculorũ etiam in ſerijs hilaritatem requiro? Tum ille, Iamdudum me Octauij noſtri acriter angit, & remordet ora

*tio:qua in te inuectus obiurgauit negligentiæ, ut me diſſi-
mulanter grauius argueret inſcitiæ. Itaq; progrediar ul
terius, de toto & integro mihi cũ Octauio res eſt. Si pla-
cet, ut ipſius ſectæ homo cũ eo diſputem, iam profecto in-
telliget facilius eſſe in cõtubernalibus diſputare q̃ conſere
re ſapientiã, modo in iſtis ad tutelam balnearũ iactis, &
in altum procurrentib. petrarũ obicibus reſidamus, ut &
requieſcere de itinere poſſimus, & intẽtius diſputare. Et
cum dicto eius aſſedimus: ita ut me ex tribus medium late
ris ambitione protegerent, nec hoc obſequij fuit aut ordi-
nis, aut honoris, quippe cũ amicitia pares ſemper aut ac-
cipiat aut faciat: ſed ut arbiter, & utriſq; proximus aures
darem, & diſceptãtes duos medius ſegregarẽ. tum ſic Cæ
cilius exorſus eſt: Quanquã tibi Marce frater, de quo cũ
maxime quærimus nõ ſit ambiguũ: utpote cũ diligẽter in
utroq; uiuẽdi genere uerſatus repudiaris alterũ, alterum
cõprobaris: impræſentiarũ tamen ita tibi informãdus eſt
animus, ut librã teneas æquiſſimi iudicis, nec in alterã par
tem propẽſus incũbas: ne nõ tam ex noſtris diſputatiõibus
nata ſententia, q̃ ex tuis ſenſibus prolata uideatur: proin
de ſi mihi quaſi nouus aliquis, & quaſi ignarus partis u-
triuſq; conſidas, nullum negociũ eſt patefacere, omnia in
rebus humanis dubia, incerta, ſuſpenſa, magiſq; omnia ue
riſimilia, quàm uera. Quo magis mirũ eſt, nõnullos tædio
inueſtigãdæ penitus ueritatis cuilibet opiniõi temere ſuc
cumbere: quàm in explorando pertinaci diligentia perſe-
uerare. Itaq; indignandũ omnibus, indoleſcendũ eſt, audi
re quoſdam, & hoc ſtudiorũ rudes, literarum profanos,
expertes artium etiam ſordidarũ, certum aliquid de ſum*

ma rerum, ac maieſtate decernere, de qua tot omnibus ſe‑culis ſectarum plurimarũ uſq; adhuc ipſa philoſophia de‑liberat: nec immerito, cum tantũ abſit ab exploratione di‑uina humana mediocritas, ut neq;, quæ ſupra nos cœlo ſu‑ſpenſa ſublata ſunt, neq; quæ infra terram profunda de‑merſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcitari permiſſum, aut ſcrutari religioſum: beati ſatis, ſatisq; prudentes iure ui‑deamur; ſi ſecundum illud uetus ſapientis oraculum, noſ‑metipſos familiarius nouerimus. Sed quatenus indulgen‑tes inſano atq; inepto labori ultra humilitatis noſtræ ter‑minos euagamur, & in terram proiecti cœlum ipſum & ipſa ſydera audaci cupiditate tranſcẽdimus, uel hunc erro‑rem ſaltem non uanis & formidoloſis opinionibus impli‑camus: ſint principia omniũ ſemina natura in ſe coeunte denſata: quis hic auctor deus? Sint fortuitis concurſioni‑bus totius mundi mẽbra coalita, digeſta, formata: quis de‑us machinator? Sydera licet ignis accenderit, & cœlũ li‑cet ſua materia ſuſpenderit: licet terrã fundauerit ponde‑re, & mare licet influxerit è liquore, unde hæc religio, unde formido, quæ ſuperſtitio eſt? Homo, et animal omne quod naſcitur, inſpiratur, attollitur, elementorũ id uolun‑taria concretio eſt: in quæ rurſum homo, & animal omne diuiditur, ſoluitur, diſſipatur. ita in fontẽ refluũt, & in ſe‑met omnia reuoluũtur, nullo artifice, nec iudice, nec aucto‑re, ſic cõgregatis igniũ ſeminib. ſoles alios, atq; alios ſem‑per ſplẽdere: ſic exhalatis terræ uaporib. nebulas ſemper adoleſcere: quibus denſatis coactiſq; nubes altius ſurgere: iiſdem labãtibus pluuias fluere: flare uẽtos: grandines in‑crepare: uel nimbis collidẽtibus tonitrua mugire: rutilare

fulgura, fulmina præmicare: adeo paſſim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt: ſine delectu tangũt loca ſacra, & profana: homines noxios feriũt, & ſæpe religioſos. Quid tempeſtates loquar uarias, & incertas? quibus nullo ordine, uel examine rerũ omnium impetus uolutatur, in naufragijs bonorũ, malorũq; fata mixta, merita cõfuſa, in incẽdijs interitum cõuenire inſontiũ, nocentiũq;, &, cum tabe peſtifera cœli tractus inficitur, ſine diſcrimine omnes deperire: & cum belli ardore ſæuitur, meliores potius occũbere. In pace etiam non tantũ æquatur nequitia melioribus, ſed & colitur: ut in pluribus neſcias, utrum ſit eorũ deteſtanda prauitas, an optanda felicitas. Quod ſi mundus diuina prouidentia, & alicuius numinis auctoritate regeretur, nunq̃ mereretur Phalaris, & Dionyſius regnũ: nũquam Rutilius & Camillus exiliũ, nunq̃ Socrates uenenũ. Ecce arbuſta frugifera, ecce iã ſeges cana, iam temulẽta uindemia, imbri corrũpitur, grãdine cæditur: adeo aut incerta nobis ueritas occultatur, & premitur: aut, qđ magis credendũ eſt, uarijs & lubricis caſibus, ſoluta legibus fortuna dominatur. Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura ſit, quãto uenerabilius ac melius, antiſtites ueritatis maiorũ excipere diſciplinã: religiones traditas colere, deos, quos à parentibus ante imbutus exiſtimere quàm cognoſſe, familiarius adorare, nec de numinibus ferre ſententiã, ſed prioribus credere: qui adhuc rudi ſeculo in ipſis mundi natalibus meruerunt deos uel faciles habere uel reges. Inde adeo p uniuerſa imperia, prouincias, oppida, uidemus ſingulos ſacrorũ ritus gentiles habere, & deos colere municipes, ut eleuſinios Cererem,

Phrygas

Phrygas Magnã *matrem*,Epidaurios *Aeſculapium*,*Chal dæos* Belum,*Aſtarten Syros*,*Dianã Tauros*,Gallos *Mercurium*,*uniuerſa* Romanos. *Sic eorum poteſtas*, & *aucto ritas totius orbis ambitus occupauit:ſic imperium ſuũ ultra ſolis uias*, & *ipſius* Oceani *limites propagauit*, *dum exercent in armis uirtutem religioſam*, *dum urbẽ muniũt ſacrorum religionibus*,*caſtis uirginibus*, *multis hono ribus ac nominibus ſacerdotũ:dum obſeßi*, & *citra ſolũ capitoliũ capti*,*colunt deos*,*quos alius iam ſpreuiſſet iratos*,& *per* Gallorum *acies mirantiũ ſuperſtitionis audaciam pergunt telis inermes*, *ſed cultu religionis armati: dum captis in hoſtilibus mœnibus adhuc ferociente uicto ria numina uicta uenerãtur:dũ undiq; hoſpites deos quærunt*, & *ſuos faciunt:dum aras extruũt*,*etiam ignotis nu minibus*,& *manibus*. *Sic dum uniuerſarũ gentium ſacra ſuſcipiunt*,*etiam regna meruerũt*. Hic *perpetuus uenerationis tenor manſit*, *qui longa ætate non infringitur*, *ſed augetur:quippe antiquitas cærimonijs atq; fanis tantum ſanctitatis tribuere conſueuit*,*quantum adſtruxerit uetuſtatis*. Nec *tamẽ temere*(*auſim enim interim* & *ipſe con cedere*,& *ſic melius errare*)*maiores noſtri*,*aut obſeruan dis augurijs*,*aut extis cõſulendis*,*aut inſtituendis ſacris*, *aut delubris dedicandis operam nauauerũt*. *Specta de libris memoriã*,*iam eos deprehendes initiaſſe ritus omniũ religionum*,*uel ut remuneraretur diuina indulgentia*,*uel ut auerteretur imminens ira*,*aut ut iam tumens* & *ſæuiẽs placaretur*. T*eſtis mater deûm*,*quæ aductu ſuo* & *proba uit matronæ caſtitatem*,& *urbem metu hoſtili liberauit*. T*eſtes equeſtrium fratrũ in lacu ſicut oſtenderant ſtatuæ*

aliud, q̃ eſſe dij debeant, de his ipſis dici, & earũ in expoſitionibus indicari: uelut in hac ipſa, quam deinceps ponã una ei, duabúsue cõiunctis, faſtidiũ ne immoderatione pariatur. Poſt *aductos (inquitis) tranſmarinis ex gentibus deos quoſdam, poſtq; condita his templa, poſt cumulatas ſacrificijs aras, male habens ſeſe recreatus conualuit populus, & peſtilentes morbi inducta ſynceritate fugerunt.* Qui *(effamini) dij quæſo?* Aeſculapius *(inquitis) Epidauro bonis deus ualetudinibus præſidens, &* Tiberina *in inſula cõſtitutus.* Si *eſſet nobis animus ſcrupuloſius iſta tractare, uobis ipſis obtineremus auctoribus, minime illum fuiſſe diuũ: qui cõceptus & natus mulicbri aluo eſſet: qui annorũ gradibus ad eum finem aſcendiſſet ætatis, in quo illum uis fulminis (ueſtris quemadmodũ literis continetur) & uita expuliſſet et lumine.* Sed *quæſtiõe ab iſta diſcedimus:* Coronidis *filius ſit, ut uultis, ex immortaliũ numero, & perpetua præditus ſublimitate cœleſti.* Ex Epidauro *tamen quid eſt aliud allatũ, niſi magni agminis coluber?* Fidem *ſi annalium ſequimur: & exploratã eis attribuimus ueritatem, nihil (ut conſcriptum eſt) aliud. quid ergo dicimus?* Aeſculapius *iſte quem prædicatis, deus præſtans, ſanctus deus, ſalutis dator, ualetudinũ peſſimarum propulſator, prohibitor, & extinctor, ſerpentis eſt forma & circumſcriptione finitus: per terrã reptans, cœnonatis ut uermiculis mos eſt, ſolum mento radit & pectore, tortuoſis uoluminibus ſe trahens, atq; ut pergere prorſus poſsit, partem ſui poſtremã conatibus prioris adducit.* Et *quoniam legitur uſus cibis etiam, quibus uita in corporibus immoratur, habet patulas fauces, quibus cibos trãſ-*

uoret

uoret oris hiatibus appetitos:habet receptaculũ uentris, & ubi manſa & uorata decoquat uiſcera, ſanguis detur ut corpori,et uiribus redintegratio ſubrogetur. Habet & *extremos tramites,per quos immunda fex eat, auerſabili corpora fœditate deoneratis. Siquãdo mutat loca,& ab alijs tranſgredi in alias regiones parat:non ut deus obſcu re per cœli euolat ſydera,pũctoq; in tẽporis ubi cauſa po ſtulauerit,ſiſtitur:ſed uelut animal brutũ,uehiculum quo ſuſtineatur,petit:undas pelagi uitat:atq; ut tutus poſſit in columisq; præſtari,cũ hominibus nauem aſcendit, & ille publicæ ſanitatis deus,fragili ſe ligno, & tabularũ compagibus credit.nõ arbitramur euincere,atq; obtinere uos poſſe,Aeſculapiũ illum fuiſſe ſerpentẽ:niſi hunc colorem uolueritis inducere,ut in anguem dicatis cõuertiſſe ſe deum,quo mentiri ſe poſſet,quisnam eſſet,aut quales homines intueri. Quod ſi fuerit à uobis dictum, q̃ infirmiter, inualideq; dicatur, ipſa rerum inæqualitas indicabit. Si enim ſe deus uideri ab hominib. euitabat,nec in forma ſerpentis uelle debuit conſpici:cum in qualibet forma nõ ab ipſo ſe alius,ſed ipſe eſſet futurus. Sin autẽ intenderat cernendum ſe dare,non debuit oculorum negare conſpectui: cur non talem uideri ſe præbuit,qualẽ ſciebat ſe eſſe,qualemq; ſe nouerat ſui numinis in potentia contineri?* Erat *enim hoc potius,multoq; præſtantius, auguſtæq; conueniens dignitati,quàm fieri beluam,horrẽtisq; animalis in ſimilitudinẽ uerti:& dare ambiguis cõtradictionibus locum: eſſetne uerus deus:an neſcio quid aliud,lõgeq; ab ſupera ſublimitate ſeiũctum. Sed ſi deus (inquit) non erat, cur è naui poſtquã extulit ſeſe,Tyberinã ad inſulam re-*

 pſit

pſit: nuſquam ſtatim cõparuit, & uiderier ut ante deſiit? Poſſumus enim ſcire, utrúmne aliquod obſtaculum fuerit, cuius ſeſe obiectu atq; oppoſitione protexerit, an hiatus aliquis? Vos pronũciate, uos dicite, quidnam illud fuerit, aut cuinam rerum generi debuerit applicari, ſi perſonarum officia ſunt certa certarũ ueſtra. Cum res ita ſit, deq́; ueſtro numine, ueſtraq́; & religione tractetur, ueſtrũ eſt potius edocere, ueſtrumq́; monſtrare, quid illa res fuerit, noſtras uelle quàm exaudire ſententias, noſtraq́; expecta re decreta. Nam nos quidem quid aliud poſſumus dicere, niſi quod fuit, & uiſum eſt: quod hiſtoriæ prodidere omnes, & oculorum ſenſibus eſt cõprehenſum? Hanc tamen ſcilicet colubram ualidiſsimi corporis, & prolixitatis immenſæ: aut ſi nomen hoc ſordidũ eſt, anguem dicimus, ſerpentem nominitamus: aut ſi quod aliud nobis uſus uocamen obtulerit, aut ampliatio ſermonis effinxerit. ſi enim repſit ut coluber, non pedibus ſe ferens, neq; ſuas. ſubexplicans itiones, ſed uentre nixus ac pectore: ſi ex materia formatus carnis longitudinem porrigebatur in lubricam: caput ſi habuit atq; caudam, ſi oblita ſquamis terga, ſi macularum ſuffectionibus uaria, ſi os dentibus horridũ, & ad infligẽdos inſtructũ morſus: quid aliud poſſumus, quã generis eum dicere fuiſſe terreni? quãuis fuerit immanis et nimius, quãuis illum ab Regulo exercitus ui cæſum longitudine corporis & roboris anteiret. Sed aliud nos remur, & labefacimus & deſtruimus ueritatẽ. Ergo ueſtrũ eſt explicare quidnam ille fuerit, uel cuius generis, nominis, & qualitatis cuius. Nam deus eſſe qui potuit, cũ haberet ea, quæ diximus, quæ dij habere nõ debent, ſi cogitant

dij

dij eſſe, & uocaminis huius eminentiam poßidere. Tybe rinam poſtquam ad inſulam repſit, nuſquam continuo ap paruit: qua ex re numen fuiſſe mõſtratur. Poſſumus enim ſcire utrúmne iſtic aliquod rei fuerit alicuius obſtaculum, cuius ſeſe obiectu atq; oppoſitione protexit, an hiatus ali quis, aut ex molibus inæqualiter aggeratis ſucceſſus qui= dam, & fornices, in quos intulit ſe raptim circumſcripto tuentium uiſu? Quid enim ſi flumen tranſiliuit: quid ſi tranſnatauit? quid ſi ſyluarum denſitatibus ſe dedit? argu mentatio flaccida eſt ea re ſuſpicari, deum illum fuiſſe ſer pentẽ, ꝙ ab oculis ſeſe properata omni feſtinatione ſub= traxit, cũ deum nõ fuiſſe eadẽ rurſus poßit argumẽtatio= ne monſtrari. Sed ſi deus præſens anguis ille non fuit, cur poſt illius aduentũ peſtilẽtiæ uis fracta eſt, et populo ſalus reddita Romano? Referimus et nos cõtrà: ſi ex libris fata libus, uatũq; reſponſis inuitari ad urbẽ deus Aeſculapius iuſſus eſt, ut ab luis cõtagio morbisq; peſtilentibus tutam eam incolumẽq; præſtaret, & uenit nõ aſpernatus, ut di= citis, colubrarũ in formã conuerſus: cur toties Roma ciui tas mali huius afflicta eſt millibus? Cum enim deus accitus in hoc eſſe dicatur, ut omnino omnes cauſas, quibus peſti lentia cõflabatur, auerteret: ſequebatur ut ciuitas intacta eſſe deberet, flatuq; à noxio immunis ſemper innocuáq; præſtari. Atquin uidemus (ut ſuperius dictum eſt) ſæpenu mero his morbis curſus eam uitæ habuiſſe functos: nec di ſpendijs leuibus eſſe populi fractas debilitatasq; uirtutes. Vbi ergo Aeſculapius fuit, ubi ille promiſſus oraculis ue= nerabilibus? Cur tẽpla poſt cõdita, ſibiq; exædificata delu bra, diutius habere ꝓpeſſus eſt bene meritas ciuitates luẽ,

cum in id eſſet accitus, ut et malis mederetur inſtantibus, nec ſineret in futurum tale aliquid quod metueretur irrepere? niſi forte aliquis dicet: minoribus & cõſequentibus ſeculis iccirco dei talis defuiſſe cuſtodiã, quod impijs iam moribus & improbabilibus uiueretur: opem autem cõtuliſſe maioribus, quod innoxij fuerint, & ab omni ſcelerũ contagione dimoti. Quod ratione cũ aliqua & audiri forſitan potuiſſet, & dici, ſi aut tẽporibus priſcis omnes eſſent uſq; ad unum boni: aut ſequentia tempora malos omnes generarẽt, & nulla diuerſitate diſcretos. Cũ uero res ita ſit, ut in magnis populis, nationibus, quinimmo & in ciuitatibus cunctis mixtum ſit humanũ genus naturis, uoluntatibus, moribus, tamq; potuerint in prioribus ſeculis, quàm in nouellis ætatibus boni ſimul, maliq; exiſtere: ſtultum ſatis eſt dicere, propter malitias poſteros auxilia numinum nõ meruiſſe mortales. Si enim propter malos ſequentium ſeculorum boni nõ ſunt protecti temporũ nouellorum, & propter antiquos malos boni æque maiores non debuerant merere beneuolentiam numinũ. Sin propter bonos priſcos mali etiã cõſeruati ſunt priſci, & propter bonos minores, ætas debuit ſequens, quãuis eſſet improbabilis, protegi. Aut ergo iã fracta atq; imminuta ui morbi, anguis ille perlatus famã cõſeruatoris aſſumpſit, cum nihil omnino cõmoditatis attuliſſet: aut fatalia dicenda ſunt carmina multũ ueris aberrauiſſe præſagijs, cũ remediũ ab his datũ non deinceps cunctis, ſed auxilio fuiſſe uni tantũ reperiatur ætati. Sed & magna (inquit) mater accita ex Phrygio Peſſinunte, iuſsis conſimiliter uatũ, ſalutaris populo & magnarum cauſa lætitiarũ fuit. Nam

&

& diu potens hoſtis ab Italiæ poſſeßione detruſus eſt, & glorioſis illuſtribusq; uictorijs decus urbis reſtitutum eſt priſtinũ, & Imperij fines longe lateq; porrecti, & innumeris gentibus, ciuitatibus, populis libertatis ius raptum eſt, & iugum ſeruitutis impoſitum: multaq; res aliæ foris domiq; perfectæ, ineluctabili firmitate gentis nomen, maieſtatemq; fundarunt. Si uerum loquuntur hiſtoriæ, neq; ullas inſerunt rerum conſcriptionibus falſitates, allatũ ex Phrygia nihil quidem aliud ſcribitur miſſum rege ab Attalo, niſi lapis quidam non magnus, ferri manu hominis ſine ulla impreßione qui poſſet: coloris furui, atq; atri, angulis prominentibus inæqualis: & quẽ omnes hodie ipſo illo uidemus in ſigno oris loco poſitũ, indolatum, & aſperum, & ſimulachro faciem minus expreſſam ſimulatione præbentẽ. Quid ergo dicemus? Hannibalem illum Pœnum, hoſtem potentem ac ualidum, ſub quo anceps & dubia res Romana cõtremuit, & magnitudo trepidauit, lapis ex Italia depulit, lapis fregit, lapis fugacem, ac timidum, ſuiq; eſſe dißimilem fecit? Et quod rurſus exiliuit ad Imperij columen, & regium principatum, nihil conſilijs actum eſt, nihil hominũ uiribus, nec ad reditũ ſublimitatis antiquæ tot tantisq; ab ducibus quicquã eſt ſcientia militari aut rerum experiẽtia collatum? Lapis alijs uires, alijs roboris infirmitatẽ dedit: hos ſecũdis præcipitauit ab rebus, aliorum extulit ſtratas deſperatione fortunas? Et quis hominũ credat terra ſumptũ lapidem ſenſu agitabilem nullo, fuliginei coloris atq; atri corporis, deûm fuiſſe matrem? aut quis rurſus accipiat (hoc enim ſolum reſtat) numinis alicuius habitaſſe in ſilicis fragmentis molẽ ſub-

iectam

iectam,uenisq́; in eius abſtruſam? Et unde parta uictoria eſt,ſi peßinuntio lapidi nullum inerat numen? Sedulitate poſſumus dicere,ac uirtute pugnantiũ,uſu,tẽpore,conſilio,ratione,fato etiam poſſumus, & reciproca uarietate fortunæ. Sed ſi auxilio lapidis res facta eſt melior,et felix recuperata uictoria eſt, ubinã mater Phrygia tẽpore illo fuit,cũ tot,tantisq́; exercitib.cæſis inclinata eſt res ſumma,& ad ultimæ labis periculũ uenit? Cur nõ minaci forti ter ſe obtulit? Cur impetus tãtos belli nõ prius fregit, ac repulit,q̃ immanes inciderent plagæ,quibus omnis effunderetur ſanguis,& exhauſtis rueret uita ipſa pene uitalibus? Aduecta enim nondũ,nec fauorem fuerat ut cõmodaret rogata. Sed bonus auxiliator nunquam rogari ſe poſcit, ſpontanea ſemper opitulatione ſubueniens. Hoſtem pellere,ac fugare non potuit, multo adhuc mari, terrisq́; habitabilibus diſcreta. Sed deo(ſi deus eſt)longũ nihil omnino eſt,cui punctum terra eſt,& ſub nutu omnia conſtituta. Sed fuerit præſens, ut expoſcitis credi, illo ipſo numen in lapide:& mortalium quiſquam eſt,quãuis ille ſit credulus,& facillimas aures quibuslibet fictionibus præbeat,qui eam iudicet fuiſſe,aut tempore illo deam, aut hodie dici appellariq́; debere? quæ modo hæc appetat, modo illa depoſcat, ſuos deſerat,faſtidiatq́; cultores:prouincijs ab humiliorib.migret, potẽtioribus populis, ditioribusq́; ſe iungat. Verum bellicas res amat,interq́; eſſe deſiderat pugnis,cædibus,mortalitatibus,et cruori. Si deorũ eſt proprium(ſi modo ſunt ueri,& quos deceat nũcupari ui uocis iſtius,& potẽtia numinis)nihil facere malitioſe, nihil iniuſte,hominibusq́; ſe cũctis una & parili gratia ſine ul-

la

la inclinatiõe præbere: generis eam fuiſſe diuini quiſquã ne hominum credat, aut habuiſſe æquitatem dijs dignam, quæ humanis ſeſe diſcordijs inſerens, aliorũ opes fregit, alijs ſe præbuit, exhibuitq; fautricem, libertatẽ his abſtulit, alios ad columen dominationis erexit: quæ ut una ciuitas emineret in humani generis perniciem nata orbẽ ſubiugauit innoxium.

ARNOBII DISPVTAtionum aduerſus Gentes Liber octauus.

COGITANTI *mihi, & cum animo meo Octauij boni & fideliſſimi contubernalis memoriam recenſenti, tanta dulcedo, et affectio hominis inhæſit, ut ipſe quodãmodo mihi uiderer in præterita redire, nõ ea quæ iam tranſacta & decurſa ſunt recordatiõe reuocare.* Ita *eius contemplatio, quantũ ſubtracta eſt oculis, tantũ pectori meo, ac pene intimis ſenſib. implicata eſt.* Nec *immerito diſcedẽs uir eximius, et ſanctus, immẽſum ſui deſideriũ nobis reliquit: utpote cũ et ipſe tãto noſtri ſemper amore flagrauerit, ut & in ludicris, et ſerijs, pari mecũ uolũtate cõcineret: eadẽ uellet, uel nollet: crederes unã mentẽ in duobus fuiſſe diuiſam.* Sic *ſolus in amoribus conſcius ipſe, ſocius in erroribus: & cum diſcuſſa caligine de tenebrarum profundo in lucẽ ſapientiæ, & ueritatis emergerẽ, nõ reſpuit comitẽ, ſed qd' eſt glorioſius præcurrit.* Itaq; *cũ p uniuerſam cõuictus noſtri, et familiaritatis ætatẽ mea cogitatio uolueretur, in illo præcipue ſermõe eius mẽtis meæ reſedit intẽtio, quo Cæciliũ ſupſtitioſis uanitatib. etiãnum*

inhæ-

inhærentē, diſputatione grauiſſima ad ueram Religionē
reformauit. Nam *negocij, & uiſendi mei gratia* Romam
contenderat, relicta domo, cōiuge, liberis, & quod eſt in
liberis amabilius, adhuc annis innocētibus, et adhuc dimi
diata uerba tentantibus, loquelam ipſo offenſantis linguæ
fragmine dulciorē. Quo in aduentu eius non poſſum ex=
primere ſermonibus, quanto, quāq; impatienti gaudio ex
ultauerim: cū augeret maxime lætitiā meā amiciſſimi ho=
minis inopinata præſentia. Igitur *poſt unum & alterum*
diem, cū iam & auiditatem deſiderij frequens aſſiduitatis
uſus impleſſet: & quæ per abſentiā mutuam de nobis ne=
ſciebamus, relatione alterna cōperiſſemus, placuit Hoſti=
am petere amœniſſimam ciuitatē, quod eſſet corpori meo
ſiccandis humoribus de marinis lauacris blanda & appo
ſita curatio. ſanè & ad uindemiam feriæ iudiciariam cu=
ram relaxauerant. nam id temporis poſt æſtiuam diem in
temperiem ſemet autumnitas dirigebat. Itaq; *cum dilucu=*
lo ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura
aſpirās leniter membra uegetaret, & cū eximia uolupta
te molli ueſtigio cedens arena ſubſideret, Cæcilius ſimula
chro Serapidis *denotato (ut uulgus ſuperſtitioſus ſolet)*
manum ori admouens, oſculum labijs preſſit. Tunc *Octa=*
uius ait: Non *boni uiri eſt* Marce *frater, hominē domi fo=*
riſq; lateri tuo inhærentem, ſic in hac imperitiæ uulgaris
cæcitate deſerere: ut tam luculento die in lapides eum pa=
tiaris impingere, effigiatos ſanè, & unctos, & corona=
tos: cum ſcias huius erroris non minorē ad te q̄ ad ipſum
infamiam redundare. Cū hoc ſermone eius mediū ſpaciū
ciuitatis emenſi, iam liberum litus tenebamus. Ibi *arenas*
exti

extimas,uelut ſterneret ambulacro,perfundens lenis unda tendebat:& ut ſemper mare etiam poſitis flatibus inquietum eſt,etſi non canis ſpumoſisq; fluctibus exibat ad terram,tamen criſpis toroſisq;.Ibidem erroribus delectati perquã ſumus, cum in ipſo æquoris limine plantas tingueremus,quod uiciſsim nũc adpulſum noſtris pedibus alluderet fluctus:nunc relabens,ac ueſtigia retrahẽs, in ſeſe reſorberet. Senſim itaq; tranquilleq; progreſsi, oram curui molliter litoris,iter fabulis fallẽtibus legebamus. Hæ fabulæ erant Octauij differentis de nauigatione narratio. Sed ubi eundi ſpaciũ ſatis iuſtum cũ ſermone conſumpſimus:eandẽ emenſi uiam rurſus uerſis ueſtigijs terebamus: Et cum ad id loci uentũ eſt,ubi ſubductæ nauiculæ ſubſtratis roboribus,à terrena labe ſuſpẽſæ quieſcebãt:pueros uidemus certatim geſtientes,teſtarũ in mare iaculationibus ludere:is luſus eſt teſtam teretem iactatione fluctuũ leuigatam legere de litore,eam teſtam plano ſitu digitis comprehenſam,inclinem ipſum atq; humilem,quantũ poteſt undas irrotare:ut illud iaculum uel dorſum maris raderet, uel enataret,dum leni impetu labitur:uel ſummis fluctib. tonſis emicaret,emergeret, dum aſsiduo ſaltu ſubleuatur. Is ſe in pueris uictorem ferebat,cuius teſta & procurreret longius, & frequentius reſiliret. Igitur cũ omnes hac ſpectaculi uoluptate caperemur, Cæcilius nihil intẽdere, neq; de contentione ridere,ſed tacens,anxius,ſegregatus dolore,neſcio quid uultu fatebatur.Cui ego,qd hoc eſt rei? cur non agnoſco Cæcili alacritatẽ tuam illam? & illam oculorũ etiam in ſerijs hilaritatem requiro? Tum ille, Iam dudum me Octauij noſtri acriter angit,& remordet ora

tio:qua in te inuectus obiurgauit negligentiæ, ut me diſsimulanter grauius argueret inſcĩetiæ. Itaq; progrediar ulterius, de toto & integro mihi cũ Octauio res eſt. Si placet, ut ipſius ſectæ homo cũ eo diſputem, iam profecto intelliget facilius eſſe in cõtubernalibus diſputare q̃ conſerere ſapientiã, modo in iſtis ad tutelam balnearũ iactis, & in altum procurrentib. petrarũ obicibus reſidamus, ut & requieſcere de itinere poſsimus, & intẽtius diſputare. Et cum dicto eius aſſedimus: ita ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent, nec hoc obſequij fuit aut ordinis, aut honoris, quippe cũ amicitia pares ſemper aut accipiat aut faciat: ſed ut arbiter, & utriſq; proximus aures darem, & diſceptãtes duos medius ſegregarẽ. tum ſic Cæcilius exorſus eſt: Quanquã tibi Marce frater, de quo cũ maxime quærimus nõ ſit ambiguũ: utpote cũ diligẽter in utroq; uiuẽdi genere uerſatus repudiaris alterũ, alterum cõprobaris: impræſentiarũ tamen ita tibi informãdus eſt animus, ut librã teneas æquiſsimi iudicis, nec in alterã partem propẽſus incũbas: ne nõ tam ex noſtris diſputatiõibus nata ſententia, q̃ ex tuis ſenſibus prolata uideatur: proinde ſi mihi quaſi nouus aliquis, & quaſi ignarus partis utriuſq; conſidas, nullum negociũ eſt patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, ſuſpenſa, magiſq; omnia ueriſimilia, quàm uera. Quo magis mirũ eſt, nõnullos tædio inueſtigãdæ penitus ueritatis cuilibet opiniõi temere ſuccumbere: quàm in explorando pertinaci diligentia perſeuerare. Itaq; indignandũ omnibus, indoleſcendũ eſt, audire quoſdam, & hoc ſtudiorũ rudes, literarum profanos, expertes artium etiam ſordidarũ, certum aliquid de ſumma

ma rerum, ac maieſtate decernere, de qua tot omnibus ſeculis ſectarum plurimarũ uſq; adhuc ipſa philoſophia deliberat: nec immerito, cum tantũ abſit ab exploratione diuina humana mediocritas, ut neq;, quæ ſupra nos cœlo ſuſpenſa ſublata ſunt, neq; quæ infra terram profunda demerſa ſunt, aut ſcire ſit datum, aut ſcitari permiſſum, aut ſcrutari religioſum: beati ſatis, ſatiſq; prudentes iure uideamur, ſi ſecundum illud uetus ſapientis oraculum, noſmetipſos familiarius nouerimus. Sed quatenus indulgentes inſano atq; inepto labori ultra humilitatis noſtræ terminos euagamur, & in terram proiecti cœlum ipſum & ipſa ſydera audaci cupiditate tranſcẽdimus, uel hunc errorem ſaltem non uanis & formidoloſis opinionibus implicamus: ſint principia omniũ ſemina natura in ſe coeunte denſata: quis hic auctor deus? Sint fortuitis concurſionibus totius mundi mẽbra coalita, digeſta, formata: quis deus machinator? Sydera licet ignis accenderit, & cœlũ licet ſua materia ſuſpenderit: licet terrã fundauerit pondere, & mare licet influxerit è liquore, unde hæc religio, unde formido, quæ ſuperſtitio eſt? Homo, *et animal omne quod naſcitur, inſpiratur, attollitur, elementorũ id uoluntaria concretio eſt: in quæ rurſum homo, & animal omne diuiditur, ſoluitur, diſsipatur. ita in fontẽ refluũt, & in ſe inet omnia reuoluũtur, nullo artifice, nec iudice, nec auctore, ſic cõgregatis igniũ ſeminib. ſoles alios, atq; alios ſemper ſplẽdere: ſic exhalatis terræ uaporib. nebulas ſemper adoleſcere: quibus denſatis coactiſq; nubes altius ſurgere: iiſdem labãtibus pluuias fluere: flare uẽtos: grandines increpare: uel nimbis collidẽtibus tonitrua mugire: rutilare*

Phrygas Magnā matrem,Epidaurios Aeſculapium,Chaldæos Belum,Aſtarten Syros,Dianā Tauros,Gallos Mercurium,uniuerſa Romanos. Sic eorum poteſtas, & autoritas totius orbis ambitus occupauit:ſic imperium ſuū ultra ſolis uias, & ipſius Oceani limites propagauit, dum exercent in armis uirtutem religioſam, dum urbē muniunt ſacrorum religionibus,caſtis uirginibus, multis honoribus ac nominibus ſacerdotū:dum obſeſſi, & citra ſoliū capitoliū capti,colunt deos,quos alius iam ſpreuiſſet iratos,& per Gallorum acies mirantiū ſuperſtitionis audaciam pergunt telis inermes, ſed cultu religionis armati: dum captis in hoſtilibus mœnibus adhuc ferociente uictoria numina uicta uenerātur:dū undiq; hoſpites deos quærunt, & ſuos faciunt:dum aras extruūt,etiam ignotis numinibus,& manibus.Sic dum uniuerſarū gentium ſacra ſuſcipiunt,etiam regna meruerūt.Hic perpetuus uenerationis tenor manſit, qui longa ætate non infringitur, ſed augetur:quippe antiquitas cærimonijs atq; fanis tantum ſanctitatis tribuere conſueuit,quantum adſtruxerit uetuſtatis. Nec tamē temere(auſim enim interim & ipſe concedere,& ſic melius errare)maiores noſtri,aut obſeruandis augurijs,aut extis cōſulendis,aut inſtituendis ſacris, aut delubris dedicandis operam nauauerūt. Specta de libris memoriā,iam eos deprehendes initiaſſe ritus omniū religionum,uel ut remuneraretur diuina indulgentia,uel ut auerteretur imminens ira,aut ut iam tumens & ſæuiēs placaretur.Teſtis mater deūm,quæ aductu ſuo & probauit matronæ caſtitatem,& urbem metu hoſtili liberauit. Teſtes equeſtrium fratrū in lacu ſicut oſtenderant ſtatuæ

conſecratæ, qui anheli, ſpumantibus equis atq; fumantibus de Perſe uictoriam eadem die qua fecerãt nunciauerunt. Teſtis ludorum offenſo Ioue de ſomnio plebei hominis iteratio: & Deciorum deuotio rata teſtis eſt: teſtis & Curtius, qui equitis ſui uel mole uel honore hiatum profundæ uoraginis coæquauit. frequentius etiam quàm uolebamus deorum præſentiam cõtempta auſpicia conteſtata ſunt. Sic Allia nomen infauſtum, ſic Claudij & Iunij, non prælium in Pœnos, ſed ferale naufragiũ eſt. Et ut Thraſimenus Romanorum ſanguine & maior eſſet & decolor, ſpreuit auguria Flaminius: et ut Parthos ſigna repetamus, dirarum imprecationes Craſſus & meruit & irriſit. Omitto uetera quæ multa ſunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus, negligo carmina poetarũ: prædicta etiam de oraculis fata tranſilio, ne uobis antiquitas nimiũ fabuloſa uideatur: intende tẽplis, ac delubris deorũ, quibus Romana ciuitas & protegitur & ornatur, magis ſunt augu ſta numinibus incolis, præſentibus, inquilinis, q̃ cultu inſi gnia & muneribus opulenta. Inde adeo pleni, & mixti deo uates futura præcerpũt, dant cautelam periculis, morbis medelam, ſpem afflictis, opem miſeris, ſolatiũ calamitatibus, laboribus leuamentũ: etiam per quietẽ deos uidemus, audimus, agnoſcimus, quos impie per diẽ negamus, uiolamus, peieramus. Itaq; cum omniũ gentiũ de dijs immortalibus, quãuis incerta ſit uel ratio, uel origo, maneat tamen firma cõſenſio, neminem fero tanta audacia, tãq; irreligioſa neſcio qua prudẽtia tumeſcentẽ, qui hanc religionẽ tam uetuſtam, tam utilem, tam ſalubrẽ diſſoluere, aut infirmare nitatur. Sic licet ille Theodorus Cyrenæus,

uel qui prior Diagoras Melius,cui Atheon cognomen appoſuit antiquitas,qui uterq; nullos deos aſſeuerãdo, timorem omnem,quo humanitas regitur,uenerationẽq; penitus ſuſtulerunt:nunquã tamen in hac impietatis diſciplina ſimulatæ philoſophiæ nomine,atq; auctoritate pollebunt. Cũ Abderitem Protagoram Athenięſes uiri,cõſulte potius q̃ prophane diſputantẽ et expulerint ſuis finibus, & in cõcione eius ſcripta deriſerint:quid homines(ſuſtinebitis enim me impetũ ſuſceptæ actionis liberius exerentem)homines inquã deploratæ,inclinatæ,ac deſperatæ factionis graſſari in deos nõ ingemiſcendũ eſt, qui de ultima fæce collectis imperitioribus,& mulierib. credulis ſexus ſui facilitate labẽtibus,plebem profanæ cõiurationis inſtituũt:quæ nocturnis cõgregationibus, & ieiunijs ſolennibus,& inhumanis cibis,nõ ſacro quodã ſed piaculo fœderãtur,latebroſa & lucifugax natio,in publico muta,in angulis garrula:tẽpla ut buſta deſpiciũt:deos deſpuunt,ridẽt ſacra,miſerãtur miſeri(ſi fas eſt) ſacerdotũ honores,& purpuras deſpiciũt ipſi ſeminudi,pro mira ſtultitia et incredibili audacia ſpernũt tormẽta præſentia,dũ incerta metuũt et futura,& dũ mori poſt mortẽ timent, interim mori nõ timẽt.ita illis pauor et fallax ſpes ſolatio rediuiuo blanditur.Ac iam ut fœcũdius nequiora prouenerũt,ſerpẽtibus in dies perditis morib. per uniuerſum orbem ſacraria iſta teterrima impiæ coitiõis adoleſcũt.eruẽda prorſus hæc,et execrãda cõſenſio.occultis ſe notis et inſignib.noſcũt,et amãt mutuo pene anteq̃ nouerint:paſſim etiã inter eos uelut quædã libidinũ religio miſcetur.ac ſe promiſcue appellãt fratres,& ſorores,ut etiã nõ inſolẽs

 ſtuprum

ſtuprũ interceßiõe ſacri nominis fiat inceſtũ. ita eorũ uana & demens ſuperſtitio ſcelerib. gloriatur. Nec de ipſis, *niſi ſubſiſteret ueritas maxima, & uaria & honore præfanda ſagax fama loqueretur.* Audio eos turpißimæ pecudis caput aſini conſecratũ inepta neſcio qua perſuaſione uenerari: digna & nata religio talibus moribus: alij eos ferũt ipſius antiſtitis ac ſacerdotis colere genitalia, et quaſi parentis ſui adorare naturã. neſcio an falſa, certe occultis ac nocturnis ſacris appoſita ſuſpitio: & hominẽ ſummo ſupplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia eorũ cærimonias fabulatur, cõgruentia perditis ſceleratisq; tribuit altaria, ut id colant quod merentur. Iam de initiandis tirũculis fabula tam deteſtanda quàm nota eſt. infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei qui ſacris imbuatur. is infans à tirũculo farris ſuperficie quaſi ad innoxios ictus prouocato cæcis occultisq; uulneribus occiditur: huius (pro nefas) ſitienter ſanguinẽ lambunt: huius certatim membra diſpertiunt. hac fœderantur hoſtia: hac cõſcientia ſceleris ad ſilentiũ mutuũ pignerantur. hæc ſacra ſacrilegijs omnibus tetriora. Et de conuiuio notum eſt, paßim omnes loquuntur, id etiã Cirtenſis noſtri teſtatur oratio: ad epulas ſolenni die coeunt, cũ omnibus liberis, ſororibus, matribus, ſexus omnis homines, & omnis ætatis. illic poſt multas epulas, ubi conuiuiũ caluit, et inceſtæ libidinis ebrietate feruor exarſit, canis, qui candelabro nexus eſt, iactu offulæ ultra ſpatiũ lineæ qua uinctus eſt ad impetum & ſaltũ prouocatur: ſic euerſo & extincto cõſcio lumine impudentib. tenebris nexus infandæ cupiditatis inuoluunt per incertũ ſortis, & ſi non omnes

opera

opera,conſcientia tamen pariter inceſti. quoniã uoto uniuerſorum appetitur,quicquid accidere poteſt in actu ſingulorũ.Multa prætereo conſultò.nam & hæc nimis multa ſunt,quæ aut omnia, aut pleraq; omniũ uera declarat ipſius prauæ religionis obſcuritas. cur etenim occultare & abſcondere quicquid illud colũt magnopere nitũtur? cũ honeſta ſemper publico gaudeant,ſcelera ſecreta ſint? cur nullas aras habẽt,templa nulla,nulla nota ſimulacra, nũquam palam loqui,nũquam libere cõgregari,niſi illud quod colunt,& interprimũt,aut puniendum eſt,aut pudendum? Vnde autẽ,uel quis ille,aut ubi deus unicus, ſolitarius,deſtitutus:quẽ non gens libera,nõ regna,non ſaltẽ Romana ſuperſtitio nouerũt? Iudæorũ ſola et miſera gentilitas unũ & ipſi deum,ſed palàm,ſed templis,aris,uictimis,cærimonijsq; coluerunt:cuius adeo nulla uis, nec poteſtas eſt,ut ſit Romanis hominibus cũ ſua ſibi natione captiuus. At etiã Chriſtiani quænam mõſtra, quæ portenta cõfingunt? deũ illum ſuũ quem nec oſtendere poſſunt,nec uidere,in omniũ mores,actus omnium, uerba deniq;, & occultas cogitationes diligẽter inquirere:diſcurrentẽ ſcilicet,atq; ubiq; præſentem:moleſtũ illum uolunt, inquietum, impudenter etiam curioſum.ſiquidẽ aſtat factis omnibus,locis omnib. intererrat: cum nec ſingulis inſeruire poßit per uniuerſa diſtrictus,nec uniuerſis ſufficere in ſingulis occupatus. Quid quod toto orbi, & ipſi mũdo cum ſyderibus ſuis minantur incendiũ,ruinam moliũtur, quaſi aut naturæ diuinis legibus cõſtitutus æternus ordo turbetur: aut rupto elementorũ omnium fœdere & cœleſti cõpage diuiſa,moles iſta, qua cõtinetur & cingitur,ſub-

t 5 ruatur

ruatur. Nec *hac furioſa opinione contenti aniles fabulas adſtruũt & annectũt. renaſci ſe ferũt poſt mortem, & cineres & fauillas: & neſcio qua fiducia mẽdacijs ſuis inuicem credunt. putes eos iam reuixiſſe. anceps malũ & gemina dementia: cœlo et aſtris quæ ſic relinquimus, ut inuenimus, interitũ denunciare: ſibi mortuis extinctis, qui ſicut naſcimur & interimus, æternitatẽ repromittere.* Inde *uidelicet & execrãtur rogos, & damnãt igniũ ſepulturas. quaſi nõ omne corpus, & ſi flãmis ſubtrahatur, annis tamen & ætatibus in terrã reſoluatur: nec interſit, utrum feræ diripiant, an maria conſumant: an humus cõtegat, an flamma ſubducat: cũ cadaverib. omnis ſepultura, ſi ſentiũt, pœna ſit: ſi nõn ſentiũt, ipſa conficiendi celeritate medicina.* Hoc *errore decepti beatam ſibi, ut bonis, & perpetem uitã mortuis pollicẽtur: cæteris, ut iniuſtis, pœnam ſempiternã.* Multa *ad hæc ſuppetũt ni feſtinet oratio, iniuſtos ipſos magis: nec laboro, iam docui: quãquam & ſi iuſtos darem, culpã tamen uel innocentiã fato tribui ſentẽtijs plurimorũ, etiã ueſtra cõſenſio eſt. nam quicquid agimus, ut alij fato, ita uos deo, addicitis. ſic ſectæ ueſtræ nõ ſpõtaneos cupere, ſed electos.* Igitur *iniquũ iudicem fingitis, qui ſortẽ in hominib. puniat, nõ uoluntatẽ.* Vellem *tamẽ ſciſcitari, utrúmne cũ corporibus, & corporibus qbus, ipſiſne, an innouatis ſurgatur. ſine corpore? ſine corpore hoc, quod ſciã, neq; mẽs, neq; anima, nec uita eſt. ipſo corpore? ſed iam ante dilapſum eſt. alio corpore? ergo homo nouus naſcitur, nõ prior ille reparatur. & tamen tanta ætas abijt, ſecula innumera fluxerũt, quis unus ullus ab inferis uel* Proteſilai *ſorte remeauit horarũ*

ſaltem

ſaltē pmiſſo cōmeatu: uel ut exēplo crederemus? Omnia iſta figmēta malę ſanæ opinionis, & inepta ſolatia à poetis fallacib. in dulcedine carminis luſa à uobis nimium crędulis in deū ueſtrū turpiter reformata ſunt. nec ſaltem de præſentib. capitis experimentū, q̄ uos irritæ pollicitationis caſſa uota decipiāt. qd poſt mortē impendeat, miſeri dum adhuc uiuitis æſtimate. ecce pars ueſtrū & maior & melior ut dicitis, egetis, algetis, opere, fame, laboratis. & deus patitur, diſſimulat. nō uult, aut nō poteſt opitulari ſuis. ita aut inualidus, aut iniquus eſt. tu q̄ īmortalitatē poſt humā ſomnias, cū querquero quateris, cū febribus ureris, cū dolore laceraris, nō tum conditionē tuā ſentis? nō tum agnoſcis fragilitatē? inuitus miſer infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto cōmunia. ecce uobis minæ, ſupplicia, tormēta, et iam nō adorādæ ſed ſubeūdæ cruces: ignes etiā, quos et prædicitis et timetis: ubi deus ille qui ſubuenire reuiuiſcētib. poteſt, uiuētibus nō poteſt? Nōne Romani ſine ueſtro deo impant, regnāt, fruūtur orbe toto, ueſtriq; dominātur? uos uerò ſuſpēſi interim atq; ſoliciti honeſtis uoluptatib. abſtinetis: nō ſpectacula uiſitis, nō pōpis intereſtis: cōuiuia publica abſq; uobis: ſacra certamina, præcerptos cibos, et delibatos altarib. potus abhorretis. Sic reformidatis deos, quos negatis. nō florib. caput nectitis: nō corpus odorib. honeſtatis: reſeruatis unguēta funeribus: coronas etiā ſepulchris denegatis, pallidi, trepidi, miſericordia digni, ſed noſtrorū deorū. ita nec reſurgitis miſeri, nec īterim uiuitis. Proīde ſiqd ſapiētiæ uobis, aut uerecūdiæ eſt, deſinite cœli plagas, & mūdi fata et ſecreta rimari, ſatis eſt ꝑ pedib. aſpicere, maximè indoctis, impolitis, rudibus,

agreſtibus: quibus non eſt datum intelligere ciuilia, multo magis denegatũ eſt diſſerere diuina. Quanquã ſi philoſophandi libido eſt, Socratẽ ſapientiæ principem, quiſquis ueſtrũ tantus eſt, ſi potuerit imitetur. eius uiri, quoties de cœleſtibus rogabatur, nota reſponſio eſt. quod ſupra nos, nihil ad nos. merito ergo de oraculo teſtimonium meruit prudẽtiæ ſingularis. quod oraculum idem ipſe præſenſit, iccirco uniuerſis ſe præpoſitũ: nõ quod omnia cõperiſſet, ſed quod nihil ſe ſcire didiciſſet: ita cõfeſſæ impitiæ ſumma prudentia eſt. Hoc fonte defluxit Arceſilæ, & multo poſt Carneadis & Academicorũ plurimorum in ſummis quæſtionibus tuta dubitatio, quo genere philoſophari, & caute indocti poſſunt, & docti glorioſe. Quid Simonidis Melici nónne admirãda omnibus & ſectanda cũctatio? qui Simonides cũ de eo, quid, & quales arbitraretur deos ab Hierone tyranno quæreretur, primo deliberationi diem petijt: poſtridie biduũ prorogauit, mox alterum tantum admonitus adiunxit: poſtremo cũ cauſas tantæ moræ tyrannus inquireret, reſpõdit ille, quod ſibi quanto inquiſitio tardior pergeret, tanto ueritas fieret obſcurior. Mea quoq; opinione, quæ ſunt dubia, ut ſunt, relinquẽda ſunt: nec tot ac tantis uiris deliberãtibus temere & audaciter in alterã partem ferenda ſententia eſt, ne aut anilis inducatur ſuperſtitio, aut omnis religio deſtruatur. Sic Cæcilius, & renidens: nam indignatiõis eius tumorem effuſæ orationis impetus relaxauerat: Et quid ad hæc (ait) audet Octauius homo plautinæ proſapiæ, ut piſtorũ præcipuus, ita poſtremus philoſophorũ? Parce, inquam, in cũ plaudere: neq; enim prius exultare te dignũ eſt concinnitate ſermonis

monis

monis,quàm utrinq; plenius fuerit peroratum, maxime cum non laudi, ſed ueritati diſceptatio ueſtra nitatur. Et *quanquā magnum in modum me ſubtili uarietate tua delectarit oratio,tamen altius moueor,non de præſenti actione,ſed de toto genere diſputādi: quod plerūq; pro diſſerentium uiribus, & eloquētiæ poteſtate,etiā perſpicuæ ueritatis conditio mutetur.* Id *accidere pernotū eſt auditorum facilitate,qui dum uerborū lenocinio à rerum intentionibus auocantur,ſine delectu aſſentiūtur dictis omnibus: nec à rectis falſa ſecernūt, neſcientes ineſſe & incredibili uerum, & in ueriſimili mendaciū.* Itaq; *quo ſæpius aſſeuerationibus credunt,eo frequētius à peritioribus arguuntur: ſic aßidue temeritate decepti,culpā iudicis trāſferunt ad incerti querelam,ut damnatis omnibus malint uniuerſa ſuſpēdere,quàm de fallacibus iudicare.* Igitur *nobis prouidēdum eſt,ne odio identidem ſermonū omnium laboremus: ita ut in execrationē, & odium hominum pleriq; ſimpliciores efferātur.* Nam *incaute creduli circūueniuntur ab his,quos bonos putauerūt: mox errore cōſimili iam ſuſpectis omnibus,ut improbos metuunt, etiā quos optimos ſentire potuerunt.* Nos *proinde ſoliciti, quod utrinq; omni negocio diſſeratur, & ex altera parte plerunq; obſcura ſit ueritas,ex altero latere mira ſubtilitas, quæ nonnunquam ubertate dicendi,fidem cōfeſſæ probationis imitetur: diligenter,quantū poteſt,ſingula ponderemus,ut argutias quidem laudare,ea uero quæ recta ſunt eligere,probare,ſuſcipere poßimus.* Decedis (*inquit* Cæcilius) *officio iudicis religioſi: nam periniuriū eſt, uires actionis meæ intergreſſu grauißimæ diſputationis infringere*

gere,cum Octauius integra,et illibata habeat ſingula. Si poteſt refutari id quod criminaris,inquam,in commune? niſi fallor,cōpendium protuli,ut examine ſcrupuloſo noſtram ſententiā non eloquentiæ tumore,ſed rerum ipſarū ſoliditate libremus:nec auocāda,quod quereris,diutius intentio,cum toto ſilentio liceat reſponſionē Ianuarij noſtri iam geſtientis audire. & Octauius:Dicam equidem,ut potero,pro uiribus:& adnitendū tibi mecum eſt,ut cōuitiorum amariſsimam labem uerborum ueracium lumine diluamus.nec diſsimulabo principio ita Natalis mei errantem,uagam,lubricam nutaſſe ſententiā:ut ſit nobis ambigendum,utrū ſua eruditio turbata ſit,an uacillauerit per errorem:nam interim deos credere,interim ſe deliberare uariauit,ut propoſitionis incerto,certior reſpōſionis noſtræ intentio fundaretur. Sed in Natali meo uerſutiam nolo,non credo,procul eſt ab eius ſimplicitate ſubtilis urbanitas. Quid igitur?ut qui rectam uiam neſcit,ubi ut fit,in plures una diffinditur, hæret anxius, nec ſingulas audet eligere,nec uniuerſas ꝓbare:ſic cui nō eſt ueri ſtabile iudicium,prout infida ſuſpitio ſpargitur,ita eius dubia opinio diſsipatur. Nullū itaq; miraculū eſt,ſi Cæcilius identidem in contrarijs ac repugnantibus iactetur æſtu & fluctuetur:quod ne fiat ulterius,cōuincam,& redarguam: quāuis diuerſa,quæ dicta ſunt,una ueritate cōfirmata probataq́; : nec dubitandum ei de cætero eſt, nec uagandum. Et quoniam meus frater erupit ægre ſe ferre,ſtomachari,indignari,dolere,illiteratos,pauperes, imperitos, de rebus cœleſtibus diſputare:ſciat omnes homines ſine delectu ætatis,ſexus,dignitatis,rationis & ſenſus capaces & habi-

les

les procreatos: nec fortuna nactos, ſed natura inſitos eſſe ſapientiã: quin ipſos etiam philoſophos, uel ſiqui alij arti um repertores in memorias exierunt, priuſquam ſolertia mentis parerent nominis claritatẽ, habitos eſſe plebeios, indoctos, ſeminudos, adeo diuites facultatibus ſuis illigatos, magis aurũ ſuſcipere conſueſſe, quàm cœlum: noſtrates pauperes, & cõmentos eſſe prudentiã, & tradidiſſe cæteris diſciplinã. Vnde apparet ingeniũ non dari facultatibus, nec ſtudio parari, ſed cũ ipſa mẽtis formatione generari. Nihil itaq; indignandũ, uel dolendũ, ſi quicunq; de diuinis quærat, ſentiat, proferat, cum nõ diſputantis au ctoritas, ſed diſputationis ipſius ueritas requiratur: atq; etiam, quo imperitior ſermo, hoc illuſtrior ratio eſt: quoniam non fucatur pompa facundiæ, & gratiæ, ſed, ut eſt, recti regula ſuſtinetur. Nec recuſo, quod Cæcilius aſſerere inter præcipua connixus eſt, hominẽ noſſe ſe, & circũ ſpicere debere, quid ſit, unde ſit, quare ſit, utrum elemẽtis concretus, an concinnatus atomis, an potius à deo factus, formatus, animatus. Quod ipſum explorare, & eruere ſine uniuerſitatis inquiſitione nõ poſſumus, cũ ita cohærentia, cõnexa, concatenata ſint, ut niſi diuinitatis rationem diligẽter excuſſeris, neſcias humanitatis: nec poſſis pulchre gerere rem ciuilem, niſi cognoueris hanc cõmunem omnium mũdi ciuitatẽ: præcipue cum à feris, beluis, hoc differamus, quod illa prona, in terrãq; uergẽtia, nihil nata ſint proſpicere, niſi pabulum: nos quibus uultus erectus, quibus ſuſpectus in cœlũ datus eſt, ſermo, & ratio, p quæ dominum agnoſcimus, ſentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem ſeſe oculis, & ſenſibus noſtris

ſtris

ſtris cœleſtem claritatem. Sacrilegij enim uel maximi inſtar eſt, humi quærere, quod in ſublimi debeas inuenire. Quo magis mihi uidentur qui hũc mundi totius ornatum non diuina ratione perfectũ uolunt: ſed fruſtis quibuſdam temere cohærentibus conglobatum, mentẽ, ſenſum, oculos deniq; ipſos non habere. Quid enim poteſt eſſe tam apertum, tam confeſſum, tamq; perſpicuũ, cum oculos in cœlum ſuſtuleris, et quæ ſunt infra circaq; luſtraueris, quàm eſſe aliquod numen præſtãtiſſimæ mentis, quo omnis natura inſpiretur, moueatur, alatur, gubernetur? Cœlum ipſum uide quàm late tenditur, q̃ rapide uoluitur, uel quod in noctem aſtris diſtinguitur, uel quod in diem ſole luſtratur: iam ſcies quàm ſit in eo ſummi moderatoris mira & diuina libratio. Vide & annũ ut ſolis ambitus faciat, & menſem uide ut luna auctu, ſenio, labore circũagat. Quid tenebrarum, & luminis dicam recurſantes uices, ut ſit nobis operis, & quietis alterna reparatio? Relinquenda uero aſtrologis prolixior de ſyderibus oratio, uel quæ regant curſum nauigandi, uel quæ arandi, metẽdiq; tempus inducant, quæ ſingula nõ modo ut crearentur, fierẽt, diſponerẽtur, ſummi opificis, & perfectæ rationis eguerũt, uerumetiam ſentiri, perſpici, intelligi, ſine ſumma ſolertia & ratione nõ poſſunt. Quid cũ ordo temporũ hac frugum ſtabili uarietate diſtinguitur? nónne auctorẽ ſuũ, parentemq; teſtatur? Ver æque cum ſuis floribus, & æſtas cum ſuis meſſibus, & autũni maturitas grata, & hiberna oliuitas neceſſaria: qui ordo facile turbaretur, niſi maxima ratione cõſiſteret. Iam prouidentiæ quantæ, ne hyems ſola glacie ureret, aut ſola æſtas ardore torreret, autũni,

&

& ueris inſerere medium temperamentũ,ut per ueſtigia ſua anni reuertentis occulti & innoxij tranſitus laberentur. Mari intende, lege litoris ſtringitur, quicquid arborum eſt uide, quàm è terræ uiſceribus animatur. Aſpice oceanum, refluit reciprocis æſtibus: uide fontes, manant uenis perennibus: fluuios intuere, eunt ſemper exercitis lapſibus. Quid loquar apte diſpoſita recta montiũ, collium flexa, porrecta camporũ? Quidue animantiũ loquar aduerſus ſeſe tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus ſeptas, & fundatas ungulis, et ſpicatas aculeis: aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum. Ipſa præcipuæ formæ noſtræ pulchritudo deũ fatetur artificem, ſtatus rigidus, uultus erectus, oculi in ſummo uelut in ſpecula conſtituti, & omnes cæteri ſenſus uelut in arcẽ cõpoſiti. Lõgum eſt ire per ſingula: nihil in homine membrorũ eſt, quod nõ & neceſſitatis cauſa ſit, & decoris: & quod magis mirum eſt, eadẽ figura omnibus, ſed quædam unicuiq; liniamenta deflexa: ſic & ſimiles uniuerſi uidemur, & inter ſe ſinguli diſſimiles inuenimur. Quid naſcẽdi ratio, quid cupido generãdi? Nónne à deo data eſt, et ut ubera partu matureſcẽte lacteſcant: & ut tener fœtus ubertate lactei roris adoleſcat? Nec uniuerſitati ſolũmodo deus, ſed & partibus cõſulit. Britannia ſole deficitur, ſed circũfluentis maris tepore recreatur, Aegypti ſiccitatem temperat Nilus amnis: colit Euphrates Meſopotamiã, pro imbribus penſat: Indus flumen & ſerere orientẽ dicitur, & rigare. Quod ſi ingreſſus aliquã domum, omnia exculta, diſpoſita, ornata uidiſſes: utiq; præeſſe ei crederes dominũ, et illis bonis rebus multo eſſe meliorẽ. Ita in hac

mundi domo, cum cœlum, terramq́; perſpicias, prouidentiam, ordinem, legem, crede eſſe uniuerſitatis dominum, parentéq́;, ipſis ſyderibus & totius mundi partibus pulchriorem. Ni fortè, *quoniam de prouidētia nulla dubitatio eſt, inquirēdum putas, utrum unius imperio, an arbitrio plurimorū cœleſte regnum gubernetur: quod ipſum non eſt multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla utiq; de cœlo: quando unquam regni ſocietas aut cum fide cœpit, aut ſine cruore diſceßit?* Omitto *Perſas de equorum hinnitu augurantes principatum, &* Thebanorum *permortuam fabulam tranſeo, ob paſtorum & caſæ regnum de geminis memoria notißima eſt: generi & ſoceri bella toto orbe diffuſa ſunt, & tam magni imperij duos fortuna non cœpit.* Vide *cætera, rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armētis rector unus: tu in cœlo ſummam poteſtatem diuidi credas, & ſcindi ueri illius ac diuini imperij totam poteſtatem? cum palam ſit parentē omnium deū, nec principiū habere, nec terminū: qui natiuitatē omnibus præſtet, ſibi perpetuitatem, qui ante mūdum fuerit ſibi ipſe pro mundo, qui uniuerſa quæcūq; ſunt, uerbo iubet, ratione diſpenſat, uirtute conſummat.* Hic *nec uideri poteſt, uiſu clarior eſt, nec cōprehendi poteſt, nec æſtimari, ſenſibus maior eſt, infinitus, immenſus, & ſoli ſibi tantus quātus eſt notus.* Nobis *uero ad intellectū pectus anguſtum eſt: & ideo ſic eū digne æſtimamus, dum inæſtimabilē dicimus.* Eloquar *quemadmodū ſentio: magnitudinē dei, qui ſe putat noſſe, minuit: qui nō uult minuere, nō nouit. nec nomen deo quæras, deus nomen eſt: illic uocabulis opus eſt, cum per ſingulos*

gulos proprijs appellationũ inſignib. multitudo dirimenda eſt. Deo, qui ſolus eſt, dei uocabulum totum eſt: quem ſi patrem dixero, terrenum opineris: ſi regem, carnalem ſuſpiceris, ſi dominum, intelliges utiq; mortalem. Aufer additamenta nominũ, & perſpicies eius claritatẽ. Quid quod omniũ de iſto habeo conſenſum? Audio uulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quàm deum dicunt, & deus magnus eſt, & deus uerus eſt: & ſi deus dederit, uulgi iſte naturalis ſermo eſt, an Chriſtiani cõfitentis oratio? & qui Iouem principem uolunt, falluntur in nomine, ſed de una poteſtate conſentiunt. Audio poetas quoq; unum patrem diuum, atq; hominum prædicantes, & talem eſſe mortalium mentem, qualem parens omnium deus induxerit. Quid Mantuanus Maro? Nónne apertius, proximius, uerius, principio (ait) cœlum, & terras, & cætera mundi mẽbra ſpiritus intus alit, & infuſa mens agitat? Inde hominum, pecudumq; genus, & quicquid aliud animalium: idem alio loco mentem iſtam & ſpiritum deum nominat. Hæc enim uera ſunt: Deum namq; ire per omnes terraſq;, tractuſq; maris, cœlumq; profundum. Vnde homines, & pecudes, unde imber, & ignes. Quid aliud à nobis deus quàm mens, & ratio, & ſpiritus prædicatur? Recenſeamus, ſi placet, diſciplinam philoſophorũ, deprehendes eos, & ſi ſermonibus uarijs, ipſis tamen rebus in hanc unam coire & conſpirare ſententiam. Omitto illos rudes, & ueteres, qui de ſuis dictis ſapientes eſſe meruerunt: ſit Thales Mileſius omniũ primus, qui primus omnium de cœleſtibus diſputauit, idem Mileſius Thales rerum initium aquam dixit: deum autem

eam mentem, quæ ex aqua cuncta ſormauerit: & altior, & ſublimior aquæ, & ſpiritus ratio, quàm ut ab homine potuerit inueniri à deo tradita. Vides philoſophi principalis nobiſcum penitus opinionem conſonare. Anaximenes deinceps & poſt Apolloniates Diogenes aera deum ſtatuunt, infinitum, & immẽſum. Horum quoq; ſimilis de diuinitate conſenſio eſt. Anaxagoræ uero deſcriptio, & modus infinitæ mentis deus dicitur: & Pythagoræ deus eſt animus, per uniuerſam rerum naturam cõmeans, & intentus: ex quo etiam animalium omnium uita capiatur. Xenophanem notũ eſt omne infinitum cum mente deum tradere: & Antiſthenem populares deos multos, ſed naturalem unũ præcipuum. Speuſippũ uim naturalem, animalem, qua omnia regãtur deum noſſe. Quid Democritus, quamuis atomorum primus inuentor nónne plerũq; naturam, quæ imagines fundat & intelligentiã deum loquitur? Straton quoq; & ipſe naturã. etiam Epicurus ille, qui deos aut ocioſos fingit, aut nullos, naturã tamen ſuperponit. Ariſtoteles uariat, & aſsignat tamen unam poteſtatẽ. nam interim mentẽ, mundum interim deum dicit, interim mũdo deum præficit. Ariſtoteles ponticus uariat, aliàs mũdo, aliàs menti diuinæ tribuens principatum. Heraclides ponticus quoq; deo diuinam mentẽ (quamuis uarie) aſcribit. Theophraſtus, & Zenon, & Chryſippus, & Cleanthes ſunt & ipſi multiformes, ſed ad unitatẽ prouidentiæ omnes reuoluũtur. Cleanthes enim mentẽ, modo animũ, modo æthera, plerũq; rationẽ Deũ diſſeruit: Zenon eiuſdem magiſter naturalem legẽ atq; diuinã, & æthera interim interdũq; rationẽ uult omniũ eſſe principium: idem

interpre-

interpretando Iunonem *aera,*Iouẽ *cœlum,* Neptunũ *ma=re,ignẽ eſſe* Vulcanũ,*& cæteros ſimiliter uulgi deos ele menta eſſe mõſtrando,publicũ arguit grauiter, & reuin cit errorem.*Eadẽ *fere* Chryſippus *uim diuinam,rationa=lem naturam,& mundũ interim, & fatalem neceßitatẽ deum credit,*Zenonẽq; *interpretatiõe phyſiologiæ in* He ſiodi,Homeri,Orpheiq; *carminibus imitatur.*Babylonio *etiam* Diogeni *diſciplina eſt exponẽdi,& diſſerendi,*Io=*uis partum,& ortũ* Mineruæ,*& hoc genus cæterarũ re rum uocabula eſſe nõ deorũ.*Nam *Socraticus* Xenophon *formã dei ueri negat uideri poſſe,& ideo quæri nõ opor tere.*Ariſto Chius *cõprehẽdi oĩno nõ poſſe.* Vterq; *ma=ieſtatẽ dei intelligẽdi deſperatione ſenſerũt.*Platoni *aper tior de deo,& rebus ipſis,& nominib.oratio eſt:& quæ tota eſſet cœleſtis,niſi perſuaſionis ciuilis nonnunquam admixtione ſordeſceret.*Platoni *itaq; in* Timæo *deus eſt ipſo nomine,mundi parens,artifex animæ,cœleſtiũ terre norũq; fabricator:quem & inuenire difficile præ nimia & incredibili poteſtate,& cũ inueneris in publicũ dice=re impoßibile præfatur.*Eadẽ *fere & iſta quæ noſtra ſunt: nam & deũ nouimus,& parentẽ omniũ dicimus,& nũ=quam publice niſi interrogati prædicamus.*Expoſui *opi=niones omniũ ferme philoſophorũ,quibus illuſtrior glo=ria eſt,deum unum multis licet deſignaſſe nominibus: ut quiuis arbitretur aut nunc* Chriſtianos *philoſophos eſſe, aut philoſophos fuiſſe iam tunc* Chriſtianos. Quod *ſi prouidentia mundus regitur,& unius dei nutu guberna=tur,nõ nos debet antiquitas imperitorũ fabellis ſuis dele=ctata,uel capta ad errorẽ mutui rapere conſenſus:cũ phi*

 loſo

loſophorũ ſuorũ ſententijs refellatur, quibus & rationis, et uetuſtatis aßiſtit auctoritas. Maiorib. enim noſtris tam facilis in mẽdacijs fides fuit, ut temere crediderint etiã alia mõſtruoſa miracula: Scyllã multiplicẽ, chimærã multiformem, & hydrã felicibus uulnerib. renaſcẽtem, & centauros equos ſuis hominib. implexos: et quicqd famæ licet fingere, illis erat libẽter audire. quid illas aniles fabulas de hominib. aues, & feras homines, et de hominibus arbores atq; flores? quæ ſi eſſent facta, fierẽt quæ fieri nõ poſſunt, ideo nec facta ſũt. ſimiliter uero erga deos quoq; maiores noſtri improuidi, creduli, rudi ſimplicitate crediderũt: dũ reges ſuos colũt religioſe, dum defunctos eos deſiderãt in imaginib. uidere, dum geſtiunt eorũ memorias inſtantius detinere, ſacra facta ſunt quæ fuerãt aſſumpta ſolatia. Deniq; & anteq̃ cõmercijs orbis pateret, & anteq̃ gentes ritus ſuos moresq́; miſcerẽt, unaquæq; natio conditorẽ ſuũ, aut ducẽ inclytum, aut reginã pudicam ſexu ſuo fortiorẽ, aut alicuius muneris uel artis repertorẽ uenerabatur, ut ciuem bonæ memoriæ. ſic & defunctis præmiũ, & futuris dabatur exemplũ. Lege ſtoicorũ ſcripta, uel ſcripta ſapiẽtiũ, eadẽ mecũ recognoſces, ob merita uirtutis, aut muneris deos habitos. Euhemerus exequitur & eorũ natales, patrias, ſepulchra dinumerat, et per prouincias mõſtrat: dictæi Iouis, & Apollinis Delphici, & Phariæ Iſidis, & Cereris Eleuſiniæ. pro dijs aſſumptos in deos loquitur, qui errando inuentis nouis frugib. utilitati hominũ profuere. In eandẽ ſententiã & Perſeus philoſophatur, & annectit inuẽtas fruges, et frugũ ipſarũ reptores, ijſdẽ nominibus: ut comicus ſermo eſt, Venerẽ ſine Libero & Cerere frige

re

re. Alexander ille magnus Macedo inſigni uolumine ad matrē ſuam ſcripſit, metu ſuæ poteſtatis proditum ſibi de dijs hominibus à ſacerdote ſecretū: ille Vulcanū facit omnium principē, & poſtea Iouis gentē, et diſpicis Iſidis ad hirundinē ſiſtrum, & aſperſis mēbris inanem tui Serapidis, ſiue Oſiridis tumulum. cōſidera deniq; ſacra ipſa: & ipſa myſteria, inuenies exitus triſtes, fata, & funera, & luctus, atq; planctus miſerorū deorū. Iſis perditū filium cū Cynocephalo ſuo, & alijs ſacerdotibus luget, plangit, inquirit: & Iſiaci miſeri cædūt pectora, & dolorē infeliciſſimæ matris imitātur: mox inuēto paruulo gaudet Iſis, exultāt ſacerdotes, Cynocephalus inuētor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus, uel perdere quod inueniūt, uel inuenire quod perdunt. Nónne ridiculū eſt, uel lugere quod colas, uel colere quod lugeas? Hæc tamē Aegyptia quondam, nūc et ſacra Romana ſunt. Ceres facib. accēſis, et ſerpēte circūlata, errore ſubreptā, et corruptā liberā anxia & ſolicita ueſtigat. hæc ſunt Eleuſinia. et quæ Iouis ſacra ſūt? nutrix capella eſt, et auido patri ſubtrahitur infās, ne uoretur, & corybantū cymbalis, ne pater audiat uagitus, tinnitus eliditur. de Cybele dyndimena pudet dicere, quæ adulterū ſuū infeliciter placitū, quoniā et ipſa deformis, et uetula, et multorū deorū mater, ad ſtuprū illicere nō poterat, execuit, ut deū ſcilicet faceret eunuchū. Propter hāc fabulā galli eam, et ſemiuiri ſui corporis ſupplicio colūt: hæc iā nō ſunt ſacra, tormēta ſūt. Quid formæ ipſæ, et habitus? nōne arguūt ludibria & dedecora deorū ueſtrorū? Vulcanus claudus deus, et debilis: Apollo tot ætatib. leuis: Aeſculapius bene barbatus, & ſi ſemp aduleſcētis Apolli

nis filius: Neptunus *glaucis oculis,* Minerua *cæſiis, bubu-lis* Iuno,*pedibus* Mercurius *alatis,*Pan *ungulatis,* Satur-*nus cõpeditis:*Ianus *uero frontes duas geſtat, quaſi & a-uerſus incedat:*Diana *interim eſt alte ſuccincta uenatrix: &* Epheſia *mammis multis, & uerubus extructa: & tri-uia trinis capitibus, & multis manib. horrifica. quid ipſe* Iuppiter *ueſter? modo imberbis ſtatuitur, modo barbatus locatur: & cum hammon dicitur, habet cornua, & cũ ca-pitolinus, tũc gerit fulmina, & cũ latiaris, cruore perfun ditur: & cum feretrius, non auditur.* Et *ne longius multos* Ioues *obeam, tot ſunt* Iouis *mõſtra, quot nomina.* Erigo-*ne ſuſpẽſa de laqueo eſt, ut uirgo inter aſtra ignita ſit:*Ca*ſtores alternis moriũtur, ut uiuant:*Aeſculapius *ut in deũ ſurgat, fulminatur:*Hercules,*ut hominẽ exuat, œtæis igni bus cõcrematur.* H*as fabulas & errores & ab imperitis parẽtibus didicimus, et (quod eſt grauius) ipſis ſtudijs & diſciplinis elaboramus, carminibus præcipue poetarum: qui, permirum, quantũ ueritati ipſi ſua auctoritate nocue re. &* Plato *ideo præclare* Homerũ *illum inclytũ lauda-tum & coronatũ de ciuitate quam in ſermone inſtitue-bat, eiecit.* Hic *enim præcipuus bello troico deos ueſtros, & ſi ludos facit, tamen in hominum rebus & actibus mi-ſcuit. hic eorũ paria cõpoſuit, ſauciauit* Venerẽ, Martem *uinxit, uulnerauit, fugauit:*Iouem *narrat* Briareo *libera-tum, ne à dijs cæteris ligaretur: &* Sarpedonem *filiũ, quo niam morti non poterat eripere, cruẽtis imbribus fleuiſ-ſe, &* Ceſto Veneris *illectũ, flagrantius quàm in adulte-ras ſoleat cũ* Iunone *uxore cõcumbere. alibi* Hercules *ſter cora egerit, &* Apollo Admeto *pecus paſcit.* Laomedonti

uero

uero muros Neptunus *inſtituit, nec mercedẽ operis infœlix ſtructor accipit:illic* Iouis *fulmen cũ* Aeneæ *armis in incude fabricatur:cũ cœlũ & fulmina & fulgura longe ante fuerint,ꝗ* Iuppiter *in* Creta *naſceretur, & flammas ueri fulminis nec* Cyclops *potuerit imitari,nec ipſe* Iuppiter *non uereri.* Quid *loquar* Martis *&* Veneris *adulterium deprehenſum? & in* Ganymedem Iouis *ſtuprũ cœlo cõſecratum? quæ omnia in hoc prodita,ut uitijs hominum quædã auctoritas pararetur.* His *atq; huiuſmodi figmentis, & mendacijs dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorũ: & hiſdẽ fabulis inhærẽtibus,aduſq; ſummæ ætatis robur adoleſcũt: & in ijſdem opinionib. miſeri conſeneſcunt: cũ ſit ueritas obuia, ſed requirẽtibus.* Saturnum *enim principẽ huius generis & examinis omnes ſcriptores uetuſtatis,* Græci Romaniq;, *hominẽ prodiderũt: ſcit hoc* Nepos *&* Caßius *in hiſtoria, &* Thallus *ac* Diodorus *hoc loquũtur.* Is *itaq;* Saturnus Creta *profugus,* Italiam *metu filij ſæuientis acceſſerat, etiã ſuſceptus hoſpitio rudes illos homines et agreſtes multa docuit, ut græculus & politus, literas imprimere, nũmos ſignare, inſtrumenta conficere.* Itaq; *latebrã ſuam, quod tuto latuiſſet, uocari maluit* Latiũ: *& urbem ſaturniam de ſuo nomine, &* Ianiculum Ianus, *ad memoriã uterq; poſteritatis reliquerunt.* Homo *igitur utiq; qui fugit, homo utiq; qui latuit, & pater hominis, & natus ex homine. terræ enim & cœli filius, quod apud* Italos *eſſet ignotis parentibus, proditus: ut in hodiernum inopinato uiſos, cœlo miſſos, ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. eius filius* Iuppiter Cretæ *excluſo parẽte regnauit, illic obijt, illic fi-*

lios habuit, adhuc antrum Iouis uiſitur, & ſepulchrũ eius oſtẽditur, & ipſis ſacris ſuis humanitatis arguitur. Ocio*ſum eſt ire per ſingulos, & totã ſeriem generis iſtius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas in cæteros ipſo ordine ſucceßionis influxerit.* Niſi *fortè poſt mortem deos fingitis, & peierante* Proculo *deus* Romu*lus, &* Iuba Mauris *uolentibus deus eſt, & diui cæteri reges, qui conſecrantur non ad fidem numinis, ſed ad honorem emeritæ poteſtatis.* Inuitis *his deniq; hoc nomẽ aſcribitur: optant in homine perſeuerare. fieri ſe deos metuũt: & ſi iam ſenes nolunt.* Ergo *nec de mortuis dij, quoniam deus mori non poßit: nec de natis, quoniam moritur omne quod naſcitur: diuinũ autem id eſt, quod nec ortum habet, nec occaſum.* Cur *enim ſi nati ſunt, nõ hodieq; naſcuntur: niſi fortè iam* Iuppiter *ſenuit, et partus in* Iunone *defecit: &* Mineru*a canuit antequã peperit?* An *ideo ceſſauit iſta generatio, quoniã nulla huiuſmodi fabulis præbetur aſſenſio?* Cæterũ *ſi dij creari poſſent, interire nõ poſſent: plures totis hominib. deos haberemus, ut iam eos nec cœlum contineret, nec aer caperet, nec terra geſtaret.* Vn*de manifeſtum eſt homines illos fuiſſe, quos & natos legimus & mortuos ſcimus.* Quis *ergo dubitat horũ imagines conſecratas uulgus orare, & publice colere? dum opinio, & mens imperitorũ artis cõcinnitate decipitur, auri fulgore præſtringitur, argẽti nitore & cãdore eboris hebetatur?* Quod *ſi in animum quis inducat tormentis quibus, & quibus machinis ſimulachrũ omne formetur, erubeſcet temere ſe materiei ab artifice, ut deum faceret illuſum.* Deus *enim ligneus, rogi fortaſſe uel infelicis ſtipitis*

portio

portio, ſuſpenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. Et deus æreus, uel argenteus de immundo uaſculo, ut ſæpius factũ Aegyptio regi, *conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur: & lapideus cæditur, ſcalpitur, & ab imperito homine læuigatur: nec ſentit ſuæ natiuitatis iniuriã ita ut nec poſtea de ueſtra ueneratione culturam, niſi forte nondum deus ſaxum eſt, uel lignum, uel argentum.* Quando *igitur hic naſcitur? ecce funditur, fabricatur, ſcalpitur, nõ dum deus eſt.* Ecce *plũbatur, cõſtruitur, erigitur, nec adhuc deus eſt.* Ecce *ornatur, cõſecratur, oratur: tũc poſtremo deus eſt, cũ homo ille uoluit, & dedicauit.* Quãta *uero de dijs ueſtris animalia muta naturaliter iudicãt, mures, hirũdines, milui, nõ ſentire eos ſciũt, norũt, inculcãt, inſident: ac niſi abigatis, in ipſo dei ueſtri ore nidificant.* Araneæ *uero faciẽ eius intexunt, et de ipſo capite ſua fila ſuſpendunt: uos tergitis, mũdatis, eraditis, & illos, quos facitis, protegitis & timetis.* Dum *unuſquiſq; ueſtrũ non cogitat, prius ſe debere deum noſſe, q̃ colere: dum inconſulte geſtiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris acceſſio, q̃ ſibi credere: dum nihil ex his quæ timent, norunt: ſic in auro, & argẽto auaritia conſecrata eſt: ſic ſtatuarũ inaniũ cõſignata forma: ſic nata* Romana *ſuperſtitio, quorũ ritus ſi percẽſeas, ridenda q̃ multa, multa etiam miſeranda ſunt.* Nudi *cruda hyeme diſcurrunt, alij incedunt pileati, ſcuta uetera circumferunt, pelles cædunt, mendicantes uicatim deos ducunt.* Quædam *fana ſemel anno adire permittũt, quædam in totum nefas uiſere eſt, quædã uiro nõ licet, nõnulla abſq; fœminis ſacra ſunt: etiam ſeruo quibuſdã cærimonijs intereſſe piaculare flagitium*

gitiũ eſt: alia ſacra coronat uniuira, alia multiuira, & magna religione conquiritur, quæ plura poßit adulteria numerare. Quid qui ſanguine ſuo libat, & uulneribus ſuis ſupplicat, non profanus melius eſſet, quàm ſic religioſus? aut cui teſta ſunt obſcœna demeſſa, quomodo deũ uiolat, qui hoc modo placat? cum ſi eunuchos deus uellet, poſſet procreare, non facere. Quis nõ intelligat male ſanos, & uanæ & perditæ mentis in iſta deſipere, & ipſam errantium turbam mutua ſibi patrocinia præſtare? Hic defenſio *cõmunis furoris eſt furentiũ multitudo.* At tamen *iſta ipſa ſuperſtitio* Romanis *dedit, auxit, fundauit imperiũ: cum nõ tam uirtute, quàm religione, & pietate pollerẽt. nimirum inſignis, & nobilis iuſtitia* Romana *ab ipſis* Im*perij naſcentis incunabulis auſpicata eſt.* Nónne *in ortu ſuo, & ſcelere collecti, & muniti immanitatis ſuæ terrore creuerunt?* Nam *aſylo prima plebs congregata eſt: confluxerant perditi, facinoroſi, inceſti, ſicarij, proditores.* Et *ut ipſe* Romulus, Imperator *& rector, populum ſuum facinore præcelleret, parricidiũ fecit.* Hæc *prima ſunt auſpicia religioſæ ciuitatis: mox alienas uirgines iam deſpõſatas, iam deſtinatas, & nõnullas de matrimonio mulierculas ſine more rapuit, uiolauit, illuſit: & cũ earũ parentibus, id eſt cum ſoceris ſuis, bellum miſcuit, propinquum ſanguinem fudit. Quid irreligioſius, quid audacius, quid ipſa ſceleris cõfidentia tutius?* Iam *finitimos agro pellere, ciuitates proximas euertere cum templis et altaribus: captos cogere, damnis alienis, & ſuis ſceleribus adoleſcere.* Cum Romulo *regibus cæteris & poſtremis ducibus diſciplina cõmunis eſt. ita quicquid* Romani *tenent, colũt,*

poßident

poßident,audaciæ præda eſt,templa omnia de manubijs, id eſt de ruinis urbium,de ſpolijs deorū, de cædibus ſacerdotum:hoc inſultare & illudere eſt,uictis religionib. ſeruire,captiuas eas poſt uictorias adorare. Nā *adorare quæ manu cœperis,ſacrilegiū eſt conſecrare,nō numina.* To*ties ergo* Romanis *impiatū eſt,quoties triumphatum. tot de dijs ſpolia,quot de gentibus & trophea.*Igitur Roma*ni non ideo tanti quòd religioſi,ſed quòd impune ſacrilegi.* Neq; *enim potuerunt in ipſis bellis deos adiutores habere,aduerſus quos arma rapuerūt,& quos poſt cladem triumphatos colere cœperunt.* Quid *autē iſti dij pro* Ro*manis poſſunt,qui nihil pro ſuis aduerſus eorū arma ualuerunt?*Romanorū *enim uernaculos deos nouimus.* Ro*mulus,*Picus,*T*y*berinus,&* Conſus,*&* Pilumnus, *ac* Pi*cunnus.*Cloacinam Tatius *& inuenit, & coluit* : Pauorē Hoſtilius *atq;* Pallorem, *mox à neſcio quo* Febris *dedicata:hæc alumna urbis iſtius ſuperſtitio,morbi & malæ ualetudines.* Sanè *&* Acca Laurentia,*&* Flora, *meretrices propudioſæ,inter morbos* Romanorū *& deos cōputandæ.iſti ſcilicet aduerſus cæteros,qui in gentibus colebantur,*Romanorū *imperiū protulerūt.neq; enim eos aduerſum ſuos homines uel* Mars Thracius,*uel* Iuppiter Creti*cus,uel* Iuno *nunc* Argiua,*nunc* Samia,*nūc* Pœna,*uel* Dia*na* Taurica,*uel mater* Idæa,*uel* Aegyptia *illa nō numina ſed portenta iuuerunt.* Niſi *fortè apud iſtos maior caſtitas uirginum,aut religio ſanctior ſacerdotū:cum penè in pluribus uirginibus, & quæ incōſultius ſe uiris miſcuiſſent,* Veſta *ſanè neſciente ſit inceſtū uindicatum : in reſiduis impunitatē fecerit,non caſtitas tutior,ſed impudici-*

tia

tia felicior. Vbi autē magis à ſacerdotibus, quàm inter aras & delubra cōducuntur ſtupra: tractantur lenocinia: adulteria meditantur? frequentius deniq; in æditųorū cellulis, quàm in ipſis lupanaribus, flagrans libido defungitur. & tamen ante eos deo diſpenſante diu regna tenuerunt Aſſyrij, Medi, Perſæ, Græci etiam, & Aegyptij, cū pontifices & aruales & ſalios, ueſtales & augures non haberent, nec pullos cauea recluſos, quorum cibo uel faſtidio reſpublica ſumma regeretur. Iā enim uenio ad illa auſpicia & auguria Romana, quæ ſummo labore collecta te ſtatus es, & pœnitēter omiſſa, & obſeruata feliciter. Clodius ſcilicet, & Flaminius & Iunius ideo exercitus perdiderūt, q̃ pullorū ſoliſtimū tripudium expectandū non putauerūt? Quid Regulus? nónne auguria ſeruauit, & captus eſt? Mancinus religionem tenuit, & ſub iugū miſſus eſt, & deditus. Pullos edaces habuit & Paulus apud Cannas, tamen cum maiore rei publicæ parte proſtratus eſt. Caius Cæſar ne ante brumam in Africam nauigia trāſmitteret, augurijs & auſpicijs renitētibus ſpreuit: eo facilius & nauigauit & uicit. Quæ uero & quanta de oraculis proſequar? Poſt mortē Amphiaraus uētura reſpōdit, qui proditus eſt ipſe ob monile ab uxore neſcius. Tireſias cæcus futura uidebat, qui præſentia nō uidebat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij reſpōſa confinxit, cū iam Apollo uerſus facere deſiſſet: cuius tunc cautū illud & ambiguū defecit oraculū, cum & politiores homines & minus creduli eſſe cœperunt: & Demoſthenes, q̃ ſciret reſponſa ſimulata, Philippizin Pythiā querebatur. At nōnunquam tamen ueritatem uel auſpicia uel oracula tetigere. Quanquam

quam inter multa mendacia uideri poßit induſtriã caſus imitatus, aggrediar tamen fontẽ ipſum erroris & praui tatis, unde omnis caligo iſta manauit, & altius eruere, et aperire manifeſtius. Spiritus ſunt inſynceri, uagi, à cœleſti uigore terrenis labibus & cupiditatibus digrauati: iſti igitur ſpiritus, poſteaq̃ ſimplicitatẽ ſubſtantiæ ſuæ onuſti et immerſi uitijs perdiderũt, ad ſolatiũ calamitatis ſuæ nõ deſinunt perditi iam perdere, et deprauati errorẽ prauitatis infundere, et alienati à deo inductis prauis religionĩ bus à deo ſegregare. eos ſpiritus dæmonas eſſe poetæ ſciunt, philoſophi diſſerũt, Socrates nouit, qui ad nutum & arbitriũ aßidẽtis ſibi dæmonis uel declinabat negocia, uel petebat. Magi quoq; nõ tantũ ſciunt dæmonas, ſed etiam quicquid miraculi ludunt, per dæmonas faciũt: illis aſpirã tibus & infundentibus præſtigias edunt: uel quæ nõ ſunt, uideri, uel quæ ſunt, non uideri: eorũ Magorũ & eloquio & negocio primus Hoſthanes, & uerũ deum merita maieſtate proſequitur, & angelos, id eſt miniſtros & nuncios dei, ſed ueri: eiuſq; uenerationi nouit aßiſtere, ut & nutu ipſo & uultu domini territi cõtremiſcant: idẽ etiam dæmonas ꝓdidit terrenos, uagos, humanitatis inimicos. Quid Plato, qui inuenire deum negocium credidit, nónne & angelos ſine negocio narrat & dæmonas? & in Sympoſio etiã ſuo naturã dæmonũ exprimere cõnititur. uult enim eſſe ſubſtantiã inter mortalẽ immortalẽq;, id eſt inter corpus & ſpiritũ, mediam, terreni põderis et cœleſtis leuitatis admixtiõe cõcretam, ex qua manare in nos ꝯcupidinẽ amoris, & dicit informari & illabi pectoribus humanis, et ſenſum mouere, et affectus fingere, et ardorẽ cu-

piditatis

piditatis infundere. Iſti igitur impuri ſpiritus dæmones (ut oſtenſum à magis, à philoſophis, & à Platone) *ſub ſta tuis & imaginibus cõſecrati deliteſcunt, et afflatu ſuo au ctoritatem quaſi præſentis numinis conſequuntur.* Dum *inſpirantur interim uatibus, dum ſanis immorantur, dum nonnunquã extorum fibras animãt, auium uolatus guber nant, ſortes regunt, oracula efficiunt falſis pluribus inuo= luta: nam & falluntur, & fallunt, ut & neſcientes ſynce= ram ueritatem, & quã ſciunt in perditionem ſui non con fitentes.* Sic *à cœlo deorſum grauãt, & à deo uero ad ma terias auocant, uitam turbant, omnes inquietant, irrepen tes etiã corporibus occulte, ut ſpiritus tenues, morbos fin gunt, terrent mentes, membra diſtorquent, ut ad cultũ ſui cogant, ut nidore altariũ, uel hoſtijs pecudũ ſaginati re= miſsius quæ conſtrinxerant, curaſſe uideantur.* Hi *ſunt & furẽtes, quos in publicum uidetis excurrere: uates & ipſi abſq; templo ſic inſaniunt, ſic bacchãtur, ſic rotantur: par & in illis inſtigatio dæmonis, ſed argumentũ diſpar furo ris.* De *ipſis etiã illa, quæ pauloante tibi dicta ſunt, ut* Iup*piter ludos repeteret ex ſomnio, ut cũ equis* Caſtores *uide rentur, ut cingulum matronæ nauicula ſequeretur. hæc o= mnia ſciunt pleriq; ueſtrum ipſos dæmonas de ſemetipſis cõfiteri, quoties à nobis & meritis uerborũ, & orationis incendijs de corporibus exiguntur.* Ipſe Saturnus, & Se= *rapis, &* Iuppiter, *& quicquid dæmonũ colitis, uicti do= lore, quod ſunt, eloquuntur: nec utiq; in turpitudinem ſui, nõnullis præſertim ueſtrum aſsiſtentibus, mentiũtur.* Ipſis *teſtibus eſſe eos dæmonas de ſe uerum confitentibus cre= dite. adiurati enim per deum uerũ & ſolum, inuiti miſe= ris*

ris corporibus inhorreſcunt:& uel exiliunt ſtatim,uel euaneſcunt gradatim,prout fides patiētis adiuuat, aut gratia curantis aſpirat. Sic Chriſtianos de proximo fugitāt, quos longe in cœtibus per uos laceſſebāt.Ideo inſerti mētibus imperitorū,odium noſtri ſerunt occulte per timorē. Naturale eſt enim & odiſſe, quē times, & quem metueris infeſtare ſi poßis. Sic occupant animos,& obſtruūt pectora, ut ante nos incipiant homines odiſſe, q̃ noſſe:ne cognitos aut imitari poßint,aut dānare nō poßint. Quantū autē uitiū ſit incognitis et inexploratis iudicare,quod facitis,nobis ipſis pœnitētib.credite:& nos enim idē fuimus, & eadem uobiſcū quondam adhuc cæci & hebetes ſentiebamus:quaſi Chriſtiani monſtra colerent, infantes uorarent,cōuiuia inceſta miſcerent:nec intelligebamus ab his fabulas iſtas ſemper uentilari,& nunquā uel inueſtigari, uel probari,nec tanto tempore aliquē exiſtere, qui proderet,non tantum facti ueniam, uerumetiā indicij gratiam conſecuturū.Malum autem adeo non eſſe, ut Chriſtianus reus nec erubeſceret,nec timeret,& unū ſolūmodo quod non ante fuerit,pœniteret.Nos tamen cum ſacrilegos aliquos,& inceſtos,parricidas etiam defendendos & tuendos ſuſcipiebamus,hos nec audiendos in totū putabamus: nōnunquā etiam miſerantes eorū crudelius ſæuiebamus, ut urgeremus confitentes ad negandū, uidelicet ne perirent,exercētes in his peruerſam quæſtionē,non quæ uerum erueret,ſed quæ mendacium cogeret. Et ſiquis infirmior malo preſſus & uictus Chriſtianū ſe negaſſet, fauebamus ei, quaſi eierato nomine iam omnia facta ſua illa negatiōe purgaret. Agnoſcitis ne eadem nos ſenſiſſe, &

egiſſe,quæ ſentitis,& geritis?cum, ſi ratio,nõ inſtigatio dæmonis iudicaret,arguendi magis, nõ ut diffiterentur ſe Chriſtianos,ſed ut de inceſtis ſtupris, de impiatis ſacris, de infantibus immolatis fáterentur. his enim et huiuſmodi fabulis ijdem dæmones ad execrationis horrorẽ imperitorũ aures aduerſus nos referſerũt. nec tamen mirũ, cum omniũ fama,quæ ſemper in ſparſis mẽdacijs alitur, oſtenſa ueritate cõſumitur. Sic eſt negociũ dæmonũ: ab ipſis enim rumor falſus & ſeritur,& fouetur. Inde eſt q, audire te dicis caput aſini rem nobis eſſe diuinã. Quis tã ſtultus ut hoc colat? quis ſtultior ut hoc coli credat, niſi q, uos & totos aſinos in ſtabulis,cũ ueſtra Hippona cõſecratis, & eoſdem aſinos cũ Iſide religioſe deuoratis: item boum capita,& capita uerucecũ,& immolatis,& colitis: de capro etiã & homine mixtos deos, & leonũ & canũ uultu deos dedicatis. Nõne & Apim bouem cũ Aegyptijs adoratis & paſcitis? nec eorũ ſacra damnatis inſtituta ſerpentibus,crocodilis,beluis cæteris,et auibus,& piſcibus, quorũ aliquem deũm ſiquis occiderit,etiã capite punitur. Iidem Aegyptij cũ pleriſq; uobis nõ magis Iſidem, quàm ceparũ acrimonias metuũt: nec Serapidem magis,q̃ ſtrepitus per pudenda corporis expreſſos extremiſcũt. Etiã ille,qui de adoratis ſacerdotis uirilibus aduerſum nos fabulatur, tentat in nos cõferre,quæ ſua ſunt. Iſta enim impudicitiæ eorũ forſitan ſacra ſint, apud quos ſexus omnis mẽbris omnib. proſtat: apud quos tota impudicitia uocatur urbanitas: qui ſcortorũ licentiæ inuidẽt, qui medios uiros lambũt: libidinoſo ore inguinib. inhæreſcũt: homines malæ linguæ etiã ſi tacerent: quos prius tædeſcit impudi-

citiæ

fabulā grandem aduerſum nos dæmonū concio mētita eſt: ut gloriā pudicitiæ deformis infamiæ auerſione macularet:ut ante exploratā ueritatem homines à nobis terrore infandæ opinionis auerteret:Sic de iſto et tuus Fronto,nō ut affirmator teſtimoniū fecit,ſed conuitiū ut orator aſperſit. Hæc enim potius de ueſtris gētibus nata ſunt. Ius eſt apud Perſas miſceri cū matribus:Aegyptijs, et Athenis cū ſororibus legitima cōnubia. Memoriæ, & tragœdiæ ueſtræ inceſtis gloriātur,quas uos libenter & legitis & auditis:ſic & deos colitis inceſtos,cū matre,cū filia,cū ſorore cōiunctos,Merito igitur inceſtū penes uos ſæpe deprehenditur,ſemper admittitur:etiā neſcientes miſeri poteſtis in illicita proruere:dum Venerem promiſcue ſpargitis:dum paßim liberos ſeritis:dum etiā domi natos alienæ miſericordiæ frequenter exponitis: neceſſe eſt in ueſtros recurrere:in filios inerrare. Sic inceſti fabulā nectitis,etiam cū conſcientiā non habetis. At nos pudorē non facie,ſed mente præſtamus:unius matrimonij uinculo libenter inhæremus:cupiditate procreādi aut unā ſcimus, aut nullam:cōuiuia non tantū pudica colimus,ſed & ſobria.nec enim indulgemus epulis,aut conuiuiū mero ducimus,ſed grauitate hilaritatē temperamus,caſto ſermone,corpore caſtiore:pleriq; inuiolati corporis uirginitate perpetua fruūtur potius quàm gloriātur. Tantū deniq; abeſt inceſti cupido,ut nōnullis rubori ſit etiā pudica coniunctio. Nec de ultima ſtatim plebe cōſiſtimus:ſi honores ueſtros,& purpuras recuſamus:nec faſtidioſi ſumus,ſi omnes unū bonum ſapimus,eadē cōgregati quiete,qua ſinguli,nec in angulis garruli,ſi audire nos publice aut erubeſci

citiæ ſuæ, q̃ pudeſcit. Proh nefas, id in ſe peſſimi facinoris admittũt, quod nec ætas poteſt pati mollior, nec cogi ſeruitus durior. Hæc & huiuſmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere eſt. Ea enim de caſtis fingitis & pudicis, quæ fieri nõ crederemus, niſi de uobis probaretis. Nam q̃ religiõi noſtræ hominẽ noxiũ, & crucem eius aſcribitis, longe de uicinia ueritatis erratis, qui putatis deũ credi, aut meruiſſe noxiũ, aut potuiſſe terrenũ. ne ille miſerabilis, cuius in homine mortali ſpes omnis innititur: totũ enim eius auxiliũ cum extincto homine finitur. Aegyptij ſane hominẽ ſibi quem colant, eligunt, illum unũ propitiãt, illum de omnibus cõſulunt, illi uictimas cædunt: & ille qui cæteris deus, ſibi certe homo eſt, uelit nolit: nec enim cõſcientiam ſuã decipit, ſi fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non ut magnis & electis uiris (ſicut fas eſt) ſed ut deis turpiter adulatio falſa blãditur, cũ & præclaro uiro honor uerius, & optimo amor dulcius præbeatur. Sic eorũ numen inuocãt, ad imagines ſupplicant, geniũ, id eſt dæmonem eius, implorant: & eſt eis tutius per Iouis geniũ peierare, q̃ regis. Cruces etiã nec colimus, nec optamus. uos plane qui ligneos deos conſecratis, cruces ligneas, ut deorum ueſtrorũ partes, forſitan adoratis. Nam & ſigna ipſa, & cantabra, & uexilla caſtrorũ, quid aliud q̃ inauratæ cruces ſunt, et ornatæ? trophæa ueſtra uictricia non tantũ ſimplicis crucis faciẽ, uerum & affixi hominis imitantur. Signũ ſane crucis naturaliter uiſimus in naui, cũ uelis tumentib. uehitur, cum expanſis palmulis labitur: & cum erigitur iugum, crucis ſignũ eſt, & cum homo porrectis manibus deũ pura men

mus:cum tonat,fulgurat,fulminat,cum ſerenat. Nec miſreris ſi deum nõ uides.uento & flatibus omnia impellun tur,uibrantur,agitãtur,& ſub oculis tamen nõ uenit uen tus,& flatus.ſolem adeo,qui uidendi omnibus cauſa eſt, uidere non poſſumus:radijs acies ſubmouetur:obtutus intuẽtis hebetatur:& ſi diutius inſpicias,omnis uiſus extinguitur. Quid ipſum ſolis artificem,illum luminis fontem poßis ſuſtinere?cum te ab eius fulgoribus auertas,à fulmi nibus abſcondas?Deum oculis carnalibus uis uidere, cum ipſam animam tuam,qua uiuificaris,& loqueris,nec aſpi cere poßis,nec tenere?Sed enim deus actum hominis igno rat:& in cœlo conſtitutus nõ poteſt aut omnes obire,aut ſingulos noſſe.Erras ó homo & falleris:unde enim Deus longe eſt,cum omnia cœleſtia,terrenaq́;,& quæ extra iſtam orbis prouinciam ſunt,deo cognita plena ſint?ubiq; non tantũ nobis proximus,ſed infuſus eſt.In ſolem adeo rurſus intende,cœlo affixus,ſed terris omnib.ſparſus eſt: pariter præſens ubiq; intereſt,& miſcetur omnibus:nuſquam enim claritudo uiolatur:quanto magis deus auctor omnium,ac ſpeculator omnium, à quo nullum poteſt eſſe ſecretum,tenebris intereſt:intereſt cogitationib. noſtris, quaſi alteris tenebris?Non tantum ſub illo agimus,ſed cũ illo(ut propè dixerim)uiuimus.Nec nobis de noſtra frequentia blandiamur,multi nobis uidemur,ſed deo admodum pauci ſumus.Nos gentes,natiões,q́;diſtinguimus:deo una domus eſt mundus hic totus. Reges tantum regni ſui per officia miniſtrorũ uniuerſa nouere:deo indicijs opus non eſt : non ſolum in oculis eius,ſed & in ſinu uiuimus. Sed Iudæis nihil profuit, quòd unum & ipſi deũ aris atq;

templis maxima ſuperſtitione coluerũt. Ignorantia *labe-ris, ſi priorũ aut oblitus, aut inſcius, poſteriorũ recorda-ris.* Nam *et ipſi deum noſtrũ (idem enim omniũ deus eſt) quãdiu caſte, innoxie, religioſeq; coluerũt, quandiu præ-ceptis ſalubribus obtẽperauerũt, de paucis innumeri fa-cti, de egẽtib. diuites, de ſeruiẽtibus reges: modici multos, inermi armatos dũ fugiunt inſequẽtes dei iuſſu, et elemen tis adnitẽtibus obruerũt. Scripta eorũ relege, uel ſi* Roma*nis magis gaudes, ut trãſeamus ueteres,* Flauij Ioſephi, *uel* Antonij Iuliani, *de Iudæis require, iam ſcies nequitia ſua hanc eos meruiſſe fortunã: nec quicquã accidiſſe, quod nõ ſit his, ſi in cõtumacia perſeuerarẽt, ante prædictum.* Ita *prius eos deſeruiſſe comprehendes, q̃ eſſe deſertos: nec, ut impie loqueris, cũ deo ſuo eſſe captos, ſed à deo ut diſcipli næ transfugas deditos. Cæterũ de incendio mũdi, aut im-prouiſum ignẽ cadere, aut difficilẽ, non credere uulgaris erroris eſt.* Quis *enim ſapientiũ dubitat, quis ignorat, o-mnia quæ orta ſunt occidere, quæ facta ſunt interire?* Cœ-*lum quoq; cũ omnibus, quæ cœlo cõtinentur, ita ut cœpiſ-ſet, deſinere?* Fontiũ *dulci aqua, mariſue nutriri, in uim i-gnis abiturũ ſtoicis cõſtans opinio eſt: quod cõſumpto hu more mundus hic omnis igneſcat: et* Epicureis *de* Elemẽ-*torum cõflagratione, & mũdi ruina eadẽ ipſa ſententia eſt.* Loquitur Plato *partes orbis nũc inũdare: dicit nũc al ternis uicibus ardeſcere: & cũ ipſum mundũ perpetuum, & inſolubilem diceret eſſe fabricatũ: addit tamẽ ipſi arti fici deo ſoli, & ſolubilẽ, & eſſe mortalẽ.* Ita *nihil mirum eſt, ſi iſta moles ab eo, quo extructa eſt, deſtruatur.* Ani-*maduertis philoſophos eadẽ diſputare quæ dicimus, nõ q̃*

nos

nos ſimus eorũ ueſtigia ſubſecuti, ſed q̃ illi de diuinis prædictionib. prophetarũ umbram interpolatæ ueritatis imitati ſint. Sic etiã cõditionẽ renaſcẽdi ſapientiũ clariores, Pythagoras *primus, & præcipuus* Plato, *corrupta & dimidiata fide tradiderũt: nam corporib. diſſolutis ſolas animas uolũt & perpetuo manere, & in alia noua corpora ſæpius cõmeare.* Addunt *iſtis & illa ad detorquendã ueritatẽ, in pecudes, aues, belluas, hominũ animas redire.* Non *philoſophi ſane ſtudio, ſed mimi officio digna iſta ſententia eſt.* Sed *ad propoſitũ ſatis eſt, etiã in hoc ſapientes ueſtros in aliquẽ modum nobiſcũ conſonare.* Cæterum *quis tam ſtultus aut brutus eſt, ut audeat repugnare hominẽ à deo ut primũ potuiſſe fingi, ita poſſe denuo reformari?* Nihil *eſſe poſt obitũ, & ante ortũ nihil fuiſſe, ſicut de nihilo naſci licuit, ita de nihilo licere reparari?* Porrò *difficilius eſt id quod nõ ſit incipere, q̃ id quod fuerit iterare.* Tu *perire & deo credis, ſi quid oculis noſtris hebetibus ſubtrahitur?* Corpus *omne ſiue areſcit in puluerẽ: ſiue in humorem ſoluitur, uel in cinerẽ cõprimitur, uel in nidorẽ tenuatur, ſubducitur nobis: ſed deo elementorũ cuſtodia reſeruatur.* Nec *(ut creditis) ullum damnũ ſepulturæ timemus, ſed ueterẽ & meliorẽ conſuetudinẽ humandi frequentamus.* Vide *adeò q̃ in ſolatiũ noſtri reſurrectionẽ futuram omnis natura meditetur: ſol demergit, & naſcitur, aſtra labũtur, & redeũt, flores occidunt, & reuiuiſcunt: poſt ſenium arbuſta frõdeſcunt, ſemina nõ niſi corrupta reuireſcunt: ita cor pus in ſeculo, ut arbores in hyberno, occultãt uirorẽ ariditate mẽtita.* Quid *feſtinas ut cruda adhuc hyeme reuiuiſcat, & redeat? expectandũ nobis etiã corporis*

eſſe q aut ſine ratione uelit pœnā ſubire: aut tormēta ſine deo poßit ſuſtinere. Niſi forte uos decipit, q, deū neſciētes diuitijs affluāt, honorib. floreāt, polleant poteſtatib. Miſe ri in hoc altius tollūtur, ut decidāt altius. Hi enim ut uicti mæ ad ſuppliciū ſaginātur: ut hoſtiæ ad pœnā coronātur. In hoc adeo quidā imperijs ac dominationib. erigūtur, ut ingenium eorum perditæ mentis licentiæ poteſtatis libere nūdinētur. Abſq; enim notitia dei, quæ poteſt eſſe ſolida fe licitas, cū ſit ſomnio ſimilis. Anteq̄ tenetur, elabitur. Rex es, tam times, q̄ timeris: & quā libet ſis multo comitatu ſti patus, ad periculū tamē ſolus es. Diues es, ſed fortunæ ma le creditur, & magno uiatico breue uitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur. Faſcibus et purpuris gloriaris: uanus er ror hominis, et inanis cultus dignitatis, fulgere purpura, mente ſordeſcere. Nobilitate generoſus es: parentes tuos laudas: omnes tamen pari ſorte naſcimur: ſola uirtute diſtinguimur. Nos igitur q morib. et pudore cēſemur, meri to malis uoluptatibus, et pōpis ueſtris et ſpectaculis abſti nemus: quorū & de ſacris originē nouimus, et noxia blādimēta damnamus. Nā in ludis curulib. qs nō horreat po puli in ſe rixātis inſaniā? in gladiatorijs homicidij diſciplinā: in ſcænicis etiā nō minor furor, turpitudo prolixior. Nūc enim mimus uel exponit adulteria, uel monſtrat. Nūc eneruis hiſtrio amorē dum fingit, infligit. Idem deos ueſtros induēdo ſtupra, ſuſpiria, odia, dedecorat. Idē ſimu latis doloribus lachrymas ueſtras uanis geſtibus & nutibus prouocat. Sic homicidiū in uero flagitatis: in mendacio fletis. Quod uero ſacrificiorū reliquias, & pocula delibata contemnimus: nō confeßio timoris eſt, ſed ueræ libertatis

aſſertio

ſcientiam ſolam, ſine qua eſſe nõ poſſumus. Deniq; de ue ſtro numero carcer exæſtuat, Chriſtianus ibi nullus, niſi aut reus ſuæ religionis, aut profugus. Nec de fato quiſquã aut ſolatiũ captet, aut excuſet, euentũ ſit ſortis fortunæ, mens tamen libera eſt: & ideo actus hominis nõ dignitas iudicatur. Quid enim aliud eſt fatũ, q̃ quod de unoquoq; noſtrũ deus fatus eſt? qui cum poßit præſcire materiã, pro meritis, et qualitatibus ſingulorũ etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plectitur, ſed ingenij natura punitur. ac de fato ſatis, uel ſi pauca pro tempore diſputaturi aliàs & uerius & plenius. Cæterũ quod pleriq; pauperes dicimur, non eſt infamia noſtra, ſed gloria: animus enim ut luxu ſoluitur, ita frugalitate firmatur. & tamẽ qs poteſt pauper eſſe, qui nõ eget, qui non inhiat alieno, qui deo diues eſt? magis pauper ille eſt, qui cũ multa habeat, plura deſiderat. Dicam tãdem quemadmodũ ſentio: nemo tam pauper poteſt eſſe, quàm natus eſt. Aues ſine patrimonio uiuunt, & in diem paſcua paſcuntur: & hæc nobis tamen nata ſunt: quæ omnia ſi non cõcupiſcimus, poßidemus. Igitur ut qui uiã terit, eo fœlicior quo leuior incedit: ita beatior in hoc itinere uiuendi qui paupertate ſe ſubleuat, nõ ſub diuitiarũ onere ſuſpirat: & tamẽ facultates, ſi utiles putaremus, à deo poſceremus utiq;. indulgere poſſet aliquantũ, cuius eſt totũ, ſed nos cõtemnere malumus opes, quã continere: innocentiã magis cupimus, magis patiẽtiam flagitamus, malumus nos bonos eſſe, q̃ pdigos, & quod corporis humana uitia ſentimus & patimur, nõ eſt pœna, militia eſt. fortitudo enim infirmitatib. roboratur, & calamitas ſæpius diſciplina uirtutis eſt, uires deniq; et mentis

mur bono noſtro, & recti ſententiã tẽperemus, cohibeatur ſupſtitio, impietas expietur, uera religio reſeruetur. Cũ Octauius peroraſſet, aliquãdiu nos ad ſilentiũ ſtupefacti, intẽti uultus tenebamus: & quod ad me eſt, magnitudine admiratiõis euanui, q ea, quæ facilius eſt ſentire, q̃ dicere, & argumẽtis, & exẽplis, & lectionũ auctoritatibus, adornaſſet: & q maleuolos iiſdem illis quibus armantur, philoſophorũ telis retudiſſet: oſtendiſſet etiã ueritatẽ non tantũmodo facilem, ſed & fauorabilẽ. Dum iſthæc igitur apud me tacitus reuoluo, Cæcilius ſic erupit. Ego Octauio meo plurimũ, quantũ ad tranquillitatẽ, qua uiuimus: ſed et mihi gratulor. nec expecto ſentẽtiã: uicimus, et ita, ut improbus, uſurpo uictoriam: nam ut ille mei uictor eſt, ita ego triũphator erroris. Itaq; quod pertineat ad ſummam quæſtionis, & de prouidẽtia fateor, & deo cedo, & de ſectæ iam noſtræ ſynceritate cõſentio. Etiã nunc tamẽ aliqua cõſubſidunt nõ obſtrepentia ueritati, ſed perfectæ inſtitutioni neceſſaria, de quibus craſtino (q iam ſol occaſui decliuis eſt) ut de toto cõgruentius, prõptius requiremus. At ego (inquã) prolixius omniũ noſtrũ uice gaudeo: q etiam Octauius mihi uicerit, cũ maxima iudicãdi mihi inuidia detracta ſit. Nec tamen poſſum meritũ eius uerborum laudibus repenſare: teſtimoniũ & hominis & unius infirmũ eſt. Habet dei munus eximiũ, à quo & inſpiratus orauit, & obtinuit adiutus. Poſt hæc læti, hilareſq; diſceſſimus: Cæcilius q crediderit, Octauius gaudere q uicerit: ego & quòd hic crediderit, & hic uicerit.

Arnobij Diſputationum aduerſus Gentes
Libri octaui, & ultimi Finis.

AVTORES QVOS ARNOBIVS TESTES CITAT in hoc Contra Gentes opere.

Aelius
Ageſarchus
Alexander Magnus
Antiochus hiſtoricus
Antiſthenes
Antonius Iulianus
Ariſto Chius
Apollodorus
Ariſtoteles
Arrianus
Cæſius
Caſsius
Cincius
Chryſippus
Cleanthes
Cicero
Cornelius Nepos
Cornificius
Crates
Cteſias Gnidius
Democritus
Demoſthenes
Diagoras Melius
Diodorus
Diogenes Babylonius
Ennius
Ephorus
Epicharmus
Epicurus
Euhemerus
Euripides
Fabius
Flaccus
Fronto
Granius
Heraclides
Heraclitus
Hermippus
Heſiodus
Hippo Melius
Homerus
Hoſthanes Magus

Ioſephus
Leander
Leo Pellæus
Lucilius
Lucretius
Manilius
Mnaſeas
Myrtilus
Nicagoras Cyprius
Nigidius
Orpheus
Panyaſis
Patrocles
Perſeus
Philoſtephanus
Pindarus
Piſo
Plato
Plutarchus
Polemo
Poſidippus
Ptolemæus Philopator
Sammonicus
Sex. Clodius
Sophocles
Soſibius
Speuſippus
Straton
Thallus
Theodorus Cyrenæus
Theophraſtus
Timotheus theologus
Trebatius
Valerianus
Valerius Antias
Varro
Vergilius
Xenophanes
Xenophon
Zeno Myndius
Zeno Cittienſis

INDEX RERVM NOTATV
digniorum quæ in hoc opere continentur.

Abdera Abdera, exclamatio prouerbialis 187
Acca Laurētia meretrix inter deos relata 317
Acdeſtis fabula 179
Aegyptiorum & Athenienſiū cum ſororibus connubia 325
Aeneas Latini gener 111
Aeſculapij tres 157
Aeſculapius fulminatus, 163
Aeſculapius ſerpens 280
Aeſculap. Epidauro aduectus 280
Aetna et Veſuuius mōtes (330
Afri Saturno filios imolant 224
Africia libi genus 259
Aius locutius deus 23
Alexander Macedo 12
Allegoriæ fabularū 204
Altaria rogi animalium 251
Animæ nō īmortales, ſed mediæ qualitatis 64
Amicitia pares aut accipit aut facit 290
Amphiarai oraculū 318
Angelos quoq; eſſe mediæ qualitatis, non immortales à natura 80
Animarum origo incerta 89
Animam ex placitis Platonis corporeā et mortalem conuinci 74
Anima qualis iuxta philoſophorum quorundam opinionem ibid.
Animarum immortalitatis opinio quoſdam deteriores facit 76

Animas non eſſe in terrã tanquam in coloniam miſſas 82
Animarum in corpore q̃ miſera conditio 83
Animas non fieri obliuioſas ex corporis contagio 75
Animas non eſſe natura dei filias 82
Antiquitas errorum mater 44
Antiqui ritus mutati 107
Antiochi Cyziceni ſacrilegium 232
Anubis deus 136
Apis bos 322
Apexabo quid 259
Apollonius Tyanæus 41
Apollines quatuor 157
Apollo nõ ſemper Rom. cultus 112
Apollo, Liber, Sol, unum numen 138
Ap. ſeruus Admeti 164
Apollinis amicæ 165
Apollo deſiuit oracula reddere, poſt q̃ homines facti ſunt minus creduli 318
Apoſtrophe ad deũ 25
Aquilij mors 32
Argus à Mercurio cæſus 155
Arnobij ætas 15
Arnobius Ro. cauſidicus 288
Artes inuentæ non innatæ 68
Artes non eſſe antiquas 108
Aſinini capitis cult⁹ chriſtianis obiectus 296
Atellanæ & mimi 269
Athei conuicium in ethnicos retortum 202
Atlas aſtronomiæ inuentor 108
Atlantica inſula 11
Attalus rex 285
Atticæ terrigenæ 197
Atys qui ſol 211

Atys cadauer non putreſcit, & digitus minimus uiuit 182
Atys amaſius matris deũ 32. 180
Auro ac gemmis non placari deos 216

B

Bacchi interitus 32
Balnea marina apud Hoſtiam 288
Barbari quoq; Chriſtum recipiunt 53
Baubo Cereris hoſpita 197
Bella priſca 11
Bellona dea 23. 133
Bellonæ ſacra 224
Beneficium inuito nõ obtrudendum 104
Beneficia diuina gratuita 132
Beneficia deorum uenalia 247
Bona dea quæ Fauna & Fatua 28. 191
Bonæ deæ ſacra 191
Bona noua malis ueterib. non mutanda 106
Bonorũ hominum raritas 91
Briareus liberator Iouis 312
Britannia inſula 305
Bruta inter deos conſecrata 23
Bruta quoq; rationis non omnino expertia 67
Brutorum docilitas 73
Buſiris Aegyptius 224

C

Caecilius amicus Arnobij 288
Cæſar contemptis auſpicijs uictor 311
Calamitates nullis ſeculis defuiſſe 10
Calamitatum cauſæ uariæ 13
Canariæ inſulæ 217
Capitolium à Toli capite 220
Carum hoſtiæ 164

Caſtores fulgores marini 28
Caſtores terni 157
Caſtores in Laconia ſepulti 164
Caſtores nuncij uictoriæ de Perſco partæ 294
Catumeũ libi genus 259
Ceres mammoſa 122
Ceres quæ terra 137
Chaldæi Belũ colũt 293
Chriſti aduentus beneficia 30
Chriſtus deus 33.101
Chriſto magicæ artes obiectæ 34
Chriſtũ non fuiſſe purum et uulgarẽ hominẽ 34
Chriſti miracula 35
Chriſt⁹ fatis potẽtior 37
Chriſtus indifferenter in omnes beneficus 39
Chriſti & diſcipulorum opitulatiões pares 39
Chriſti diuinitas in morte reuelata 42
Chriſto totũ genus humanum atteſtatur 42
Chriſtus Deus cur in forma hominis 47
Chriſtus nõ eſt mortuus, ſed homo quem induerat 48
Chriſt. uolens paſſus 49
Chriſt. gratis exoſus gentilibus 55
Chriſtus religiõis nõ extinctor, ſed auctor 51
Chriſtus philoſophis confertur 60
Chriſt. ſolus ſalutis autor à patre cõſtitutus 106
Chriſt. præcipit ne ſcrutemur quæ captũ noſtrum excedunt 101
Chriſtum nõ ſero in mundum ueniſſe 103
Chriſtus quod in ſe eſt omnes ſeruat 104
Chriſtianorum tantum ſalus 105
Chriſtiana religione nihil in

hil in rerũ natura nouatum 8
Chriſtianis publicæ calamitates à gẽtilibus imputantur 1
Chriſtiana religio pacis magis q̃ belli cauſa 12
Chriſtiani per oẽs gentes propagati 16
Chriſtianos iræ deorũ relinquendos 18
Chriſtianũ religionũ non eſſe nouam 21
Chriſtiana religio qd 22
Chriſtianorũ placita philoſophorũ teſtimonijs confirmantur 62
Chriſt. credulitatẽ nemini eſſe noxiam 94
Chriſtiani minime curioſi 96
Chriſtianorum ſcripturæ exuſtæ 174
Chriſtianis nouitas religionis obiecta 108
Chriſtiani cur calamitatibus obnoxij 115
Chriſtiani cur alios deos non colant 117
Chriſtianorũ opinio de diuina natura 214
Chriſtianæ relig. impugnatio p Cæciliũ 290
Chriſtianorũ agões 332
Chriſtiani fratres 326
Chriſtianorũ & philoſ. conſenſus 308. 309
Chriſtiani rei non audiebantur, ſed negare cogebantur 321
Chriſtiani omnium rerũ contemptu beati 333
Ciceronis opinio de dijs 120
Cicero Ro. diſertiſs. ibi.
Ciceronis iocus 209
Cinxia dea 133
Circe Solis filia 154
Claudij & Iunij clades 294
Cloacina dea 317
Comparatio opinionũ de diui

diuina natura noſtrarum ac ethnicarũ 271
Confrentes dij 191
Cõſpoliũ libi genus 259
Cõſus deus cõſiliorũ 131
Coronæ in ſacris 267
Coronas Chriſtianis non fuiſſe in uſu 334
Craſsi clades 294
Crateris platonici uanitas 93
Creaturas pro creatore colentes 24
Credendum potius quod ſpem aliquam affert, q̃ quod nullam 52
Crucem etiã gentiles adorare 323
Crucifixi adoratio 296
Cubula libi genus 259
Cupidines tres 157
Curtij deuotio 294
Cymbala in ſacris 267
Cyniras rex 192
Cynnus græcis Cyceon 197

D

Dæmones hominibus ſe pro dijs uenditãtes 154.320
Dæmões à Chriſtianis coacti fatẽtur q ſint 320
Dæmonũ præſtigiæ 320
Deciorum deuotio 294
Defenſio religionis Chriſtianæ p Octauiũ 302 uſq; finem libri
Deucalion et Pyrra 182
Deum humanis rationib. nec negandum nec aſſerendum 26
Dij gentium poſteriores mundo condito 25
De Deo opinio omnibus innata 26
Dij gentiliũ omnes ex hominibus 29
Deorum gentiliũ auxilia qualia 28
Deorũ ingratitudo 247
Dei beneficia 24
Deos nõ iraſci 17.174

Deum non eſſe malorum autorem 89.96
Dei ſine uoluntate an aliquid fiat 94
Dei ſolius cognitio neceſſaria 101
Deus ſolus ſeruator animarum 102
Deorum ætates ſupputantur 110
Dij gentilium ipſis cultoribus ignoti 118
Dearũ ac deorum nudorum promtſcua cõuerſatio 122
Deorum formæ 124
Deus quomodo uideat et audiat 128
Deorũ officia ridic. 129
Dij an ſint artium præſides 130
Deorũ myſtica ratio 135
Dij Romanorum 146
Deos reſponſa non dare 153
Dij poteſtatum 152
Dearum amaſii 166
Deorum amaſii ibidem
Dei cult⁹ uerus ĩ pectore nõ in ceremonijs 169
Deos uictimis placari, opinio pernicioſa 244
Deos ſacrificijs non propitiari 245
Dei mali 258
Deum non fuiſſe qui ſibi ludos inſtaurari iuſsit 276
Diagoras atheos 295
Diana, Ceres, Luna, unũ numen 138
Dianæ tres 157
Dionyſi quinq; ibidem
Dionyſius iunior illuſor ſimulacrorum 232
Dioſcori q caſtores 161
Docti ueram religionem amplexi 53
Dyſaules caprarius 197

E

Ecleſiarum incendia 174
y 5 Egeria

Egeria nympha 176
Eleuſinij Cererem colunt
Ennius Eube- (293
merũ latine uertit 16
Epicurus quoq; mũdum
interiturũ aſſerit 328
Epicureorũ dog. 26. 77
Epidaurij Aeſculapiũ co
lunt 293
Erigone laqueo ſuſpenſa
in aſtra refertur 312
Error eorum qui à ſeipſis
ſalutem petunt 79
Euangelicæ hiſtoriæ ue-
ritas 43
Euboleus ſubulcus 197
Eumolpus opilio 197
Eumolpidarũ gens Athe
nis ibidem
Euphrates fluuius 305
Exempla deorum perni-
cioſa 201
F
FAbius Ambuſtus Io
uis pullus 166
Fabula Acdeſtis 179
Fabulæ Cereris à Ioue
ſtupratæ 193
Fabula Cereris filiã quæ-
rentis 197
Fabula bacchi ad inferos
deſcendentis 200
Fabula Iouis 176
Fabulas allegoriam non
ſemper admittere 212
Fabular. abſurditas 310
Farciminũ genera 259
Fatum ſacrificijs non mu
tari 246
Fatũ dijs potẽtius 246
Fatales miſeriæ ibidem
Fauni uxor quæ 28
Faunus rex latinorũ 111
Febris dea 317
Fendicæ ſacrificorum uo
cabulum 259
Fictio pulchra per quam
reminiſcentia platoni
ca exploditur 69
Fictio pulcra 224. 252
Fictio pulcra de Miner-
uis rixantibus 156

Fides

Fides in omnibus negocijs admiſta 58
Fides penes auctores, ibi.
Fitilla puls 259
Flaminij clades 294
Flora dea florũ 131.317
Floralia ludi 269
Fluuij infernales 63
Frates ſacrificorum uocabulum 260
Frumẽ pultis genus 259

G

GAlli mercuriũ colunt 293
Galli magnæ matris ſacerdotes 185.311
Gallorum humanæ uictimæ 224
Genitalia ſacerdotis adorare, Chriſtianis obiectum 296
Genius Iouialis 142
Gentes quæ res inanimas pro dijs colunt 222
Gen. quæ quos colãt 293
Gentiles nõ colere omnes deos 119
Gentilium opiniones de dijs inconſiſtentes 135
Gentilium ſcripta noſtris incertiora 44.92
Gentilium de dijs opiniones 271
Gentiles in deos ſuos magis blaſphemi q̃ Chriſtiani 163
Germanorum irruptiones 11
Grammatici priſci 47
Gratilla libi genus 259
Grundules lares 22

HAmmõ deus 223
Hannibal Pœnus 285
Herculis exitium 32
Hercules ſex 155
Hercules ſeruus Omphales 164
Herculis morbus comitialis 165
Hercules in Oeta crematus ibidem

Hercu-

Hercules nouem noctium concubitu progeneratus 165
Herculis ſalacitas 166
Hermæ alcibiadis iconem referentes 224
Hetruria mater ſuperſtitionis 261
Hippona dea ſtabulorum 322
Hircij & Panſæ conſulatus duobus milibus annorum diluuio Deucalionis poſterior 183
Hiſtor. de dijs uera 209
Hiſtoriæ de dijs placatis 273
Hiſtoria de ludis Ioui inſtauratis 274
Homini q̃ multa cũ brutis communia 65
Hominũ ignorãtia quanta 57. 84
Hominum genera ſuperuacanea 83
Hominum malicia 84
Hominum impietas 84
Hominum miſeria 85
Hominum auaritia ibid.
Hominũ crudelitas 86
Hominum luxus ibidem
Hominum ſcelera ibid.
Hominum obſcœnitas 87
Homo nõ aliud quàm anima 90
Hominum priſcorum ſtatura 114
Homines pecudibus nocentiores 245
Homines putãt deos ſibi ſimiles 270
Homines formicis quàm dijs ſimiliores ibidem
Hominem pro deo colere ethnicorum eſt 323
Homo ſimulacrũ dei 326
Humanæ hoſtiæ apud Romanos 108
Honor quid 149
Honorandi ſpecies ibid.
Honor & uirtus dij 145
Hoſtilius quos deos conſecrauit

ſecrauit 317
Humatio ſepulturarũ optima 329

I

IA uirgo in uiolã uerſa 182
Ialyſus ſolis filius 154
Ianus deus 28.135
Ignis infernalis 330
Immortalitas non niſi à deo 24
Immortalitatis opinio etiam apud gentiles 80
Imperium ſummũ non admittit ſocium 306
Impugnatio religionis Chriſtianæ per Cæcilium 290
Innocens interemptus nemo infamis 32
Inceſta gentilium 325
Inceſtæ libidines de Chriſtianis confictæ 296
Indus flumen 305
Indigetamenta pompiliana 112
Indocti fide digniores ꝙ docti 45
Infanticidij crimẽ in ethnicos retortum 224
Infanticidiũ Chriſtianis falſo obiectum 296
Inferorum opinio etiam apud gentiles 63
Inferio qd ſignificet 266
Iniuriarum actio 172
Inuus pecorũ cuſtos 131
Iſis & Serapis quando Ro. recepti 112
Iſidis luctus 311
Iſicium quid 259
Ithyphallus ſimulacrum mentulæ 200
Iuba à Mauris conſecratus 314
Iudæi ope diuina quare deſtituti 328
Iulius Proculus 314
Iuno qui aer 136
Iuno ubi colatur 317
Iunonis cognomina 136
Iupiter qui Sol 136

Iupiter

Iupiter Dodonæus 21
Iupiter non eſt princeps deorum 27
Iupiter & reliqui dij nil aliud q̃ dæmones 320
Iupiter colluuio ſpurcitiæ 195
Iupiter Latiaris homicidio colitur 224
Iupiter apud Cretam ſepultus 164
Ioues tres 154
Iouis tot monſtra quot nomina 312
Io. metamorphoſes 165
Iouis adulteria 162
Iuturna Iani uxor 135

L

LAc hircinum 187
Lapis cœlitus delapſus 285
Lares dij 143
Lateranus deus 149
Latinus rex 111
Lauerna dea furum 133
Leonum capita in templis 222
Liber à Titanibus membratim ſectus 192
Libentinus deus 22
Libentina & Liburnus 151
Limus deus 151
Literati maxime Chriſtianæ religioni infeſti 56
Longæuo quid 259
Lucina Iuno 130.132
Lucrius deus 151
Ludi uarij deorum in honorem 268
Luperca dea 146
Luſus puerorum feſtiuus 289

M

MActus hoc uino inferio eſto 266
Magi celebres 41
Magorũ preces 63.102
Magorum prodigia ope dæmonum 319
Magicarum artium ſtudioſæ

dioſæ gentes 153
Magmēta & augmina ſacrificorū uocabula 260
Maieſtatis læſæ crimen 171
Malos legibus non religione coerceri 237
Malum unde 95
Malum non ſtatim quod alicui malum 15
Mania dea 143
Mars fœdus deus 133
Martis cū Venere à Vulcano irretiti allegoria 210
Mars thrax 164
Mateolæ, id eſt, bellaria 260
Mater magna Peſinunte aducta 285
Mater magna quæ terra 137
Mater deûm cur turrito capite 181
Mater deûm quando Ro. recepta 112
Mater deûm diluuio deucalionco poſterior 182
Matutini cantus in honorem deorum 267
Myrmidon unde natus 165
Melæ filius Homer. 164
Mellonia dea 150
Memoria dea 140
Mercurius unde dictus 137
Merops templorum inuentor 216
Merū in ſacrificijs 264
Midas rex 188
Mimorū ſcurrilitas 173
Minerua quæ luna 136
Minerua unde dicta 137
Mineruæ quinq; 155
Miſer qui in homine ſperat 323
Montinus deus 151
Mors hominis uera 64
Mortis animæ remedium à ſolo deo 78

Mundus

Mundus uniuerſus unum animal 139
Murcia dea 151
Muſarum numerus 140
Muſæ ternæ 155
Muſæ ancillæ 163
Mutunus deus 150
Mutun⁹ et Tutunus 152
Mutius Sceuola 332

N

NAenia quid 259
Nænia cantus ad cõciliandũ ſomnũ 268
Nana Sangarij filia 180
Nationes Chriſtum colentes 61
Nemeſtrinus deus 150
Neptuno adamatæ 165
Nilus amnis 305
Ninus & Zoroaſter reges 11
Nodutis et Noduterenſis 150
Nomina deorum ſingularis tantũ numeri 154
Noĩa dubij generis 46
Nouenſiles dij 141
Numa Iouem quomõ circumuenit 175
Numenius philoſoph. 59

O

OCriſia Seruij Tulli mater 192
Octauius amicus Arnobij 287
Offa penita quid 259
Omentum quid 259
Opinio religionem facit 273
Orbona dea 150
Ornytus heros 164
Orphei uerſus 199
Oſſilago dea 150

P

PAles armentorũ cuſtos 131
Pales Iouis uillicus 142
Pallas mineruæ pater 155
Pantauches amaſius Phidiæ 225
Panda dea ſiue Pantica 147

Patellana

Patellana & Patella 150
Paupertas Chriſtianorũ 331
Pauſus deus 23
Pecudes homine innocentiores 245
Pecunia dea 151
Pellonia dea 147
Penates dij 142
Perſarum cum matribus connubia 325
Perfica dea 149
Pertunda dea 150
Peta dea ibidem
Phidias princeps ſtatuariorum 225
Philoſophos non eſſe bonos, niſi malorum collatione 92
Philoſophorũ opiniones inter ſe pugnãtes 97
Philoſoph. opiniones de anima incertæ 98
Philoſophos cauſas rerũ ignorare ibidem
Philoſophorũ & Chriſt. conſenſus 308. 309
Philoſophi aduerſus ſua uitia facundi 330
Philoſophorum dogmata 58
Philoſophorũ placita nil certi habere 59
Phoroneus templorũ inuentor 216
Phryges magnã matrem colunt 293
Phryne meretrix 224
Piacula ĩ cerimonijs quõ committantur 169
Picus rex 111
Pilũnus et Picunnus 317
Plaſea quid 259
Plato præcipuus philoſophorum 329
Platonica reminiſcentia exploſa 69
Pluto ab Hercule ſauciatus 164
Plutonis regnum nullum 254
Poetas non omnino eſſe men-

mendaces 169
Polimina quid 259
Pomona quæ Iuno 136
Portunus nautarum deus
Potua dea 133 (131
Præſtana dea 147
Priapus fœdus deus 123
Prodigiũ capitolij de cœlo tacti, & eius procuratio 276
Proles.i.teſticuli 259
Proſerpina quæ libera (194
Proſopopœia ele gans 244
Proſperorum ac aduerſorum uiciſsitudo 16
Proſpera & aduerſa tam pijs quàm impijs communia 17
Proſumnus bacchi amator 200
Protagoras abderites Athenis pulſus 295
PROVERBIA
Cœlo miſſus 313
Terræ filius 313
In prima poſitũ fronte 276
O abdera abdera 187
Fabrum cadere cum feriæ fullonem 221
Gãgrenã addere 213
Tricas tellenas conduplicare 200
Taurus draconem genuit, & taurum draco 194
Pueri & mulierculæ noſtræ uiris ethnicis fortiores 332
Pulpamentum quid 259
Punicum malũ unde 180
Puta dea 150
Pygmalio cum ſimulacro concumbit 233
Pyrro redditum oraculum 318
Pythagoras primus philoſophorum 329
Pythagoræ exitium 32
Pythia philippizet 318
Pythius uates. 130, 132.

Ratio

R

Ratio nõ ſemper in conſilium adhibenda 116
Religionis noſtræ antiquitas 111
Reminiſcentia platonica exploſa 69
Reſurrectionis exẽpla in rerum natura 329
Romani primi facinoroſi 316
Romanũ imperium audaciæ præda 317
Romanorum dij ibidem
Romulus qualis 316
Romuli cædes 32
Ruma quid 259. 260 non crumna

S

Sacerdotes cõfeſſi deos ex hominibus factos 311
Sacerdotum in ædituorũ cellulis libidines 318
Sacerdotia gentiliũ 172
Sacra ithyphallorũ 200
Sacra cereris theſmophoria 197.311
Sacra phrygum 193
Sacra bacchanalia 192
Sacra Corybantia 192 & 311
Sacra Veneris myſtica 192
Sacra bacchi omophagia ibidem
Sacra bonæ deæ 191
Sacra matris deũm 190
Sacrificiorum ratio nulla 256
Sacrificiis deos non propitiari 245
Sacrificiis deos non placari 241
Sacrificiorum uoluptas nulla 240
Sacrificiis deos non paſci 239
Sacrificiorũ utilitas nulla 238.248
Sais minerua 155

Salſamina quid 259
Sangarius rex 180
Sarpedon Iouis filiꝰ 312
Saturnus filiorum uorator 224
Scenici quomodo diis illudant 170
Sciri oĩa non eſt opus 96
Scriptorũ monumẽta 50
Scytharum hoſtiæ 164
Sepulchrum Iouis apud Cretam 164
Sepulchrum Caſtorum in Laconia 164
Sepulchrum Acriſii 218
Sepulchrũ Cecropis 218
Sepul. Erichthonij ibid.
Sepulcrũ Telmeſsi 219
Sepulchrũ Cyniræ ibid.
Sepulcrum Toli Vulcentani ibidem
Serapis deus 28
Serapidis ſiue Oſiridis tumulus 311
Sermonis ratio naturalis nulla 46
Sexus diſcrimen in dijs quàm fœdum 121
Sigillaria, id eſt, ſigna deorum 225
Silicernium quid 259
Simile elegans 127. 128 & 258
Simõis magi interitus 61
Simulacrorum uilitas deſcribitur 226
Simulacra non habitari à dijs 229
Simulacra nec ſibijpſis opem ferre 232
Simulachra nõ ualere ad malos metu cohercendos 235
Simulacra contemptu digniora quàm metu 236
Simulacrorum cultus impugnatur 221
Siue tu deus es, ſiue tu dea ſolennis uox in precibus 121
Socrates ſcurra Atticus 334

Socratis

Socratis interitus 32
Solis & dei cõpar. 327
Solœciſmus non uitiari ueritatem 45
Spiritus malos illabi hominibus 319
Spiritus mali ibidem
Strebula caro quid 259
Stultis contradicere maioris eſt ſtultitiæ 26
Styx quare Ioui religioſa 330
Summanus q Pluto 208
Supellex uaria 68.71
Superſtitiões uariæ 315
Supſtitioſus honor 288
Symphoniæ ĩ ſacris 267
Syri Aſtarten colũt 293

T

TAges aruſpicinæ inuentor 108
Tanaquil regina 191
Tatius Cloacinam conſecrauit 317
Taurorum humanæ uictimæ 224
Tauri Dianã colunt 293
Tellus dea 256
Templa ſuperuacanea in cultu diuino 216
Templa non eſſe deorum domicilia 217
Templa quædã eſſe mortuorũ ſepulturas 218
Tẽpla à diis ſuis male defenſa 234
Teuth Aegyptiorũ mercurius 155
Themis dea 179
Theologi gentilium ipſi ſibi fidẽ abrogãt 158
Theutis aſtronomiæ inuentor 108
Thus in ſacris res noua 261
Triptolemus aratri inuentor 30.197
Trophæa 323
Trophonius quis 155
Tucetum quid 259
Turpitudo ethnicorum 322

Tyberinus deus 317
Tyberina inſula 283
Tympana in ſacris 267
Tyranni conſecrati 50
V
VArro multiformibus diſciplinis eminens 183
Varronis libri De gente Romani populi ibid.
Venus fœda dea 134
Venus militaris 149
Venus meretricula 164
Veneres ad effigiem nobilium meretricum expreſſæ 224
Veſta quæ terra 137
Veſtalium caſtitas 317
Vibilia dea uiarum 150
Victa dea ſiue Victua 133
Victimarū delectus 251. 253 & 256
Vindemiarum feriæ 288
Vnxia dea 133
Vnxia quæ proſerpina 255
Vulcanus qui ignis 138
Vulcani quatuor 155
Vulgi concitatores in Chriſtianos 20
Vulturnus ſocer Iani 135
X
XErſes Rex perſarum 12
Z
ZEroaſtres rex magus 41

BASILEAE APVD HIER. FROBENIVM ET NIC. EPISCOPIVM M D XLVI

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FRO BEN

FINE

